FİKRET OTYAM HA BU DİYAR 1

ADAM

Fikret Otyam

Ha Bu Diyar

Doğudan Gezi Notları

Harran/Hoyrat/Mayın ve Irıp

Gide Gide 1/2/3



ADAM

Fikret Otyam

●

Ha Bu Diyar

Gültek Kızıldağlı
25132

©
Bu kitabın bütün hakları
ADAM YAYINCILIK A.Ş.'nindir.

Daha önce *Ha Bu Diyar* (1959), *Doğudan Gezi Notları* (1960), *Harran/Hoyrat/Mayın ve Irıp* (1961) adlarıyla üç ve *Gide Gide 1/2/3* (1970) adıyla tek kitap olarak basılmıştır.

Adam Yayıncılık'ta Birinci Basım: Eylül 1982

Kapak Düzeni: Paul McMillan

182.08.001.178.66

ADAM YAYINCILIK VE MATBAACILIK A.Ş. VALİKONAĞI CAD. AKKAVAK SOK. 4/3 İSTANBUL TELEKS 23790 redo tr

Fikret Otyam

•

Ha Bu Diyar

Doğudan Gezi Notları
Harran/Hoyrat/Mayın ve Irıp

Gide Gide 1/2/3

Röportaj

ADAM

GİDE GİDE 1

"GİDE GİDE"LER ÜZERİNE ÜÇÜNCÜ YARENLİĞİMDİR

Bu yazıyı, bir eleştirmenin, bir araştırmacının yazması, kim bilir, belki daha doğru olurdu. Ne ki oldum olası, okurlarla bizzat söyleşmek yanlısıyımdır; ol nedenle bu işi yine kendim yükümlendim, yadırgayan olursa bağışlaya.

Gide Gide 1, 2 ve *3*'ün bir arada, ikinci basımında (1972) şu "Açık Söyleşi" m var:

"İlk gözağrım *Ha Bu Diyar* yani ilk kitabım, *Gide Gide 1.*

Şu sıralar *Gide Gide 12* basımda. On beş yılda 12 *Gide Gide* yayımlandı.

Gide Gide 2- Doğu'dan Gezi Notları... Ona bir Açık Söyleşi yazmıştım: *"Gide Gide'*nin 5,6,7,10,15. ciltlerinde buluşmak umut ve dileğiyle..." diye bitiyor son cümle. Demek daha 3 *Gide Gide* borcum var on beş yıl önce verdiğim söze göre! Neden 15 demişim, bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, 12 kitapta yer alan röportajlarımda önce kendime, veremeyeceğim bir hesabın bulunmayışı. İlk acemiliklerime karşın, hesabını veremeyeceğim durumlara düşmemişim. Röportajların birer belge niteliği taşıması, nice bilimsel kitaplarda sık sık kaynak olarak verilmesi, uyandırdığı nice yankılar ve kısa sürelerde tükenmeleri bana kıvançla karışık bir güç oldu. Dostum Nurer Uğurlu, *Gide Gide*'lerin ikinci basımlarını yapmayı iki yıldır istiyordu. Daha derli toplu olarak, üçü bir arada şimdi. İkinci basım, tıpkı birinci basım gibi, birkaç fotoğraf hariç. Hiçbir yerini ellemedim.

15 yıl önce; "...15. cildinde buluşmak umut ve dileğiyle"

demişim, otuz yaşındayken. Şöyle bir yokluyorum kendimi, 15 yıl sonra: "...15. ciltde buluşmak umut ve dileğiyle" diyebiliyorum şimdi!

Gide Gide'nin 15. cildinde buluşmak umut ve dileğiyle.")

Verdiğim, dilediğim bu sözde de durdum, *Gide Gide*'ler şimdi on beşi çoktan aştı, birçok basımlarına karşın, çok sevdiğim bir deyimle "nesilleri" çoktan tükendi.

İlk kitabım *Ha Bu Diyar*'dan (1959) sonra, nedenini anımsamıyorum ikinci kitabım *Doğu'dan Gezi Notları*' nın (1960) da kapağını yaparken kocaman bir *Gide Gide 2* oturtmuşum! Bu, daha sonraları sürüp geldi sıra izleyerek ve kitaplar bu sayılara göre alınır, aranır oldu. Bugün bakıyorum, halk türkülerimizde çok geçiyor *Gide Gide,* kim bilir, o kapağı yaparken bir türkü çalınmıştır kulağıma, eğer böyle olduysa iyi olmuş diyorum.

Gide Gide'lerin birkaçı hariç, çeşitli yayınevlerince ulaştırıldı okurlara. İyi baskılı, kötü baskılı, kimi kısa kimi uzun, kimi şişman kimi zayıf. Ülkemizde nice şeylerin değiştiği gibi, basımcılıkta da arayı kapatan değişimler, aklın zor aldığı, sanki matbaanın bulunuşundan dört yüz yıl sonra bize gelmesinin hıncını çıkarırcasına ilerlemeler oluyordu! Bu ileri değişimler, benim *Gide Gide*'lerde de bu gözle görülür elle tutulur biçimde belgelenir apaçık.

Hep düşlemişimdir, bunların bir yayınevi tarafından, bu olanaklardan yararlanılarak pırıl pırıl yeni basımlarını; derli toplu, beşibiryerde altınlar gibi! İstanbul'da "Ok", Ankara'da "Türkiye Yazıları" yayınevleri buna başladı; ama elde olmayan nedenlerle bu isteklerimiz kursaklarımızda kaldı! Ve o günü beklemeye durdum, umutlarımı yitirmeden ve de yanılmadım; bu işi şimdi en iyi koşullarla, Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. yükümlendi, düşlediğim gibi. Buna ilişkin sözleşmeyi 15 Ocak 1982 de imzalayıp, dört yıldır, ikinci eşim Filiz ile yaşadığımız ve en yakın komşumuzun Tanrı olduğu dağ eteğindeki evimize dönende, sandıkları, paketleri, kutuları, dosyaları açıp yirmi dokuz yıl öncelerini aramaya başladım

toz toprak içinde ve Filiz'in deyimiyle "her gün yeni bir masayı, yeni bir kereveti işgal ederek" yayıldım eve!

Paketleri her açışta anılar — tam yeridir bu deyimin — "hepsi üst üste çekilmiş fotoğraflar" gibiydi! Binlerce kare fotoğraf filmi arasından — bu konuda akıl almaz savruk olduğumu da açıklamak isterim — kitaplarda yer alan filmleri, bunların hazır basılmışlarını bulmak, buldukça sevinmek, bulamayınca hayıflanmak, üstelik bulduğumu yeniden kaybetmek yıllardır bu konuda kendime uyguladığım işkencenin — inşallah — sonuncusu oldu! Ve karanlık odaya girip agrandizörün başına geçende ve de kara filmleri ak kâğıda dökende dalıp dalıp gidiyordum ve ol nedenle fotoğrafların kimileri koyu kimileri açık olduysa, sanmayasız kâğıt banyosu yahut kâğıt eskiydi, bu eskime bana aittir! Elleri biraz titreyen, gözü, gözlüğün rağınına pek iyi seçemeyen yaşı elli altıya varmış bir gazetecinin, bir yazarın, fotoğrafçının, ressamın yirmi beş yaşındaki halini önce kara filmde, sonra ak kâğıtta görmesinin, onu çok ötelere alıp götürmesinin etkisidir! Fotoğraflar çektiğim, fotoğraflarımın çekildiği o yılları, o günleri, hele hele o anları, berraklaşarak içim bi'hoş yeniden yaşamamın heyecanını bağışlamazmısınız?*Gide Gide 3 Mayın*'da (1957) kucağındaki ceylan yavrusunu seven, ince bıyıklı, dalımsı kişi benim ve *Mayınlı Topraklar Üzerinde* (1978) röportajında, aynı topraklar üzerinde o kara bıyıklara aklar düşmüş, kalınlanmış, kucağında yine ceylan yavrusu, tasviri alınan da ben!

Değişen, eskiyen bir ben miyim? Dünyadır değişen, ülkelerdir, kentlerdir, köylerdir, insanlardır, doğadır, yapılardır, caddeler, sokaklar, araçlar, gereçler, her bişeyin rağmına daha iyiye, daha güzele ve elbette daha ileriye. 1953'den bu yana, aynı yerlere taaa 1979'a kadar ne kadar ayak bastığımı elbette anımsamıyorum; ama *Gide Gide*'lerde bunlar şaşmaz birer belge olarak çıkıyor ortaya, tüm değişimler yazılarla fotoğraflarla, kimileri birer rüya gibi gelen! Bu, 29 yıllık değişimler aşağı yukarı toplu olarak, "Eğer Bizi Sual Eden Olursa" da (1979) son *Gide Gide*'de ayrıntısıyla yer alıyor.

Bilerek yalan yazmadım, hiçbir şeyi çarpıtmadım. İyi bir gözlemci olmaya çalıştım. Zaten kanımca röportaj, yalansız dolansız, konunun ıcığını cıcığını çıkararak temeli insana dayanan bir anlatım türüdür. Halkın dili olmak, halkın gözü, kulağı olmak, hayınlığa, insan dışılığa, yasa dışılığa, ezmeye, sömürmeye, eşitsizliğe karşı durma, başkaldırmadır; bu uğurda türlü faklara karşın yılmadan savaş vermektir, insanlara sıkılmış yumruk değil, sevgi kılıcıyla gitmedir, insan sevgisiyle yoğrulmuştur bu tür, bana göre.

Gide Gide'lerin her tür yankılarının — gerek aleyhime gerek lehime — gazete, dergi sayfalarında kalması elbette doğru olamazdı, bunları da derledim. "Mayın"ı, Düşün Yayınevi sahibi olarak yayımlayacakken araya tutuklanmasının girmesi üzerine bunu gerçekleştiremeyen dostum Aziz Nesin, kitap çıkanda en ağır yergisini benden esirgememişti! Ben yine "duygulu ve gözü yaşlı" bir yazar olarak sürdürdüm anlatılarımı, gün geldi aynı Aziz Nesin, "Bir Karış Toprak İçin" anlatılarıma en güzel yazısını da benden esirgemeyecekti yıllar sonra!

Bu anlatıları, 1953-1979 yılları arasında önce gazetelerine basan, sonraları bunları kitap haline dönüştürenlerin tümüne teşekkür ve selam ederim.

Gide Gide'lerin 1957'den bu yana, Türk Dil Kurumu' nunki dahil, çeşitli kuruluşlardan aldığı ödüller ki on beşe yakın, günü gelip göçende ardımda bırakacaklarıma en onurlu kalıntılarım olacaktır.

Adam Yayıncılık ile yaptığımız sözleşmeye göre *Gide Gide*'ler ilk sıradan başlayarak hiçbir yeri ellenmeden, daha çok fotoğraflı olarak ardı ardına ulaştırılacak okurlara, tıpkı düşlediğim gibi.

Gide Gide'lerin otuzuncu cildinde buluşmak umut ve dileğiyle...

Şaşırmaya gerek yok, Nâzım Usta gibi sesleneyim:
"Seksen beş çok mu?"

Fikret Otyam
(Gazipaşa 25.1.1982)

YENİLİĞE DOĞRU

Her gün bir yerden göçmek ne iyi.
Her gün bir yere konmak ne güzel.
Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş.

Dünle beraber gitti, cancağzım,
Ne kadar söz varsa düne ait.
Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.

Mevlânâ'dan
A. Kadir

SABAHÇI KAHVELERİNDE YİRMİ BEŞ KURUŞLUK UYKULAR

Sis bastırmıştı. Delice, insanı geberten bir sis. Nefes almayı zehreden bir sis. Köprüdeyim. Vapurların ışıkları vardı sis içinde. Soluk, isteksiz bir motor baca kırıp geçti köprü altından. Deniz sallandı, ışıklar sallandı. Şilebin biri düdük çaldı. Biraz sonra her şey eski silikliğine, sessizliğine gömüldü. Donuk ışıklı, her gece en azından beş tanesi bozuk köprü neonları can sıkıntısının tuzu biberiydi. Galata Köprüsü kimsesizdi. Polis noktasının yanına iki adam dikilmişti. Bisikletli börekçi geldi. Yağ, acı bir yağ kokusu sardı her yanı. Sis yağlandı. Duba üstündeydik. Duba sallanıyordu. Dolmuşa baktım. Dolmuşlar uykuya dalmıştı. Salepçi geldi. Nokta yanındaki adamları süzdü. Sonra bana doğru:

— Salebim sıcaaak, dedi.

Sormamıştım ona! İnadına aldırış etmedim! Adamın birisi okkalı bir küfür savurdu sise. Vallahi haklıydı. Yerini buldu. Berbat ediyordu adamı bu sis... Her yanımız yapış yapış olmuştu. Küfürlü adam noktaya sırtını verdi, çömeldi. İki kolu çaprazlandı, eller koltuk altına sığındı. Öbürü:

— Kalk ulan, dedi, kahveye gidek.

Düşmüş baş hafifçe kalktı. Gözler aksiydi.

— Paran var da niye saklıyorsun hırbo?

Hırbo olanı elini cebine soktu, bir şeyler çıkardı. Avuç, soluk ışığa uzandı. Bir parmak, pirinç ayıklar gibi harekete geçti. Aksi gözler umutlanmıştı. Unutulmayacak bir bakıştı

bu. Dudaklar kilitlenmişti. Uzun, upuzun kahredici saniyeler geçti; el, umutsuz, tekrar cebe girdi! Beriki sordu:

— Yok mu ulan?

Titriyordu. Paralı, kafasını göğe kaldırdı.

— On kuruş eksik be!

Cepler yeniden kazındı. Umutlar canlandı, kalktılar. Direk gibi iki silik gölge yaş asfalta uzandı.

Eve gitmek istemedim, gölgeleri üçledim.

Köşedeki benzinci ışık içindeydi. Kapıda bir taksi, içinde şoför uykudaydılar. O sokağın taş yolu, gündüzleri donuk donuktur. Gece, sarı kara parlıyordu. Sağda soğuk taş duvarlı banka. Sokak lambasının bozuk olduğu yer gecenin ta kendisiydi. Ürperdim nedense. Taşlar pırıldamaya başladı hafiften. Öbür yandan bol ışık cömertti, nur saçıyordu. Işığa yaklaştık. Işığın kapısında bir seyyar balıkçı ocağı vardı. Palamut kokuyordu. Üç kedi, kambur kambur yan yanaydılar. Bir adam ocak başında derin derin uyuyordu. Işıklı yer kahveydi. Sabahçı çayı iyi olur. Sabahçı çayı çekti canım. İçeri girmeden DTT, lizol kokusu ciğerime insafsızca girip, doldu. Sonra masalar dolusu; omuz omuza, kol kola, baş başa horultulu insanlar. Kapı elimden kurtuldu, yayı varmış, fena vurdu çerçevesine. İçimle beraber "çat" etti. Geri dönemedim. Ocağa ilerledim. Oradan buradan uykulu gözler "şöyle" bakıyordular. Sonra başlar masaya, başlar omuzlara, kollara düştü. Ocakçı şaşkındı. Memnun olmamış bir hali vardı. Kim bilir neler geçiyordu aklından. Uyumayan birkaç kişinin göz makası param parça ediyordu adamı. Tepemden tırnağıma süzüm süzüm süzdüler. Makine, fotoğraf makinesi kurtardı.

— Babalık birkaç resim çekmeme izin var mı? Dedim ocakçıya. Başıyla yatanları işaret etti. Umursamamıştı teklifimi. Yersizlere, berduşlara, yirmi beş kuruşluk uykulara doymuş bir hali vardı.

Omzuma "pat" etti bir şey! Ufacık bir kediymiş! Ne yapar kedi? İsterse büyük olsun. Şey işte, dalmıştım da... Kedi, samimiyet getirdi. Uyanıklar daha rahat, daha hızlı, tırnaklarını etlerine daha canlı gömüp kaşınmaya başladılar.

Ötekiler zaten kaşınıyorlardı delice.... Uyku arası. Yüzlerce el...

Flaşım yanıp çakıyordu. Kim bilirdi makinede film olmadığını? Onlar dalgasında, ben dalgamda...

Burnumu makineye dayadım, gözüm ekrana düştü. Etrafı ekrandan daha rahat görüyordum. Buzlu camın içine insanlar dolmuştu. Kaşınan, esneyen, boyun kütürdeten, dudakları oynayan, salyaları akan, rüya gören... Bir el sağ yandan ekrana girdi, yanında yatanın omzuna hafifçe indi. Dudakları oynuyordu el sahibinin. Rüya görüyordu. Ne görüyordur, ne bileyim ben? Yatak görüyordur, kuş tüylü olması şart değil... Yemek görüyordur. Bir iş, bir meslek görüyordur. Kadın görüyordur etli butlu... İnsan görüyordur. Rüya bu, parayla değil ki... Belki bir hamam görüyordur. Gül kokulu sabun, tas tas su... iyi bir kese... Sonra kollu fildakos fanila, sedef düğmeli...

— Haydi be, çekeceksen çek, içine mi düştün?

Gözlerim ekrana düşmüştü. Başımı hafifçe kaldırdım. Adam sabırsızlıkla bana bakıyordu.

— Haydi daaa!... Ulan burada bilem rahat yok. Çek bilader, çek de zıbaralım... Ulan deminden beri bekliyorum, ha yandı ha yanacak, ha yandı ha yanacak....

Adam haklıydı. Suç bende. Dalıp gitmişim.

Arada bir fıkra anlatalım

Hani birisi varmış, her gece kör kütük eve gelir, karyolaya oturur, ayakkabısını "tak" atarmış yere! Biraz sonra "tak" öbürünü... Alttaki kiracının halini bir düşünün... Bir değil, beş değil!... Bütün geceler böyle... Bir gün çıkıp rica etmiş. Bizimki özür diler. Can çıkmayınca huy çıkmazmış. O gece, hemen o gece, "çat!" ayakkabı yere. Aklı başına gelir. İçi ezilir. Öteki ayakkabısını çıkarır, usulca yere koyar, yatar uyur. Sabaha dek kapı vurulur. Yitik uykulu, alttaki kiracı, perişan gözlerle acıklı acıklı bakar. "Komşu" der, "şu öteki ayakkabını da atıver, n'olursun uyuyayım artık!"

Temiz havanın ne demek olduğunu anladım bir kez daha. Sokaktayım. İyice basmış sis. Gökte yıldız yok. Yaş yaş deniz kokusu, balık kokusu, kara kara... Fırının üst katında bir hamurkâr türkü söyler: "Ayrılık ateşten bir ok!" Yanık mı yanık. İnsanlar uykuda. Rüyalar sayısız. İnsanlar kaderlerini yaşıyor. Geçit fenerleri sarı sarı göz atıyor. Bir köpek üç metre ötemden fırladı. Sanki kuyruğuna bastım! Ne bilsin benden fenalık gelmeyeceğini? İnsanlara güveni kalmamış...

Galata Köprüsü'nde, sabahçı kahvelerinde yeni bir şey yok. Tekrar gelmek üzere "Eyvallah" dedim Köprüye... Biliyorum, biliyorum haberi bile olmadı...

"AMAN BOYACI"

Ayakkabılarımın çamur içinde kalmasına gönlüm razı olmadı; boyatmalı, dedim kendi kendime... İnadına pırıl pırıl olsun, belki tazelik gelir, gençleşir. Canım bu bir avuntu ama, günü geçmiş kadınlar da aynı şeyi yapmazlar mı? Umut dünyası işte...

Kuru ayaz dedikleri paltoların, pardösülerin yakalarına bir şeyler ediyor, hepsi kalkık. Şu kış, şu kar bok şey vesselam. Kayakçılardan başka kim sever karı? Vallahi inanmam, karı severim diyenlere. Zorla değil ya, inanmam. Köylü bile hem tarlada görünce sevinir, hem basar küfürü. "Kar lapa lapa yağıyordu." diye başlayan yazıları da sevmem. Pis edebiyattan başka bir şey değildir. Gerçi sıcacık odalarda, ama tam anlamıyla sıcacık odalarda tok karnına, şöyle kanı kızıştıracak şeyler tıkındıktan sonra tül perdeyi aralayıp karı seyredenler, sıkı giyindikten sonra dışarı çıkıp yerden bir avuç kar alıp, sıkıp "hırtt" sesi duyanlar için zevktir. Hoş, zevkte tartışma olmazmış, geçelim.

Ayakkabıları boyatmalı dedik ama, boyacılar dışarda... Bir tanesi karşımda. İki kat eski fanila giymiş, ellerini sokmuş koltuk altlarına. Bir haftalık sakalı dimdik. Müşteri gözlüyor... Müşteri nafaka demek, ekmek demek! Mavi keten pantolonunun yırtığından dizi fırlamış. Tıpkı Artistik Anatomi kitabındaki gibi kemikler... El yordamıyla sayabilirim... Şu

dizkapağı patella, şu zigoma, şu sternum, klavikula, başparmağın birinci falaknsı... Yani safi kemik adam. Sait Faik'ten bir öykü okumuştum, "Mercan Usta" diye. Mercan Usta'nın yaptığı sedefli boyacı sandığı üzerine upuzun bir öykü. Adama bakmaktan sandığa bakamadım. Sonra aklım başıma geldi, acaba sandığını Mercan Usta mı yaptı?

— Ti büle beim, aldım beş yüz gramcık et, götürdüm kızancıklara. Vermiştim tam iki yüz kuruşçuk! Götürdüm ama, kızdı kaşık düşmanı, "Hani bunun yanına bi şeycik?" A be duğru süyler, süyler ya, ben de duğru süylerim, kalmadı ki bir şeycik? Vermiş niyse kasap yaalı taraftan fayda etti, zira kalmamıştı ne ya alacak, ne ekmek alacak pera. Kavurduk yedik o gece, ama beycim olaydı ekmek, banardık yağına taze taze... A be Asan dedim kendi kendime, ne lazım beş yüz direm, alaydın dört yüz direm kalaydı ekmeğe pera, olmadı işte, edemedim akıl.

Dört işçi çalıştıran bir lostra salonuydu. Adı İKBAL. İnsanlarına varıncaya dek her şey yıpranmıştı, fırçalar bile. Boyacı tatlı dilliydi, tatlı sözlüydü Allah için. Şuradan buradan derken, söz ekmek parasına geldi dayandı. Dayanamayıp sordum, kaç para kazandığını — bu huyu da yeni edindim nedense! — adamcağız fırçaları sallarken dişleri arasından "Dört" dedi.

— Eh fena değil, ayda yüz yirmi lira eder.

Birden kızdı, fırçalamayı durdurdu:

— Ne yüz yirmisi? Çık dört pazarı.

Dört pazarı çıktık.

— Kaldı yüz dört.

— Eve kaç lira veriyorsun?

— Te be ev demek cayızsa veriyoruz yirmi lira.

— Kaldı seksen dört!

— Çık bunun yağmurunu ayazını?

— !!?.

— Sonra?

— Ne sonra? Kalmaz elimde bi şeycik. Deminden arz

ettiğim gibi gittim bir gün kasap Aliş'e, istedim beş yüz direm et, Aliş güldü halime, "Te be Asan edersin bugün beyram". "Ne beyramı dedim; alırım eti ama kalmaz ekmek almaya pera." Sonra başladı anlatmaya, altı kişinin ekmeksiz et yiyişlerini, otuz dokuz gün önce! "İyi etmişin be Hasan Usta" dedim, başka bir şey gelmedi ki aklıma! O sırada bizim pabuçlar acemi kanarya gibi ötmeye başlamıştı, elindeki bezi gerip, bastıra bastıra çekerken başını yavaşça kaldırdı:

— Te büle efendi, sen bilirsin ne bok meslektir bu? dedi. Basarsın ayacığını erangi bir pisliğe, gelirsin buraya, ben er zaman sallarım büle fırça, yutarım er şeyi, tozcukları şifa niyetine!... Yoktur bu mesleğin sağlam adamı, öksürürüz ti büle er zaman, bir gün bakarsın tükrük olur kırmızı... Er gün gider bizim arkadaşlardan, abersiz...

Kapının yayı vurdu. Dışarı yine ayaz... "Yoktur bu mesleğin sağlam adamı... Öksürürüz ti büle er zaman... Er gün gider bizim arkadaşlardan, abersiz..."

— Kör müsün ulan, önüne baksana hıyar!

Haklı adam. Önüme bakmam gerekti. Önüme baktım. Kahveden bir ses geliyordu, oynak mı oynak, kıvrak mı kıvrak! Şen...

Edirne'nin boyacileri
Aman boyaci, fırçana vurgunum
Canim boyaciiiiiiiii!...

Dünya bu... Kimi fırçaya sandığa vurulur, kimi de!...

BEKLEME SALONU

Canavar gibi soğuk vardı, canavar gibi rüzgâr vardı, can dayanmaz bre kardeş böylesine. Ne burnum kaldı ne gözüm! Rüzgâr soğukla birlik olmuş dişleyi dişleyiveriyor adamı!... Tabanlarım buz kesti, yer cıbıl ıslak. Rüzgâr soğukla birlik olmuş Sirkeci'yi savuruyor, uçuruyor. Şapkalar önde, sahipleri arkada; etekler, paçalar, saçlar rüzgârın buyruğunda. Durak adam almaz olmuş...

— Rüzgârının da... Kışının da... Diyerek iki kişi Sirkeci Garı'na doğru yel gibi geçtiler. Biri "Koş... koş..." çekiyordu, nezleli. "Isınırız azıcık... Koş lan, koşsana..."

Bana bir şey diyen yoktu ama, ben de koştum arkalarından. Kapılar açıldı, kapılar kapandı, ilkin bir insan kokusu, bir insan sıcağı ciğerlerime doldu, sonra alıştım kokuların her birine!

Kenarda bir soba var adam boyu, ateşi al al olmuş. Çevresi insan. Bir girimlik yer açtım, ısınmaya çalıştım, soğuksa iliklerime işlemiş. Salon sigara dumanından tüllenmiş, gözüm alıştıktan sonra daha iyi seçer oldum. Sıralar sarı boyalı, oturanlar diz dize, bacak bacağa, insan gibi... Bir gevşeklik, bir rahatlık çöktü üstüme. Bir heybe vardı ötemde, iteleyip oturdum sıraya. Heybenin sahibi poturlu, şayaktan giysileri. Gözleri yorgun, yitik. Bir taze var yanında sapsarı, dalımsı. Üfürsen kopacak, çıdırgı gibi.

Boğazında mor mor boncuk, saçları yemeniden sarkıvermiş, örgülü. İncecikten ter basmış yüzünü.

Bir sırayı tüm asker almış. Birisi dizini masa etmiş mektup yazıyor, köyüne ferade ferade selam ediyor. Biri dişini dert edinmiş, elinde ayna, kibrit çöpünü dürtükler durur! Birini de almış bir düşünce gözlerini çakmış yere...

Ötede mantolu bayanlar. Bilezikler kollarda, burma burma. Edirne'nin yollarından söz ederler; bunlar Edirne yolcuları. Aman şu kocakarı da, kalıbımı basarım kaynanadır, ancak kaynanalar adama böyle bakar...

Bir yanda demiryolcular, ödenekten yarenlik ederler, ötede berduşlar. Bir izmarit düştü yere, dört el ardından! Kim demiş el elden üstündür diye? Halt etmiş... Sigara ezildi gitti, yaramadı kimseye.

İki resmi hamal, bir gayrı resmi hamalı tartaklıyor. Oysa ipsiz değil, ipli! İpi var belinde. "Bırakın be hemşerim diyor, hepimizin derdi bi epmek parası, bir lokma parası, n'olur biz de nasiplenelim..." Kim dinler? Veriyorlar yumruğu, okkalı.

Yanımdaki ihtiyar, sağ yamacındaki tazeye baktı baktı, bir offf! çekti incecikten, yürek dayanmaz.

— Nerden gelir nere gidersin baba?

— Ne sorarsın evlat? Nene gerek senin? İşte geldik gidiyoruz...

Dilimin ucuna geldi, "Şen olasın Halep şehri" diyecektim, yuttum. Sonra adam bir bana, bir tazeye baktı... Baktı baktı da yeniledi iç çekişini. Geberdim. Tazenin elinde zarfların en kocamanı, ciğerlerinin resminin arabı. Aynaya görünmüşler, bunun için gelmişler İstanbul'a. Aldım baktım filme, oyy anam oyy!... Bakılır gibi değil, erimiş, bitmiş, kevgire dönmüş! Yürek dayanmaz. Zarfa koydum ciğer resmini.

Kadın, dalımsı boynunu büktü, ciğeri gibi sesiyle:

— Sen toktur musun ki gardaş, dedi.

— Yok bacı değilim, şöyle bi baktım.

— Ne gördün ki?

Ne görmedim bacım, sen onu sor!

— Hiiiiç... Geçer, geçer elbet, iyi bak bacım kendine, iyi bak yeter.

İhtiyar atıldı:

— Bakıyoruz be evlat, bakıyoruz bakmaya ya, ne bileyim günden güne geri geri gider...

Susuştuk.

Bir kampana çaldı. Zil öttü, bir şeyler oldu. Bir itişme, bir kakışma, bir kabara sesi, sepet hışırtısı doldu salon. Sonra hepsi bitti. Bir köylü kadın helaya yürüdü, bakmadı sağına soluna, ne bilsin *Bayanlar 00* olduğunu? Çıktı, kocasının kucağından çocuğunu aldı, çocuk ağladı. Kadın memesini çıkarıp dayadı bebeğin minik ağzına. Elleri, tombul sıhhatli memeler üstünde oynadı, oynadı, uyudu gitti.

Bunaldım, çıktım salondan.

BİR TAKSİ ÇÖPÇÜYE ÇARPTI

Orhan Kemal'e

Size taksi falan çarptı mı hiç? Bana da çarpmadı. Fakat gördüm birkaç kere nasıl çarptığını. Siz de görmüşsünüzdür sanırım. Kim bilir çarpışta ne duyar insan? Pek merak ederim — Sadece merak ederim, şoför kardeşlerim yanlış anlamayın. —

Birkaç gün önceydi, Baharın, insana yaşama gücü, yaşama kıvancı verdiği, kuşların keyifle uçtuğu, kanat vurduğu, tadına doyumsuz bir sabah. Ankara Caddesi'nden iniyordum. Benimle beraber bütün insanlar, arabalar, otomobiller, otobüsler inip çıkıyor, dört yana dağılıyordu. Eğer Ankara Caddesi'ni biliyorsanız, dört yol ağzında güler yüzlü bir trafik polisinin de durduğunu bilmeniz gerek. İşte o polis bile kıvanç verici havada, yaşamanın tadı içinde bale yapar gibi yol veriyordu ona buna.

Meserret Kahvesi'ne girip, tam pencerenin önüne oturdum. Polis üç metre ötemdeydi. Sabah sabah, hele böyle havada kahveye gidilmez. Ben de biliyorum ya sözüm vardı bir arkadaşa... Hem Meserret Kahvesi'nin o camlı yeri yaz kış güzeldir. Çekilir her zaman; yalnız er gelip yer kapmak lazım. Sait ağabeyle, Yaşar Kemal'le orada kavga ettik, atıştık, darıldık. Beklediğim romancı arkadaş geldi sekerek. Yaşının kırkı, sanki yirmi olmuştu! Sivri burnu parlıyordu pembe

pembe. Kır saçlarına vermişti vazelini. Kıvançla:

— Yaşamak iyi şey be... Vallahi iyi şey, her şeye rağmen. Merhaba! dedi, oturdu. Seslendi kahveciye. Orta şekerlileri patlattık. Bafralar açıldı, ikram ikram üstüne... Geniş pencereden, gelen geçenleri seyrettik. İnsanlar keyifliydi. Her zaman böyle olmalı, yaşadığının farkında olmalılar, sevinmeliler, kederler, üzüntüler ebabil kuşu gibi uçup gitmeli. Dönemeyecekleri bir yere. Rahat, elden geldiği kadar rahat olmalı insanlar, diye bir şeyler geçti aklımdan.

Karşı kaldırımda genç, tüysüz bir çöpçü, faraşını dolduruyordu. Önünden bir atarabası geçti. Herhalde atlar, insanlar kirlettikten sonra biz niçin kirletmeyelim, diye düşünmüş olmalılar ki, yola bir şeyler yaptılar. Çöpçü kendi kendine söylendi. Süpürgesini uzattı, atın marifetlerini kendine doğru çekti, faraşın yanına getirdi, bir süpürge vuruşta faraşı doldurdu. Yarım metre ötesinde bir parça daha kalmıştı. Genç çöpçü kafasını sallayarak iki adım attı, vız edip bir taksi geçti yanından. Polise iyice yaklaşmıştı. Yeşil, bal gibi tatlı bir yeşil taksi, yokuşun altından kaptırıp geliyordu. Acı bir fren sesi — tatlısı olmaz ya — kulaklarımızı ısırdı. Çöpçü kaçmak istedi, geç kalmıştı. Sol çamurluğun üzerindeki far, çöpçüye değdi, bir şangırtı koptu, genç adam sollamasına yerden kesildi, kolları havaya kalktı, sonra omzunun üzerine yere çakılır gibi dikledi!

Şoför tarifsiz bir süratle, yerde yatan çöpçüye koştu. Polis eğildi adamı yerden kaldırmaya çabalıyordu. Polis kırmızı, şoför sarı, çöpçü kirli beyaz renk aldılar! Şoför titreyen elleriyle yardım etti polise. Çöpçü ağır ağır kalktı, sol eli sol kalçasının üzerindeydi. Sağ elinde de faraşı!... Kırılan farın camları çıtır çıtırdı yerde. Hafifçe topallayan çöpçüyü kaldırıma aldılar. Yüzünde korkunun, dehşetin, acının, gurbetin ta kendisi vardı. Dudakları titriyordu. Kalabalık bir hayli olmuştu, utanmıştı genç adam. Ağlamak ister gibi bir hali vardı. Ürkek ürkek bakıyordu. Bir iki damla yaş, bütün gücüne rağmen gözlerinden kaydı, çulaki elbisesinde kayboldu.

Kahve halkından birisi su koşturdu, uzattı. Bardağı zorla tuttu çöpçü, ağzına götürdü, fakat bir türlü bulamıyordu ağzını, yardım ettiler.

Polis, şoförü azarladı. Şoförün suçu yoktu bence. Çöpçünün de yoktu. Kimse suçlu olamazdı bu güzel havada. Otomobiller renk renk, biçim biçim art arda dizili kaldılar. Meraklıların tartışması, kaldırım kenarına çökmüş olan çöpçünün dört yanını, tepesini sarmıştı... Polis defterine şoförün ve çöpçünün adreslerini yazdı.

Bekleşen taksiler yollarına koyuldular. Direğin gölgesi biraz daha kısaldı. Topallayan çöpçüyü Ebussuut Caddesi'nde buldum. Yanına yaklaştım:

— Geçmiş olsun gardaş! Bi yerin acıyor mu?

— Sağ olasın. Niye soruyon ki?

Şüphelenmişti, çekingenliği arttı, boşverip tekrar sordum:

— Hani bir yerin acıyorsa dedim, hastane mastane yardım edeyim. Nerelisin ki?

— Çankırlıyım... Ya sen nirelisin?

Nereli olduğumu söyledim. İyice bir düşündü, sonra gene çekinerek:

— Bey, dedi, bi şey soruyum mu?

— Sor bakalım Çankırılı.

— Bey, tomafilin camını gırdım.

— Eeeee?

— Ceza muza virirler mi ki?

— Ne cezası lan?

— Hanı bilmez değalsın ya?!...

Biraz ötemizde duran faraşı işaret etti başıyla. Baktım. Faraşın içi kırılan farın parçalarıyla doluydu. Mavili kırmızılı sarılı elvan elvan yanıyordu güneşe karşı.

— Kırdım diye mi korkuyorsun? "Evet" dedi. Kasketini geriye itip alnında boncuk boncuk biriken terleri sildi. Sonra devam etti:

— Halçam oraya geldi. Allah bilir a, hiç gırmak ister

müydüm? Bi gazadır oldu işte. Alduğum kaç para ki beğ, camu mamu nasul öderim ki?

Pişmandı olanlardan, sanki kasten yapmıştı. Belki kendi farları ezim ezim olmuştu. Gözleri dolu doluydu. Eğer röportajımın parasını peşin alsaydım vallahi verirdim Çankırılıya... Bugün Mayısın yirmisi. Haziran dörtte alacağız parayı... Geç, çok geç be...

ÜÇ İSİMLİ ALAN: HERGELE-İTFAİYE-OPERA

Yıllar önceydi. Öyle üç, dört beş değil, en azından yirmi yıl önce! Bir daha ele geçiremeyeceğim çocukluk yıllarımdaydı. Haşim ağanın Opel kamyonu vardı o zaman. Simsiyah boyalı. Başka kamyonları da vardı ama, ben Opel'i severdim. Opel'in şoför yanı dardı azıcık. Üç kişi zor sığardı. Opel, çoğunluk yağ, yumurta, kümes hayvanları taşırdı Ankara'ya... Sınıf geçtiğim yıllar — ah nedense bu öyle az olurdu ki — büyük bayramlar, babam ödül olarak Ankara'ya gönderirdi beni eşe dosta. Hani dar dedim ya şoför yanı için, yakınmak değil bu inanın, vallahi değil, üstelik canıma minnetti. Neden mi? Bana sıra gelmezdi oraya, sonra hasta binerdi, kaymakam bey binerdi, bayanlar binerdi, kasabanın ileri gelen kişileri binerdi. Benzin kokardı pis pis, yağ kokardı, bir de sıcak olurdu uf, sorman.

Babamın eczanesinde zaten senli benliydik köylülerle. Kamyonun üstüne otuz, bazen kırk kişi binerdik. Çoğu çalışmaya giderdi; zenginler, "Toktura, aynaya görünmeye". Bir de yüklerin sahipleri. Gerisi yolcu. Kamyon yolculuğunun tadı başka olur. Hele on yaşındaki çocuk için... Kıvanç mı? Kucak kucak, tümen tümen... Çıldırırdım...

Derken yola koyulurdu kamyon. Irgalana ırgalana çıkardık kasabadan. Hemen dağlar başlardı. Tarlalar, "Ebabil" kuşları, "Delice" ler, "Üveyik" ler, "Turna" lar,

nazlı gelin turnalar. Selamlaşma, dakikaları, kilometreleri tutardı! Kırk kişi teker teker selamlaşır, dualar okunur, hayırlı yolculuklar dilenirdi. Sonra kamyonun tozunun varışta değil, on dakika içinde bembeyaz ettiği arkadaki yolculardan yanık memleket havaları, türküleri:

"Yatarsın gaflette gamsız kaygusuz
Ninni balam ninni kalma uykusuz
Hem garip hem çıplak hem aç hem susuz
Felek fukarası malların hani."

Eli çenesinde, dertlerin, çilelerin, yaşamanın türküleri yanık, yanık... O zamandan severim bu türküleri.

Yol, yol değildi. Opel talihi. İki yüz elli kilometreyi en çabuk, on on iki saatte alırdık! Lastikler patlardı ha bire... Makaslar kırılırdı. Nerede şimdiki gibi adım başı benzin durakları? Benzin tükenirdi tenekede, depoda! Arıza olunca Opel'in gölgesinde, iş uzun sürerse en yakın köyde uykulara dalınırdı, karınlar doyurulurdu azıklarla.

Tuz Gölü'nün yakınında bir aksilik, bir sakatlık çıksa diye Tanrı'ya yalvarırdım, mırıl mırıl. Ne büyüktü Tuz Gölü? Donduğu yaz aylarında, ay ışığında, gümüş gümüş parlardı.

Tuz Gölü'ne geceleri varırdık çoğunluk. İçimde korkuyla karışık bir kıvanç, kıpır kıpır. Çakallar ulurdu dağlarda! Ürperir de sokulurdum yolculara çaktırmadan, sanki ayağım uyuşmuş da ayak değiştiriyormuş gibisine, oysa düpedüz korkulu kıvançtı bu. Yol boyu türkü atan köylüler "Bozlak" lara, "Uzun Hava" lara geçerlerdi. Yolcular şuraya buraya dağılır, sigaralar kızıl kızıl yanar sönerdi. "Bozlak" ların feriştahı Asaf ağabeyimin bozlağıydı:

"Geceleyin Tuz Gölü'nden
Bölük bölük turnalar geçer
Eremedim ben murada
Ne gezersin garip ceylan?"

Sonra iş biter, yola koyulurduk bilmem kaçıncı... Kırk can diz dize, omuz omuza, bozuk yolda ırgalanan kamyonda beşik örneği sallanır, derin derin uyunurdu. Hendek atlarken gürültüden birden uyanan yolcular... Yolculardan sesler... "Daha varmadık mı lan?"; "Neredeyiz gardaşlar?"; "Deveboynu'nu geçtik mi lan?" Karısını, kızanını, yavuklusunu sayıklayanlar, sonra ayağını, başını daha iyi bir yere yerleştirip ölümsü uykulara dalanlar bu yolculuğun tuzu biberiydi.

Bazen kurtlar çıkardı farların uzayıp giden ışıklarına. Gözleri zümrüt zümrüt parlardı, kaçarlardı isteksiz. Yazları zararsız ve bitik olurdu kurtlar. Kimi zaman tavşan dikilirdi yolun tam ortasına, bir kulağını indirir, öbürünü dikerdi! Yol düzgünse şoför basardı gaza! Tavşan, minik tavşan önde, koca Opel ardında, üstünde kırk can, git Allah git!

Sabaha karşı "Dikmen" e varırdık. İnerdik. Orada indirirlerdi bizi. Opel, yolcusuz Karakol'u geçer, ilerde ağaç altında beklerdi bizleri. Tekrar dolardık kamyona. Asfalt yol çabuk tüketirdi yolculuğu, Nevşehir Hanı'na kavaklar gibi yıkılırdık. Bu Han, "Hergele" alanındadır.

Hergelenin aslı Ergelen'miş. Çabuk gelen, tez gelen... Neden mi? Ne bileyim ben, öyleymiş işte. Bir yöne, Hergele (!) deyimi yerindedir. "Ankara'nın, Türkeli'nin bütün iti kurdu, ipsizi iplisi, kopuğu buradadır" derdi büyükler; belki değildir, günahı böyle diyenlerin boynuna! Kim bilir çok yıllar önce böyleydi de, değişti şimdi, dedim a canım ben bilmiyorum bunu diye, işte o kadar... Ama alışveriş pek bereketli olurdu. Eskiciler, tamirciler, yorgancılar, aşçılar, gezginci köfteciler, başçılar, üç kâğıtçılar, şerbetçiler, sudan fotoğrafçılar, allı pullu, çiçekli geri perdeleri, uzun sözün kısası Anadolu gariplerinin işine gelecek her şey buradaydı, Pek tekin alan da sayılmazdı. İtfaiye garajı kapı komşudur, kapı komşu olduğu için de İtfaiye alanı adını bundan almış.

Artık otobüsler başlamıştı Aksaray-Ankara arası. Kamyon yolculuğunun o kendine has tadı kalmadı. Uzun

pantolon yılları geldi. "On Beşinci Yıl" kutlandı. Hergele Alanı'na yeni binalar dikili dikiliverdi! Kılık değiştirdi bizim eski alan, kıraathaneler, "pasta salonu", "bilardo" salonları, "kahve evi" oldu! Yeni oteller yapıldı, kaloriferli.

Opera binasının resmini ilk olarak "La Turquie Kemaliste" dergisinin bir sayısında gördüm. O kaymak gibi kocaman kâğıdın ortasında dağlar gibi bir bina, enine boyuna... Bir gelişimde aslını gördüm. Hey gidi günler heeeey! Değişiriyordu çocukluğumun o esrarengiz, o tadına doyumsuz alanını... Kırk yıllık "Hergele Meydanı" "Opera Alanı" oluvern işti! Oysa ilişiği yoktu operayla... Bağrışmalar vardı, notasız, ahenksiz, yöneticisiz... Değişen dekorlar vardı... Değişik giysiler vardı, figüranlar vardı. Oyunlar vardı bizim alanda, ama tül tuvaletli, fraklı, smokinli seyircisi yoktu bu operanın. Obua yerine zurna çalınırdı alanda, gırnata, kemane, kemençe, davul... Köpekli gramofonlardan memleket havaları fışkırırdı.

Derken bu cümbüş de bitti .Yurdun dört yanından gelen araçları şırp diye şehir dışına sürgün ettiler! Her şey yıkıldı, kalmadı çocukluğumun alanı. Yıllar öncemin bu üç adlı alanı, bir öykü, bir anı olarak kaldı gönlümde. Ulaşılması güç, tutması imkânsız, gitti gider...

Yine aradan yıllar geçti. Çok yolum düştü Ankara'ya... Ama hiçbir zaman boşlamadım üç adlı alanımı, unutmadım. Dolaştım kenar kıyı, her gelişimde. Birkaç gün önce yine oradaydım. Fır döndüm, dolaştım, ama bulamadım aradığımı! Yitmiş gitmiş... Eskiden işportalar dolusu vardı. Kalmamış. Bu, çocukluk yıllarımdı doyumsuz... Alabildiğine özgür, sorumsuz. Ekmeğin elden, suyun gölden geldiği yıllarım. Nasıl aradım o geçen, yiten günleri bilemezsiniz, ah, duyuramam bunu, hiç anlatamam, gücüm yetmez...

HA BU DİYAR

Sandal sağdan vira etti, diziye yanaştı, sıraya girdik. Adam, elindeki kancayı diğer bir sandala taktı, derin derin nefes aldı. Oturduğumu görünce: "Buraya kadar beğ" dedi. "Biliyorum buraya kadar olduğunu" diye cevap verdim.

— Hayrola beğ?

— Hayır, şer, oturuyoruz işte... Tut ki konuk geldik hemşerim.

— Bizim konuğumuz pek olmaz da... Yadırgadım, N'apalım? Hoş geldin Öyleyse.

— Eh, hoş bulduk, hoş bulduk diyelim.

.....

— Ne anlatmamı istiyorsun? İşin yok mu be deliğanlı...

— Boşver bizleri be... Sürünüp gidiyoruz işte.

— İşe gaçta mı başlarık? Sizinle başlarık işe, sizinle bitiririk... Millet evine gider, biz de evimize giderik.

— Çoluk çocuk mu? Yok efendi yok, hiçbiri yok. Ne çocuk, ne garı, ne ana... Yok hiçbiri.

.....

— Yak bi siğara sandalcı başı.

— Öskürtür, kendi caramdan savurayım.

Yüzü kırış kırıştı. Başına, yünden dokuma bir atkı sarmıştı. Koynundan bir paket sigara çıkardı. Pakete boşalmış tütünleri ustalıkla sigaranın içine döktü, yaktı.

Derin derin iki nefeslendi. Bir romorkör geçti, deniz sallandı.

— Dertsiz iş yok mu? Dedim. "Yok." diye cevap verdi. Alay edip etmediğimi anlamak için alıcı gözlerle baktı, baktı. Ürperdim.

Günlerdir düşünüyorum, içinde dert olmayan bir konu bulmak için. Yöneticilerim, "bıktık" diyorlar, "usandık" diyorlar, "dertsiz iş yok mu?" diyorlar, "karamsar herif" diyorlar!...

— Sen ne dersin hemşerim, işin dertsiz tarafından yarenlik etsek, haa?

— Git işine be adam, tirotoracı mısın nesin?

— İnan olsun değilim...

— Öyleyse zorun ne? Adam gibi geldin şuraya, oturup iki laf atalım dedik, başladın dalganı geçmeye. Dertsiz adam olur mu hiç, herkesin bi derdi olur, zenginin bilem derdi olur ki bizimki vızırtı galır yanıcağında.

— Senin ne derdin var yahu, onluklar şıkır şıkır... İki kürek çek, tamam... Derdiniz var mı sanki?

— Doğrultacan mı?

— Yooo, haşa!

— Peki ne soruyon öyleysem?

— Hiiiç...

— Anlaşıldı, meraklandın, mademki sordun, anlatayım da merakın garnında kalmasın. Biz burada yetmiş beş sandal varık. Günde bi buçuk liraya yakın para gazanırık. Yazın üç liraya yakın vardığı da olur. Alla'çin! Keseden yeme günümüz matem günüdür, hani tipinin göz açtırtmadığı günler. Kim biner öyle havalarda sandala? Bizim şu sandallara "varka sandal" derler. İnce sandallar daha ucuza adam taşır.

— Eeee, şöyle böyle kırk beş lira eder ayda, nereye harcarsınız ki?

— Efendi doru gonuşacaksan gonuş, sankim binlerle oynuyakta, nereye harcamışız, töbe haşa yidiği boka bak! Neriye mi harcarık, al kalemi eline yaz Musa'nın derdini... Han parası, boğaz parası, çamaşır parası, sabun parası,

çağara parası ayda otuz gayme!... Geriye galır on beş gayme mi? Bunu da memlekette çoluk çocuk gözler. Tuz parası, iplik parası, gaz parası on beş lira! Bütün çabamız hep bu on beş lira içindir.

— Memlekette toprağın yok mu?

— Var olmaya var ya bey, bizim topraklar kısır avrada benzer, ürün vermez, vermez ya bi türlü de boşayaman... Kısır avrat da sevilir. Sevilir ya öyle sevilir işte!... Çoluğu çocuğu ona bırakın, gelin buraya rızk aramaya... Bi adam sürünecek oldu mu İstanbul'da da sürünür. Hanya'da da, Konya'da da...

— Çoğunluk nereli olur bu varkacılar dayı?

— Zonguldaklı, Safranbolulu, İnebolulu, ne bileyim nireli.

.....

HA BU DİYAR, HA BU DİYAR, HA BU Dİ HA BU Dİ HA BU DİYAR...

.....

— Haa, beyim. Bu diyarda dikiş tutturamayanlar terk ediyorlar, gidiyorlar... Bırakıyorlar işi gücü, mesleği... Kimi bu yaştan sonra simit satıyo, leblebi satıyo, fırınlarda işçilik yapıyo. İş bulamayanlar da varkayı satıp sürünüyorlar para bitince...

— Nereye gidiyorlar?

— Ni bileyim efendi, nereye gittiklerini?

— Karılar ip bekler dedin demincek, ne ipi bu?

— Bildiğin ip efendi, bildiğin ip. Bizim avratlar pazen muzen nedir bilmezler, basma neyim töbe bilmezler. Üç beş kuruş biriktirince ip alıp salarık memlekete onlar dokur, entari yaparlar.

İhtiyar sandalcı, etrafına doya doya baktı "cırk" edip denize tükürdü. Bir motor baca kırıp köprünün altından geçti, deniz çalkalandı.

Haliç, çamur çamur kokuyordu. Bir sandal daha geldi, diziye girdi. kara boyalıydı. Karanın üstünde al bir yazı keskinlemesine: "ALLAH KERİM"...

ARSLANIN AĞZINA BEN TÜKÜRMEDİM

Bumbuzdu merdivenler. Heykellerin dibine düşeyazdım. Ankara Kale tepesinin güney ve batı güney yamacında, Atpazarı'ndan aşağı doğru dış kale surunun dibinde bir hana düştü yolum. Koca Fatih Sultan Mehmed'in Sadrazamı Mahmut Paşa yaptırmış bu hanı. Dört sütun üstünde bulutlar kadar on kubbe. Kubbeler altında tarih. Giriverdim içeri. Küf yeşili kapı ardına dek açık. Milattan önce kalma bir soğuk vardı içerde. Eti'den kalma. Tarih hiçbir yerde Eti Müzesi'ndeki kadar soğuk değildir. Bildiğiniz gibi değil bu, başka soğuk, asırlar ötesi, asırlardan kalma! Soğuğun özü bu. Tanrıların, Fırtına Tanrısı'nın, kuş başlı arslanların, yılanların, mezarlar dolusu çanak çömleğin, tabletlerin, cenk dolu, ölüm dolu, aşk iksiri dolu kabartma taş duvarların soğuğu bu! Bizim Anadolu Eti'den kalma. Sürüp geliyor o yandan bugüne. Eti yapıları ayrıksız kerpiçtenmiş. Çoğunluğu taş temel üstüne kerpiç, bu kerpiçlerse tahta çerçevelerle birbirine tutturulurmuş! Tıpkı, tıpkı bugünkü gibi! Boşa dememişiz "Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız" diye...

Kolu kanadı kırık heykeller var burada. İki çocuk girmiş müzeye, bakmışlar her şey kırık, her şey paramparça. Biri, berikinin kolundan telaşla tutmuş, "Aman, demiş, kardeş gel

kaçalım buradan, sonra biz kırdık sanırlar..." Çocuk aklı. Suç bizim... Onlara her şeyden önce kalp kırmamayı öğretmek gerekirdi. Heykelleri ustalıkla yapıştırıyorlar birbirine. Onarımı kolay, ama beriki? Onarmak dedim de aklıma geldi. Koca Atatürk bir gün verivermiş emri, "tarihimizi bir yere toplayın". Tamam gerisi. Böylece bu müze çıkmış ortaya. Alacahöyük, Kargamış, Malatya, Sakçarı... Böylece dünyanın hiçbir müzesinde olmayan şey çıkmış ortaya. Yani, Eti sanatının en büyük eserlerini bütün düzenleriyle görebiliyorsunuz, karşılaştırabiliyorsunuz.

Zor bu müzeyi anlatmak. Gidip görmek gerekir. Zevkten dörtköşe olmak gerekir. Soğuktan ürpermek, sonra heykeller gibi kaskatı kesilmek gerekir. Kuş başlı, kanatlı arslanlar olmak gerekir. HAYAT AĞACI'nın çekişmesini yaşamak gerekir. Hayat Ağacı'nın öyküsü şu:

İki arslan, ağaçtan başka her şeye benzeyen bir biçimin iki yanına pençelerini koymuşlar, namus yemini eder gibi. Öteki pençe kılıçlarda. Hayat ağacının meyveleri görünürde yok, belki ağaçtan gayrı her şeye benzeyen biçim bu meyvenin ta kendisi. Uğraşıyorlar bu meyveyi almak için. Meyve, bildiğimiz meyvelerden değil. Meyveyi yiyen ölümsüz oluyor. Ölüm yanaşmıyor yanlarına. İki arslan uğraşıp duruyorlar, ikisine de kısmet olmuyor yemek! İşte bunun için ölüyoruz, meyveyi yiyemediğimizden. Yeseydik bu meyveyi, kazık çakacaktık dünyaya! Ölmeyecektik...

Sonra Güneş ve Ay tanrıları var. Savaş arabaları var, Yalıncak Arslanı var. Hangi birisini sıralar, hangisini anlatırsın?

Camekanlar dolusu birbirinden değerli, ölümsüz işler var. Bir çocuk mezarından neler çıkar görün... Bir de bir köy yerinde açın bir çocuk mezarı, kefen bile bulamazsınız! Testilerin, bakraçların doyumsuz, ölümsüz biçimlerini gidin görün ,gözünüz, gönlünüz açılsın, renklerden, sırlarından.

Güdük boylu iki adam var, kabartma. Arslanı tepetaklak getirivermişler, çekiyorlar bacaklarından. Taş ayrılacak nerdeyse, arslanın bacağı değil! Sfenksler, Mısır

heykelleri kadar sade, biçimli, uslu.

Tanrılar Müzede büyük bir keyif içinde. Bir kurban sahnesi. Önde bir boğa, arkada araba çeken sırım gibi iki boğa, arabaya biner vaziyette. Kral, Fırtına Tanrısı'na içki sunuyor. Tanrısı bol bir yer burası... Ayağınız bir yere takılırsa bilin ki bir Kral'a, bir Tanrı'ya tökezlediniz! Erkekli dişili tanrılar. Hele içki, amanın sebil gibi akıyor. Hele o içki kupaları? Zehir bile içilir o kupalardan, kupalara ağız sürüp — kim bilir ne güzeldi — şarap yudumlamak için binlerce yıl önce yaşamaya değerdi hani ya... Arslanlar, arslanlar... İçim buruluverdi arslanların bölümüne gelince... Upuzun boylu küt bacaklı, adaleleri gerilmiş arslanlar, ağızları açık...

Yıllar önceydi, yok Milattan Önce değil, Milattan Sonra,şöyle 1942 yılında. Memleketten yeni gelmiştim Ankara'ya. Lisede öğrenciyim. Tarih öğretmeni müzeye götürmüştü, Eti Müzesi'ne. O zamanlar hayranlık duymuyordum, şaşkınlık içindeyim. Kalmışım bir heykelin önünde, ağzım açık. Birden öğretmenin cırtlak sesi patladı tarih içinde. Cin Tanrısı sandım. Bağırıyordu, korktum. Koşarak arkadaşlara katıldım. Anladım ne olduğunu, anladım ama, bayan öğretmen o koskoca küplere dar geliyor gibiydi. Kırdık dedim, bir heykel kırdık anlaşılan... Hiçbir şey kırılmamış, kim olduklarını bugün bile bilmem, çocuklar, bir arslanın o biçimli güzel açık ağzına gelip gidip tükürmüşler! Tükrükler ağır ağır akıyor! Müzedeki tanrılar bir yana, Tanrı inandırsın, ben yoktum tükürenler içinde... Tarih öğretmeni suçluyu hemen bulmak isteyen acemi hafiyeler gibi etrafa şimşekler çaktırıyor, bağırıyor, tehdit savuruyordu. Derken göz göze geldik, "Sen" dedi, "Sen, pis Anadolu'lu. Bunu ancak sen yaparsın!" Taşlar, tanrılar, boğalar, arslanlar üzerime saldırmıştı, eziyorlardı pençeleriyle, bütün ağırlıkları üzerimdeydi, ezim ezim ezildim, bittim, toz oldum... Dilim, damağım kurumuştu, bu kadar tükrük bir ağızdan nasıl çıkardı? Bunu, tarih öğretmeninin yerine ben değil, çanak çömlek acıyarak düşünüyordu... Mendilimi çıkarttırıp sildirdi, yetmedi, gömleğimi sıyırttı, sildim, sildim... İlahlar değil, tarih

öğretmeni lanetlemişti beni... Öldüm, öldüm de dirildim. Geceleri uyku girmedi gözlerime... Düşümde arslanlarla boğuştum, hançerler ellerimi değil, yüreğimi kesti. Bir sabah, güzel bir sabah, kaçtım konuk olduğum ağabeyimin evinden... Kamyona atladığım gibi ver elini baba evi, lanet olsun okumaya dedim, lanet olsun büyük şehire, lanet olsun haksızlığa, lanet olsun böyle öğretmene, tüm lanet yağdırdım, hızımı alamadım, ilahlara yalvardım, onlar da lanetlediler haksızlığı.

Bu isyanıma Eti Müzesi'ndeki tanrılar tanık... Ne zaman gitsem, elimi uzatır, hafif hafif okşarım taşları, dudaklarımı değdiririm soğuk taşlara... Bana yardımcı oldular, haksızlığa karşı savaşmayı öğrettiler, bugünkü durumumu ağzı tükrüklü arslana borçluyum... Ama ne de olsa, içimde bir sızıdır bu...

Zifir gibi değildi Ankara, Müzeden çıktığım zaman. Pırıl pırıl neon ışıkları aydınlatıyordu yolları. Öyküleri, anıları Etiler arasına bırakıp gece işime, gazeteye döndüm.

KARABAŞ
ELVAN ELVAN

Bir süre önce, yolum, Karabaş'a düştü. Yadırgı içinde kaldım. Anlattıklarımın tümü, imar-yıkım tozu olmuş... Dümdüzdü Karabaş. Sessiz, silik, renksiz, yaşamasız. Karabaş artık ulaşılması, yaşanması ele geçemeyen yıllara girdi. Çocukluk fotoğrafları gibi.

(1959)

Denizin aksi yönüne şöyle bir kıvrılın Tophane'den, her yol Karabaş'a çıkarır sizi. Eğer soldaki yoldan girerseniz denizin içini görmüş gibi olursunuz. Balıklardan beğenin beğendiğinizi. Al tablaların kenarları, yeşilin hası lahana yaprağı döşelidir. Balıkçılar bunu, balıklar rahat etsin diye değil de, balıklar iyi görünsün diye yaparlar; bilirler ki al'a en uygunu yeşil renktir. Hamsi, istavrit, kılıç yalnız bu tablalarda barış içindedirler. Hamsinin buğulaması iyi olur ya, isterseniz istavrit tava yapın. Karaciğeriniz mi var? Vazgeçin öyleyse. Kılıç alın, kılıç. Şiş yapın kılıçtan. Aman defne yaprağını unutmayın. Orkinosun eti, kılıça benzer, aklınızda olsun!

Ara sokakta kasap göremezsiniz. Kasaplar tramvay caddesindedir... Yok yok, iç meydanda çınarın karşısında bir

tane olacak. Çınarın dibi kahvedir. Etrafı eskici doludur. Alım satımın en hoşu buradadır. Kusursuz sandığınız elbisenizin bütün foyası burada çıkar. Pantolonu şöyle bir evirip çeviren eskici, kemer astarındaki söküğü tek kelime söylemeden gösterir yüzünüze bakarak. İstediğiniz kadar hayıflanın siz! "Tuh be! Hanıma elli kere söyledim, aman şurasını da dik diye..." İş işten geçti artık. Eskici borsasından çakıyorsanız onlar gibi fiat verin:

— Üç (evlek) istiyorum!

Evlek nedir mi? Dolar'ı bilirsiniz de evlek'i nasıl bilmezsiniz? Hoş, dolarla ilgisi olan, evlek'i nereden bilsin? Bir (evlek) on liradır. Eskiciler kendi aralarında evlek hesabıyla anlaşırlar.

Kahveye oturun, bir kahve söyleyin orta şekerli. Cıvıl cıvıl insan, sonsuz pazarlık, hareket, bereket içindesiniz. Hafız Burhan, Hafız Kemâl, Hafız Saadettin, Hafız Feryadî Hasan'ın gazellerine merakınız varsa gününüz gündür. Bir de bakarsınız davullar gümbür gümbür, zurnalar tizden öter. Bir karşılama, bir pehlivan havası, bir Sivas halayı. Etrafınıza iyi bakın. Durduğu yerde hafif hafif sallanmaya başlayan şu adam Sivaslıdır. Gayrı duramaz yerinde, aklımdan çok şey, plaksa başka bir havaya geçer. Vallahi şu uzun burunlu zayıf adam Karadenizli. Kemençeyi duyunca yüzü güldü, başladı titremeye omuzları. Halk türkülerinin tadına varmışsanız işiniz tamamdır. Dileğinizi garsona fıslamak yeter. Âşık Veysel mi ? Bir dakika sonra, Âşık pikapta değil, beyninizde dönmeye başlar.

Ha şöyleeee. Keyifle, hazla bir gerinin iskemlede, bir de sigara ateşleyin, bir yudum da kahve...

Karabaş'ın eskicisi, Karabaş'ın insanları, Karabaş'ın seyri doyumsuz hareketi, havası, türküsü biliyorum tek tek konudur. Konudur ya, bugün "sulu boya manzara" yapıyoruz. Kötümserlik omuzdan geriye. Zamanın bütün çilesi içinde, tat çıkarmanın diğer adı da "Yaşama gücü-Yaşama sevinci". Bunu kaybetmemek gerek, yolunu bulmak gerek. Huyumun huyunuza uyacağını bilsem emin

olun esirgemem, öğretirim size de. Gerçi yazması, söylemesi pek kolay amma, ah, savaşı zor, savaşması!

— Beyim, asıl sinema bura, burası!

Döndüm. Bu bir eskiciydi. Kim bilir ne sandı beni? Asıl sinema burasıymış! Asıl film burada çekilmeliymiş! İnsanın çeşidi buradaymış... İti köpeği, güzeli, çirkini, dertlisi dertsizi buradaymış...

Adam doğru söylüyor, yalan da değil hani... İçinde frenkçe kelime olmadan, bilgiçlik taslamadan konuşuyor. Ukalalık etmiyor açıkçası... Kısaca, gerçek budur diyor... Tam bu sırada hantal bir ayakkabı bir kavis çizdi, kendi halinde yatan sarımsı köpek "vinkk" diye bağırdı, süratle sıçradı... Titreyen kuyruğu bacaklarının arasındaydı. Üç metre ötede durdu. Yere çömelmeden etrafı iyice süzdü. Tekmeyi savuran adama iri siyah gözleriyle melul mahzun baktı. Adam kendi kendine söylenerek uzaklaştı. Eskici evvela güldü, sonra adamın arkasından okkalı bir küfür savurup seslendi:

— Ulan ne istersin Allahın garibinden, karnını da mı görmedin zalim deyyus!

Bana döndü:

— Bey, dedi, merhamet kalmadı mı ne insanlarda? Hayvan doğuracak neredeyse, tuuh be! Üzgün üzgün başını salladı.

Uzaklaşan adamı gözleriyle izleyen köpek, usul usul eski yerine geldi, kuşkuyla etrafı iyice süzdü, yere çöktü. Burası kasap dükkânının önüydü. Kasap eline satırı aldı, havaya kaldırdı — köpek de beraber — olanca hızıyla indirdi ete; et bir yere kadar ayrıldı, ayrılan yere kadar köpeğin başı da indi. Kasap tezgâha yürüdü. Köpeğin başı hafifçe tezgâha çevrildi. Kasap bir bıçak alıp tekrar etin başına geçti. Köpeğin başı tekrar kasaba döndü. Kasabı, en ufak hareketine varıncaya dek izliyordu.

Memeleri dolu doluydu. Kaburga kemikleri, kirli sarı tüylerine rağmen tek tek sayılabilirdi. Tekmeyi savuran adam

yeniden göründü. Köpekse nereden sezdi bilmiyorum, ani olarak sıçradı, uzaklaştı. İnce boynunu çevirdi, adamın hareketlerini takibe koyuldu. Her türlü güvenlik düzenini almış sayılırdı.

Acaba köpekler verem olmazlar mı? Altı-sekiz yavruya can mı yetişir? Yavru bu, her şeyden önce süt ister, sütü gıda yapar; ana köpek, nereden alır bu gıdayı? Nasıl alır? Ya o güzel gözleri trahom olmaz mı? Sıtmayla araları nasıl? Haydi geçelim hepsini, doğumu ya bir doğum evinde yaptırması gerekseydi hali nice olurdu? Ah, ah! Yokluğun gözü kör olsun!

Tekmeyi vuran adam, köpeğe baka baka eskiciye yaklaştı, başıyla işaret edip:

— Eşşoğlusu, dedi, tam beş senedir bilirim, şuraya çöker, bakar da bakar!

Köpeğe döndü hırsla.

— Ulan, bakmakla öğrenilseydi hepinizin kasap olması lazımdı!

Derin bir nefes alıp devam etti:

— Sabahtan beri üç beş kuruş nafaka temin etmek için taban tepiyorum şurada, evvel Allah ümidimi kesme...

Eskici lafı yapıştırdı:

— Be oğlum, sende de, bende de, onda da umut olmasa acımızdan, kahrımızdan gebeririz, ortalığı ateşe veririz... Hem kuzum ne biliyorsun onun öğrenmediğini, hı? Giydir beyaz gömleği, ver eline bıçağı, namussuzum senden, benden iyi bilir etin has tarafını!

— Eline o fırsat bi geçse, diye beriki sözü aldı. Acaba o zaman başka bir aç gelse, kapıya dikilip onun baktığı gibi ağzından sular aka aka baksa, kaldırıp bi lokmacık verir mi; açlığın ne olduğunu ben bilirim diye? De bakayım be?

— Ne biliyorsun demeyeceğini? Hem demese ne çıkar? Aç gözünü oğlum, devran değişti şincik, devran değişti, didiğini insanlar bilem yapmıyor bu zamanda.

— Peki ahbap, diyen çıkmaz mı?

Eskici bir an düşündü, umursamayarak cevapladı:

— Kim bilir? Çıkar belki...

Tekmeciyi aldı bir düşünce. Ağır ağır ilerledi. Çömeldi, sırtını ağaca dayadı. İlkin kasaba, sonra köpeğe bakmaya koyuldu. Kahveden bir ses yükseldi "Her yer karanlık" diye! Bin bir şey zaten kafamı allak bullak etmişti. Bu plağın her şeye rağmen yaşama gücümü baltalamaya hakkı yoktu. Kahve fincanının tabağına bıraktığım para tatlı tatlı şıkırdadı. Kalktım.

CEYLAN

Aman avcı vurma beni
Ben bu dağın ay balam maralıyım

Akıllı işi değil yaptığımız iş. Vallahi değil. Bu hız ocak söndürür, kan çıkartır, kol çıkartır! Kime söz anlatırsın? Düşmüşüz ceylan peşine, sür Allah sür...

Otomobildeyiz. Ceylanın, ceylanların ardındayız. Ceylan can derdinde, yaşama derdinde... Biz ise onu yakalamak, yormak, sonra özgürlüğünü çalmak derdindeyiz! Ceylan bacağına güveniyor, biz otomobilin gücüne, tekerlerin dakikada bilmem kaç kez dönüşüne.

Urfa'nın düzlüğü, Urfa'nın düzünün sıcağı, motorun sıcağı, kanımızın sıcağı, ceylanın sıcağı ardı ardına, iç içe...

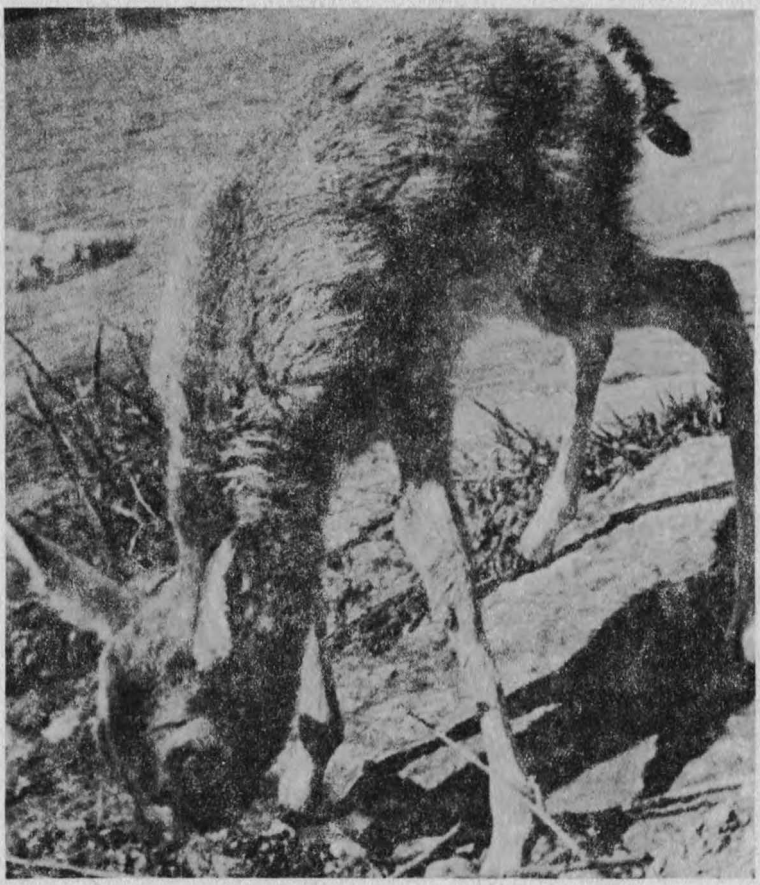
Ceylanlar ses gibi gidiyor, bir tanesini yola koyabildik. Gittikçe yaklaşıyoruz. Heyecandan kıvançtan iyice coştum! Başımı pencereden çıkardım, rüzgâr şapkamı alıp savuştu! Ya şapkadan, ya ceylandan geçmeli... Mal canın yongasıdır derler ya, doğruymuş... Şapkadan geçemedim, kilometreyi gösteren ibre 90'dan 80'e, 80'den 60'a düştü durduk. Geri geri gittik "yonga", ya kavuştuk, ceylan da özgürlüğe! Gidişini izledim, aynı hızla süzüldü gitti... Otomobili süren dostum:

Üzülme, dedi. Yeni bir sürü şimdi çıkar yolumuza.

Canımız sağ olsun.

Bilmem neden bu işe gönül verdim? Altımızda 1952 model yepyeni bir otomobil, depoda bol benzin, içimizde bir canı, bir yaratığı yakalama, tutsaklık, özgürlüğe son vermek dileği, kıpır kıpır! Urfa dağlarında düzlüklerinde seğirtip duruyoruz. Gönlümde bir savaş başladı. "Ne isteriz şu güzel

Ceylan'dır, bir adı da "Hışf Gazel"dir.



yaratıktan?" "Hiç... Ne olacak be bir tanesi eksik olsun..." "Niçin olsun, yazık değil mi? Kendini ceylanın yerine koysana?" "Koymam, ben insanım..." "Peki insan demek?"

Düştük bir yenisinin peşine, Tanrı şaşırttı hayvanı, toprak yola girdi. Gitmiyor sağa sola... Yol boyu, yol boyu uçup gidiyor. Kilometre yüz oldu. On beş dakikadır art ardayız. Aramız gitgide azalıyor, azalıyor... Eyvah ceylan, güzel ceylan yoruldun gayrı, güçten düştün gayrı... Bir otomobil boyu kaldı aramızda, arkadaş gazı kesti.

— Bak şimdi, bak... Nasıl yıkılacak gör!

Sözü ağzında kaldı! Nasıl oldu anlamadım, ceylan sağa, olanca hızıyla sağa saptı! Biz ise ancak yetmiş, yüz metre ötede durabildik! Ceylan araziye uymuş, kayıplara karışmıştı... Ne bizde derman, ne motorda güç kaldı. Bir sigara içimi dinlenmeye koyulduk. Pınara gidip su aldık, radyatöre boşalttık...

Gün, ovanın dibine sağaldı. Ortalık kızarıverdi. Tadına doyumsuz bir renk, bir cümbüş düştü ovaya...

— Bu sefer de atlarsak vaz geçelim bu tutkudan reis.

— Yooo, iş inada bindi... Ya ceylan bizi, ya biz ceylanı yiyeceğiz...

İbre yine seksenleri, doksanları boyladı! Yeni bir sürüyü çil yavrusu gibi dağıttık. İki tanesini kattık önümüze. Bunlar eş olsa gerek. Ayrılmıyorlar... Ayakları ayaklarına denk, hızla, zevkle, batan güne doğru gidiyorlar. İş inada binmiş artık, ya biz, ya ceylan kafadan olacakmış!...

Gün akşama devrildi. Dağlar kayalık, dağlar kızarık, dağlar gömgök... Eşler ayrıldılar. Birisi solladı, kayalara vurdu kendini... Bilmiyorum, ya biz hızlandık, ya ceylan... Aramız açıldı, tekrar kapandı. Delice bir izleme başladı ovada. Yer çevremizde dönüyor, ovayı tüketiyoruz. Ayak gaza bastıkça, ceylan bize yaklaşıyor. İbreye bakamaz oldum, 120 üzerinde sallanıyor hafiften! Biliyorum, aynı şey ceylanın içinde de kıpırdıyordur. Bu, can korkusudur. Kelle korkusudur... Gittik de gittik... Gaz kesildi, ceylan kesildi. Hızlar kesildi. Heyecan gırtlağa geldi dayandı... Gözüm

güneşe ilişti, ta uzaklarda kızıllık içinde sönüyor.

Acı bir frenle kafalarımızı cama vurduk! Ceylan birden tökezdi, toz kalktı yerden, tekrar doğruldu, yeniden tökezdi... Çabaladı kalkmaya, kalkar gibi oldu. Eskisi gibi delice kaçmasını istiyorum nedense... Kaçamadı, sağa sola yalpaladı, yıkıldı. İnip koştum yanına. İnliyordu, debeleniyordu hafiften. Sonra o da durdu. Kaldırmak istediğim başı, "deli diken" otunun üstüne düşüverdi!

Mühür gibi bir çift kapkara göze günün alevi düşmüş, cam cam parlıyordu. Karın, karın değil bir körük! Kalkıp kalkıp iniyor, gözlerinden gözlerimi ayıramadım. Başını avucumun içine aldım, inledi, içim dağlandı... Kara gözler, o canım kapkara gözler usuldan usula buğulandı, nemlendi, sonra biriken yaşlar yuvarlanıp avucuma düştü... Bilmiyorum acunda bundan güzel göz var mı? Neler demiyor bu gözler? Utanmasam gözünün yaşına gözümün yaşı karışacak! Arkadaşım zaferinden kıvançlı, sigarasını yaktı, boş paket "tak" edip yere düştü. Ceylanın gözleri bir çabayla pakete kaydı, sonra yine gözüme çakıldı kaldı! Bir damla yaş daha yuvarlandı sürmeli gözlerden. Körük gövdede hareket azaldı, durdu... Gözler yine parlak, yine ıslak... Koyu kirpikler yavaş yavaş birbirine kavuştu, avucumdaki baş ağırlaştı... Yaşaması için her şey çaresizdi artık. Ceylan gitti...

Gece bastırdı. Düşümde bir ceylan gördüm. Elimden ot yedi. Yeşil yeşil, üstü nemli ot. Yine gözünü gözüme dikti:

— Eşim, dedi nerede? Dün sizinle beraberdi. Gerisini hatırlamıyorum.

Tövbeler tövbesi ceylan avına, lanet olsun... Bir daha mı?

ÜÇ TÜRKÜ

Polatlı'nın geceleri güzel oluyor. Aşağı yukarı bir tepe. Her yönü rahatça seyrediyoruz. Ortalık kararınca yüzlerce sigara ateş böcekleri gibi yanıp sönüyor. Tam saati, şimdi bir gurbet türküsü. "Enginli yünsekli gayalarımız-Gamilen yoğrulmuş binalarımız." Kulaklar beklemenin heyecanı içinde. Hani bilirsiniz, öyle şeyler vardır, ister istemez yerini bulur, gediğine gelir, muhakkak olacaktır. İçinde bulunduğumuz böyle bir andı. Deve dikenlerinin üzerine sere serpe uzanmıştık. Derken sağ yanımdan gür bir ses yükseldi. Bomba gibi bir ses. Anadolu'da böyle seslilere "sıtma görmemiş" derler. O cinstendi.

Her kişinin bir veya birkaç şeye tutkusu vardır. Kimi kuşbazdır, kimi oyunbaz, kimi düzenbaz... Kimisi yolculuk sever, kimisi özgürlük, bir başkası barış... Örneğin bizim İstanbul'daki patron, büyük patron, yıllar yılı güzel şehir der, özgürlük der, orman der, düzen der. Küçük patron iğneden, iğnelemekten, giyinmenin hasından hoşlanır. Yazı İşleri Müdürü okkalı gazete çıkarmaktan. Balcıoğlu kahkahadan... Örnekler çoğaltılabilir. Vallahi yukarda saydığım birkaç örneğe ben de düşkünüm amma, şimdilik türkü üstüne çalışmak gerekiyor! Zira, türkülerde hepsi var, iç içe, koyun koyuna, üstelik zarar da getirmez...

Yanık sesliydi türkü söyleyen. Her kula nasip olmayan bir tonu vardı sesinin. Size sadece deyişini aktarabileceğim.

Almış bir türkü, bakalım ne demiş?

Türkülerde her şey var, derde devadan gayri değil, bu da dahil. Kalkınız yalancıktan şöyle Emirdağı köylüklerinden birine gidelim. Orada bir Sarıgelin var. Selviboylu, ceylan gözlü bir hatun. Hatun zengin kişi. Bir delikanlıya fena tutkun. Filinta gibi bir yiğit. Merak etmeyin canım, oğlan da kıza vurgun. Onun da dünyalığı yerinde. Bizim delikanlı, Sarıgelin der başka demez. Bir aşk, bir muhabbet ki dost başına değil, düşman başına bile. Yıllar geçer aradan, bir yastığa baş koyamazlar! Vallahi sebebini ben de bilemiyorum. Bu on yıl sürüp gider. Derken o da olur. Samanlık seyran. Burcu burcu kekikli döşekler, yastıklar yıllardır bu anı bekler! Kolay mı? Çeken bilir tadını! Davullar döver, zurnalar öter, mavzerler yıldız avlar, kurbanların bini bir para... Sarı burma baklavaları sini sini... Nasıl olmasın? Şekerin kilosunun otuz iki kuruş olduğu yıllar! Derken efendim kapı açılır gelin süzülür odaya, ardından damat... Aradan saatler geçer, bizim ceylan gözlü hatun, Sarıgelin iki gözü iki çeşme değil, ırmak, çıkar odadan! Bitkindir, yıkılmıştır, kanadı kırık kuşa dönmüştür. Yemenisi elinde merdivenlere ilerler, evin damına çıkar. Ağlar da ağlar... Yıldızlı, pırıl pırıl bir gecedir. Issız, sessiz bir gece... Orada bir türkü çağırır. Deve dikenlerinin üzerinde Sarıgüzel'in dediklerini dinledik.

Şunları diyor Sarıgüzel:

Sarıgüzel burcu musun?
Şu dağlarda gürcü müsün?
Sana derim Sarıgüzel?
Sen çirkinin harcı mısın?

Engin derelerden geçtim
Kanatlandım gökten uçtum
Kör olası talihimden
Ben de bir hadıma düştüm!

Efendim, sonra şöyle sıralıyor Sarıgelin; diyor ki:

Koyun yola dizilir mi!
Bağlı ipler çözülür mü?
Hadım imiş gâvur dölü
Bağlı olsa çözülürdü!

Yani açıkçası, delikanlım diyor, haydi sana büyü müyü yaptılar amma, eğer gerçek bu olsa idi, benim karşımda büyü falan para etmez, çözülürdü! Daha çok şeyler dedikten sonra şöyle bitiriyor:

Evlerinin önü suluk
Duydum baban çok darlık
Bu muhabbet tez ayrılık
Buna sen cevap et yiğidim!

Sarıgelin damda ağlayadursun, biz HAM MEYVA'ya geçelim. Bu da yanık bir türkü:

Ham meyvayı kopardılar dalından
Beni ayırdılar nazlı yârimden
Eğer yârim tutmaz ise salımdan *
Bunun için açık gider gözlerim.

Benim yârim yaylalarda oturur
Ak ellerin soğuk suya batırır
Demedim mi nazlı yarim ben sana
Çok muhabbet tez ayrılık getirir

(*) Sal: Tabut.

Türkünün en dokunaklı yeri burasıydı... Demedim mi diyor, nazlı yârim ben sana? Çok muhabbet tez ayrılık getirir... Demiştir, demiştir ya, bakmayın siz ona... Ayrılık ne zaman olsa gelir toslar, siz işinize bakın...

Haberi gazetelerde okudunuz.
Ya türküsünü dinlediniz mi?

Bir bayram arefesi. Fırtına, yağmur ortalığı savuruyor. Mahpushanenin kapısı açılır, beş mahkûm kardan, fırtınadan, tipiden tınmayıp özgürlüğe dalarlar. Yıllardır süren tutukluk bitmiştir gayrı. Sorup soruştururlar, köylerinden geçecek bir araç var mıdır diye. Varmış. İçi insan yüklü bir otobüs. Anasına, babasına, yavuklusuna, karısına, yuvasına kavuşma amacıyla bekleşen otuz insan yüklü bir otobüs. Dalarlar içeri.

Şoför asılır, ben bu havada yola çıkmam diye! Patron emreder, çıkacaksın... Altmış göz heyecan içinde. Patronun emri gözleri güldürür. El freni çekilir, gaza basılır, yola çıkılır. Cam silgeçleri şıkır da şıkır. Tipi artar. Sular dağlardan canavar gibi akıp gelmektedir. Köy bir sigara içimi ötede. Özgürlüğe kavuşanların heyecanı sonsuz. Kimi on yıllık kimisi otuz! Dile kolay. Ama biraz sonra hasretlik tükenecek. Yeni günler başlayacak. Çocuklar diz boyunu gelmiş geçmiş, hepsi bir yiğit. Hey anam hey! Yaşamak güzel şey... Köprüden geçiyoruz. Köprü çatırdar. Otobüs canavar gibi akan sulara gömülür, giden gider, kalan kalır. Şoför kurtulur, mahpushaneye düşer, çok yaşamaz, kahrından ölür. Olay artık türküleşmiştir. Bir tanesi şöyle döktürür:

Cama verdim yanımı
Akıttılar kanımı
Daha Azrail gelmeden
Sular aldı canımı...

Ağır yaralı kurtulan tek mahkûm ise, yattığı döşeğinden şöyle seslenir:

Develi katil ırmak
Kan akar parmak parmak!
İyi olur kalkarsam
İlk işim seni vurmak!...

Sigaralar mavi gecede ateşböcekleri gibi yanıp sönüyordu. Bir tren keyifle ötüp İstanbul yönüne yıldız gibi kaydı geçti. "Ah!" ları, "Of" ları trenin tekerleri çiğnedi. Afyonlu Halis gür sesiyle dağa doğru haykırıyordu:

Demedim mi nazlı yârim ben sana?
Çok muhabbet tez ayrılık getirir!

"EZ KURBANE..."

Otomobildeyiz. Yumurtayı pişirecek sıcak var. Diyarbakır'dan Ceylanpınar'a gidiyoruz. Yanımda İbrahim Ağa isminde, tatlı dilli bir yolcu var. Bozuk Türkçesiyle yarenlik ediyoruz. O kadar çok anlattı ki hangi birini yazayım? Şu öyküsünü unutamayacağım.

Bir tarım bakanı, Doğu'da bir köye gider. Köyün ağası ne bakandan anlar, ne milletvekilinden. Çevresindekilere sorar:

— Kim bu?

— Vekili Hükümeti Partiyi Demokrasi.

— Ama, çeyiş büke? (Ama ne iş görür?)

Ağaya; bakanı, milletvekilini, tarım bakanını uzun uzun anlatırlar. Ne iş gördüklerini sayarlar. Ama ağa da bir türlü anlamaz! Bir örnek verirler, derler ki:

— Hani bizim tarladaki fareler var ya, onları öldüren, zehirleyen memurlar var ya, işte o memurların ağasıdır!

Ağa hemen doğrulur, sağ elini göğsüne götürüp, bakanı selamlarken şöyle der:

— Ez kurbane Hükümeti Partiyi Demokrasi ağayı memuru mişko! (Ben, Demokrat Parti hükümetinin fare öldüren memurların ağasına kurban olayım.)

Devlet yolu güzeldi. Birden yol bitti. Yirmiye yakın taksinin, özel arabanın, kamyonun ardı ardına sıralandığı bir yerde durduk. Yolun kenarında bir alayçiğin gölgesine serilmiş insanlar var. Sıcak gölgeye sığınmış, sandalyeye ters oturmuş, resmi giysili bir zabıta memuru, hareket eden aracımızı görünce hemen düdük çalmaya başladı. Sonra bağıra bağıra:

— Tarik mukappat, tarik mukappat it fut!

— Şoför reis, ne der bu adam yahu?

Şoför gülmeye başladı:

— Sen Arapça bilmezsin?

— Yooo.

— Yol kapalı, geçilmez diyor.

— Peki bu adam necidir?

— Kıyafetini görmirsin, memuru zabıta!

Burası Mardin'di. Yol onarıldığı için gidiş dönüş saatleri ayrılmış. Düzen bozulmasın diye bir zabıta memuru dikmişler! O da emirler veriyor!

Sıramız gelince, bir yanı uçurum, tekerlerin yarısına kadar bembeyaz tozlu yoldan Mardin'e girdik. İleride güzel bir çeşme vardı, başında durduk.

Çeşme başı insan ve eşek dolu. Çocuklardan birisine kalabalığın sebebini sordum. Benim dediğimi onlar, onların dediklerini de ben anlamadım. Tanrı inandırsın, bir tane Türkçe bilen yoktu! Kazık kadar adamlar da dahil! Ben sordukça başladılar pişmiş kelle gibi sırıtmaya. Suları doldurduktan sonra eşeklere yükleyip Mardin'in içini tuttular, keyifli keyifli, Arapça, Kürtçe karışımı bir türkü tutturdular. Eşeklerin zilleri türküye uygun.

Başında, geniş büyük bir tepsi, altında bacak kadar bir çocuk. Avazı çıktığı kadar bağırıyor:

— Loziye, loziye...

— Nedir o?

— Morf Turki.

— Haaaa?

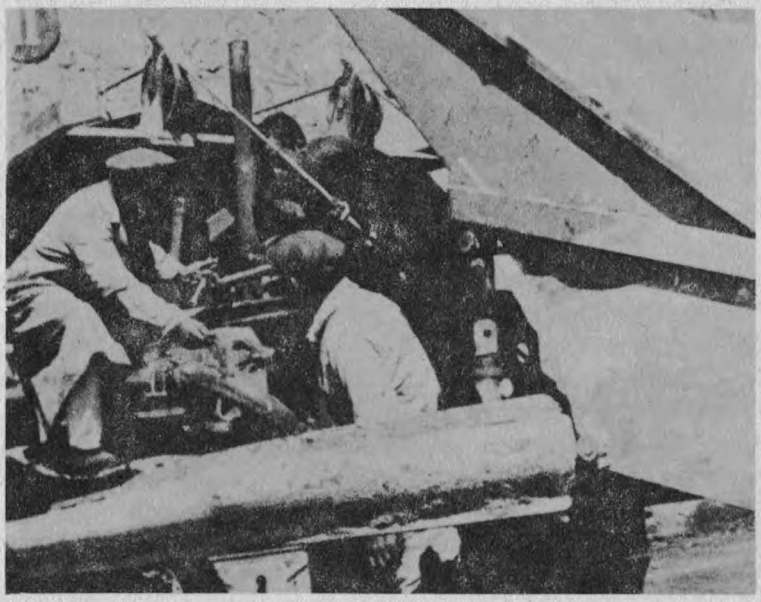
— Morf Turki (şoföre sordum, cevapladı: Türkçe bilmem)

Şoför tercüman oldu. Çocuğun dediklerini anlattı. 1933 doğumlu imiş, hiç Türkçe bilmiyormuş. Loziye badem ezmesi imiş. Küçük yaştan beri mahalle okuluna gittiği için, resmi okula gitmeyi gerekli bulmamışlar!

Mardin'e ait ilk gözlemlerim bunlar. İçimi bir ateş bastı. Kendi kendime suçluları aradım durdum. Bir karanlık çöktü, ta Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğine kadar. Çiftlik Güneydoğu sınırında bir ışık.

Ceylanların bol olduğu bu yerde, bir pınar varmış. Ceylanpınar demişler buraya. Tükürsen tükrük otu çıkacak kadar verimli topraklar. Çiftlik Müdürüne bir gezgin olarak tanıttım kendimi, o cayır cayır yakan sıcakta çizmeleri

Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nde kocaman bir onarım atölyesi de var.



çekmiş, kasketli, bakır yüzlü Müdür yerinde duramıyor, tay gibi. Gezdirmesini rica ettim, güldü, alındım doğrusu. Gülmesinin sebebini otomobille altı saat dolaştıktan sonra anladım, geberircesine düştüm yatağa dönüşte! Altı saatlik otomobil gezisi yetmemişti daha!

O gün şunları yazdım not defterime:

"Ceylanpınar Çiftliği dünyanın en büyük çiftliği olarak biliniyor. 120 traktör birden çalışıyor. 154 biçerdöver saydım. Çiftliğin nüfusu — sadece çalışanlar — 1800 kişi. İşletmenin 8 yerinde işçilere yemek kaynıyor. Günlük ekmek sarfiyatı 2 ton. Çiftliğin 1 fırını, 1 kasabı, 1 reviri, 1 doktoru, 6 arazözü var. Sebze bahçesi bölümü, sebze ihtiyacını bol bol karşılıyor.

Yüzölçümü 1.600.000 dönüm! Bunun 500.000 dönümü ekili, 13 il çiftçisinin tohum ihtiyacını karşılıyor. Tohumlar tertemiz ayıklanıp, ilaçlanıyor, çuvallanıyor. Köylü bu tohumları yerinde 28 kuruştan alıyor. Mükemmel bir onarım atölyesi var, kendi işleri elverdikçe, köylülerin de tarım araçları burada onarılıyor. Marangozhane, dökümhane, saraçhane ve elektrik atölyesi değme ellerde, ustalar en hasından uzman.

Demiryolunun hemen ötesi Suriye toprakları. Çiftliğin gece görünüşü çölde nur. Otomobilimizin farının ışığı, kör kandil gibi, ışıkların içinde! Selektörden çıkan buğdayları inceleyen Müdür, bir aralık havayı kokladı: "Yangın var" dedi, ekipler hazır... Yangın yerine doğruca delice bir gidiş başladı. Harman değilmiş, ekimsiz topraklardaki otlar yandı. Söndürmesi sabahı buldu. Sabaha karşı konuk evine döndüm. Tam yatağa girerken yeni bir yangını haber verdiler, Müdür gitti, gözüm tutmadı, yattım."

Müdür Vedat Akyalçın, unutamayacağım bir insan. Yalnız Müdür değil, çalışanların hepsi. İnsanüstü bir didinme var çiftlikte. Ah, incir çekirdeğini doldurmayan yoksunluklar da olmasa...

369 aracın motor horultusu kulaklarımda. Çiftlik, sınırda bir uygarlık anıtı. Ayrılmak istemedim, ama yolcu yolunda gerek.

ÇİPURA'NIN ÖLÜMÜ

Namnam rüzgârı gelmeden balığa çıkalım, dedi, Feridun. Tekneyi çözüp, çipayı aldım. Biraz açıldıktan sonra motorun ipini çektim. Göl dalgalandı. Teknenin burnu boğaza yöneldi. Boğaz, yedi sekiz metre genişliğinde. Köyceğiz Gölü, Dalyan Boğazı'yla Akdeniz ve Ege'ye buradan karışıyor. Ölemez Dağı burada bitiyor, burnu burada gömülüyor sulara.

Güneş çıkalı bir saat olmuştu. Geceyi kumlar üzerinde birer battaniyeyle geçirmiştik, çiğ düşmüş azıcık, inciklerim sızlıyor.

Deniz sıra sıra dalgalarla, teknenin burnunda yırtılıyor. Çilendras Adaşı'nın arkasına geçince Akdeniz'in kudurganlığı kendini gösterdi kaynıyordu mavi mavi. Ada çamlıydı. Tepede Çilendras feneri, beyaz.

Çilendras'ın doğusuna geçtik. Deniz, adaya bir yerden tünel açmış, yemiş toprağı, kayayı. Dalgalar iri iri dövüyor oyuğu. Deniz dövmesinden başka ses yok ortalıkta. Vira ettik, atladık denize. Sandalı bir kovuğun içine çektik. Deli bağlar gibi bağladık dört yanından. Deniz çalarmış sonra tekneyi. Mesinalar, oltalar ağzımızda yosunlu kayalara yüzdük, dalıp dalıp yem topladık. Yosun kaygan, kayalar allahsız. Jiletin icadı bu kayalardan olsa gerek... İğnenin icadı bu kayalardan... Hançer de öylesine... Tırmanmak kolay

olmadı, el ayak kan içinde... Bre bu ne meret iştir? Fundalar, dikenler dalıyor bacakları, omuzları dişliyor!...

İri bir kayalığı dönünce rüzgâr yok oldu. Akdeniz sustu. Akdeniz şimdi billur tasta mavili yeşilli, gümüşten... Denizin dibi apaydınlık, adamın yürüyesi geliyor.

Dört kulaç denize, üç kulaç da denizin içine... Yedi kulaç mesina açıp "Ya Allah, ya nasip..." çektik.

Kırmızı kayalar görülüyor gümüş denizde. Zümrüt yeşiller yer yer... Tabak gibi.

İşte bir kaya balığı, nazlı, işveli, bilgiç. Dolaştı yemin etrafında. Bir tane daha geldi, ardından bir karagöz. Balıkların güzeli karagöz, canım karagöz, karalı aklı. Toplanma ve gösteri kanunu yok balıklarda, biriktiler.

Tuh bre!... Gitti yem! Dedim ya, kaya balığı bilgiç, kaya balığı açıkgöz, kaya balığı doyumsuz insan!

İki olta yan yana şimdi. Balıklar on kadar oldu. Beğen beğendiğini, yemi yaklaştır al yukarı! Niyet etmesi kolay, ama bunlar tilki kuyruğu,kurnaz. Bir gümüştür parladı, bu gelen ak etine, bal etine kurban Çipura. Gelin bu, balık değil!... Cilvenin bini bir para, dolanı dolanıveriyor. Taktım aklımı ÇİPURA'ya... Git be karagöz, git be Allah'ın kulu kaya!...

Gel ÇİPURA'm, yaklaş ÇİPURA'm, daha yaklaş, daha yaklaş, ha şöyleee... Biraz daha, biraz... Asıldım naylon ipe, gazeteciden, ressamdan bu kadar balıkçı olur! Yüzlerce dönemeci, yüzlerce kilometre yolu balık beslemek için almışım meğer! Ben attım onlar yedi!...

Kuş bakışı bakıyoruz denize. Güzel görüntü, güzel benim işim... Unutuveriyorum balığı denizin dibini gözleyeceğim diye... Ama o öyle değil, dolanıp durur, aldırış etmiyor yeme gayrı! Sabah kahvaltısını ettirdim ondan mı acep?

Burnunu dayadı yeme... Kalbim durayazdı... Kaya kesildim. İşaretparmağımdan sarkan mesina titreşimler içinde, usuldan usula... Çekemiyorum... Yazık bu cana, kıyamıyorum... Hafifçe çekiyorum oltayı o da geliyor, alay eder gibi bir hali var. Uzaklaştırıyorum, izliyor oltayı!

Tutmak istemiyorum... Yüreğim götürmüyor... Yanımdakiler dadandılar Karagöz'e, Kaya'ya... Akşamlık meze çıktı.

ÇİPURA, git be iki gözüm, git Alla'sen, git dediğime bak... İnadı inat... Kaşındı dedim, n'apayım ben? Titreşmeler çoğaldı, çoğaldı...

— Asıl beeee!

Dalınışım, ses tabanca gibi patladı kayalarda, yankılandı. Ani olarak çektim, elimde değildi bu. İğne havada kavis çizip kayaya takıldı. ÇİPURA özgür, ÇİPURA yaşama sevinci içinde... Özgürlük çalmak benim işim değil, can yakmak değil...

Yemi takıp yeniden attım denize. Deniz oynamaya başladı. Dibi artık eskisi gibi görünmüyor... Bir değil, beş, altı, on ÇİPURA var... Kesik, bölük, pörçük... Üst üste çekilmiş fotoğraf gibi... Namnam esiyor hafiften, gözlerim daha açık, gözlerim denizde, bende değil...

Gümüş gümüş şıpırtılar oynaşıyor, ayna tutuyor balıklar denizden. ÇİPURA aynı yerde yüzüyor, kırıtıyor. Gözlerim denizde geziyor. Beş altı kulaç aşağıda. ÇİPURA burun sürtüyor. ÇİPURA cilve yapıyor yeme. Yem TUZAK, yem ÖLÜM. O ne bet bir dikendir bilsen? Parmağım denize gidiyor, gözlerim oltaya takılmış.

— Çek Fikret beeee!

Dalgınlık kötü şey, korkuyorum, mesina ağır... Sol elim, sağa yardım ediyor... Balık değil ayna var oltada. Canlı, çırpınan... İçim kıpırtı doldu, can yaklaştı, can çırpıntıda, can ellerde, canın ağzı dikende. Canın ağzı yırtıldı!

Can kayalar üstünde sıçrıyor.

Yusyuvarlaktı gözleri. Nereye baktığı belli değil... Pırıl pırıl bir boncuk... Gelin pulu, pulları... Ağzı, boru gibi ağzı, kenarı çemberli ağzı açılıp kapandıkça saç fırçası dişlerini görüyorum.

Şimdi sıçramıyor, nefesleniyor durmadan, her nefesten sonra o güzel ağzı, bir açılıp bir kapanıyor... Biten, tükenen, eriyen bir hali var... Yoruluyor. O el kadar bedeni yaşama savaşında. Birden sıçradı, döndü. Kaya tozları o boncuk

gözlerinin pırıltılı gümüşünü bulandırmış, donukluk içinde...

Ağız açılıp kapanıyor, ama eski yaşamasını yitiriyor, an an yitiriyor... Onun yerine derin soluklar alasım geliyor, alıyorum. Fayda yok ÇİPURA'ya... O tozlu, o bulanık tek gözü bana bakıyor. Dostça değil, biliyorum... Anlatamam bunu. Bu bakış, özgürlüğü, yaşaması çok görülüp de kıyılanın bakışı. SUÇUMUZ İNSAN OLMAK MI, BALIK OLMAK MI?

Soluğu kesildi gayrı. Ağzı tam kapanamıyor, gücünü kaybetmiş bir kıpırtı içinde... O da BİTTİ. MUMUN BİTTİĞİ GİBİ...

İçime bir kor düştü. Her kötülük eden duyamaz bunu, sanmam. DUYSALAR, İNSANLAR DAHA MUTLU OLURDU. DAHA ÖZGÜR OLURDU.

Elimle ittim. İlkin kayaya çarptı, gitti. Şırp etti deniz, burun üstü ağır ağır indi indi, yan döndü kuma...

Namnam rüzgârı koyu yalıyordu. Dipte, ta derinlerde, kumların üzerine çakılmış bir pırıltı vardı. Özgürlük ve can gitti, ama insanların çoğu ÇİPURA gibi değil.

GİDE GİDE 2

YEVMİYELER, EKMEKLE HAN PARASINA YETMİYOR!

At sürüp de bu illerden gitmek isterim
Belki tuz ekmektir bağlar yolumuz

Kul Halil

Kamyonumuz pek de zorlu, adı "YOL ASLANI." Sekiz buçuk ton "emta-i ticari" yüklü. Boyası yeşil, tekeri altı. Dikiz aynasının önü cami minberi! Dualar boy boy, cins cins. Aynanın yanında bir dizi mavi boncuk, yavru bir "kaplumbağa kurusu." Üçgen biçimli kaza muskası, yeşil kurdeleyle sarkıtılmış, bakalitten kocaman bir "Maşallah", Maşallahın altında penesler, mavi boncuklar şıkır şıkır.

Yolcularla merhabalaştık. Kısıklı'ya çıkınca birbirimize hayır dualar ettik. Bir ara ne olur ne olmaz deyip ,frenleri, fren balatalarını gözden geçirdik.

Az gittik, uz gittik, deresi tepesi demeyip yol gittik.

Motora mazot, radyatöre su koyduk. Yol boyu, defalarca yükümüz üzerine köylü, jandarma, bunlardan para yerine dua aldık.

Yol boyu orman, yol boyu tarlalar, yol boyu çalışan ırgat kadınlar, yol boyunca serin gölgeli kahveler, kahveler "yiğit" dolu!



Kamyonumuzun adı, "Yol Aslanı".

Her yiğidin gönlünde arslan, benimkinde de "Türkiye'm," "Memleketim" yatar. Gönlümde memleket, dilimde sevdiğim Emrah:

Düştüm aman
Yollara yollara

Tomofilimizin sayacı 500 dedi. Başkente, Ankara'ya ulaştık. Büyük Atatürk'ün yattığı yerle, yatacağı yerde tavaf, izinden yürüyeceğimize bir kere daha yemin ettik. Sonra gidip otobüste bir yer ayırttık.

Ne Tam Tam'lar diyarına, ne Mau Mau'lar ülkesine, ne de Tahiti Adası'na yolculuğumuz! Bazen otobüsle, bazen kamyonla, bazen katırla kimi zaman uçakla, kimi zaman trenle yolculuğumuz. Gönlü çeken beri gelsin okusun, okumayan da varsın sağ olsun...

Ankara'dan çıktık yola, selam verdik sağa sola, "1 Numaralı Devlet Yolu"na girdik. Yolda gitmiyor uçuyoruz sanki... Otobüs yoldan, ben sevinçten uçuyorum. Bu, düşlerin

gerçek olmasının sevincidir. Bu, memleketimin görmek kısmet olmayan yerlerini görebileceğimin sevincidir. Bu, karınca kaderince memleketime — az da olsa — yararlı olacağımın; olmak için çalışacağımın sevincidir. Bu sevinci duyan kişi yürekten kanatlanır uçar.

Ankara'dan çıkalı 235 kilometre olmuş. Karşıda yol kenarında bir tabela var.

"Aksaray'a hoş geldiniz."

"Tarihi ve şirin Aksaray'ı görünüz."

Yazılı.

İnşallah hoş buluruz Aksaray!

Doğu'ya gideceğiz, ama ilk durak AKSARAY

"Bu şehre şenunu Safareyile bina olunmuş derler. Helena nam Kralın elinde iken merhum Arap kavmi üzerine sefer etmeye mübaşeret edüp Şam üzere giderken münhezim olup kendisi de mürd olarak yerine oğlu Mikale Kral geçti. Aher bunun elinden İzzettin Kılınçaslan 569'da burayı zaptetmiştir. Bu şehirde nice kibar evliya yetiştiği için bu

Aksaray'ın illikten kalma üç büyük yapısı, Maliye, Adliye, Hükümet.



şehre Darüssüleha demişlerdir. Aksaray denmesinin sebebi de Kılınçaslan Şah'ın tahtıgâhı olmakla ana bir sarayı azim bina ederler. Darüssadenin yemin ve yesarında tunçtan iki adet mehip aslan timsali varmış. Bu saraya bir suikast olsa bu esed şerare feşanın şahsından helâk olurmuş. Bu sarayı geriden bembeyaz göründüğünden bulunduğu şehre de Aksaray demişler."

Evliya Çelebi babamız seyahatnamesinde böyle diyor Aksaray için *

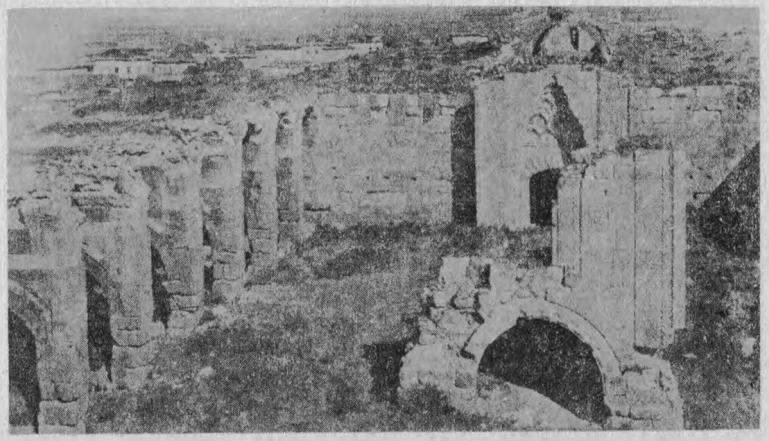
Aksaray, bugün sayılı buğday anbarlarından. Halk çiftçilik ve hayvancılıkla geçiniyor. Gelin görün ki traktör hazretleri topraklara döküleli ne mera kalmış, ne de boş toprak! Hayvan taş toprak yemez, ot yer, ot ise tarihe karışmak üzere. Meralar insan otu, yani buğday için tarla olmuş! Bölgede üç yüz beş bin hektar toprak tarıma elverişli. Bu tutarın iki yüz elli bin hektardan fazlası her yıl ekiliyor. Makineli tarım istihsali son süratle arttıra dursun, fakir köylüye de darbesini vuruvermiş. Tarihi anıtları olan Ağzıkarahan Köyü'nde konuştuğum köylüler durumdan yakındılar. Bir makine, iki makine derken geçimi ırgatlık olan topraksız köylünün eli böğründe kalmış!

— Efendi, dedi bir köylü. Eskiden elimize üç beş kuruş geçiyordu. Makine meredi iflahımızı kararttı. Vaziyeti böyle olan yalnız biz dealızkim. Her yer batkın. Adana'ya çalışmaya gidiyok, oralar buradan beter. Favlikeler adam almaz. İnşaatta çalışak diyok, inşaatta da iş yok! Yevmiyeler ekmek, han parasına yetişmeyo, karın doyurmak şurda dursun! İşte gördüğünüz gibi çayırların üzerine bütün gün yatıyok...

Bölgede aşağı yukarı 1550 ev ve topraksız çiftçi var. Bazı köylerde toprak dağıtımı yapılmış amma, sınır anlaşmazlıkları yüzünden ekim yapılamamış. Bu yıl dağıtma tüm değilse bile çoğunluğa yakın yapılacakmış.

Aksaray bölgesinde 330.674 koyun, keçi, tiftik; 240.636 baş sığır; 20.447 katır, eşek, at mevcutmuş. Bugün meraların

(*) Cilt: 3, sayfa 192.



Ünlü Sultanhanı kalıntıları, Selçuklardan kalma.

tarlaya çevrilmesi, durumu bir hayli sarsmış.

Aksaraylı tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Meraların tarla olması hayvancılığa büyük bir vurumdur. Yakın bir gelecekte — durum böyle devam ederse — hayvancılık yok olacaktır.

Bilim merkezi AKSARAY

Tarihi Aksaray, uzun yıllar Selçukiler ve Osmanlılar devrinde, Anadolu'nun Konya ve Amasya gibi bilim merkezi olmuştur. Cemalettin-i Aksarayi, Şeyh Hamdi Veli, Molla Fenari gibi bilim ve tasavvufta ünlü kişiler yetiştirmiştir.

Aksaray'da okuma çağında 906 erkek, 861 kız çocuktan 727 erkek, 489 kız okula devam etmektedir. Geri kalanlar okulsuzluk yüzünden devam edemiyor! Üç ilkokul yetmiyor.

Ya köylerde?

Köylerde 5511 erkek, 4032 kız çocuktan 4549 erkek, 1292 kız çocuk okula devam ettiğine göre kız çocuklardan okuyanların azlığı dikkati çekiyor. Milli Eğitim önderleri acaba buna ne derler?

Aksaraylı ilgisizlikten alabildiğine yakınıyor...

Hani bir türkü duyarsınız:

Kâzım'ım aslanım yavrum
Nerelerde yatıyon?
Seni öldürenler mahkûm yatıyor

Geleceğin büyükleri, Aksaray köylerinde.



Bu türkü Aksaray'ındır ve Aksaray kadar ünlüdür. Aksaray'ın bir başka ünü de, 1933 yılında ilden ilçeliğe düşmesiyle iyice artmıştır. 120.000 nüfusu, 171 köyü olan Aksaray ne hikmetse ilçe olmuş! Dörtte biri kadar olan Niğde'ye bağlanmış. Ondan sonra Aksaray gidebildiği kadar geriye gitmiş, 1 Numaralı Devlet Yolu Aksaray'a ulaşıncaya kadar.

Kader değiştiren yol

1 Numaralı Devlet Yolu Ankara'yı Aksaray'a ve Adana'ya bağlamıştır. Aksaray-Nevşehir yolu da yapılmaktadır. Yol; şehirlerin, kasabaların, köylerin kaderlerini değiştirmektedir. Yol gelince neler gelmez? Devlet yolu Aksaraylının gözünü açmıştır. Yeni gelir kaynakları, oteller, gazinolar yapılmış, ileriye, iyiye gidiş bu yoldan olmuştur.

Aksaraylılar Belçika'da eğitim gören bir gencini belediyenin başına getirmişler, kültürle iyi niyet birleşince Aksaray değişivermiş. Aksaray, Türkiye'nin tarihi gezi yerleri bol olan bir ilçesi... Aksaraylıların arzusu Aksaray'ın turistik bir şehir olması. Zaten yol bitince başkentten çıkan yabancı ve özel arabalar asfalt yolu aşındırmaya başlamışlar.

Biri yer biri bakar

Uşak il olunca, Aksaraylıları almış bir düşünce.

— Biz ne zaman il olacağız? Milletvekilleri ise Niğdeli... Yani bu düştür. Niğde, Aksaray gibi bir ilçeden olmak ister mi? Elbette istemez. Üç dört büyük bucak da ilçe olmak üzere. Yani, Aksaray mülki olarak da parçalanmakta!...

Aksaraylı diyor ki:

— Her yönden Aksaray il olmayı hak etmiştir. Bugüne dek Aksaray'ın yerinde sayması için her şeyi yaptılar, ama artık gözlerimiz açıldı.

— Peki, siyasi hava nasıldır?

— Her parti erkânından ayıklama yapılırsa bu yönden

de örnek olabiliriz.

Bu güzel, şirin ilçenin dört derdi vardır:

Dört sesli...

"Postahane, apteshane, mahpushane, hastahane..." Neyse, belediye modern bir apteshane yaptırıp, diğerini de iyice onararak işi kıvırmış. Cezaevi ise yapılmış, bir yıldır ödenek yüzünden taşınamamış! Sağlıkevine gelince, yürekler acısı! Yeni bina da hapishane gibi ödenek bekliyor! Gülmezseniz sağlıkevinin küçücük bir eksiğini söyleyeyim; "apteshaneleri" unutulmuş!...

Aksaray, şehrin en güzel yerini PTT binası için ayırmış. Yazılmış, çizilmiş, rica edilmiş, güya milletvekilleri de uğraşmış, ama hepsi fos! Ne bina var ne yeter memur. Ulaştırma Bakanlığı Aksaray'a iyi kötü bir cevap bile ulaştıramamış! Postane mahalle arasında berbat bir binada çalışıyor. Posta işleri de bir türlü düzene girememiş. İstanbul'da çıkan gazeteler iki üç gün sonra geliyor. Ankara'dan her gün araç olduğu için Ankara gazetelerini gününde okumak mümkün, İstanbul gazeteleri ise bayat yumurta gibi. Haydi bu neyse, koca şehir, şehirlerarası telefon görüşmesinden de yoksun! Bu ilgisizlik yüzünden Aksaraylı alabildiğine yakınıyor. Konuştuğum Aksaraylılara sordum:

— Bu da mı elli dörtte halledilecek?

— Onu, — kalbini gösterdi — şurası bilir. Kafasını sallarken radyodan, "Ümitlerim hep kırıldı" şarkısı başlamaz mı? Bu, aradığını bulamamanın şarkısıdır...

Dolu bu yıl ekinlerin çoğunu vurmuş. Biçer döverler gene de durmayıp homurdanıyor.

Geçen yılki gezimde Aksaray'ın yüzden fazla köyünü görmüştüm. Bu yıl bir şeye daha şaştım kaldım. Erkeklerin yediden yetmişe kadar kılık değişikliği! Yok canım, frak veyahut smokin değil. Hani şu filmlerde gördüğümüz Amerikan çiftçisinin üst kılığı. Bele kadar ceket, yaka ve

kolları ayrı renk fermuarlı, düğmeli. Üstten dört cepli! Altta traktör, arkada naylon, 1 Numaralı Devlet Yolunun asfaltında sürat yarışması! Ama bu olağan şey. Kağnıyla yarış yapılmaz ya... Zaten kağnı da yok piyasada... Yerini yedek parçasız makine almış...

Makineli tarım deniz, gelsin makine. Makine gelir yedek parçası gelmez... Tarım kalkınması deriz, dağ, dere mera demez süreriz. Hayvancılık ölür gider! Velhasıl dengi dengine olmaz işler.

Köylerde radyo bol. Traktör alınır da radyo alınmaz mı? Bıraksan dört karı bile!...

Ama bütün köylü makineli mi? Bunlar böyle gelişirken öte yandan da etten makine bozulup bozulup, ezilip ezilip sonunda bir metrelik toprak sahibi oluyor. Tıpkı orkinosun palamutu, palamutun uskumruyu, uskumrunun hamsiyi iç ettiği gibi...

Aksaray'dan Bor'a doğru

Uluırmak Aksaray'ı ikiye bölmüş. Uluırmak Aksaray'ın şah damarıdır. Arasıra kızar, kabarır taşar. Allah ne verdiyse kap kacak, yatak döşek, tarla tapan silip süpürür. Bütün bu cilveleri — beni tutun baraja koyun — demesinin, yıllardır duyulmamasındandır.

Hasan Dağı

Hasan Dağı heybetli, yakışıklı bir dağ. Hani çocuk resimlerinde hep birbirine benzeyen dağlar vardır ya, onlara benziyor.

Hasan Dağı'nın bir öyküsü var. Ressam ve şair öğretmenim Bedri Rahmi, İstanbul'da hep bu öyküyü anlatır. Öykü şu:

Hasan Baba evliyadır. Hasan Dağı'nda oturur. Aksaray'da da diğer bir evliya, Külhancı Baba vardır. Bunlar bir yarışma yaparlar. Kim üstün? Hasan Baba mendiline kar doldurur şehre iner, mevsim yazdır. Külhancı Baba ise avucuna ateş doldurur, karşılaşırlar. İkisi de şaşkın!

Derken Hasan Baba hamamdaki kadınları görür. Mendildeki kar başlar şıpır şıpır erimeye. Külhancı Baba der ki:

— Eyyy Hasan Baba! Dağ başında evliyalık sökmez! Gel de evliyalığı şehirde yap!

Hasan Baba başı önde Hasan Dağı'nın yolunu tutar, bir daha da inmez, orada ölür. Onun için bu dağa Hasan Dağı demişler... Memlekette kim bilir kaç Hasan Baba var, İstatistik Genel Müdürlüğü bilir mi acep?

Bu hangi yoldan?

1949'da yok, 1950 yılında 14, 1951'de 20 kere Şapka Kanunu çiğnenmiş.Şapka Kanunu'na aykırı tutum olayı geçmiş. Acaba bu gelişme karayoluyla mı, yoksa havayoluyla mı oldu? Buna rağmen en güzel olay Aksaray'da Akşam Kız Sanat Okulu'nun açılmasıdır. Kızların elleriyle beraber kafaları da işlemeye başlamıştır. Aksaray'da halı tezgâhı da işliyor. Vaktiyle Hint'e Çin'e giden halıların tezgâhları! Ama aynı tempoyla mı? Ne gezer? Fakat halk ilkel de olsa geleneğe dayanarak bir şeyler yapındırıyor... Ünlü halılar, Taşpınar bucağında yapılıyor. İbnu Battuta Seyahatnamesi'nde (773) Taşpınar halıları hakkında şöyle deniliyor:

"Koyun yününden imal edilen haliçelerin (Taşpınar seccadeleri) bir yerde nazırı yoktur. Bunlar Şam, Mısır, Hint, Çin ve biladı etrake gönderilir."

Aksaray'da bazı eğri işlerin en ünlüsü Eğri Minare veya Kızıl Minare'dir. Keyhüsrev Camiinin minaresidir ve epey eğridir. Fakat bu eğrilik yapıdan mı, yoksa zamanla mı olmuş belli değil. Nasıl olursa olsun bir sanat eseridir.

Zinciriye Medresesi

Üstün bir sanat eseri ve üstün bir ihmal yüzünden birkaç yıl önce bir kubbesi yıkılan, diğerinin de eli kulağında olan zamanının darülfünunu. İhmal, ödeneksizlik yüzünden toprağa gömülen koca sanat anıtı. Buranın müze olacağını söylediler. Yıkılması önlensin de gerisi kolay...

Kilit taşı denilen bölümleri oymacılık sanatımızın eşsiz bir örneği olan Ulu Cami de Aksaray'ın sayılı sanat anıtlarından...

Aksaray halkı 1951 yılında 40bin lira toplayıp iyice onarmış... Bu camiin hoparlör düzeni ve halıları için elektrik süpürgesi bile var. Aynı Aksaraylı sağlık evinin ufak tefek eksiği için de elbette yardım düşünüyordur. Aksaray'a bir okul yaptırmayı da düşünür sanırım, halk cömerttir...

Peri bacaları...

Evliya olan yerde peri olmaz mı? Periler her ne kadar görünmezse de bacaları otuz iki kilometre uzaklıkta bulunan Selimiye Köyü'nün en güzel ve garip süsüdür. Bu garip yığınların üzerinde şemsiye gibi taşlar var. Yığınların içinde ne var dersiniz? Ne olacak? Oyma salonlar, kiliseler, tiyatrolar! Dar bir yoldan asıl kaya oyması şehre giriliyor. Burada iç içe, süslü salonlar, tapınaklar var. Belisırancı Köyü'ndeki Yılanlı Kilise'de freskler, kabartmalar, oymalar birer sanat eseri ve belgeleridir. En önemli yönü de binlerce yıl önceki insanların Ulurmak'ı zaptetmek mutluluğuna erişmiş olmaları! Ulurmak, Ihlara Köyü'nden bir kaya tünelinin içinden geçip akıyor. Bu suyu bugünkü yatağına insanlar almışlar!... Bugün ise yapılan iş, Ulurmak'ı yatağına almak değil, Ulurmak taştığı zaman evlerden aldığı kabı kacağı, yorganı yatağı en uygun yerden kıyıya alabilmektir! Eee bu da önemli bir iştir hani... Ulurmak bu!... Kimsenin gözünün yaşına bakmaz. Aferin Ulurmak, "tektir ile uslanmayanm

hakkı kötektir" değil mi?

Derken Mahmut Makal...

Aklıma geldi, köye telefon edip görüşmek istedim. Jandarma, Makal'ın Aksaray'a hareket ettiğini söylerken Makal kavak gibi yıkıldı, geldi. Görüşmeyeli Makal daha erkekleşmiş, gelişmiş... Konuşurken zaman zaman seviniyor, zaman zaman dalıp gidiyor. Sevinci gerçekten yerinde. Öğretmen bulunduğu, yani kendi köyü Demirci'ye içme suyu gelmiş! Kuyu ve ırmak suyuna, sudan ölüme elveda...

— Bilemezsin şu su, köyün sağlığını nasıl kazanacak. Pis su yüzünden bu kış musalla taşı vallahi hiç boş kalmadı! Gün geçmiyordu ki bir iki ölümolmasın!Ama şimdibu su, köyü ihya edecek, diyor.

Öğretmen Makal, Gazi Eğitim Enstitüsü'nün sınavına girmek için Niğde'ye, olmazsa Ankara'ya gidecekti. Ankara' dan vazgeçirip yolunu Niğde'ye çevirdim. Ellerimizde bavullar Aksaray'ın Pamucak denilen yol dönemecine geldik. Güneş tepemizde. Kamyonlar, taksiler, otobüsler yanımızdan vızır vızır geçiyor. Yarım saat, bir saat, her şey gelip geçti, bizi hiç olmazsa Bor'a atacak bir dört teker çıkmadı! Nihayet alabildiğine boş sebze sandığı yüklü bir kamyona el ettik,durdurduk. Beş aşağı, on yukarı pazarlık, derken Makal'ı Bor'a kadar iki yüz elli, beni de Tarsus'a kadar yedi yüz elli kuruşa götürmelerine "sulh olduk!..."

Teker yolu, sıcak bizi, yiye yiye Bor'un bağlarını üç saat sonra gördük. Tarsus 6 plakalı kamyon yeniydi. Şoförün gözünden uyku akar!

— Saat ikiye kadar buradayız beyim, dedi... Yani altı yedi saat dinlenme!

Yemekten sonra yine tatlı tatlı memleket yarenliğine daldık kahvede... Bir aralık elinde tahta çantalı birisi, kahvenin önündeki halka karşı bir söylev çekmeye başladı.

Gelin şaşmayın...

— "Eyyy muhterem Bor halkı... Beni iyi dinleyin. Kulağınızı dört açın. Şimdi size dünyanın harika bir işinden bahsedeceğim. İyi dinleyin Borlular. Gece ağzınızdan kara sular akar mı? Oturup kalkarken başınız döner mi?Burnunuzla makadınız kaşınır mı? Yemeğe doymak nedir bilmez misiniz? O halde sizde bir hastalık vardır. Doktora giderseniz şöyle bir karnınızı eller, paranızı alır. Bir kağıt parçasıyla eczaneye gidip ilaç alırsınız, dünyanın parasını verirsiniz netice hiçtir!... Şimdi size vereceğim ilaç sizin illetinizin ilacıdır. Bağırsak kurdu, kıl kurdu, şerit, solucan ve bilumum bağırsak haşeratı için bu ilaç Amerika'dan yeni geldi. Son icat, iki tanesi bi lira. Gece bi, sabah bi... hap aldınız mı mesele tamam. Haydi satışa başladık."

Bu "harika ilacı" merak ettik... Bir de ne görelim? Bu, hayvanlara verilen AOLODEX isimli bir ilaçtı ve tanesi 15 kuruş!!! Satışa başlarken dayanamayıp işe karıştık. Adam neredeyse saldırıp dayak atacak! Üstelik, "siz ne karışıyorsunuz? Ben üç senedir satış yapıyorum" demez mi?

Borlular uyanık kimseler. Bizden yana çıktılar. Ben, ilerde bizi ağzında sigarayla seyreden bekçiye giderken, adam çantasıyla sırra kadem bastı! Ertesi gün Bor'un ünlü pazarıydı. Bu adam kim bilir kaç adet hayvan ilacı satıp "icrayı tababet" eyleyecekti.

Biraz sonra Niğde'ye bir taksi çıktı. Makal'ı gecenin dokuzunda yola koydum. Halimize gülmek mi, ağlamak mı gerek, kestiremeden ayrıldık...

Yol geçmezse, Bor ölüme mahkûm...

Bor yeşildir. Bor şirindir. Borlu çalışkandır. Ama Borlu şimdi kara kara düşüncededir. Devlet yolu Bor'dan geçmezse Bor'un durumu ne olacak? Niğdeliler de yolun Niğde'den geçmesi için çabalıyorlarmış. Borlular diyor ki:

— Bor, yol geçmezse, ölüme mahkûmdur. O zaman devlete başvurup Bor'u bucak yaptırıp sessiz sedasız durmalı. Bakın şu kamyonlara, otobüslere. Burada bir hayli lokanta açıldı. Otel açıldı. Bor tam bir geçit kasabası oldu. Bor'a devlet yolu gelmeyecek olursa, iş birkaç Aksaray taşıtına kalacak. Şehrimiz gelişme yolundadır. Eh, tam bu sırada yolun Bor'dan geçmeyeceği haberi hepimizi yeise düşürdü.

— Haklısınız...

Bor'un soğanı ünlüdür. Bor'un elması ünlüdür. Bor'un temiz havası, suyu ünlüdür. Ama bunlar bir yana Borlu asıl ününü okumaya olan ilgisiyle yapmıştır. Bor'a okul mu gerek? Dört beş zengin bir olup Bor'a okulu dikiverirler. Örneğin, Bor ortaokulu böyle yapılmıştır. Halk boğazından kesip veriyor okul için. Akşam Kız Sanat Okulu'ndan başka dört ilkokul var Bor'da. Her köyde bir ilkokul. Darısı diğer ilçelerimize.

Bor Gençlik Derneği, "Yeşil Bor" isimli bir gazete çıkarıyor. Derneğin genç Başkanına ilaç olayını anlattım. Hükümet doktoruna bildireceğini söyledi. Bu hükümet doktorunun göreviydi, ama Bor'da bir süre "Hükümet doktorluğu" yapmak da varmış yazımızda.

Kaldığım otel temizdi. Elektrik nöbetle imiş. Nöbet bu gece, öteki otelde! Lambalı otelci yol gösterdi, yatağa ölü gibi serildim. Fakat pikaptan olanca hızıyla bir ses:

"Bir bahar aksamı rastladım size" diye haykırıyor! Eh bu kibar şarkıya karşı ne diyebilirsiniz?

Biraz sonra beş tane yeni müşteri bulan otelci — zira burada müşteri oteli değil, otelci bizzat müşteriyi bulup getiriyor! — tahta merdivenleri yıkarcasına bir telaşla çıktı, yolculara odalarını gösterdi. Odam, yüzünüze güller "100" numaranın bitişiğindeydi. Yeni yolcular, ayaklarında takunya helaya taşınmaya başladılar. Ötede şarkı devam ediyor.

"Niçin başınızı öne eğdiniz?"

Ayol, öne eğmek değil, yastığın altına sokuyorum! Bu takunya sesi değil, teneke üstünde iskeletlerin dansı...

Kibar şarkı sustu. Takunyalar sustu. Gelin görün ki saat

iki oldu! Yolculuk saati geldi çattı, uykuysa gözlerde hançer gibi saplı...

— Haydi uğurlar ola...

— Uğurlar olsun...

Bor'un pazarı geçti, kamyonumuzu Niğde'ye değil Toroslar'a, Pozantı'ya sürdük. Toroslar serin. Toroslar çamlık, Toroslar insana yaşama gücü, sevinci veriyor. Yolculukta nedense sabah tez oluyor. Gün ağardı. Kamyonun fenerlerini kararttık. Gözlerime kurşun gibi ağırlık çöktü. Acı acı yanıyor. Şoförün yanında uyunmaz, doğru değildir. Hatta türkü söylemek gerekir. Uyku bu, ne freni var, ne balatası... Gözümde uyku, dilimde türkü, güzel yurdumun güzel türküleri... "Şerif Hanım", "Menberi", "Bir yâr sevdim ela gözlü", "Benim sadık yarim kara topraktır."

Bir anda virajdan çıkan bir kamyon az kalsın bizi "sadık yârimize" kavuşturuyordu! Artık ne uyku kaldı, ne türkü...

Anadolu insanları yollara düşerler, Çukurova'ya ekmek uğruna...



Kamyon "bereketli topraklar üzerinde" yerden; başta alev alev sıcak, pamuk, buğday, susam, çeltik, kamyon, biçerdöver fışkıran bir yere geldi. Yollar bile zengin, tüm asfalt! Kilometre sayacı da yükseliyor burada, seksen mi istersiniz, yüz mü?

Eskiden Anadolulu bir ırgata sorarlardı:

— Nire gidiyon?

Sertçe cevap verirdi:

— Adana'ya!

Sonra, aylar sonra sorarsınız:

— Nirden geliyon?

Dil dönmez. Ayağının dermanı, gözünün feri kesik, cevap verirdi:

— Aaa-daaa-naaa-dan!

Çukurova öyle bir yer ki, insanın kuvvetini, kudretini bile kendine çekiyor! Tükürsen tükrük otu çıkacak yerden!

Asfalt yolun iki yanı ağaç. Uzakta Tarsus. Tarsus yaklaştı, Tarsus yakınlaştı iyice, biraz sonra Tarsus kamyona, kamyon Tarsus'a girdi. Burada bir otobüse aktarma ettik. Yola koyulduk. Şoför radyoyu açtı. Ankara'nın sabah yayını. Otobüs otobüse, yol yola benziyor, kilometre sayacı yüz'de. Uçak mısın be mübarek. Sinir basıyor insanı! Azıcık sallan otobüs, azıcık kıpırdan. Kafalarımızı tavana, dizlerimizi döşemelere vuralım. Vuralım da senin otobüs, altımızdakinin de yol olduğunu anlayalım...Ne gezer? Radyoda sabah sabah bir türkü, "Pencereden kar geliyor, kar geliyor - Aman anam gurbet bana dar geliyor!" Pencereden kar geliyormuş anası, gurbet dar geliyormuş! Pencereden kar değil, ısıcak yel geliyor! Etrafıma bakıyorum "Gurbet türküleri" çağıracak garip kalmamış... Traktör mü gurbet türküleri çağıracak, biçerdöverler mi? Bir homurtu, bir mazot kokusu, jeep yarışı... "Cep" yarışı...

Dakika kalmıyor, balya yüklü dağ gibi kamyonlar, arkasında naylonlu traktörler geçmesin. Büyük iki tekerli arabalar bile uçarcasına gidiyor. Tek tük, ak yemenili, kara şalvarlı tombul kızlar, tüm karalar içinde sıska ihtiyarlar.

Spor Buick'ler, De Soto'lar "viv" deyip kayboluyorlar! Asfalt ıslakmış gibi parlıyor, yaklaşıyorsunuz ıslaklık mıslaklık yok! Gözünüz aldanıyor. Tarlalar gözünüzün alabildiği kadar uçsuz bucaksız. Fazla bakınca yerden duman gibi çıkan bir şey görürsünüz, bu Çukurova'nın bereketli sıcağıdır.

Yol boyunca düzgün evler, cibinlikler, damlarda yatağı alınmış karyolalar, bazen bilmem ne çırçır fabrikası, pres atölyesi... Traktör servis istasyonu, evler, bahçeler, bağlar... Tarsus nerede bitiyor, Adana nerede başlıyor anlaşılmıyor! At arabaları, diz kapağına kadar çekilmiş paçalı ve bacak araları bol — bu bir nevi vantilatör — kara şalvarlı, başların-

Gerin bedenim gerin, Adana'nın göbeğinde...



da cıbıl olmuş mendiller güneş yanıklı; sırtlarında balyalar, küfeli insanlar...Koca tekerli arabalar...Taksiler... Özel otolar... Bir bağrışma, bir doludizginlik...

Hareketin alabildiğine bereket, bereketin alabildiğine hareket olduğu bir yere gelirseniz, bilin ki burası Çukurova' dır. Herkese mi? Yok böyle bir direnmem...

Aman aman şu Adana'nın sıcağı... "Biz böyle sıcak görmedik" diyorlar, Adanalılar... Bizim talihten olsa gerek. Neyse ki yolcuyuz. Az boz dayanmak gerek. Bir gece nasıl olsa geçer.

Sabah Gaziantep garajında "ispatı vücut" eyledik! Sabah sekizde hareket edeceğiz dediler. Sekiz, dokuz, on! Güneşte durmak kimin haddine? Gölgesi bile kavuruyor insanı! Gelsin ayran, gitsin ayran... Yoğurt olduk çıktık.

Adanalılar bira gibi köpüklü "aşlama", yani "meyankökü", yani "züğürt birası" içiyorlar habire! Bir bardak içeyim dedim tentürdiyot içmişe döndüm! Kocaman bardak iki buçuk kuruş. Boşuna züğürt birası dememişler... Adana bu, yüzparalık içki de içilir, yüzliralık da. Her şey adamına göre... Eline bir sürahi, parmaklarını yarısına kadar soktuğu bir bardağı alan "şerbet" diyor fırlıyor sokağa. Azıcık şeker, azıcık buz, bir çimcik de sarı boya attın mı; sarısı limon, alı vişne şerbeti oluyor. On kuruşa dayan gitsin! Bir sıcak, bir aldatmadır gidiyor!

Saati on buçuk ettik, motor çalıştı. Ama saatlerce güneş altında duran taksiye kendine güvenin varsa otur! Döşemeler tandır gibi. Oturmamla fırlamam bir oldu. Fırlasan da fırlamasan da boş... Yolcu yolunda gerekiyor!

Guziantep'te acaba belediye var mı?

Giderim Antep üstü
Mendilim suya düştü

— Yahu şoför efendi. Dilimiz damağımız kurudu.

— Acele etme beyim, şimdi Alaman Pınarı'na geliyoruz.

Git git, pınar falan yok! Yanındaki yolcuya soruyorum:

— Az sonra varacağız Amele Pınarı'na! Neredesin pınarlar! Biraz sonra tekrar soruyorum.

— İki dakika sonra Gökpınar'dayız! Hey Tanrım, çok pınarın var, ama bize kaynamıyor! Etraf çamlık, fundalık, hava da hafif değişti. Fundalık baraklardan, aley çiklerden, huğlardan bir yere geldik. Yüzlerce çoluk çocuk, kız, kadın, erkek. Gazocakları, tencereler, yıkanmış çamaşırlar fundalar üstünde, fundalar altında... Burasını yol inşaatında Almanlar yapmış eskiden, ameleler için. Bu yüzden "Amele Pınarı" demişler. Halk da Alaman Pınarı'nı, yerine göre isimlendirmiş, "Gökpınar" olmuş. Buz gibi soğuk, cam gibi berrak. Ama, Paşabahçe Cam Fabrikası'nın bardakları gibi değil... Tatlı bir suyu var pınarın. Gürül gürül akıyor havuzundan. İlkin ameleler için, sonra Almanlar, sonra da Gök için burnumdan gelinceye kadar içtim, yıkandım. Neden sonra suyun biriktiği havuza baktım ki, Gaziantep sabunundan tutun, kemik parçalarına varıncaya dek her şey var! Şifası niyetine. Buranın bir metre karelik üstünü her kim örterse, dördüncü olarak onun adını vermek yerinde olur pınara.

Üç isimli pınara, Ceyhan'dan, Adana'dan, Osmaniye'den yaylaya geliyorlarmış. İki tane kebapçı var. Soğuk suyla kebap, iki dost zaten. Gâvur Dağı'ndan yol kıvrıla kıvrıla iniyor, çıkıyor. Taa tepeden görülen, uçsuz bucaksız İslahiye Ovası. İki tane bulanık göl var. Kocaman bir ova. Buğday ve çeltik tarlaları, dağın, funda yeşilleri renk zenginliğinin, toprak bereketinin, sıtmanın ne olduğunu gösteriyor. Doğu tepesinden ineceğimiz yol kat kat görünüyor. İnsan ister istemez dua mırıldanıyor... Gâvur Dağı'nı hiçbir kötülük görmeden indik. Ama aşağısı Pazarcık Ovası, Adana'nın sıcağına rahmet okutuyor! Hemen yolun adını yazayım, "Yılanlı Dere". Göldeki yılanlar zamanla dağa çıkarlarmış, o zaman bu yol yılandan geçilmezmiş! Yılanlarsa, boz yılan cinsinden... Bilhassa geeleri buradan hayvan geçemezmiş..

Gaziantep'e 10 kilometre kaldı. "Başpınar" denilen bir

yerde durduk. Buradan da gürül gürül su akıyor. Kebapçısı da var. Bir şey daha var ki cehaletin, pisliğin başlangıcı. Su soğuk soğuk, gürül gürül akıyor dedik. Otobüsler, kamyonlar, taksiler geldi. Yolcular indi, herkes suya sarıldı, su boyunca dizildiler. Kimisi yüzünü yıkıyor, kimisi burnunu, ayağını... Su boyunca teneke maşrapalar var, dolduran içiyor! Kanmazsa tekrar tekrar içiyor! Kebapçı daha yukarlarda kaplarını yıkıyor! Merak ettim, bu su Ganj Nehri'nin bir kolu mudur?

Kebap...

Burada müthiş kara sinek vardı. Hele kebapçının bulunduğu yerde... Kaleme gelmez anlatmak. Bir dükkânda ve etrafında bu kadar sinek olmasının bir hikmeti vardır elbette. İlgilenip dükkânın kenarına doğru yürüdüm. Yerde bir koyun postu vardı. İşkembe biraz ötesinde yarısı boşalmış vaziyette. Eh, sinek bu. Ne olsa yer, ne olsa konar! Fakat biraz daha ilerleyip duvara asılmış yarım koyunu görünce şaşıp kaldım. Koyunun üzeri, sırtları yeşil yeşil parlayan kara sinekle tamamen kapanmıştı. Havada uçuşanları hariç! Bir kanat vızıltısı bir kanat uğultusu, arı kovanı solda sıfır! Bu ettir. Bundan patlıcanlı, domatesli kebaplar yapılır. "Temizlik imandan gelir" sözü acaba hangi din kitabında vardı? Sineği, kebabı, postu bizden sonrakilere bırakıp yola koyulduk. Sağlık Bakanlığının "Karasinek ve Zararları" isimli kocaman duvar ilanlarını gözümün önüne getiriyorum... O afişte ne korkunç rakamlar, ne korkunç şeyler vardı. Vardı ama, şimdi afişe mi inanayım, yoksa gördüğüm manzaraya mı?

Yanımda oturan Antepli birden ellerini gözüme koydu.

— Yüz görümlüğü gazeteci bey... Dedi.

— Niçin?

— Antep karşımızda...

— ?!

— Yüz görümlüğüne ne veriyorsunuz?

— Genç, dinç, kitaptan da, afişten de haberi olan bir sağlıkçı ile on ton DTT!

Gözüm açıldı, Antep. Gaziantep'i gördüm. Kahramanlar şehri Antep. Gaziler şehri Antep. Sıcağın altında geniş bir caddeden şehir merkezine yürüdük. Adana'nın başka bir biçimiyle karşılaştım birden. Aynı kalabalık, aynı hareket.

Otele gidip lavabolu odayı görünce yüzüm güldü. Bol bol sabunlandım. Gelgelelim, su yok oldu! Hem nasıl bir yok oluş, sessiz sedasız! İstanbul'un musluklarından hiç olmazsa bir ses gelir. Burda o da yok.

Bir arabaya atlayıp dolaşmak ilk işim oldu. Yer yer imar faaliyeti var. Peçeli kadınlar, entarili, maşlahlı erkekler kalkınmayla tam karşıt! Sıra çarşı içine geldi. Demek ki Antep'in pisliği Başpınar'dan başlıyor! Başpınar'ın aynı manzarası, sinekler aynı. Gerçi Belediyesi var; ama, bu Belediyenin kocaman, hem de Gaziantep gibi bir şehri bu kadar ihmal edip, pislikle baş başa bırakmasını insanın aklı almıyor... Belediye ne iş görür acaba? Belediyenin temizlik kadrosu yok mudur? Belediye Başkanı Antep'in içinde oturmaz mı? Belediye Başkanı'nın gözleri takma mıdır? Gece, Gaziantepli dostlarım şehri nasıl bulduğumu sordular.

— Çok, hem pek çok, aklın alamayacağı kadar çok pis buldum. Yalan mı?

— Haklısınız, dediler. Zaten başka cevap da beklemiyordum. Antep'te yayımlanan bir gazetenin koleksiyonlarını karıştırırken şunları okudum:

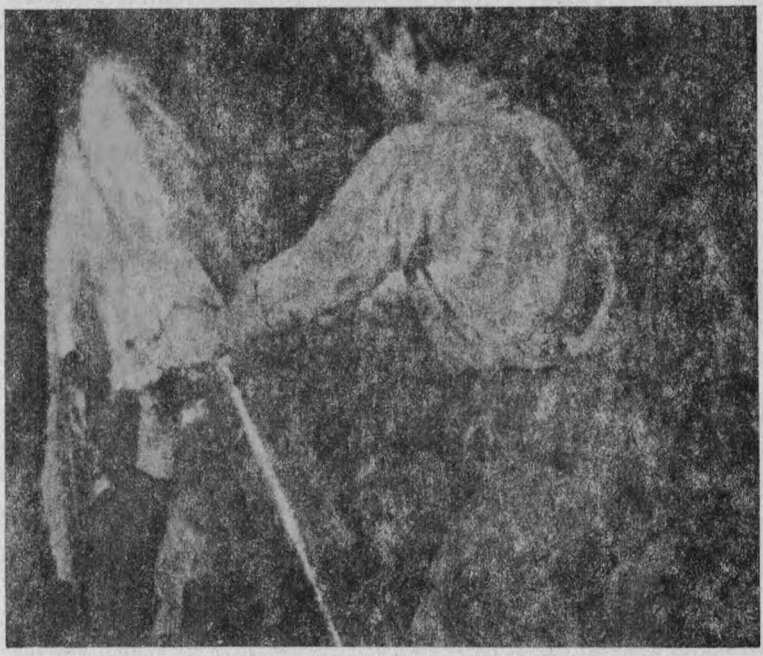
" Bundan önce şehrimize gelen muharrirlerin şehrimiz hakkında lütfedip yazdıkları yazılarda hakikati belirtmek şöyle dursun, Gazianteplileri ya kaçakçılıkla, ya kanun tanımaz başıboş insanlar olarak, birer ayyaş olarak tanıtmışlardı. Bir zamanlar röportaj yapmaya gelen Cumhuriyet gazetesi muharriri, sanki koca şehirde başka bir iş yokmuş gibi kaçakçılık sevdasına düştü, bir başkası meyhane röportajı yaptı."

Dedim ya ben de Antep'in sineğiyle işe başladım. Gazianteplıler konuşurken gayet ustalıkla, nezaketle Gaziler

şehrinin ne kaçakçı, ne de ayyaşlar bölgesi olmadığını belirttiler. Hatta dikkatimi çektiler. Hakları da yok değil.

Çarşıda kunduracıların çokluğu dikkatimi çekti. Döne dolaşa bir dere kenarının yanına geldim. Müthiş bir koku, hafif esen rüzgârla etrafa yayılıyordu. Burası tabakhaneler yeriymiş meğer. Antep'in gelir kaynaklarından biri olan dericiliğin işlem yeri. Dere, koyu koyu akıyor. Gömük gömük iş yerleri, içerisi epey karanlık. Bele kadar su, deriler, yarı çıplak insanlar, dayanılmaz koku ve çalışan yüzlerce işçi. Bu tabakhane değil, batakhane. Burası işyeridir, ekmek yeridir. Sarı benizli insanların yeri. Dışarıda, tahtasına gerdiği yaş deriyi kazıyan bir işçiyle konuştum. Günde 14-16 saat çalışırlar ve 5-6 lira yevmiye alırlarmış! Kışın ise daha az çalışma oluyormuş!

Gaziantep'te tabakhanede deri kazır işçiler..



Pekiy, bu koku, bu ıslaklık, bu kadar çalışma gücü sağlığınızı bozmuyor mu?

Adam cevap vermedi, işine döndü! Gerçi sanattır bu, kendine has sıkıntıları var. Fakat Antep halkı arı gibi, durmuyor, dinlenmiyor, çalışıyor. İlla ve lâkin koca şehrin pisliği... Kılık kıyafet düzensizliği... Zaman zaman kendimi Arabistan'da sandım! Bunlar köylülerdir. Eskiden cesaret edip şehre giremezlermiş böyle. Demokrasiyle beraber çarşafla peçe, maşlahla entari, başta potur, elde tespih gelivermiş! Bütün bunlar gelince sandığa oy gelmez mi?

Amma geçim zorluğu varmış ilgililerin umurunda mı?

Yağ 750 kuruşa, 400 kuruşa et, 39 kuruşa ekmek, çarşafla peçenin altında kalır mı dersiniz?

Gaziantep'te asayiş var mı? Onu da gazetelerden, halktan öğrendim. Antep'te güvenlik gevşektir. Ne yaparsınız bu da demokrasi gereği!

1950'den bu yana tarikatçılık almış yürümüş! Rüfailer, Nakşibendiler, Kadiriler, Mevleviler ayinlerini şimdilik evlerde gruplar halinde yapıyorlarmış! Bilhassa Rüfailer, Kadirilerin faaliyeti bir hayli fazlaymış... Tarikatçıların adedini bilmem; ama, resmi kayıtlara göre 16.370 tane okuma çağında çocuk var. Bunun 10.070'i kız. Okula devam eden 5.771 kişi! Bunun 1.769'u kızdır! Aradaki büyük fark neden acaba? Bırakacaklarını bilsem şehir içindeki 30-35 tane olan hoparlör teşkilatından bağıra bağıra bu sorumu sorardım. Belediye, sanki her iş olmuş bitmiş gibi, hoparlörleri kurmuş bangır bağır bağırıyor! Bilmem kim kaybolmuş, bildiriler v.s. Gerçi bu da gerekli bir şey, fakat koca bir beldenin temizliğinden önce mi, sonra mı gelir, Gazianteplıler hakem olsunlar... Bakın, Demokrat organı "Demokrat Ses" 31 sayılı nüshasında ne yazıyor!

"Belediye Başkanı'nın nazarı dikkatine,

"Kasapların bazılarının eti dolgun fiatla satmalarına rağmen arasına keçi eti de kattıkları ve böyle satış yaptıkları, matbaamıza müracat eden hemşehrilerimizden öğrenilmiştir. Duyururuz." Minik bir örnek. Buradaki Belediye de tıpkı

İstanbul Belediyesi gibi hem sağır, hem kör. Fakat söze gelince, hoparlörler, kısa şehir haberleriyle dopdolu!

İçinde bir Antep kilimi olmayan ev, eksik evdir...

Burada ne güzel Antep işleri satılıyor. Ne güzel köylü işleri var. Kilimler var, basmalar, pazenler, nakışlı heybeler, boncuklar, pazubentler var. Pazar yerinde olmasına rağmen memesini çıkarıp yavrusuna süt veren köylü anaları var. Gelgelelim pis toprak üstünde Kuran'lar karınca duaları, yangın, kaza, sağlık ayetleri, sureleri de var! Eski Türkçe öğrenimine yarayan her türlü şey var! Bunların alıcısı da, satıcısı da sakalı çember olanlar... Kuran'lar sümme haşa pislik içine serilmiş!... Kekik yağından tutun da sümbül, menekşe esansına, alabildiğine karalığa bürünmüş. Pek dikkatli baktığımı, üstelik resim çektiğimi görünce suratlar asıldı, mal mülk, gelişigüzel toplandı. Bu, din ticaretidir!

Gaziantep'te kilim bolluğu dikkatimi çekti. Döne dolaşa bir kilim dokumhanesi buldum. Gayet ilkel bir dokuma tezgâhında, harıl harıl çalışan iki işçi gördüm. Dakikalarca seyrettim. Her tarak vuruşta, her ilmik atışta beyaz iplerin arasına renk giriyor, biçim giriyor, alınteri, zevk giriyor. İsimler ise işlerden güzel. Uşak ve İstanbul iplikleriyle yapılanlar "4 kırmızı", "Göbekli", "İki boz bir kırmızı" diye adlandırılıyor. Antep ipiyle olanlar "Antep modeli", "Geniş kırmızılı", "Dar yünlü" oluyor. Ya tehlis ipiyle yapılanlar? "Kara gözlü" ve "Pamuklu". Oy elleriniz dert görmesin Antepliler.

İçinde bir Antep kilimi olmayan ev, eksik evdir, boş evdir. Yarından tezi yok 40-50 lirayı gözden çıkarıp bir kilim alın, alın da gözünüz gönlünüz şenlensin...

Çarşının bozuk düzen durumu, pisliği, hercümerci, kokusu bir yana, Antep'in halkı can dost. Garip dostu. Alabildiğine cömert, iş bilir. Mademki dediler buraya gezmeye geldin, herhalde Oğuzeli'ne de gidersin. Hastaya çorba sorulur mu? Oğuzeli'ne kavuşuverdik. Yeni ilçe olmuş Oğuzeli. Oysa köy bile sayılmaz. Aylardan Temmuz, günlerden 23 Perşembe. Sıcak, sinek kadar kuvvetli. Bana sorsalar, Oğuzeli arı gibi sokan sineğiyle ünlüdür derim. Orada bir pehlivan tanıdım. Adı Arif. Arif, ehli keyf bir vatandaş. Hem kâğıt oynuyor, hem de yudum yudum rakı içiyor! Dere kenarı kahve, dere kenarı güneşli yer kadar sıcak. Ama bunlar Arif'e vız geliyor! Kahvede oturanlarla selamlaştıktan sonra keyiflerini azıcık kaçırıp konuşayım dedim, sinekler imdadıma yetişti.

— Arif kardeş, dedim. Sizin sinekler maşallah epey keskin! Pehlivan bıyığını burdu, burdu. Güldü.

— Elbette Beyim, dedi. Sinek savaşı yapanların zayıflığından kuvvetleniyorlar!

— Pekiy Arif ağa...

— Aman efendi, ağzını topla, ağalık kim, biz kim? Ağa deme de ne dersen de. Biz, alt tarafı bugün kazanıp bugün yiyen takımındanız.

— Buranın halkı neyle geçinir reis?

— Valla Bey, burada zorlu sebze yetişir. Halk sebzecidir. Gelgelelim Allah baba kızdı bizlere, su vermeyip güneş verdi. Sebzeler tüm kurudu gitti! Millet zararda. Üç beş dönüm tarlası olana ne mutlu.

— E, burada boş oturacağınıza hiç olmazsa inşaatta çalışın, bakın yol yapılıyor, nah şurası...

Konuşmalarımızı dinleyenlerden bir tanesi yere tükürdü, kasketini çıkartıp masaya vurduktan sonra:

— O kadar iştahlıysan sen çalışsana Bey'im, dedi. E, yol yapılmaya yapılıyor, müteahhidi kim dersin? Vali'nin oğlu! Elektrik inşaatı da var. Bey, sen haber alacağına inşaat

alsana. Altı torba çimento yerine dört torba çimentoyu bastır, Allah bin bereket versin! Kısa günün kârı az olurmuş. Bize gelince, böyle yerde bunları da görerek, yemen içmen kendine ait, güneş doğarken işbaşı edip, gün batıncaya dek ırgatlık edeceğimize üç beş kuruş denkleştirip keyif etmeyi uygun buluyoruz.

— Köye gidip çalışsak yevmiyeler daha düşük. İki liraya kim çalışır bu zamanda Bey? Köylü zaten batkın, sana ne versin?

Onların da karnı acıkmış olacak ki söz yemekten açıldı. Ben hiçbir yerde yemeğe bu kadar ısrar görmedim!

— Muharrir Bey, biz fakiriz, çulsuzuz; amma gönlümüz zengin, kırma bizi, Allah ne verdiyse buyurun yiyelim.

Gönüllerinin zenginliğine diyecek yoktu.

Burada da entari, poşu pek geçer kıyafetlerden. Gençler şalvar, üzerinde cepken, cepkenin üzerine de ceket giyiyorlar. Çocuklar da entarili. Fakat pek uzun değil bu entariler, altında kaput bezinden bir don. Hepsinin üzerinde kıldan dokunmuş yarım palto. Herhalde fotoğraf makinesinden olacak, çocuklar yanımdan ayrılmıyorlar bir türlü. On çocuktan bir tanesi okulun ne olduğunu biliyor! O da canı istediği, eli boş olduğu zaman gidermiş! Bu, eli boşluk değil, sistem boşluğudur...

Geldiğimiz gibi, tozu dumana katıp Antep'e döndük.

— Haydi Kilis, Kilis...

Bu, şoför çığırtkanının çağrısıdır. Bu, memleketin çağrısıdır. İşimiz bu, çağrıya uyduk.

Hele üleşe üleşe
İnsanlar ölür beleşe

Kilis

Zeytin ağaçlarının yeşili yeşillerin öksüzüdür. Ne çayır

yeşiline benzer, ne de zümrüte. Küskün, bitkin bir yeşildir. Fakat ürününü vermeye görsün, yüz güldürür, kese doldurur, sepet doldurur, sonunda da mide doldurur.

Şosenin iki yanı bağ ve zeytinlik sıralı. Zengin bir bölge Kilis. İlk etkisi bu. Fakat kabuğa bakıp aldanmamalı. Bağlara floksera denilen bir hastalık el atmış. Yağmur zamansız yağmış. Zeytin ağaçları ihanet etmiş! Floksera baş belası, insanın trahomu, veremi gibi bir meret. O tarifsiz yeşillik var ya, meğer adam aldatıyormuş! Üzüm vermedikten sonra neylersin bağı? Hayırsız Kilis'in bağları dağ oluyor bu hastalık yüzünden. Tedbir alınmıyor mu? Alınıyormuş. Hani devenin kulağı var ya onun gibi. Konuştuğum bağcıların yüzünden düşen bin parça olur.

— Bağcılık ölürse, Kilis de ölür. Zeytin ürünü yok denecek kadar az. Bizim suratımız asılmasın da kimin asılsın?

Doğru söze ne denir? Kilis'in bir şarap fabrikası var: Süratin en hallicesinden işe el konmazsa burada kahırdan bile içilecek Kilis şarabı bulunmayacak... Halk, Belediyeden de, ilgisizlikten de, pahalılıktan da yakınma içinde... Esnaf denetimsiz. Malı bildiği gibi, dilediği gibi satıyor. Örneğin, 400 kuruşa et, sade yağ 750, domates 20, yerli patlıcan 40 kuruş! Köylü sıkışınca bir kilo buğdaya bir kilo domates alıyor. Ahenk mi bu? Ahenksizlik bir yana konsun, ya güvenlik düzensizliği? Kana kan! İşte ahenk olan tek şey! İnsan, keklik avarı! Hırs, takip, kin namlusunun ucuna gelmeye görsün, kurtuluş yaşamak değil, ölümdür.

Salabıyan Köyü, Kilis'e 4 kilometre. Kan davası uzun sürmüyor burada. Osman'ı köyde vururlar. Osman ölür. Katil ne olur? Yok olur elbette! Yok olmak var olmaktan kolaydır sınırda! Katil taraf, başına geleceği bilir. Göçerler Kilis'e. Ölü Osman'ın tarafı boş durmaz gayrı. Oğul, babasının ölümünde parmağı olan Kırçıl Memed'i Kilis'in göbeğinde sebze pazarında öldürüverir! Silah elde "merhaba" der, karakola teslim olur. Durum bir bir berabere! İkinci dönem başlar. Kırçıl Memed'in oğlu ise askerdedir. Kara haber telgraftan tez gider. Asker oğul haberi alır, yola bir çıkış çıkar ki, silahı bile

yanındadır... Küçük kardeşinin yanına Kilis'e gelir. Kan, kanı çeker, ister. Küçük kardeş iyice doludur. Küçük kardeş bir şeyler yapacak, bundan dönüş yoktur. Kilis'te bir Kadı Camii vardır. Güzel camidir Kadı Camii. Şehrin tam ortasına düşer. Güpegündüzdür. Sıcaktır. Camilerse serin olur. Küçük kardeş serin serin gelir, serin serin tabancasını çıkarır, serin serin dört kurşun boşaltır! Birinci ölünün, Osman'ın oğlu yere düşer, sonra defterden künyesi! Küçük kardeş nerede? Kimse bilmiyor bunu. Tavuğun fiyatı üç lira. Dört kurşun ellişerden iki lira, insanoğlu tavuktan bir lira aşağı fiyata gidiyor, haberiniz ola.

Can gider de mal gitmez mi? Gider. Koyunlar sürüyle, mercimekler çuvalla Suriye'ye gider. Hem de günde 100-150 çuval! Mamafih ihracat ithalatsız olmaz. Suriye'den de kullanılmış Amerikan ceketleri, yelekleri, ince pantolonlar, ipekli kumaşlar gelir. O ipekli kumaşlar ki Sümerbank bezleri gibi açıktan açığa satılır.

Kara kilit, kara sakal, kara kafa...

Kilis'in evleri düzlük. Kilis'in sokakları dar. Havası sıcak mı sıcak. Sinek de var. Sinek, karasinektir. Kara kafa kadar, lanet bir şey. Trahom eskisi gibi "icrayı sanat" edemiyor! Ama yapmış yapacağını. Ocak söndürmüş, fer söndürmüş dünyayı zindan etmiş. Eğer yolunuz bir gün Kilis'e düşerse çarşıya gidip dolaşın. Bir yerde hasır örenler göreceksiniz. Hepsi yaşlı başlı insanlar. Onların ellerine bakın. Makine gibi ellerine. Ördüklerine bakın, sonra hiç çekinmeden yüzlerine bakın, gözlerine bakın. İyi bakın. Onlar sizi görmezler korkmayın. Çünkü burası "Körler Çarşısı" dır. Bu çarşı trahomun marifedir. Kilis'te dolaşırken iki park göreceksiniz karşı karşıya. "7 Birincikânun" ve "Kurtuluş" parkları. Pot kırmak isterseniz benim gibi, Kurtuluş Parkı'na girin! Erkekseniz kadınların helasına girebilir misiniz? Kurtuluş'a elinizi kolunuzu sallaya sallaya girip bir sıraya

çökersiniz, bekçi de başınıza çöker, parmağının ucuyla karşı parkı gösterir. Kafa tutarsanız |size der ki:

— BURASI KADINLARA MAHSUSTUR!

Kurtuluş'un ne olduğunu bilen bir kaymakam bu işi bozmak istemiş, "miş" le bitirdiğime göre anladınız değil mi? Başaramamış! Bu işleri yürütense Belediyedir. Allah Allah ne tuhaf, burada belediyeler dönüp dönüp bina okuyorlar... Binada okuyanlar demeyelim de okumayanlar üç binden fazla!... Üç binden fazla okumayan çocuk! Üç binden fazla cahil. Bu üç binden fazla deyimi kayıtlı olan! Kayıt dışında kalmış okumayanların hesabını kim tutar ne bilelim?

Okul, floksera, trahom hastalığının tedbirleri gibi değil de, onlardan daha kuvvetli, onlardan daha çabuk ele alınmalı... Bu da asıl hastalıklara dahil, bununsa şifası zordur...

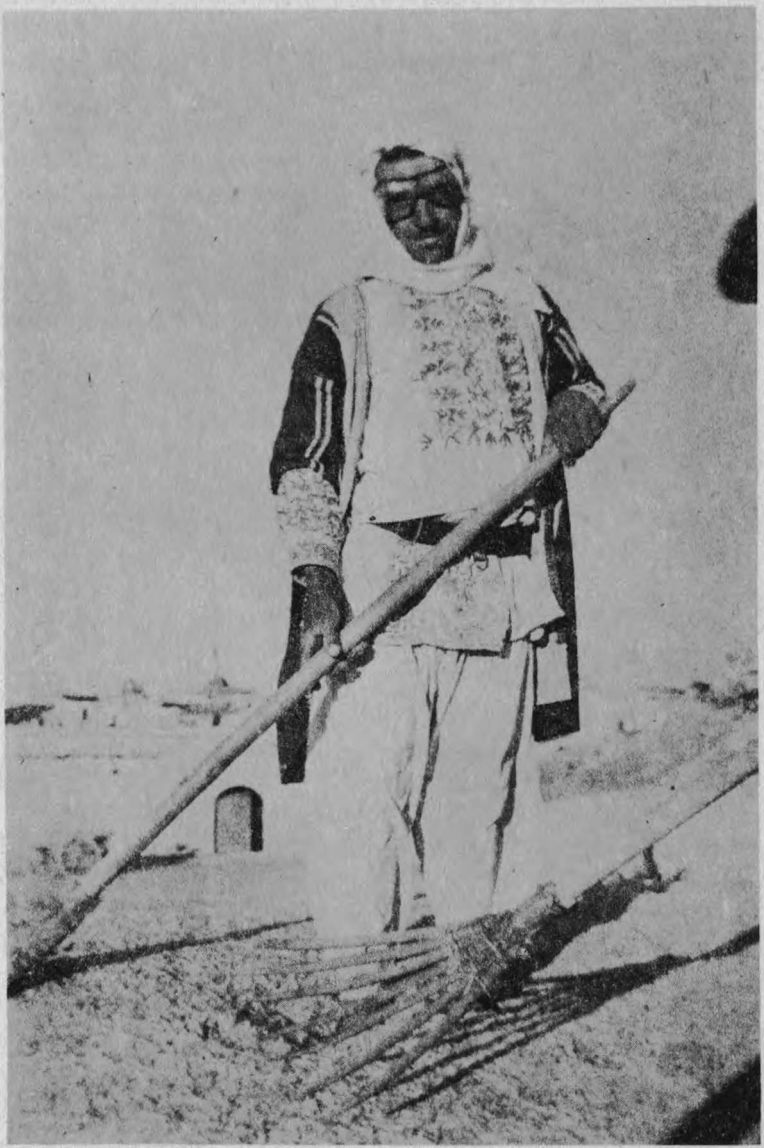
7 Birincikânun'la "Kurtuluş" parkının ortasındaki yol, sizi Gaziantep'e götürür. Eğer zeytinliklerde, bağda, buğday ambarında yanık, insanın içini burum burum eden bir türkü duyarsanız Kilis'ten ve türküden zor ayrılırsınız. "Üç Beyler" türküsü beni öyle etti.

Ulumasare Köyü

Yollarda çobanlar var... Çoban deyince akla bir aba ve kaval gelir... Bu bölgedeyse akla üç renk gelecek. Mor, mavi, turuncu, sonra çoban... Renkleri şöyle bir elleyin abanın zımpara kâğıdı gibi kabalığınınyanından bile geçmeyeceksiniz, bu ipektir... Yalnız çobanlarda mı, aşağı yukarı herkeste... Gözünüz; gözü yumdurmaya zorlayan ışığı içinde, her zaman pırıl pırıl renk şiddetinin altında iyice kırpışacak...

Halkta turuncuya, mora, maviye düşkünlük var. Bu renkleri öyle bir yan yana getiriyor ki, değme ressam kıvıramaz!

İpeksiz bir çobanla konuştum... Gözlerinden aydınlık fışkırıyordu derler ya, o biçimden sevimli, cana yakın bir çoban... Adı Mehmet... Mehmet on beş yaşında. Konuşurken



Kilis'in Ulumasare köyünde nakışlı giysilerle harman savurur köylüler...

az da olsa Arap'ın Türkçe konuşmasına kaçıyor... İneklerinin sütünden, köyün havasından, sıcaktan lafı getirip okul üstünde karar kıldık. Mehmet'in ilk utangaçlığı gitti.

— Mehmet, tabii okula gittin?

— Gittim he ya...

— Kaça kadar gittin?

— Dörde...

— Sonra ne oldu?

Mehmet duraladı, elindeki değnekle yeri eşeledi, başını hafifçe kaldırıp karnından konuşur gibi mırıldandı:

— Beşe göndermediler!

— Kim göndermedi Mehmet?

Başıyla evleri işaret etti:

— Babam. Babam göndermedi.

— Ee, sen de istememişsindir herhalde?

— Niye istemeyecekmişim?,

— İstesen giderdin.

Mehmet hayretle gülümsedi:

— Senin istemenle olur mu ki? Sen istediğin kadar iste, babam tuttuktan sonra...

— Hükümet mektebi mi güzel, hoca mektebi mi?

— Hoca mektebinde ne var ki? Zaten bizim köyde bir tane hoca mektebi var.

Üç tane çobancık daha geldi, değneklere yaslanıp dinlemeye başladılar. Mehmet onları işaret edip:

— Bu da Mehmet, bu Enver, şu da Yusuf.

— Yaşayın be... Siz de okula gidiyor musunuz?

Enver Köse atıldı:

— Ben dörtteyim, dedi. Yusuf da beşe gidecek salarlarsa...

— Çobanlık mı iyi, okul mu?

— Çobanlıkta ne var ki... Gün demeden sığırların peşinde koştur dur... Bi de kaybolursa görün gününü.

— Kızlar da okula gider mi?

— Pek gitmezler, göndermezler ki...

— Ne yapar peki onlar?

— Ne yapacak, iş yaparlar... Uşak avuturlar, it kovalarlar, ota giderler, iş mi yok?

— Okula gitmeyince hükümet aramıyor mu sizi?

— Araaar... Üç gün gideriz, sonra bir daha arayıncaya kadar gitmeyiz.

Çobancıkların hepsi okuma tutkusunda... Bayan "öğretmen" lerini anlata anlata bitiremediler. Ama öte yandan baskı ve güttüğü hayvan başına bir "timin" var. Timin 24 kilo buğday... Yani, inek başına 720 kuruş... Çobanlık süresi beş ay! Beş ay on inek güt, 72 lirayı babaya götür ver! Okul ve geçim olayı!... Köyde geçim başta geliyor. Çobanlık beş ayda 72 lira getiriyor, okul hesap dışı! Alın ikisini birbirine vurun, hangisi güzel ses verecek?

Çocuklardan birisi ilgimi çekti, diğerlerine habire bir şeyler fısıldıyor...

Arapça laf ediyor... Cahillik, dil bilmezlik gözün kör olsun! Ne der bu çocuk, küfür etsin razıyım, ama diğerlerini nasıl anlasam!

Fotoğraf makinesinin filmini değiştirip boş makarayı Mehmet'e verdim. Mehmet sevindi. Mehmet öbürlerine tepeden baktı, Mehmet söylenenleri bana tercüme etti. Küçük Mehmet dermiş ki:

Buğday nafaka demektir...



— Akşam olsun ben babama, hocaya diyeceklerimi bilirim. Hoca sana zaten dayak düşkünü diyor. Kâfir mektebine gidiyor da Müslüman mektebine gitmiyor; diyor. Seni tek ayak üstünde durdurtsun da gör...

— Böyle mi diyor Mehmet?

— Ya, böyle diyor...

— Mehmet be, sen iyi çocuksun, bana hoca mektebini göstersene...

Mehmet hareket etti, Mehmet düşündü, Mehmet durdu:

— N'apacan mektebi?

— Hiiç, mektep ne yapılır?

Mehmet benden yana. Gübrelerin, tezek yığınlarının, ekşi ekşi kokan tozların üzerinde yürümeye başladık... Bir evin önünde durduk, yerden en fazla bir buçuk metre yükseklikte... Kale kapısı gibi kapısı var. Kapıda kocaman, kara bir kilit!

— Nah buracık işte!

Kapısında kara kilit var... İçinde kara kafa var... Kara kafanın kara sakalı var.

Memleketin kaderi okul ve yoldadır

Küçük çobanın zehirlenmiş körpe beyninin ettiği içime çöktü! Ne zaman gitti, ne zaman haber verdi, dedim ya ders oldu bu bana...

Köyün harman yerinde anlatımı kaleme gelmez bir çalışma var, taze gelinden tutun da sakalı aklaşmış dedelere varıncaya kadar çalışmanın ne olduğunu bilenler harman yerinde.

Ulumasare Köyü cehennem sanki. Köy kazan, hava alevli; çatır çatır yanan ateş! Köylüler de inadına mintan mintan üstüne giyinmişler, hele buğday savuran sürmeli gözlü, elleri taze kınalı gelinler.

Erkekler kadınlar kadar bol nakışlı giyiniyorlar, beyaz dokuma bez üzerine turuncu renkli iplikle nakışlar işlenmiş,

nakışın en hası, en güzeli. Buğday iyi gitmiş. Buna en candanından kıvanç ekleyiniz. Bunlara sıcak dokunur mu? Toprak köylünün canıdır. Toprak gülerse köylü de güler...

Geç vakit Gaziantep'e döndüm. Vakit, dinlenme vaktidir. Kahveler adam almıyor, taşmış, kısa iskemleler üstünden dışarılara, kaldırımlara taşmış... Sazlar da öyle. Antepliler bir günlük yorgunluklarının acısını çıkarıyorlar. Çarşıya daldım, çarşı kahveleri de aynı kalabalıkta. Ama bunlar başka bir ülkenin adamları mı acaba? Dil başka, giyinişleri başka, her şey bambaşka. Alabildiğine entarili, maşlahlı hatta egallı kişiler! Pijama kumaşından entarilerinin üzerinde kumaşlarının cinsini anlayamadığım ceketler, nakışlı cepkenler ve güzelim paltolar!

Gözleri kara sürmeli gelinler de ekmek peşinde...



Sabah, gürültüyle başlıyor, sıcakla başlıyor.

Çarşaflı peçeli kadınlar, erkekler, köylüler hepsi yollarda. İş peşinde, ekmek peşinde.

Yeni Gaziantep yıkıktan, eskiden dökükten epey uzakta kuruluyor. İşte bu yönden tek ışık.

Antep'te beş tane gazete çıkıyor. Bunların birinde bir yazı okudum, tanığı olduğum şeyleri toplayıvermiş, merak ederseniz siz de okuyun:

ŞEHİRDEN NOTLAR

Sahneye içki ve şarkı ısmarlamak zabıtaca men edilmiştir. Fakat siparişlerin gizli gitmesiyle sahne bülbüllerinin ayağına dökülen köpüklü şaraplar men edilmemiştir.

Bir Belediyesi var allahlık, şehrin tozuna, dumanına, çamuruna, pisliklerine, fiyatlarına, murakabesine, otobüs seferlerinin intizamına ve kendisine düşen vazifesiyle katiyen ilgilenmez. Onun da bir Başkanı var; iki cami arasında kalmış binamaz. Etrafını iki zümre çevirmiştir; birisi kendine tahakküm eden, diğeri de dalkavuklarıdır, bunların arasından sıyrılıp gözü hakikati bir lahza olsun görmez.

Doktorlarımızın bir kısmı simsar kullanır; memleket hastanesi ise bir ikisinin çiftliği olmuştur. Hele hastanenin röntgen meselesi memleket için bir dedikodu kaynağıdır. Öleni zamanında sahibine haber vermez, kokutur. Kapıcısından tut, hademesine varıncaya kadar çalışanlar hastaya ve sahiplerine fena muamele yapar.

Bu memlekette DP iktidarı bol bol bina yaptırıyor, o kabul, fakat;

Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası'nın toplantısında en mühim konu olduğu gibi, halk geçimden aciz, aç. Bu da tıpkı aç bir kimsenin üstündeki elbiseyi çıkarıp yeni bir elbise giydirmeye benzer, yani şehrimiz de İstanbul'un birtakım züppe bayanları gibi aç karnına modayı takip edenlerin

vaziyetine döndü.

Bu aç adama yeni elbisenin ne derece faydalı olacağını okuyucularımızın takdirine arz ediyoruz.

Not: Bu faslı günde beş lira geliri olup, en aşağı beş nüfusa bakanların okumasını tavsiye ediyoruz. Zira, çok gelirlilere, "davul çalsan az... "

ÜVEZ

Antep'te okula devam etmeyen ettirilmeyen binlerce çocuk var... Antep köylerinde Türkçe bilmeyen çocuklar, analar, babalar var. 467 köyün dörtte birinde okul var. Değişik töreler var, bu varlara ne zaman OKUL eklenirse kader değişecektir. Memleketin kaderi OKUL'dadır. YOL'dadır.

Urfa'ya

Fırat kenarına kurdum kazanı
Ben severim okuyanı yazanı

Urfa yolu göründü. Saatinde kalkan otobüsümüz radyolu. Üstelik de gıcır gıcır. Yerler numaralı, Ankara radyosunun sabah yayınını dinliyoruz. Yola koyulduk. Ankara bitti, şoför düğmeyi çevirdi. Ayınları çatlayan, yanık, insanı ister istemez sarıp sarmalayan, durakları uzun tutan HAFIZ'ın sesi otobüstekileri bir hoş etti. Yol güzel. KURAN sanki otobüsün içinde okunuyor, kimsede çıt yok! Sadece motorun kendine has vızıltısı. Yolcular sağ ayaklarını altlarına almaya başladılar; tesbihler çıktı, şapkalar ters döndü. Ben bu kadar güzel, insana bu kadar hüzün veren bir ses duymadım. Dik duran başlar düştü, düştü, başka âlemlere uçtu gitti! Bir aralık Hafız okumaktan çıktı sanki.

Kelimeleri feryat eder gibi döküldü, şah damarlarının başparmak örneği şiştiğini görür gibi oldum! Belki alnında iri

kıyım terler de belirmişti. Boynuna doğru akıyordu.

— Yaaa ALLAAAH! ALLAAAH! ALLAAAH!

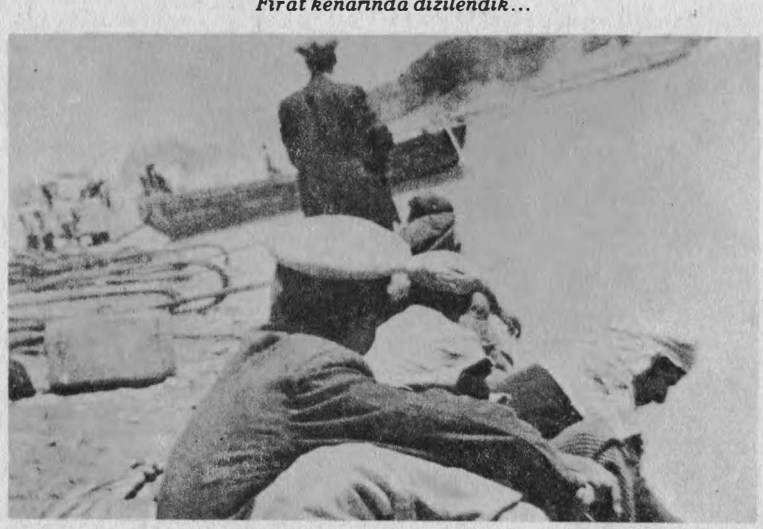
Diyen bir çığlık (!) cümlemizi yüreklerimizle birlikte yerimizden hoplattı! Arkalarda oturan yolcunun çığlığı yol boyu kulaklarımda çınladı durdu. Bunu çarşafa bürünmüş bir kadının peçesinin altından, gelen kesik hıçkırıkları izledi. Biz Urfa değil, KÂBE yolcusuyduk.

Yanımda oturan, bir defacık olsun başını dahi oynatmayan yolcu usul usul okumaya başladı; durdu, derince bir göğüs geçirdi, sağ elini sağ ayak parmaklarının vıcık vıcık olmuş aralarına soktu. Otobüste hareketten beri sıcakla birlik olan esans kokularının arasına genizleri yakan, zaman zaman nefesi tutturan bir koku daha eklendi!

Urfa dağlarında gezer bir ceylan

Herkes kendi âlemindeydi, otobüs bile gevşedi sanki, dalmışım... Feryadî Hafız'ın seansı bitmiş, yerine utlu,

Fırat kenarında dizilendik...



kemanlı, akordeonlu, piyanolu bir müzik başlamış. Kadınlı erkekli zaman zaman burun korolu, akordeon gezintili, ut taksimli, bitmek tükenmek bilmeyen "yalel" li... Yol bitti, "yalel" bitmedi!...

Bir kumlukta durduk. Öyle bir kumluk ki, üstünden duman gibi bir şeyler çıkıyor, renkli renkli. Önümüzde geniş bozbulanık, hışırtıyla akan bir nehir. Bu Fırat'tır.

Otobüsten atlayan Fırat'a koşuyor. Fırat'tan yardım umuyor. Yangını Fırat söndürür, adamı Fırat serinletir. İbrikler gibi dizildik...

Fırat'ta bir şey gidiyor. Bağırışma çağırışma, küfürün bini bir para! Nehrin kumluğuna insanlar, kamyonlar serilivermiş. Fırat'ta gidende bir gayret, bir didinme.

— Bu gemi, dediler!

Kocaman bir kibrit kutusu. Bu kutular can taşıyor, mal taşıyor. Aylardır, yıllardır süren, insanoğlu ile tabiatın cenkleşmesi.

Yaradana sığınıp "Gemi" ye bindik. Sulara kaptırdık kendimizi.

Gittik, aktık, aktık. Aktık da aşağılarda bir yere ulaştık. Burası da BİRECİK'ti.

Akarken, kibrit kutumuzun; ellerinde uzun sırıkları nehrin dibine hançer gibi sallayan, didinen, harcadığı gayretten gözleri dışarılara uğrayan insanları seyrettim! Sıcaktan, yorgunluktan her yanları cıbıl cıbıl olmuş insanları!...

Bu insanların inanılmaz gücü, kibrit kutularının azmanları olan tarihi sallar, yapılmakta olan Birecik köprüsü ile anı olarak kalacak... Kol kuvveti, yerini çimentoya aktarıyor.

Yol, başladı, yol yarıya geldi, yol yarıyı geçti...

Urfa'yı yanık türkülerinden bilirdim, "Urfa dağlarında gezer bir ceylan" türküsünü hangimiz bir kerecik duymamışızdır? Bu türküler keder verir, türkü yakılırken nasıl bir acı varsa, dinleyenler de o acıyı duyar!... Urfa türküleri Urfa'nın ta kendisiymiş meğer!...

Otobüsten indiğimiz hanın biraz ötesinde bir kahve var, dar attım kendimi kahveye... Sıcak, iflahımı kararttı... Burada giyim durumu dağ gibi dikiliyor karşınıza! Şapkanın yerine sarma poşu, pantolonun yerinde yeller estiren şalvar, sünnet çocukları gibi gecelik entarileri (ama gece gündüz giyiliyor) ve pelerin!... Konuşulanları anlayabilirseniz aşkolsun, çünkü Türkçe değildir! Gerçi sakal yasak değil ama, oturduğum yerden sakalsız sayayım dedim, ikiden yukarıya çıkamadım!

Tespihime dikkatle bakan masa komşum bir "merhaba" çaktı. Sağ ayağımı altıma alıp oturdum! Dağ, dere, tepe, yarenliğe daldık...

— Sıfatınız nedir?

— İlahiyat Fakültesi talebesi!

— Fakülte nedir ki?

— ?! Büyük din mektebi

Bu kısa haber kahveciye yaradı... Çaylar tazelendi!

Hükümet mekteplerinin bahsi açıldığı zaman tüylerim diken değil, hançer oldu!

— Evlat evlat. Bu dünya evliyaların yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor, kitabın yüzü suyu hürmetine duruyor! Evlatlarımızı kâfir yapıp çıktık... Dinden imandan ayrıldık! Müslümanlar haşa kafir olup çıktılar. O öğretmen piçleri, o yezitler, Allah'ı peygamberi tanımıyorlar ki, Kitabı bilsinler! Bunlar ilim irfan adamı değil, piç güruhu! Yalan mı?

Numaradan da olsa gel de onayla! Gözüm, adamın gözünde dinleyip duruyorum! Bir başkası bir zamanlar okula giden çocuğundan yakınmaya başladı... Baba ev yaparken, çocuk demiş ki:

— Pencereler büyük olmalı... Güneş girmezse hastalık olur... Öğretmen dedi. Baba küplere binmiş, sen kim oluyorsun da akıl veriyorsun, sana böyle b..tan şeyleri öğretenin demiş, basmış dayağı, basmış dayağı! Zaten gün geçtikçe çocuğun ahlakı bozuluyormuş, tak etmiş canına, ertesi gün okula göndermemiş, vermiş hocaya!

Hep beraber tasdik edildi. Sonradan isminin Hurşit ol-



Salcı sırığa asıldı, yola koyulduk...



Kıyı giderek yaklaşıyor...

duğunu öğrendiğim adam "Büyük din mektebi" hakkında uzun boylu bilgi aldı benden!

— Allah büyüktür oğlum. Allah yolundan şaşmamalı. İlmi irfan sizlerde! Moskof piçlerinden sizler kurtaracaksınız çocukları... Bizim kardeşin oğlu taa Bitlis'e gitti medreseye! Eski adamların irfanı başka, onlar Cenabı Hakka kavuşmadan elini öpüp, kulu kölesi olup, irfanından istifade eylemeli.

— Hurşit Efendi hazretleri, diyarı gurbete boşa mı geldim? Şu fani dünyada ne öğrensem, ne öğretsem kârdır... İmkân olsa biraderinizin oğluyla rahleye çökerim. Fakat serde gariplik var, sonra İstanbullu deyince bir tuhaf bakıyorlar adama... Biz Allah'ın kulu değil miyiz? Bıraksalar İstanbul'da şu şalvardan giyeceğim. Medresenin yerini bağışla, varıp gideyim, beş on gün nasibimi alayım.

— Niyetinle Cenabı Hak uzun ömür ihsan etsin... Bitlis'te Nurşin köyü var, git ulemadan Şeyh Masum'un elini öp, benden selam et... Senin gibi kaç kişi var görürsün. Cenabı Hak, Halil İbrahim bereketini daim etsin Şeyh Masum'a! Yedirir, yatırır, giydirir, okutur... Bir sene, iki sene değil, molla oluncaya kadar! Zaten bunlar olmasa dinimiz iyice elden gidecek.

— Allaha bin şükür Hurşit Efendi, dediğin gibi bunlar da olmasa neyleriz.

Kalktık, Halil Rahman Camiine gittik. Camiin yanında iki göl var, içinde binlerce balık! Hurşit efendi, balıklara baktığımı görünce gülümsedi.

— Malumatınız mevcuttur, sanırım.

— Elbette, yalnız bir kere de zatıâlinizden dinlersem ihya olurum.

— Malumunuzdur, Babil hükümdarı Nemrut'a müneccimi geldi, dedi ki, senin bir oğlun olacak, tab'anı dininden edecek... Nemrut deli gibi oldu, derhal hamile kadınları topladı öldürdü. Bir tanesinde hamilelik sezilmedi, adı Zeliha olan bu kadın sonraları hamile olduğunu anladı, kaçıp şuradaki mağarada doğurdu, geyikler gelip süt verdiler. Adı İbrahim olan bu çocuk büyüdü, putları kırmaya başladı!

Nemrut gazaba geldi, İbrahim'i yakalattı. Şuraya dağlar gibi odun yığdırdı, yaktırdı. Şu taş direklere mancınık koyup İbrahim'i attı. Ateş o kadar hararet veriyordu ki mancınıkla atmaya mecbur oldular. Emri ilahi, ateşi göl yaptı. Etrafında çiçekler bitti, odunlar balık oldu. İşte şu gördüğün balıklar eskiden odundu!

Balıklara yem attık, suyun içi birbirine karıştı! Binlerce balık birbirine girdi! Hurşit Efendi camiin içinden akan balıklı kanaldan bir maşrapaya su doldurdu, uzattı:

— Al iç, şifadır.

İsterseniz içmeyin! İçtim... O, maşrapayı tekrar doldurdu, kana kana içti, okudu.

Ertesi gün ilk işim buradan bol bol resim çekmek oldu... Çarşaflı kadınlar çocuklarına doldurup doldurup içiriyor, yüzlerini, gözlerini suyla ıslatıyordu. Su serin olsun diye beş tane de küp vardı camiin içinde. Halil El Rahman, Ayn-ı Züleyha Gölü'nün balıkları mukaddestir. El sürülmez! Süren olursa vay haline...

"İçmen" dedim bebeye bu suyu; kim dinler?



Bir yüzbaşının balık öyküsüne aklı yatmamış. Tutmuş birkaç balık, rakıya meze etmiş! Ertesi günü Ayn-ı Züleyha Gölü'nün önünden atla geçerken at tökezlenmiş, yüzbaşı düşüp ölüvermiş!

— Bu balıkları tutup yemezler mi? suali sorulunca hemen bu öyküyü anlatıyorlar. Balıklardan yana bir düzen...

Hurşit hazretle epey gezdik. Çarşaflı, peçeli kadınları görünce gözleri parlıyor:

— Dinimizin Kâbe örtüsü, bunlar diyor! Müslümanla kâfiri ayırıyor.

Allah'a bin şükür kavuştuk tekrar. Bakma zındık karılar da var, gâvurlar gibi giyinen. Erkekler erkek değil ki... Vur karının boynuna bir yumruk, bak hevesi kalır mı? İzan yok izan... Cenabı Hak ateş mi yağdırsın bekliyorlar? Hareket-i arz, tufan, bu cümle ademleri yola getirmek içindir. Hakteâlâ ihtarlarıdır. Bunlar hâlâ gaflette!

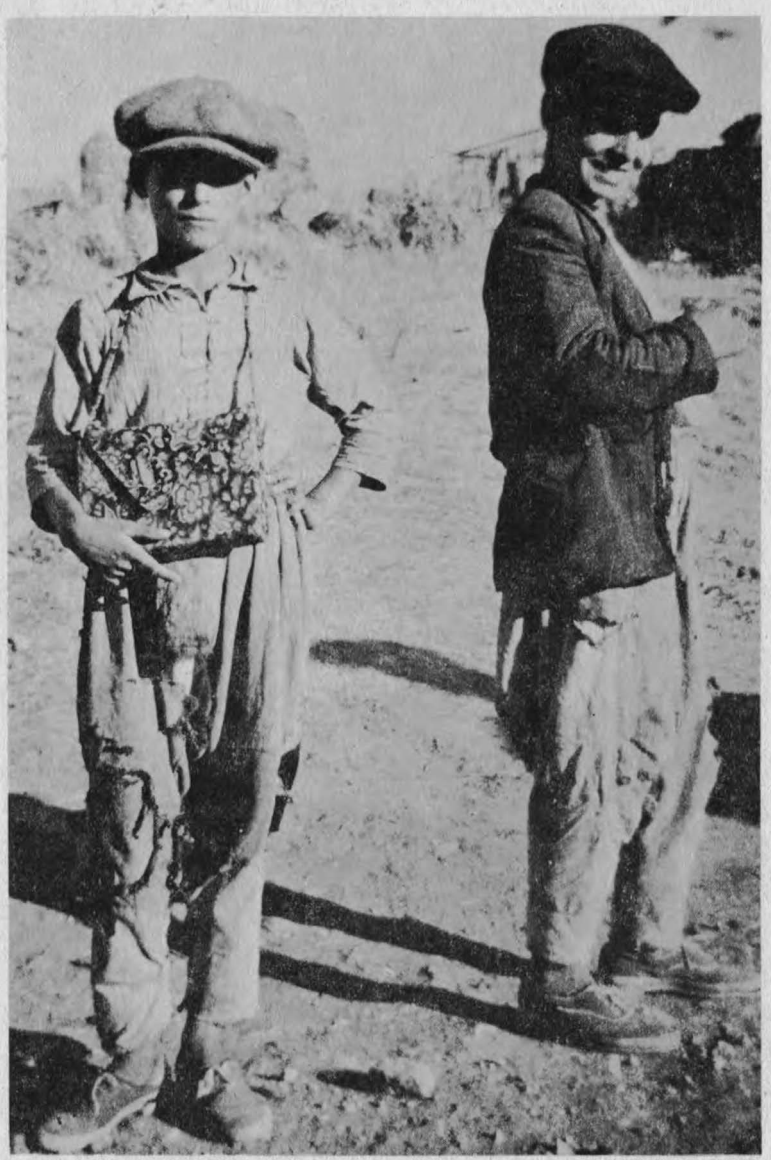
— Hurşit Efendi, çocukları hoca mekteplerinden mahrum bırakmıyorsunuz ya? Bari bu mektepler kifayet ediyor mu?

— Zinhar, moskof piçleri oldukça inkita olacak. (!) Burada bir hoca var, alimi cihan. Geçenlerde baskın verdiler, men ettiler. Men ettiler ama, öyle dehşet, öyle dini bütün bir adam ki, "Onlar bassınlar ben yenisini açacağım. Hak yolundan dönen Allah'ın gazabına uğrasın" deyüp haber vermiş! Mübarek hem de Peygamber Efendimizin sülalesindendir. Memleket birbirine duhul oldu bu yüzden. Çocuk bizim değil mi, istediğimiz yerde okuturuz, otlatırız.

— Ah Hurşit Efendi, herkes zatın gibi değil ki...

— Hayıflanma, cümle âlem bizimledir. Tatil olmayacaktı ki görecektin mektebe gidenleri, bu gâvur mekteplerinin taşına yazık taşına.

"Hey anam hey, kafaya bak kafaya" dedim içimden...



Bu yaştan başlarlar din satmaya...

Göle ikinci gidişimde çarşaflı iki kadın gördüm. Birinin kucağında üç aylık kadar bir çocuk vardı... Çocuğu taşlara yatırıp bezlerini açtılar... Cılız, renksiz bir yavru çıktı ortaya. Balıklı suyla hem ıslattılar, hem okudular! Yavrunun başından tutup kocaman teneke maşrapayı ağzına dayayınca dayanamadım.

— Amanın etmeyin, eylemeyin, çocuk bu, böyle su içirilir mi?

Aldırış bile etmediler. Yavru ağlar, kadınlar zorlar,

Çarşaflı kentli, yüzü açık köylüdür.



öksürtüp, tıksırtıp çocuğun karnı küp gibi oluncaya kadar içirdiler. Birer maşrapa da kendileri zıkkımlandılar!

— Analarım zorunuz ne çocuğa? Kastınız ne? Zaten bir fiskelik canı kalmış!

Kundaklama faslı gelince ihtiyar çarşaflı:

— Şifalı sudur, bir şey olmaz, dedi.

Çocuk iki aydır ishalmiş! Üç parmak kalınlığındaki boynunda bir dizi muska, karnının üzerindeki mavi boyalı işaret... eski yazılar öteki "ŞİFA" lardı herhalde! Hem ta Birecik'ten gelmişler, oradaki hoca bu suyu salık vermiş! Urfa'nın ishalli çocukları hep bu suyu içerek şifa kazanıyorlarmış, bu körpe niçin kazanmasınmış! Vay benim körpe kardeşlerim, vay benim minik din kardeşlerim vay!...

Doğru, Belediye Sağlık İşlerine gittim. Memur nazik mi nazik. Çocukların doğum, ölüm miktarını öğrendim. Urfa'da 1952 yılında 427 doğum olmuş, fena rakam değil. Sevindim. Sevincimse kursağımda kaldı, ölüm rakamını öğrenince... Tam 466 ölüm! Yani, geçen yıl doğan çocuklar da var hesapta. Bu, ilin göbeğinin hesabı! Varın köylerini siz kaleme vurun!

Anzelha kıyısında bebeler...



Deşeledim bunu, deştikçe yaralar açıldı! Urfa, Urfa olalı daha çocuk hastalıkları uzmanı görmemiş... Çocuk doğuyor doğmasına, ama yaşamak için değil. Diyarbakır yolu bozuk, hasta iletilemez. Fırat azgındır, yol vermez. Parası olan Antep yolunu tutar, hasta yolda ölmezse... Olmayan yalnız çocuk doktoru mu? Nisaiyeci de yok! Bir tane gelmiş, on üç ay kalmış, Bakanlık Almanya'ya ihtisasa göndermiş, gönderir bir başkasını koyar. Böyle yapmamış da, kadrosunu kapatıvermiş! Yerine kimse atanmamış!

Urfa'nın ceylanları dağlarda gezer anladık ya, milletvekilleri nerede gezer acaba? Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyuboğlu ilgilenmiş bu işle. Meclise önerge vermiş, Bakanlık cevap vermiş, kadro kapalıdır, yeni tayin yapılamaz diye!...

Hastane kalmış bir operatörle, dahiliyeciye. Ya operatörün de adamı olsaydı ihtisasa gideydi? Kan davası yüzünden ardı kesilmeyen yaralılarla kim uğraşacaktı, gölün balıkları mı?

Urfa'nın nüfusu üç yüz bin, on bin kişiye BİR doktor düşüyor! Aman Azrail, yaman Azrail, bütün iş senin — varsa — vicdanına kaldı!

Urfa'da her şey tarıma bağlı. Tarımsa kumar işi. Kumarın zarları yağmurdur. Zar iyi gelirse ne âlâ. Kara sabanın yeri traktörde. Traktör yedek parçaya muhtaç olmazsa sür sürebildiğin kadar, yağmur dökülürse partiyi vurdun, aksi olursa at kendini balıklı göle!

Urfa'nın uçsuz bucaksız Harran Ovası'nın hayatı Fırat'ta. Harran Ovası'ndaki suyu ver, deştikçe altın çıkar başak başak.

Dağlar taşlar SU diye inliyor Urfa'da, baraj diye inliyor. Çiftçiler diyor ki:

— Baraj yapılsın, masrafını çıkarıncaya kadar, hatta üç beş yıl bile fazla elde edeceğimiz mahsulün dörte birini hükümete verelim. Gelecek bereket avuç içi gibi meydanda. Sana da yeter, bana da.



Urfa köylerinde ilk "ziyaret anısı".

Urfa'da çok köy gezdim, insanlar tanıdım. Bu insanlar ki özgür değil, bu insanlar ki topraksız, bu insanlar ki hâlâ KÖLE, Allah'ın kulları değil, AĞA kulları. AĞA'larsa her şeydir. AĞA döver. AĞA söver, AĞA sever! AĞA'lar ekmekle, biçmekle tükenmeyen geniş toprak sahipleri, köy sahipleri... Topraklarının üzerinde yaşayan insanların sahipleri... Yaşamanın iyisi, kötüsü AĞA'nın vicdanına bağlıdır. AĞA isterse köyünü satar, malı değil mi? Köy ile beraber CAN da satılır. CAN, keçi, koyun değil, insanoğludur!

Bu, AĞA kullarının elinden tarımdan başka iş gelmez. Kullar bütün yıl çalışır, ter döker, emir alırsa kan döker! Didinir, uğraşır, ölür, hesap zamanı gelir çatar. Bu insanlara YARICI derler. Derler ya bakmayın siz buna. O, sözdedir. AĞA, çobanın sürü sahibine; "yüz koyundu, kırkı dağdan atladı, ellisinin ödü patladı, dokuzunu kurt hakladı, al şu bir koyunu" dediği gibi. KÖLE'sinin hakkını verir! AĞA, kölesine şehirde bakkal göstermiştir, öteberi alsın diye, pırtırcı göstermiştir, çapıtını alsın diye, borçlar dağlar gibi yığılır, harçlar bölüm zamanı haktan (!) düşülü düşülü verir. Bu öyle bir "taksim" dir ki, ne radyodan, ne Tepebaşı bahçesinde duyabilirsiniz! Kalbinizi, gözünüzü kulağınızı bu taraflara açın duyun taksimi!



Gelinler gider çöl yazıda deveyle, eşekle, atla...

URFA

Yolun iki yanıbaşını bir çiçek örtmüş
Çiçeklerin üzerinde bir ölü,
Ölüyü bir çul örtmüş

— Ceyhun Atuf Kansu —

Urfa'nın bir köyüne, güneş çekilirken girdim. Günün sıcaklığı olduğu gibi yerinde. Tarlalar içinde evler var, ters dönmüş tencere gibi evler, kerpiç evler, huğlar. Yollarda topraksız adamlar var. Saç, sakal birbirine karışmış. Yanık yüzlü, yanık bahtlı insanlar. Bitkin, isteksiz, yorgun. Belli ki dermanlarını tarlalarda bırakmışlar. Bir tanesi türkü söylüyor. "Hoyrat" diyorlar bunlara. Hoyratlara can dayanmaz, yürek dayanmaz.

Ah demeden
Çürüdüm ah demeden
*Ciğerim sarat * olmuş*
Kan kusup ah demeden.

(*) Sarat: Kevgir, kalbur.



Gidenin ardından böyle bakılır.



Yanık hoyratlar kavalla da üflenir.

Biter bitmez bir yenisine başlıyor:

Dertli doğdum anamdan
Dert çektim o zamandan
Bilseydim sonum budur
Hiç doğmazdım anamdan

Bu öldürücü türküler, ciğerleri sarat olmuş insanların türküsüdür... Hınçlarını türkülerden alıyorlar, dertlerini türkülere veriyorlar.

Onlara katılıp bir buğday yığınının dibine çöktüm. Bir türlü beceremiyordum tütün sarmayı. Sarıp verdiler. Türkü söyleyenin eli hâlâ çenesinde...

— Gardaş, dedim, bu adam neden yanık türküler söylüyor durmadan?

Anlamadılar. Bir daha sordum. Yine anlamadılar! Habire bakışıyoruz. Gençten birisi utana sıkıla:

— Ağa, dedi, Türkçe anlamazlar, sende Arapça var?

O da bende yoktu. Türkçe konuşmaya çalışan Süllo, askerden yeni gelmiş. Orada "örgenmiş" ama unutuyormuş "gayrik". Anlattı.

Yanık türkücü bıldır evlenmiş. Allah münasip görmüş ki arzularını vermiş, avradı "doğumluk" olmuş... Gel zaman, git zaman, doğum hali son kertesine varmış. Sancı tutmuş tarlada. Kadınlar başına üşüşmüşler. Doğumluk, yerlerde ses etmeden kıvranır dururmuş. Çocuksa bir türlü çıkmak bilmezmiş. Karnma bastırmışlar, hendek atlatmışlar, ayak diretmişler doğumluğa, hepsi faydasız! Neden sonra, olur gibi olmuş ama o kadar, yok gerisi...

Yanık türkücüye haber iletmişler tez gelsin, durum kötü diye. Yer yakın değilmiş ki tez gelebilsin! Tarlanın bir ucunda doğumluk, eri bir ucunda! Gelmiş ki vaziyet karanlık. Urfa'ya götürmek gerek. Hemen iki eşeğin arasına bir çatkı çatmışlar (bir nevi sedye), biri demiş ki o sıra:

— Traktörle götürek...

Hay aklınla bin yaşa, demişler, ağanın adamına haber salmışlar. Salmışlar ama, razı edememişler... O mu söylemiş çocuk edin diye! Yarıcı kimmiş, çocuk kimmiş? Yalvarmışlar, yakarmışlar, hepsi boş!...

Doğumluk ölü gibi iki eşek arasında yatıp dururmuş. Yola koyulmuşlar sessiz sedasız. Allahsız güneş, cayır cayır yakıyormuş ortalığı. Bir bakmışlar ardlarından tar tar motor gelir tozu dumana katıp. Durmuşlar. Ağanın adamı insafa gelmiş. Masrafı, taksim zamanı hesaptan düşülmek üzere razı olmuşmuş. Yine iyi adammış ağanın adamı! Doğumluğu kucaklamışlar traktöre koymak için, kafası bir yana, kolu bir yana düşmüş! Elini ellemişler, doğumluk buz gibi... Adamcağız o gündür bu gündür hep türkü çağırırmış. Ne gözünde fer, ne dizinde derman kalmış garibin, Süllo türküyü anlattı da yazıverdim öyküsünü.

Topraksız köylülerle dertleştik şuradan buradan.

Dedeleri bilem böyle gelmiş, gitmiş böyle. Eskiden azıcık iyiymiş durumları. Motor icadı, meredi geleli ağaya bir şeycikler olmuş. "İdare edemiyorum, masrafları karşılayamıyorum, köyü azaltacağım" diye başlamış vızlamaya. Oysa bunlar yıllar yılı bu toprakların adamlarıymış. Motor gelmezden önce, her şey eh yetiyormuş. Motor gelince durum ters dönmüş. Sürüm artmış, biçim, ekim artmış. Artmış ya, masraflar da beraber, ağanın dediğine göre. Ağa dermiş ki:

— Sizin işleriniz azaldı. Her işi motor görüyor. Buna bir çare bulmak lazım. Eskiden mahsulü yarı yarıya bölüşürdük. Şimdi böyle yapmayacağım. Mahsulün yarısını motora ayıracağım, diğer yarısını eskisi gibi bölüşeceğiz.

Akılları yatmamış bu işe. Yarıya bölüşmek zaten aç komayacak kadar yetermiş. Böyle olunca değil ellerine bir şey geçme, borçların yarısına bile yetmezmiş. İlkin sabretmişler. Zaten hiçbir şeyde eski bereket kalmamış. Sonra sızlanmışlar, ağa dellenmiş öfkeden.

— Hem malımı yeyin, hem yarısını alın, üstelik sızlanın! Sizi ekmeksiz köpekler sizi. Sizi nankörler sizi. İşine gelen kalır, gelmeyen s..... olur gider.

Hiç, hiçbir yere gidemezlermiş. Burada bir dam var yatacak, bir lokma yiyecek var. Alınyazısıymış bu, kadermiş. Türküsü de şöyleymiş:

Böyle yaz
Böyle bahar, böyle yaz.
Yazan kâtibin suçu ne
Mevlam demiş böyle yaz

Güneş iyice çekildi, harmandan kalktım. Süllo içini çekti. "İşte böyle efendi" dedi. "İstersen git. Kuzgunlara yem olun."

Bunlar topraksız köylüdür. Bunlar köledir. Bunlar Allah değil, Ağa kullarıdır.

Yazan kâtibin suçu ne
Mevlam demiş böyle yaz!

Öyle ya, Mevlam demiş, yaz böyle diye. Fikret Otyam'a halt etmek düşer...

Tepkili uçak, peçeli kadın

Kanatlar koparcasına zorlanıyor, uçağın içi hamam gibi. Altımızda ince yollar, bölük pürçük tarlalar. Dağ dağ, dere tepe, dağ, bitmeyen, tükenmeyen toprak. Toprak mahzun, toprak kıskanç. Ha kısır kadın, ha ürün alınamayan toprak...

İnsan bir hoş oluyor ekilmemiş toprakları görünce, vallahi billahi bir hoş oluyor. Aşağılara baktıkça, nasıl anlatayım hemen AĞA'ların kulları geliyor adamın aklına... Onlar akıla gelince keyifle seyredilir mi yeryüzü? Bir de güzel renkli ki topraklar! Ama rengi batsın, üzerinde buğdayın yeşili, sarısı, insanın özgürü, ocağın mutlusu olmadıktan kelli, rengi batsın.

Ben "hükümet" değilim ama, kafamdan kesip biçiyorum dağı taşı, sınırlar çiziyorum, tapular veriyorum törensiz, vali olup... Efendiye, el öptürülür mü? Öptürmüyorum. Dayanamayıp bir de nutuk çekiyorum. Topraklarınız hayırlı olsun yurttaşlarım, bu topraklar sizindir artık, sürün, ekin, biçin, yaşayın. İlkin kendi gözüm yaşarıyor, sonra yeni toprak sahiplerinin. Ettin bir hayır diyorum, şunlara bir de Adapazarı pulluğu vereyim, Ceylanpınar Üretme Çiftliği'nden yeteri kadar misk gibi ilaçlı tohumluk... İyice coşuyorum, köylülere parti farkı gözetmeksizin bankadan kredi de dağıtıyorum.

Fakat o ne? Uçak sağa sola yalpa ediyor, aklım başıma geliyor. Sen "hükümet" misin be?

Uçağın adı "BEY". BEY, bugün fazla kaçırmış gibi. Yolunu bilmiyor, sağa sola sataşıyor. Aman BEY, canım BEY etme eyleme, görülecek işimiz var, yolumuzu gözleyen

yavuklumuz var. BEY bu, elinden bir şey çıkar mı çıkar! Üstelik dil devrimi taraftarı da değil, BAY değil de BEY!

Kaç gündür gazeteye hasretim, koltukların birinde bir gazete var. Yan gele zeydi serilmiş sere serpe, sayfaları açılmış hafiften, bir ucundan da bir haber görünüyor. KORE BARIŞA KAVUŞTU. Canı yürekten bir oh çekiyorum. Kore barışa kavuştuktan sonra ben haydi haydi Diyarbakır'a kavuşurum. BEY vız gelir. BEY emrediyor:

— Sigara içmeyiniz. Kemerlerinizi bağlayınız. Bağlamayacağım işte! Ne emrediyorsun? AĞA mısın sen?

Çift teker güm dedi, değdi Diyarbakır toprağına. Şimdi DOĞU'dayız.

Diyarbakır büyük bir yer. Diyarbakır'da zorlu bir çalışma var. Asfalt yollar, geniş caddeler, büyük oteller, mağazalar, arabalar, otomobiller, modern yapılar, çimentodan yana gözle görülür, elle tutulur, ileriye gidiş var. Sevdim birden Diyarbakır'ı. Kalelerin dışına doğru yeni bir şehir, yeniliklerle açılıp gidiyor. Havalarında TEPKİLİ UÇAKLAR, yirminci asrın ileri örnekleri...

Bir otel gördüm, Turistik Palas, ileri bir kafanın malı... Altında lokantası, gazinosu, berberi, odalarında telefonu, duşu, banyosu.

Bir havaalanı var, alanların en ilerisi, en güzeli... Dükkânların ışığı, gün ışıklı. Vitrinler ileri kafalardan, ileri ellerden çıkmış. Sarıyor adamı Diyarbakır, sevdiriyor kendini...

Bir TEPKİLİ UÇAK, "vııv" deyip bulutları tepti geçti. Geniş bir bulvardayım, iki yönümde inci gibi binalar sıralı. Kafamı, eğdim, eğmemle bir adım geri gittim! Karşımda iki kadın, çorapları file çorap, kara renkli, gayet şık pabuçlar atkılı. İpekten siyah etek tiril tiril, bol rüzgârla cilveleşiyor... Onun üzerinde? Ne olacak çarşaf! Çarşafın kara peçesi var! Peçenin içindekiler yere doğru eğik! Keşke gözlerim havada tepkiliye asılı kalsaydı... Yürümeye başladım. Tepkili uçak,



Tepkili uçak, çarşaflı kadın...



Hamami okumaya başladı...

peçeli kadın... Peçeli kadın, tepkili uçak... Uçak tepkili, kadın çarşaflı... Çarşaflı kadın, tepkili uçak... Yirminci asır, çarşaflı kadın... İki tane mi, al iki tane daha, yetmedi mi? Al üç tane daha! Daha! Daha!...

Daha daha derken yolları şaşırmışım. Kafesli pencereler, bir kulaçlık sokaktayım. Evler taş, evler soğuk, yollar karışık, evler bitişik, evlerin birinde bir ses:

— YAPPİN ÂLEMİN...

— Hayır, Rabbül Âlemin!

— Yappin.

— Rabbül, Rabbülll...

Sesin biri körpe, biri kart. Sesler kesildi, köşe başında dalıp gitmişim... Evin kapısı açıldı, bir çocuk çıktı, yedi sekiz yaşlarında var. Ürkek ürkek etrafına bakındı. Elinde bir şey var, göğsüne bastırıyor, ardından ondan ufakça bir kız çocuğu da çıktı. Aynı poz, aynı eda. Aralıkla sekiz dokuz çocuk çıkıp çil yavurusu gibi dağılıp gittiler. Fotoğraf makinesini otelde bırakırsın değil mi? Ah mankafam, ah... Kapıya bir mim koyup, geniş caddeye çıkmaya çabaladım, bir sokak döndüm, karşımda otelim "Uğur Palas". "Mahalle Mektebi" meğer ne yakınmışız seninle?

Diyarbakır'ın akrepleri de ünlü... Kahvede bir dostumla bundan söyleşiyordum. Arkadaşım Ali, yerinden fırladı caddeye doğru koşarken bağırıyordu:

— Hey, Sofi, Sofi... H....., H..... dursene...

Adam durdu, Ali'ye doğru gelmeye başladı. Otuz, otuz beş yaşlarında sakallı, esmer, kısa boylu, elinde tespih, şalvarlı birisi. Selamlaştılar. Biraz sonra Hamami'yle birden canciğer dost oluverdik... Ben dini bir gazetenin muharririydim! H.... sekiz ay öncesine kadar Diyarbakır'ın yedi kıran baş keseniymiş! Kamasını çekti mi duvarların taşlarında biler, keseceğini keser, yaralayacağını yaralarmış! Çeşitli suçlardan tam yirmi bir sabıkası varmış! Sekiz yıl cezaevini kendine mesken etmiş. Rakıyı su gibi içer, gözü dünyayı görmez, böyle

oldu mu, kendini karakolda görürmüş... Güleç, tatlı dilli bir adam Sofi H.... Sakalı simsiyah, bir tutama yakın. Konuşması, yirmi bir sabıkalı adam konuşması değil. Bilmem nerenin imamı konuşuyor sanırsınız!

Masamıza, beni gören Aksaraylı bir hemşehrim geldi. Kardeşi asker olmuş, onu Diyarbakır'a getirmiş. Zenginlik bir başka olur... Akrep lafına onlar da katıldılar. H..... güldü:

— Akrepten korkiyirsin?

— O da lâf mı H....., ödüm patlıyor!

Kahveci çayları getirdi, H.... bir şeker aldı, sonra:

— Ben kardaşıma şimdi okur, üflerim akrebi avucuna bile alır!

Dediği gibi yaptı. Eline bir şeker aldı, okumaya başladı... Okudu bitti, duasını da yaptı.

— Tuuuuu! Tüüüüü..., demesiyle tükürdü şeker üstüne!

— Hıı? Ben mi yiyeceğim bunu?

— Sen ya! Şu duayı da ezberle, DESTUR YA SEYYİT AHMET RUFAİ, DESTUR YA EHLİ NAMUS.... İyi tut aklında... Kardaşıma akrep bir şeycik yapamaz...

Şekeri elime aldım. Tükürüğü bol şekeri atmak mı, yemek mi gerek pek düşünmedim, çünkü yemem yararlıydı! Nasıl yediğimi hiç merak etmeyin, bal gibi yedim! Tükrüklü şeker, ileride görevimi tatlandırabilirdi...

Yeni asker olan hemşehrim kahveciye seslendi, şeker istedi! O da tükrükten nasibini alıverdi!...

Dört mektepten mezun bir Şeyh

Sofi, konuşurken kendinden geçiyor, anlattıklarına öylesine inanıyor ki insan, ister istemez söylenenlere kapılıp gidiyor. Beni pek sevmiş! "Kardaşlık" diyor, başka demiyor! Benim de kanım kaynadı Sofi'ye. Sofi belli ki, her şeye rağmen saf adam, kandırması kolay, evvel Allah, sonra Şeyhi Z..... A.....! Her kelimesinde Şeyhinin etkisi gün gibi belli.

— Ah kardaşlık, sen Şeyhimizi bir görecektin ki. Nur

gibi adam, dört mektepten mezun, bir tanışsaydın, görecektin ne büyük, ne kâmil insan olduğunu. Bir de alçak gönüllü ki... Çocuk elini öpmek istese, hemen o çocuğun elini öper! Şimdi hacca gitti, bu kaçıncı gidişi hem! Biz şimdi burada konuşuyoruz ya, vallahil azim bizim nerede olduğumuzu, ne konuştuğumuzu bilir!

— Deme Sofi, aynen bilir mi?

— Hem de nasıl?

— Hayret be, aşkolsun Şeyhe!

— Bir gün ayin yapacaktık. Mürit çavuşlarına haber vermiş ki, herkes kendi grubunu alsın, ben gelemeyeceğim. Millet dağılmış evlere, aralarında dünyanın yolu var. Ertesi günü konuşuyorduk arkadaşlarla. Birisi dedi ki: "Efendimiz dün gece bize uğradı." Öbürü, "Bize de uğradı." dedi, bir başkası da aynı şeyi söyledi! Hem aynı saatte gitmiş hepsine... böyle piri sultan bizim Şeyh. Geçenlerde mapusa attılar, üç ay yattı, ayin yapıyorlar diye. Ah, efendimizi atmaları bizi mahvetti. Keşke ben gireydim onun yerine, bırakmazlar ki...

— Nasıl bir adam Şeyh Efendiniz, yaşlı mı?

— Yok canım, genç, otuz iki yaşında, dinç, aslan gibi maşallah.

Cebinin dibinden bir bez çıkardı açtı. İçinden, etrafı tenekelenmiş bir resimlik çıktı. Genç, sıhhatli, hafif sakallı bir adam vardı vesikalık resimde.

Bütün dileğim bir ayine girebilmek. Fakat bu o kadar zor bir iş ki... Hele bir yabancı için. Ne idüğü belirsiz (!) kimselerin ayine iştirak etmesi olur şey değilmiş! Kahvede, çarşıda, lokantada, her yerde Sofi'nin peşindeyim. Herkes tuhaf tuhaf bakıyor bize. Sakalı çoktan bırakmışım, bıyık zaten var, bir de tespih aldım, keyifler tayip değil, yalnız... Bir ayine girmeli, görmeli...

Otele gelince genç kâtip bir haber verdi, şaşırdım. Telefonda iki kere beni aramışlar! Gelince beklememi sıkı sıkı

tembih etmişler. Kim arar beni Diyarbakır'da?

Sıcaktan bittim; eridim. Buzsuz bir şey boğazımdan geçmiyor! Sofi göründü, içim hop etti. Konuşmamızın bir yerinde dayanamadım:

— Kardaşlık, buraya geldik, ne Şeyh efendi hazretlerini görmek nasip oldu, ne zikredebildik, günümüz heder oldu. Allah aşkına bırak, canım boğazıma geldi.

Sofi candan üzüldü halime, ayin işine yanaşıyor gibi, ama bir yandan da sıkı sıkı eliyor teklifimi. İlk günler fotoğraf makinesi kuşkulandırmıştı.

— Peki kardaşlık, üzülme bir çaresine bakarız.

Sofi'nin kabulü şaşkına çevirdi beni!

— Ha şöyle kardaşlık, ben yabancı mıyım?

— Haşa kardaşlık, fakat bildiğin gibi değil vaziyet, sıkıştırıyorlar, tehlikeli iş, sonra müritler bilmez ki senin nasıl bir kardaş olduğunu, bilseler senin nasıl ulema (!) olduğunu eyvallah! O zaman gel başımıza otur.

Ortalık kararınca otelde buluşacağız. İçimde kıvançla birlikte bir korku başladı. Ya gazeteci olduğumu anlarlarsa? Telefondan istediler.

— Buyrun, İlahiyat Fakültesi'nden Fikret...

— Zannedersem Dünya gazetesinden Fikret Otyam'sınız!

— Siz kimsiniz?

— Benim kim olduğumun ehemmiyeti yok, sizi gıyaben tanıyan birisi. Buraya neden geldiğinizi, neyle uğraştığınızı tek tek biliyorum. İyi dinleyin, yaptığınız iş çok tehlikeli olabilir, dikkatli olun, fakat bu adamların yaptıklarını yazmak, görmek memleket için çok faydalıdır. Bu akşam ayine gideceksiniz. Ama pek kati değil, cayabilirler. Fakat size bu imkânı sağlamaya çalışacağım, şimdiden lazım gelen hareketlere giriştim!

— Ama Beyefendi siz kimsiniz evvela?

— Dedim ya, bir dost.

Telefon kapanıverdi! Bir Ali Cengiz oyunudur başladı, işin yoksa düşün dur!

Ortalık çoktan karardı, ne gelen var, ne giden! Adamımın gideceği kahveleri dolaştım, koydunsa bul! Otele geldim, kimse aramamış. Genç kâtibe tembih ettim:

— Saat bir buçuğa kadar gelmezsem polise haber ver!

O'nu ben arayacağım. Bir arabacı seçtim, yaşlı başlı adam. Sofi'yi tanır elbet. Nitekim tanıdı da. Ama evi barkı yokmuş, kim bilir neredeymiş. Başladı anlatmaya. Eskiden bekçiymiş, aradığım adamın elinden neler çekmiş. Bir keresinde yakalamak isterlerken dört metre duvardan aşağı bekçinin üzerine düşmüş, yine bir şey olmamış, yedi canlının biriymiş! Karanlık dar sokaklardan Mardin Kapısı denilen yerin sağına saptık, ilerledik. Evlerin ışığı sönmüş, ortalık zifir gibi karanlık. Arabacı indi, kale dibinde bir evin kapısını çaldı, sordu yokmuş. Aramalar hep boş! Otele yaklaşırken rahatladım, telefondaki "dost" keyfimi kaçırdı, cesaretimi kırdı.

Sandalyeye serildim, arabacıya tembil ettim görürse göndersin diye. Tembihimi dinleyen sakallı birisi, tepeden tırnağa süzerek, iskemlesini yaklaştırdı:

— Esselamünaleyküm.

— Aleykümselam...

Adam bir müddet durdu, inceledi, iyice yaklaşarak:

— Sofi'yi niçin ariysin?

— Bir işimiz vardı, nasip değilmiş.

— İstanbul'dan gelen kardaş sen misin?

— Benim, neden sordun?

— Gönlün bizimle berabermiş, methini işittik. Zikretmek istermişin, başım sana kurban! İstersen kalk gidelim.

Kalktım, "Allah'ım sen büyüksün." Adam sakalını sıvazladı, dar bir sokağa daldık, konuşmuyoruz. Sokaklar döne döne gidiyor, karanlık içimi ürpertiyor, korku iyice sardı! Nereye gidiyoruz, kimdir bu adam, yoksa belamı buldum mu ? İş işten geçti gayrı. Bütün umudum, bir buçuğa kadar dönmezsem poliste...



Din üstüne vurduk söyleşinin gözüne...

Rufai ayininde neler gördüm?

Adam, kendi kendine mırıldanıyor. Bir şey soramıyorum. Arada sırada: "Ez kurban, ez kurban." dediğini anlıyorum. Yani, "Kurban olayım!" diyor. Aman hepsinden vazgeçtim, ne sen, ne ben kurban olalım. Kale gibi bir evin önünde durduk, kapısı demir, kocaman bir şey. Cebinden kapıya yaraşır bir anahtar çıkardı, açtı.

— Buyur kardaş gir, kardaşlarımız bizi bekler!

Elinde lambayla birisi göründü, Kürtçe bir şeyler konuştular, ışık tutan önde, merdivenler çıktık, taşlıklar geçtik, genişçe bir odaya girdik. Bir yığın sakal var! Dizilmişler, ellerinde tespihler. Ortada, minder üzerinde oturana ilerleyen "kardaşım" bana da bir işaret çaktı, onun yaptığı gibi minderde oturanın elini öptüm! Yine Kürtçe konuşmalar başladı, bakışlardan anlaşılıyor, söz bana ait. Ayakkapları çıkartıp bir köşeye kıvrıldım. Minderden bir "Merhaba" yükseldi, sağ eller göğüse giderken merhabalar da peşi sıra. Fazla ses yok ortalıkta. Şeyh mürit çavuşu,

minderden kıpırdadı, ta içinden, yürekten "Ya Allaaah" çekti, etrafında halka oldular, beni getiren "kardaş" ın yanına sokuldum:

— Ya Sofi, Seyyit Ahmet Rufai Hazretimizin kudretine inanmayanlar var haşa, onlara anlatabilmem için, şiş, dambuz sokulmasını görmek isterim, ne dersin?

— Mümkündür, sen de inanmamış ol, zira inanıp da bu işi yapmak haramdır.

Şeyh hafif hafif konuşmamızı takip ediyor. Bir şeyler söyledi, yalnız "Estağfurullah Azim" i anladım.

Hafifçe "Estağfurullah Azim" çekilmeye başlandı, tespihlerin taneleri elden geçiyor, heyecanım son haddinde. Benim tespih 29'luk, yetmedi! "Destur ya Allah, destur ya Resullahlah..." Destur ya'dan sonra birçok isimler sayılıyor. Hazreti Ömer, Hızır Aleyhisselam, Abdülkadir Geylânî, Şeyh Veysel Karanî... Hangi birini akılda tutarsın? Bir tanesi tef gibi bir şeyle tempo tutuyor, bir mırıltı, bir düzen, bir kendinden geçiş. Yanık bir ilahi. Erbane denilen tefin muntazam vuruşları, gözler kapalı, benden başka sallanan vücutlar... İlahi, o kadar içten, o kadar duyularak söyleniyor ki, tarifi imkânsız!

"Bulurlar ol Hüdayi
Ararlar Muhammedi Mustafayi
Destur Ya Seyyit Ahmet Rufai"

Fatiha okunurken birisi kalkıp lambayı kıstı, gölgeler karıştı, bunaltıcı, kasvet verici, korkunç bir hal geldi odaya...

Yüksek sesle, defalarca Bismillahirrahmanirrahim çekildi. Bütün başlar, sağdan sola giderken tekrar başlanıyor, mütemadiyen tekrar, mütemadiyen hız, şaşıran yok içlerinde! Sonra La İlahe İllallah, La İlahe İllallah, La İlahe... Her hecede başlar aynı yerde, sallantı, coşkunluk arttı arttı, yeniden başkasına geçildi! Aynı anışın defalarca tekrarı ne asap bırakıyor, ne tahammül!

Sanki göğsümde binlerce kişi tepiniyor, boğazımı

sıkıyor! Kaçayım dedim bir aralık, kaçayım hazır hepsi kendinden geçmişken, ayaklarım hareketsiz kaldı. Nasıl etmeli? Zikir bitmek bilmiyor, karşımda oturan hepsinden coşkun, yüzü gittikçe değişiyor, ağlıyor mu, gülüyor mu belli değil, adaleleri gergin, dudakları tir tir titriyor. Esma çekmeye başladılar. İki dakika geçmedi, topluluk cereyana kapılmışa döndü, durmuyorlar, çılgınca bir tepiniş, hareket, Allah dedikçe yer yerinden oynuyor. Hıçkıranlar, feryat edenler, karşımda oturan kişi yerlerde sürünüyor, tükrükler saçıyar etrafa! Pişmanım, bin pişmanım geldiğime. Bir çıkabilsem dışarı. Aklım, fikrim dışarı kaçmakta! Beni de bir korku dalgası kapladı.

Çavuş yerde sürünerek sağ yana eğildi, öylesine ağır, soğukkanlı hareket ediyor ki, şaşırmak ne kelime! Kuvvetli eliyle adamın ensesine yapıştı, parmaklarının halinden mengene gibi sıktığı belli. Sağ elini adamın sırtında gezdirirken seslendi:

— Destur Ya Seyyit Ahmet Rufai. Destur Ya Seyyit Ahmet Rufai. Destur Ya...

Adam hâlâ titriyor, Şeyhin elini öpmeye uğraşıyor, ağzı köpük içinde. Şeyh hem okuyor, hem sıvazlıyor sırtını. Devam ediyor bu hareketlere, faydalı olsa gerek, zavallı adam rahata kavuşuyor gittikçe. Bir kenara çekildiler. Başı sağda, gözleri dönmüş, mırıldanıyor. Ötekiler kendi âlemlerinde, yerlerde sürünen var, ama böylesine değil. Şeyh çavuşu, minderin altından bir şey aldı, avurduna vurdu çıkardı, vurdu çıkardı. Hafif, solgun ışıkta bir pırıltısı var elindekinin. Durdu, eline tükürdü, her zaman tekrarlananı okudu:

— Destur Ya Seyyit Ahmet Rufai... Tükrüğü yanağına sürdü, uğdu. Gözleri şimşek gibi bana bakıyor, ter sardı her yanımı. İster misin dedim, adam bir de bende denesin! Düşünmesi bile dehşet veriyor, ürpertiyor.

Tekrar fatiha okundu, ortalığa sessizlik geldi, lamba açıldı. Kimsede çıt yok, yerde üç kişi uyur gibi yatıyor, onları da dürtüklediler...

Sanki biraz önce yerlerde sürünen, çırpınan insanlar

bunlar değil... Uykudan uyanmış gibi bir aptallık var üzerlerinde.

Dışarıya çıkınca ürpertim arttı, oysa hava yine sıcak. Saat bire beş var, Sofi Murat, başını sallayarak:

— Nasıl! dedi. Bu bir şey değil, bu bir şey değil. Sen asıl Şeyhimizin bulunduğu zikrimizi gör. Ya Allah, Ya Allah... Kışın gelmeliydin, kırk elli kişi birden otururuz. Havalar sıcak, mürit kardaşlar işlerinde, her biri bir yanda. Bu olmadı, kışa gel.

— İnşallah nasip olursa! Fakat iyi cesaret ediyorsunuz, bizi pek sıkıştırırlar da...

— Burada da öyle, geçen sene serbesttik, ne zaman Şeyh..... Efendiyi "tevkuf" ettiler, eskisi gibi toplanamıyoruz. Seyrek oturuyoruz şimdi, her sefer başka bir yerde.

Caddeye çıktık. Sofi Murat durdu; elini omuzuma koydu:

— Talihin varmış kardaş dedi. Bunu da görmüş oldun, tavsiyen olmasaydı zordu zikretmen!

— Kim tavsiye etti?

— Mazur gör, tembihliyim, haydi Hüdaya emanet ol...

İki elimi sıkıca sıktı, ayrıldık. Aklıma telefonda söylenenler geldi, kimdi bu adam?

Korkunç bir uykudan sonra yine telefon! Memnun olup olmadığım soruluyor, öğleden sonra Mardin Kapı'ya gidersem mahalle mekteplerinin marifetlerini görebilirmişim, çat kapanış! Kimse değil, bu deli edecek beni!

Tarifi üzere orada oldum. Yüzlerce peçeli, çarşaflı kadın, genç, ihtiyar, çoluk çocuk akın akın mezarlığa geliyorlar. Etrafıma çocuklar üşüştü:

— Amca yasin okuyayım, yasin okuyayım, ne verirsen ver...

— Okuyayım mı dayı, yasin ister misin?

Çoğu kız bunların, yaşları sekiz on bir arasında. Boyunlarında işlemeli kılıflar içinde Kuranlar sallanıyor. Üstleri başları perişan. Kızlar takunyalı, önüne gelene saldırıyorlar:

— Yasin, yasin isteyen.

Yasin satılık mıdır? Yasin ticaret eşyası mıdır? Burası mezarlık değil, Din Pazarı. Burada duyduklarım, gördüklerim hasta etti beni...

Din, sadece din...



Yanıma dokuz on yaşlarında gözleri çapaklı, cerahatli bir çocuk yánaştı:

— Ölüne yasin okuyayım mı emini? Sesim güzeldir, en iyi ben okurum, n'olur okuyayım, ne verirsen ver! dedi.

Gelişigüzel bir mezar gösterdim. Dört çocuk daha gelip, kolumdan, bacağımdan çekiştirmeye başladılar!

— Biz de okuyalım, n'olur biz de okuyalım!

Onları da oturttum. Beşi de boyunlarına asılı torbalardan Kuranları çıkardılar, mezar taşına dizildiler. Hızlı hızlı başladılar okumaya. Gözleri cılk yaralı olanı bir yandan da elinin tersiyle gözlerinin cerahatini siliyor, atladığı yerleri bırakıp arkadaşlarına yetişiveriyor! Kızlar güya elindekilere bakıyor, gözleri kalabalıkta. Çocuğun birisine:

— Kes, dedim. Sen kes! Azıcık konuşalım.

Hepsi sustu, işaret ettim, devam ettiler. Konuştuğum çocuğun adı Zülküf. Zülküf on yaşında, okula tam altı gün gitmiş! Sonra "mahalle mektebine" başlamış. Asıl mektep orasıymış, okul gâvur icadı, dinsiz yuvasıymış. Halbuki hocadan ders alırsa o da hoca olur, çocuklara din dersi verip dinlerine hizmet edermiş, Allah yolu başka, okul yolu başkaymış. Adının Burhan olduğunu söyleyen trahomlu çocuk yasini falan unutup lafa karıştı:

— Ben dörtten beşe geçtim abi, ben hoca mektebine de gidiyorum.

— Nasıl yetişiyorsun ikisine?

— Nasıl yetişecem, sabah beşte hocaya giderim, oraları siler süpürürüm, iki saat okuruz, oradan çıkıp okula giderim! Anam, bacımla beni erkenden uyandırır, bacım uykucunun biri, bi de inatçı ki... Tutturdu ben hoca mektebine gitmem diye! Anam zorla gönderdi üç gün. İlk günü güldü diye hoca kulaklarını çekti! Hem dedi ki,"Sen buraya gelmek istemiyormuşsun, maksadın kâfir olmak mı? Seni dinsiz seni, cehennemde yandığın gün anlarsın; ama iş işten geçer, okula gitmeyip her gün buraya geleceksin, bir gelme, gözünü

oyarım senin." Bacım bi korktu ki, akşam eve gelince anamdan bi de dayak yedi, süründü yerlerde. "Öldürün beni oraya göndermeyin, ben okula gideceğim, tövbe gitmem hocaya, tövbe gitmem! Dövdü beni sakallı adam, gitmem oraya."Hoca iyice kızdı, her sabah bana sorar: "Bacın yine niye gelmedi?" "Hoca efendi derim, gelmiyor ki bi türlü, anam kemiklerini kırdı, istemem gitmem oraya diyor!"

— Çok mu dayak atar hoca?

— Amanın, dersi bi bilme de gör! Yatırır yere, ayağına ayağına değnekle girişir! Kızların avuçlarına vurur, eğer yaramazlık edersen bodruma kapatır. Bodrum karanlık, içi akrep dolu, cehennemin küçüğüymüş orası! Cehennemde ateşler, katran kazanları kaynar, eğer hocanın parasını zamanında vermezsek, hoca bizi cehenneme havale edecek, orada zebaniler uzun tırnaklarıyla boğazımıza yapışıp hocanın hakkını soracak! Sonra da katran kazanına atacak. Eğer dünyada bir sevabımız varsa, günahımızdan düşülecek.

— Senin anan baban var mı?

— Anam var ya, üvey babam da çalışır, anam da. Ben paralarımı anama veririm, anam saklar. Yasin okuya okuya dokuz yüz kırk kuruş topladım abi. Anam bayramda elbiselik alacak.

— Okulu bitirince ne olacaksın?

— Zabit olurum, toktur olurum, olurum ya, evvela kilise'ye gitmek lazım, onun için beşi bitirince medreseye gidip okuyacağım!

— Ne kilisesi be?

— Baya kilise, büyük kiliseye! Hani şurdaki büyük mektep var ya orası işte, orada herkes gâvur oluyormuş gidince, hoca efendi dedi ki, "Müslüman olan oraya gitmez." Gidip de niye gâvur olayım? Benim ağabeyim de hoca mektebinden mezun, şimdi Bingöl'de cami imamı, ben de yarın bi imam olurum biter. Bacım Aysel cehennemde görür gününü.

"Kilise" dediği yer T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Diyarbakır Lisesidir! Hükümetin lisesi, hocanın kilisesi,

kahveden değil, yobazdan gelir sesi. Oturmuş kumar değil, körpe beyinlerle oynar, bilimle oynar, bilim ocağıyla oynar, kafanın en eskisi, zehirlisi!

Kalkıp yasincilerin hakkını verdim. Bu, bütün bir liraydı, kıza dedim ki:

— Bozuk yok, sen büyüksün, bozdur parayı yirmişer kuruş dağıt.

Ayrıldık.

Mezarlık bekçisi Abdülkadir'le tanıştım dolaşırken. Şuradan buradan konuşmaşa başladık. Zülküf A.... koşarak geldi:

— Abi be, hani bizim paralar?

— Ne parası?

— Kız vermiyor bizim paramızı, gelsene ağabey, kız kaçıyor!

Bekçiyle beraber hak yiyen kızın peşine düştük! Bekçi dert yanıyor bunlardan. Mezarlığın altında bir benzinci varmış, benzin almaya gelen makinelerin muavinleri yasin okutacağız diye mezarlıkta kızları sıkıştırıyormuş. Belediye Reisi'ne durumu anlatmış, tedbir almışlar; fakat başa çıkamıyorlarmış!

Mezarlıkta bir tekke var, çarşaflı kadınlar ağlaşıp ağlaşıp, yüz sürüyorlar taşlarına, adak adıyorlar. Meczuplar şifa için getiriliyor, hummalı bir faaliyet var burada! Taşların arasından usulca resim çekebildim.

Hak yiyen kızı bulduk, zorla parayı alıp taksim ettik; fakat birisinin yine beş kuruşunu iç etmiş, çocuk peşimden gelip ağladı! Beş fazla verip susturdum çocuğu. Sümüklerini yalaya yalaya yeni bir müşteriye ilerledi:

— Yasin, yasin okutan, yok mu yasin okutan, sudan ucuz.

Burada dört mezhep var: Maliki, Hanefi, Şafii, Hambeli. Bunlar ayrı ayrı şartlarda ibadet ediyorlar. Bir cami içinde olmalarına rağmen imamları bile ayrı!... Gezdiğim

yerlerde hiç rastlamadım buna, Şafiiler evvel kılıyor namazlarını, sonra Hanefiler, Malikiler ve Hambeliler yok denecek kadar azalmış. Bu mezhepler, kişilerin gündelik yaşamalarına, hukuklarına dahi işlemiş! Örneğin, miras meselesinde, usulü şeri üzerine bölüm oluyor! Buna her iki taraf da karşı gelmiyor! Fetvayı müftüler, fakihler veriyor. Eğer ihtilaflı bir işse müftü, fakih halledememişse son çare mahkemede!

Bir iki kitap okuyan açıkgöz, sakalı koyuverdi mi başlıyor sömürmeye... Adı Şeyh oluyor, sülalesi Peygamberden geliyor! Olmayacak iş gibi görünen bir olayı, evirip çevirip mucize gibi gösterip hayran topluyorlar etraflarına! Müritler gittikçe çoğalıyor, çoğalıyor. Mürit çoğaldıkça gelir de çoğalıyor yanı sıra! Hediyelerin sonu gelmiyor, kişi şeyh için çalışıyor artık. Canı, malı, ırzı hepsi muhterem şeyh efendisine! Şeyhin marifeti ne kadar çoksa hayranı, geliri bir o kadar artıyor!

Amca, Yasin okuyalım mı?



Bir örnek ister misiniz? Akrep üstüne (!) iş gören bir muhterem şeyh şekere tükürür yer, akrebi eline alır. Akrep artık ona bir şey yapamaz, müritler hayran, müritler şaşkın, müritler şeyhin kudretine vurgun! Akrep aynı fikirde olmamalı ki, bir yolunu bulup kuyruğunu kıvırmasıyla şeyhin avucuna zehirini akıtır! Akrebi herkes avucuna alabilir, yalnız sırtına basmamak şartıyla.

Akrebin zehirini avucuna yiyen şeyh, bozuntuya vermez, çünkü etrafı kalabalıktır. Fakat canı yanar, şeyh dişini sıkar. Gösteri bitmiştir, şeyh hemen lazım gelen şeyi yapar nafile, kol kütük gibi şişmiştir! Doktora, "kilise" mezunu diplomalı doktora koşar:

— Aman doktor, kurtar beni, ayağının turabı olayım. Bir duyulursa mahvolurum.

Doktor, serumları yapar kurtarır şeyhi. Bu şeyh hâlâ Diyarbakır'dadır, doktor da. Fakat kuvvetli, kudretli (!) şeyhler de vardır, hem de milletvekili...

.

Şeyh Selim'in oğlu Salim'le bir görüşme

Telefon meleğim yeni bir haber verdi:

— Hezan Nahiye Müdürlüğüne iki yüz metre olan bir medreseyi herhalde ziyaret etmek istersin!

Devletin, otomobile sürat bağışlayan yolunda akıp gidiyoruz. İki yanımızda bodur ağaçlar, harmanlar, akar sular ve cipe yadırgı yadırgı bakan köylüler... Döndük dolaştık, bulamadık bucağın yolunu!...

— Ria Hezane kişane?*

Köylü el, kol, kafa yardımıyla uzun bir tarif yaptı, sonra:

— Avriya karşı koda dere, dedi. **

(*) Hazen'a nereden gidilir.

(**) Şu karşıki yoldan.

Gösterdiği yer, iki sırt ötedeydi. Devlet yolundan ayrılıp, sağa saptık, keçi yolu başladı! Keçiler gibi taştan taşa, ark atlaya atlaya bir köye geldik... Anadan üryan çocuklar dere içinde mandalarla birlikte serinliyorlardı, sudan çıkıp her biri otomobilin bir yanına asıldı, köyün ucuna kadar yarının Âdem babalarıyla yolculuk ettik!... Karşı tepedeki aralıklı evler, ağaçlar, keçiler yaklaştı, aradığımız bucağa geldik.

Şeyh Muhammet Efendi'yi sorduk, çağıralım dediler. Kocaman bir kerpiç evin altındaydık. Beş altı kişi kerpiçle sıva yapıyorlardı. Genç, sarı sakallı, üzerinde sadece ak don, mintan olan bir delikanlı selam verip yaklaştı:

— Buyurun yukarı çıkalım, Şeyh şimdi gelir.

Şeyh gelmedi, ama göbekli, başında külah, elinde tesbih uzun boylu birisi merdivenlerden ağır ağır indi, selamladı, yol gösterdi, büyük binanın dört basamağından çıktık, kaşla göz arasında serilen kilimin üzerine oturduk. Bir oda aralığında set üzerinde başında turuncu sarık, ak sakallı, gözlüklü bir ihtiyar oturuyordu. Gür kaşları tel tel, sakalının rengindeydi. Çok sert bakışlı bir ihtiyardı bu... Önünde bir rahle vardı. Oturduğum yerden ötesi görünmüyordu... Rahlenin karşısındakileri görmek için çareler düşünmeye başladım. Muhakkak resim de çekmeliydim.

Şeyh Selim Efendi'nin büyük isyanda Hükümet kuvvetleriyle işbirliği yapıp Şeyh Sait'e karşı geldiğini biliyordum. Konuştuğum zat Şeyh Selim Efendi'nin oğlu Salim Aydın'mış meğer!... Burası hakkında bilgi verdi...

Eskiden Derülerzen diye bir kilise varmış, zamanla Hezan olmuş, bucağın ismi buradan geliyormuş. Yüz ev kadar var. Karşıda uzayıp giden Fis Ovası; bu da ismini eski "gâvur" krallarından Dakyanos'un kaleye yakın bir kasabası Efsus'tan almış. Sohbetimiz Şeyh Sait'e geldi dayandı. Şeyh Sait, isyan başlangıcında, Şeyh Selim Efendi'nin yanına gelir. Selim Efendi otuz köye söz geçiren bir Şeyh. Şeyh Sait attan iner:

— Selim Efendi, Selim Efendi, der. Biz Hükümete karşı

kıyam etmişiz, şeriat elden gider. Bu Hükümet dinimizi imha etmiş, büyük tahribat yapmıştır. Kuvvetlerinle bize iltihak et.

Şeyh Selim cevap verir:

— Hayır, bunlar ülel emirdir. Peygamber Efendimizin yardımcısıdır. Bunların emirlerine muhalefet etmek Hallak-ı âleme ve Peygamber Efendimize muhalefet etmek demektir. Mahşer gününde Peygamber Efendimiz yakanızı tutar, niye bu kadar ümmetinizin mahvına sebep oldunuz, diye davacı çıkar, siz ise ne cevapta bulunursunuz? Sizin takip ettiğiniz işin sonu vahşet olur. Hükümet kumandanları, askerleri, gece gündüz dinimizi muhafaza etmektedirler. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri elhamdülillah dinimizin fedaisidir. Vazgeç bu işten, sonu iyi değildir. Dinimize ve dünyamıza zararlı olur.

Bu ara Şeyh Sait'e çay ikram ederler, reddeder:

— Selim Efendi, der. Bunu size bırakmam, bunu bilesiniz.

— Hükümetin sayesiyle, Allah'ın avn-ı inayetiyle, Peygamber Efendimizin himmetiyle bir şey yapamazsınız. Sen de bunu bilesin?

O sırada atı da, kendisi de kan ter içinde, tepeden tırnağa silahlı bir şaki gelir. Şeyh Sait'e, "Şeyhim, kuvvetlerimizle Hükümet kuvvetleri Fis Ovası'nda tutuştular." Şeyh Sait derhal atına atlar, sinirle uzaklaşır.

Hükümet bunun üzerine Şeyh Selim'i ve köylüleri silahlandırır, muhafaza eder. Şeyh Sait'in şerrinden korur. Şeyh Selim efendi bütün civar köyleri kendi etrafına çeker, nasihat eder, Şeyh Sait'e uymamalarını sağlar. Zamanla Ankara ile temasta bulunan Şeyh Selim Efendi takdirnameler ve madalyalar alır.

Şeyh Sait'le Şeyh Selim Efendi'nin konuştukları çıkmanın resimlerini çekmek için kalktığım zaman, muradıma erdim! Ak sakallı, hırçın bakışlı, sarıklı ihtiyarın karşısında kasketleri ters dönmüş, minder üzerinde oturan on tane delikanlı gördüm! İhtiyar Arapça ders veriyordu. Talebelerin bazılarına sualler soruyor, cevap alamayınca sinirleniyordu. Burası yıllardır faaliyette bulunan bucak

müdürlüğü binasına üç dakika uzaklıkta ünlü Hezan medresesi idi! Sonraları kerpiçle sıva yapan kimselerin öğrenci olduklarını öğrendim. Bunlar Gaziantep'ten, Maraş'tan, Urfa'dan, Diyarbakır'dan ve yurdun çeşitli yerlerinden öğrenime gelen kanunsuz eğitim kişileriydi. Salim Efendi, yemeğe alıkoydu, ikramda bulundu. Bir duvar öteden medrese öğrencilerinin ayınları, gayınları çatlatan sesleri geliyordu.

Bir punduna getirip sarı sakallı, Maraşlı talebeyle konuştum. Dersleri pek ağırmış. On yılda — Molla müsaade ederse — mezun olurlarmış. Dersleri mantık, vadi, akide, maani, sari, nahv, istiare ve saireymiş. Şimdilik yirmi kişilermiş. Kışın çok şükür otuz beşi bulurlarmış! Medrese hocaları, Molla Hüseyin, çok alim, çok fazıl, ilmi ve imanı bütün bir adammış. Yazın sıcak olduğu için, Şeyh Sait'le Şeyh Selim Efendi'nin konuştukları yerde yatarlarmış. Yataklar, kilimler üst üste duruyordu. Kışın ise, içeride, yerde ve ranzalarda istirah buyururlarmış. Gaz, yiyecek, Şeyh Efendi'den, hatta köylüler tarafından temin ediliyor! Boş zamanlarda, elde kürek mala, çamurla medreseyi onarıyorlar. Bir tanesi usulca yanıma yaklaştı, istirhamda bulundu! Şeyh Efendilerinin bir resmini çekmemi istiyormuş Şeyh, olmaz der gibi kafasını salladı. Ne onun, ne de benim dileğim oldu. Medreseden çektiğim resimler yeterdi. Şeyh, aydın görünüyor. Ona, İlahiyat Fakültesi kitaplarını takip edip etmediklerini sordum. Cevap vermedi! Yalnız, bucak imamının radyodan hazzetmediğini, radyo sesi duyduğu zaman gidip aptesini tazelediğini yakınarak anlattı. Böyle geri kafalılık olur muymuş?

Dönüşte, Firdevsi Köyü'ne uğradık. Bir tane Türkçe bilen kula rastlamadık. Resim çekmem bir hadise oldu. Sopalarla kovalayanlardan zor kurtuldum. Devlet yoluna çıktığım zaman ferahladım.

Hükümet "baba" olduğuna göre, "ana" ilköğretim olmalı, bol bol okul doğurmalı. OKUL...

"Eski" evlerden birinin içini görmek, için "eski" ailelerden birinden ricada bulundum. Gördüm. Taşlığa oturup soğuk ayranlar içtik. Yarenlik arasında ihtiyar bir hatun Diyarbakır'ın nerelerini gezdiğimi sordu, başladı anlatmaya. Anlattıklarının bazılarını önce de duymuştum. Bilhassa kadınlar arasında hurafeye inanç fazla buralarda. Kadınların çoğu bulutlu havalarda göklerin açılıp, meleklerin kanatlarıyla göründüklerini yeminle söylüyorlar.

Dicle'nin karşı sahilinde mukaddes olan Kırklar oturuyor. Kırklar'ın alameti farikası "yılan" dır. Müminlere yılan şeklinde görünüp, dileklerini sorarlarmış, eğer dilek olacaksa, dillerini çıkarırlarmış! Ziyaretçisi pek bol. Biraz ötede "Üçler" var. Üç piri fani... Adak adanıp dilekte bulunuluyor. Fani pirlerden bir tanesi adakda bulunana ismiyle hitap ederse dileğinin olacağına yoruyorlar. Pirlerden bir tanesinin adı Yemliha. Ev sahibi kadın Yemliha ile konuştuğunu yemini billah söylüyor!

— Görmüşüm Yemliha'yı, konuştum. Halimi anlattım. Horoz adamamı söyledi.

Oğlu ise, anasının sözlerini kemali ciddiyetle takip ediyor, baş sallıyor. "Doğrudur vallahi, *Şeyh* Abdülkadir de konuşmuş" diyerek onaylıyor anasının sözünü...

Zaten şeyh dediyse, tamamdır mesele. Şeyhlerin saf, cahil halk üzerinde o kadar etkileri var ki, onlar tarafından kandırılmalarına, soyulmalarına ses çıkarmak şöyle dursun, haşa Hakteâlâ'nın buyruğu gibi karşılıyorlar!

Şeyhler Doğu'nun her şeyidir adeta. Binlerce cahil, saf, garip insanın yönetilmesi, alabildiğine sömürmeleri onlara vergidir. Şeyh bir emirle bir insanın vücudunu ortadan kaldırtabilir; böylesine etki sahibidirler.

Şeyhlerin bu derece etkisinden de siyasi yönden faydalanma maalesef var. Onların bu azgınlığı, sorumsuzluğu, rezaletleri zamanla kendilerine verilen sözlerden ileri gelmektedir. Müritler silahlıdır. Zaten Doğu'da silahsız



Dualar, dualar...

kimse yok gibidir. Bir şeyh, silahlı kuvvete sahip bir kişi demektir! Hemen her gün, toprak yüzünden, kan davası yüzünden ocaklar sönmektedir. Güvensizlik, halkın rahatını iyice kaçırmıştır.

Doğu bölgesinde bir gezi yapan İçişleri Bakanı Ethem Menderes'e durumu acı acı anlattılar. Bilhassa toprak ve silah meselelerinin bir düzene konmasını, hem de tez elden istediler. Medrese, mahalle okulları ve kıyafet kanunsuzluğundan

bahsettiler. Arap harfli eğitimin çoğaldığından haber verdiler. Bu sırada gözüm, dilekleri not eden yavere ilişti. Notları ufak bir deftere sağdan sola doğru çiziştiriyordu!

Sayın Bakana, gazetem için sormak istediğim birkaç soru ağzımda kaldı. Bakan:

— Görüyorsunuz şimdi seyahatteyim, hiçbir şey bilmiyorum. Siz bilirsiniz ki, ben hiç konuşmam.

— Ama, Efendim, hiç olmazsa bir tanesini sormama müsaade buyurun.

Bakan gülümseyerek:

— Siz sual sorun, ben de sizi okşarım, deyince vazgeçtim. Zira, Bakana dert yanarlarken, jandarmaların köylüye dayak attıklarını da söylemişlerdi. Sual sormamayı, okşanmaya tercih ettim.

Diyarbakır Baro Başkanı Muhittin Çağıl'la konuştum. Uzun süredir Diyarbakır'da bulunan, bölgeyi her yönden iyi bilen aydın Başkanın sözlerini merak edersiniz sanırım. Avukat Çağıl diyor ki:

"Adına Şark dediğimiz, Diyarbakır da dahil, bu bölgenin her yönden özel bir önemi vardır. Bu bölgede yer yer mahalli kuvvetler, maddi ve manevi nüfuzlar birer otoritedir. Halkın dini hislerini muhtelif telkin ve tesir konusu yapan çalışmaların, yarına ait vahameti karşısında Hükümetin çok dikkatli bulunması şartttır. İleri ve iyiye gidişe, medeni akışa karşı, türlü söylentilerle metodik bir şekilde gayretler sarfedilmektedir.

"Yer yer basit gibi görünen bu durumun, aynı şekilde devamı, davayı, davanın özünü zedelemek istidadındadır. Tezahürler kıyafetlerle başlamıştır. Şalvarların, peçelerin çoğalması, gizli ve zararlı tedrisatın artması, hemen mevcut ilkokullara paralel olarak medreselerin vücudu da dikkati çekmektedir. Silahsız değil köy, tek köylü yoktur.

"Ağalık, yer yer Osmanlı Devleti zamanındaki durumu almıştır. Her birinin muhiti, bir nüfuz sahası vardır. Bu

durumun hiç olmazsa ikinci bir nesle geçmemesi için çok etraflı, muhakkak çok masraflı partiler üstü bir düşüncenin değişmez programıyla, ilkokul seferberliği, hayati bir ihtiyaçtır. Bu yapılmadıkça ne denirse denilsin manevi bağ her gün biraz daha zayıflamaktadır. Bu çok acı bir hakikattir, fakat ne yapalım ki, özün ta kendisidir.

"Muhit iyi ve partiler üstü bir telkin ihtiyacındadır. Köylüyü mücerret seçim kuvveti olarak ele almak, onu ve gerilik hislerini kucaklayarak tavizli görünmek iktidar için ne kadar zararlı ise, aynı düşünce muhalefet için de zararlıdır.

"Bu muhitte şeyh ve ağa kuvvetinin mutlaka sıfıra indirilmesi şarttır. Amme hizmetlerini vatansever his sahiplerinin ehliyet ve ihtisasına vermek ve yalnız bu vasfın her hizmette vücudu düşünülmek icap etmektedir. Şark, ordu gibi, ziraat kalkınması gibi, okulsuz köy bırakılmayacak hale getirilmedikçe her çalışma beyhudedir."

Gezdiğim, gördüğüm her bölgede, bilhassa Doğu'da siyaset şeyhlerin ağaların parmaklarının ucundadır. Şeyhi tutan, oyu tutmuştur. Bir şeyh, bir ağa demek, müridi kadar, kölesi kadar oy demektir.

Şeyh Sait'in kardeşi Şeyh Tahir'in gezici vaiz olduğunu söyledikleri zaman, beni ve gazetemi kötü duruma sokmak için düzenlenmiş bir iş olduğunu sandım. Soruşturdum, doğruymuş. Aydın topluluk şaşıyordu. İlk işim, gazeteye bunu telgrafla bildirmek oldu. Haber gerçekti! Yanlış hesap, iş, Ankara'dan son süratle döndürüldü. Sevinen sevindi buna.

Telefon dostu, yine aradı. Çok memnun olmuş bu olaya. "Yahu," dedi. "Bir de silah alıcısı olsana!" Bu dost nasıl dost! Kim bilir ne iş yapar? Ne yer, ne içer? Kafamı allak bullak etmesi bir yana, her dediği çıkıyordu. Yararlı oldu.

Silah almaya kalktım. Kaçakçı pervasız bir adam. Silah ortada yok; markası, çapı, bir de fiyatı dönüyor alışverişte.

— Mavzer lazım olsa bulabilir miyiz acaba?

— Ne malı istersin?

— Ucuz olsun yeter. Neler var?

— Rus malı, İran malı, bir de Kırıkkale!

Hepsine şaştım. Kırıkkale sınırlarımız içinde değil miydi? İleride almak üzere ayrıldım. Fiyatlar 600-750 lira arasında. Mermiden yana da sıkıntı yokmuş. Çapını söyle, parayı bastır, al kemer kemer...

Öte yandan, Hükümet silah toplama faaliyetine geçmiştir. Köy köy aramalar yapılıyor, silah toplanıyor. Art niyetliler her iş gibi, bunun da kolayını bulmuşlar. Eski, kullanılmaz durumda tüfek alıp, bunları teslim ediyorlar. Eski silah yenisinin yarı fiyatına gidiyor. Gidiyor ama, kanun silahın çeliğinden üstündür.

Hamani Sofi ile kararlaştırdık. Veysel Karanî'nin tekkesini ziyarete gideceğiz. Tekkeyi yedi kere ziyaret eden hacı olurmuş. Biz bir kere gidelim de, altı borcumuz kalsın.

Bu gece iki yüz "Ya Settar" çek...

Trene bindik, Kurtalan'a gidiyoruz. Hamani kıvanç içinde. Nasıl sevinmesin, beleş bir gezi yapacak Veysel Karanî hazretlerinin tekkesine...

Üçüncü mevkiin tahta sırasına dikiliveren Sofi, belinden kuşağını çıkardı serdi, namaza durdu. Şapka tersti zaten. Namazını eda etti. Yol arkadaşlarımız yaşlı başlı kişilerdi. "Namaz nerede kılınır?" "Namaz nerelerde kılınmaz?" tartışmasıyla yolu yarı ettik!

Söz, tarikatlardan açıldı. Üçüncü mevkilerin kendine has bir kokusu, pisliği, eşyası, yolcusu, velhasıl bir havası vardır. Konuşmaların çoğunluğu din üzerine oluyor. Hele bizim kompartmanda adamın Sofi'den gayri, üç sofi daha olursa!... Tarikatlar üzerine tutuşturdum sofileri, ayaklarımı

altıma alıp ,çubuğu taktım, keyfime baktım...

Tarikata girecek adam evvela "talip" oluyor, sonra da "mürit". Müritin muradı Allah'tır. Mürit kişi, Kuran'daki "Halakal insane sureti bi nefsihi", yani Allah insanı kendine benzer yarattı, ayetine dayanarak Allah'a erişeceği, açıkçası benliğinin Allah'la aynileşebileceğine inanıyor! Bununsa yolu, bir tarikata girmekmiş (!). Giriyor, takibe başlıyor. Başlamak da yaman kelime. Neler olmuyor? Dünyadan, dünya nimetlerinden elini ayağını çekmeyi, ilgisini hafiften başlayıp sonunda yok etmeyi, kızmamayı, tahammüllü olmayı öğreniyor. Bir de cinsi latiften ırak durmayı belliyor! Bunun süresi adamına göre değişir. Bu işler olup bittikten sonra "Esmaül Hüsna" Allah'ın güzel ismi, yüz güzel ismini çekmeye başlıyor. Şeyh Efendi hazretleri diyormuş ki:

— Sen bu gece iki yüz tane "Ya Settar" çek.

Mürit çekiyor, çekiyor bir yenisini, bir başkasını ekliyor, yüzlerce, binlerce kere çekiyor. Bütün işi gücü, bütün düşüncesi bu oluyor. İşte bu arada tuhaf tuhaf haller görünmeye başlıyor. Ne göründüğünü pek açıklamıyorlar veya açıklamak istemiyorlar ama, ilahi ilme "Allah'ın Kanunları" na yaklaştıkları fikrine varıyorlar! Kanunları bilmek, tanımak elbet çok güzel bir şey. Fakat bundan ötesi çatallaşıyor. Kişi "kudbul kulüb" olmuştur. Kudbul kulübler kendi kafalarına göre, dünyayı dünya düzenini, üzerinde yaşadıkları yerin düzenini uygun bulmuyorlar. Bunlar şeytanın düzenleridir. Kendilerininki Allah'ın... Önce tahammülü öğrenmelerine rağmen tahammülsüzlük başlıyor. Tarikatların tehlikesi de beraber. Tehlikenin unsurları da kudbul kulüblerdir, başka bir anlama göre de "insan-ı kâmil" ler.

Devlet düzeni şeytanın düzenidir, düzenleridir. Bunların yıkılması gerektir, asıl düzen ötekisidir, ki, halk arasında "şeriat getirmek" dedikleri de budur. "Tanrı bu memleketi şeriatçıların şerrinden muhafaza buyursun."

Trenimiz, pırıl pırıl bir istasyonda durdu. Işıklı, hareketli, bereketli bir istasyondu bu. Batman'dı istasyonun

adı. Petrol tesisleri dağlar gibi duruyordu. Yavaş yavaş hepsini geride bıraktık, gittik gittik durduk. Hamani Sofi bir türküye başladı. Ne de güzel sesi varmış meğer? Kürtçe türküler makine gibi hızlı söyleniyor, arada bir nefes alınıyor, o kadar... Acayip melodileri var. Türkü, olaylara dayanıyor. Hamani'nin söylediği otuz beş yıl öncesinin türküsü. En kısa şekilde yazacağım, türkü çevirisini okursanız siz de anlayacaksınız ki bu türküler, işler böyle devam ederse her zaman yakılabilir. Toprak ve kan davasının türküsüdür bu...

Valeleley dayi
Latife bise denga
Zümrete dikil gazi
Porkemi le dayi...

Diye başlıyor, tam otuz beş dakika devam ediyor! Sinan'da Süleymani Abdülkadir isimli bir derebey varmış, kölesi Hammadi tarafından, toprak yüzünden, ava giderken öldürülmüş. İki karısı Zümrete ve Latife üç gün, üç gece ağlaşıp bu türküyü yakmışlar. Türkü, olayı kısaca şöyle anlatıyor: "Vay anam vay vay, Latife üç sesle Zümrete'yi çağırıyor, bizim için bundan kötü gün olur mu? Saçın kesilsin ağlayalım, karalar bağlayalım. Vay anam, vay Hammedim, bugün saat beşte Abdülkadir Ağa'yı öldürmüş, evimizi yıkmış, ocağımızı söndürmüş. Ağamız gibi cihanda cesur ve bir devletli ağa bulunmaz. Ne yazık ki arkadan atılan iki kurşun kendisini devirdi, halbuki dağlar yıkmaz bir adamdı. Yeğenleri olan ve zamanında üç yüz tüfeğe sahip bulunan ve koca bir ülkeye hakim bulunan Nâsır ailesinden yeğeni Hüsnü ve kardeşi Genco haydi, haydi Sinan'a gidelim ve Abdülkadir Ağa'nın intikamını alalım. Tüfekler bağlandı, mermiler kuşandı. Sinan toprağına geldik. Hammadi buradan meçhul bir diyara kaçmış. Bütün atlılar, haydi Bişeri toprağına. Burada yok. Arayalım."

Aradan on yıl geçer, ağanın oğlu yetişir. Hammadi'nin

izini bulur, çiftlikte ırgatlık yapan Hammadi'yi uyurken öldürtür.

Veysel Karanî'nin türbesini ziyaret

— Hamani dedim. Gece yarısı oldu, gel biz yola devam etmeyelim... Sabah tez kalkar gideriz...

— Olur kardaşlık, sen emret...

Zindan gibi yolda yürümeye başladık... İlerde gaz lambaları yanıyor. Otel sorduk, mezbelelik bir yer gösterdiler, Hamani beğenmedi. Bir yenisine baktık... Karyolalar damlara kurulmuş. Ölü gibiyim, yatağa serildim...

Adamım Sofi de soyundu, karyolaların birinin üzerinde namaza durdu...

— Hamani be, abdes aldın mı?

— Vardı kardaşlık...

Tam bu sırada bir bekçi ve bir polis nefes nefese geldiler, kimliğimizi sordular. Polis o kadar hızlı çıkmıştı ki şapkasını bile giymeyi unutmuş!... Bir bana baktı bir namaz kılan Sofi'ye... Kimliğimi verdim. Sofi yan gözle kanun adamlarına bakıyor... Yüreğim ağzıma geldi. Gazeteden, gazetecilikten laf açılacak diye... Polis, kimliğimin pullarını bile okudu... Sıra Sofi'nin kimlik cüzdanına geldi. Sofi cüzdanı verip namaza devam etti. Uzun ak don, ak mintan, kesik saçları, gür siyah sakalları, ters kasket gecenin karanlığına karşı aktaş gibi duruyor... Zaman zaman kırılıyordu bu taş... Bekçi, Sofi'ye ilerledi:

— Hey, Kıble o tarafta değil!

Tamamen ayrı yönü işaret etti! Kafamı pis yorganın içine nasıl çektim, ben bilirim... Yorganda bin bir koku vardı. Fakat her şeye rağmen katıla katıla gülmemi saklıyordu. Sofi can havliyle tamamen aksi yöne toparlandı!...

Sabah er kalktık. Yollara düştük. Yol, devlet yolu. Gıcır

gıcır bir şose. Manzara güzel. Kamyonun üzerinde on kişi kadar varız. Sofi'nin üç dört ahbabı çıktı. Onlar da genç, onlar da sakallı. Sofi çocuk gibi seviniyor. Hey sevgili saf Sofi, hey... Sofi can çocuk. Bütün kusurlarına rağmen iyi çocuk. Arkadaşı sakallıdan tütün aldı, tabakasını tıka basa doldurdu. Bu, bir kesekâğıdı tütündü. Adam, kesekâğıdını yeniden kapattı, heybesine koydu. Kaçak tütündü bu. Öylesine tabii ki kaçak tütün içmek buralarda. Kanunun yapma dediğini yapmak suçtur. Sofiler haram iş görmez, haram yemez, haram içmez. Hani göster bana, nerede kaldı bunlar?

Haydar Köprüsü denilen yerde indik. Yürüyüş var şimdi. Sıcak her zamanki gibi veriştiriyor. Tabanlarımın altı tandır gibi oldu. Hamani durmadan anlatıyor. Kulaklarım duymuyor artık.

— Kardaş, kardaş, neden konişmiyirsin?

— Ha?

— Neden konişmiyirsin derim?

— Canım istemiyor da ondan.

— Ben kardaşıma kurban olurum. Canını sıkacak bir şey mi yaptım?

— Acıktım Sofi... Midem kazınıyor, dermanım kalmadı...

— Ben kardaşıma diyeyim ki... Şimdi oraya varınca, kardaşıma bulgur pilavı çıkaracaklar, karnını doyuracaklar... Değil mi ki kardaşım ta İstanbul'dan geldi ziyarete! Kardaşım beni de yanına aldı.... Kardaşıma can kurban, kurban...

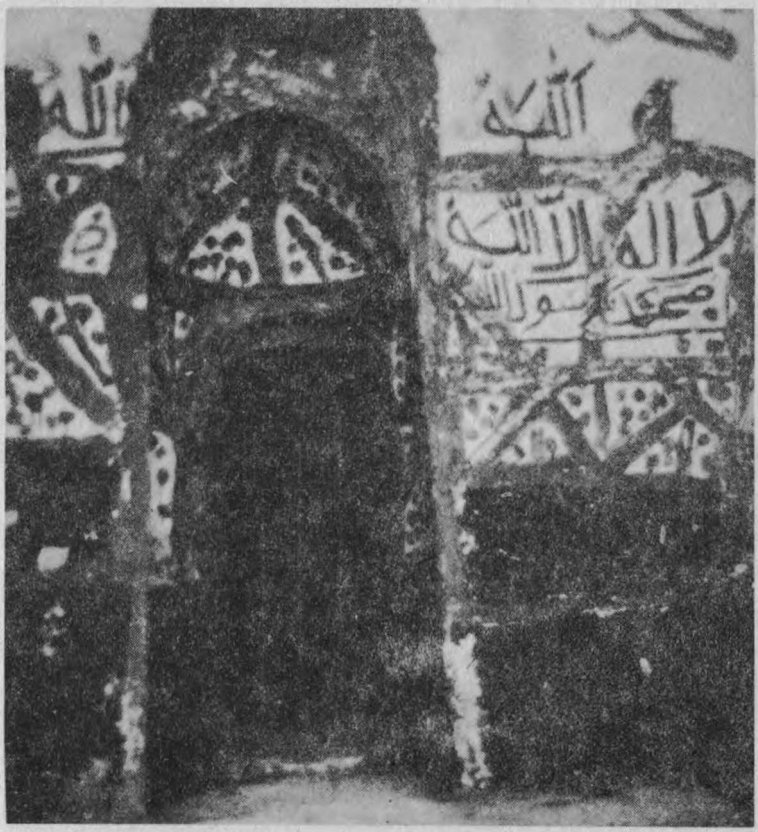
— Sofi be, çok mu makbule geçecek bu ziyaret?

— Nasıl söz o kardaş? Veysel Karanî hazretleri ne büyüktür bilirsin? Orası Allah'ın evi sayılır. Peygamber Efendimiz elini yalnız Veysel Karanî hazretlerine uzattı. Burası fakirlerin Hac yeridir... En büyük ziyarettir. Bak göreceksin şimdi, orası nasıl kalabalıktır. Her yerden gelirler oraya. Yatarlar, kalkarlar, yerler, içerler... Hele bayramlar-

da? Yerler adam almaz vallahi...

Uzaktan duvarları yıkılmış büyük bir han parçası göründü, civarda evler...

Yepyeni güzel bir çeşmeden doya doya su içtik... Yanmışım. Kapı eski bir kapı, üzerleri oyma nakışlı... Büyük bir avluya girdik nakışlı kapıdan... Duvar diplerinde insanlar yatıyor. Sinekler ağızların kenarlarından akan salyalardan geçiniyorlar! Saçı sakalı birbirine karışmış bir adam başı havalara doğru, geziniyor... Üst baş perişanlığın ta kendisi...



Veysel Karanî türbesi, şimdi yerinde yerler esen...

Elinde uzun bir değnek var... Kendi kendine söyleniyor. Hamani usul usul okumaya başladı... Adamcağıza şifalar diliyor... Meczup için Allah'tan şifa diliyor.

Başımı çevirince bir kemer içinde yazıları, nakış gibi yazıları, mor, turuncu, açık yeşil boyalı yazıları gördüm.

Kemerin içindeki pencerelerin her yanı renk içindeydi, nakış içindeydi... Yeni boyanmış her taraf...

Ben bu kadar güzel renkler, bu kadar güzel istif, bu kadar güzel tatlı ahenkli nakış ve yazıyı hiçbir yerde görmedim. Hatta dünya halk resim sanatı kitaplarında bile! Bu, halk sanatının ta kendisidir. Sofi kolumdan çekti. hayranlıktan bir an ayırdı. İhtiyar bir adam elinde anahtar yeni tahta kapının önünde bekliyordu... Hemen pabuçları çıkartıp içeri girdik... Sepserin bir yer... Duvarlarda ayetler, sureler... Yer halı ve kilimden görülmüyor... İçerisi de nakış içinde.. İkinci bir odaya girdik, burası da öyle... Sağ tarafta kocaman bir sanduka... Yeşil, yeşil ipek içinde... Baş tarafında bir adam boyunda bir tespih asılı... Duvarlar, ne kadar renk varsa hepsinden nasiplenmiş, ipek, ipek, her yan ipek kaplı...

İpekler duvarlara çakılmış, çivi iyi tutsun diye de ortası delik bir kuruşluklar konmuş! Sarılar da pırıl pırıl duruyor...

Sanduka ile oda arasında kafes teli var... İki yerden bir el girecek kadar yırtık var... Yer para dolu... Demek ki bu yırtıklar para atılmasına yarıyor.

Belki yarım saat durduk içerde...

"Temizlik imandan gelir" sözünün tutulduğu ilk yer olarak burasını gördüm... Niçin temizlik yalnız tekke ve camilerde yapılan bir şeydir?

Bizimle beraber, üç kişi daha vardı içerde... Birisi, kucağında minicik çocuk olan çarşaflı bir kadındı... Peçesi yoktu ve nur yüzü meydandaydı. Çocuğunu eğdi tellere, duvarlara sürdü yüzünü... Pembe dudakları kıpır kıpır ediyordu. Çıkarken elini göğsüne sokup bir kese çıkardı, keseden alabildiği kadar para alıp delikten attı... Yerdeki paralar, bilmiyorum kimin hesabına çoğalıyor?

Dış kapıya neden yeni kilit takıldığını sordum... Üç dört gün evvel zabitler gelmiş, "Kapıya kilit takın ziyaret yaptırmayın" demişler... Kontrol için de sık sık gelip bakmışlar... Birkaç gün sonra "Vekil-i Hariciye" gelmiş ziyarete... Bunun İçişleri Bakanı olduğunu söyledim. Ziyareti gezmiş, görmüş... Oradakiler birisine kızmışlar yalnız... Zabitin birisi duvardaki boyalı yazıları, nakışları gösterip:

— Bunlar nedir, ne biçim şey demiş. Güce gitmiş bu sözler. Hariciye Vekili bile kusur bulmamış da o bulmuş.

Hamani Sofi'den ayrılıyorum

Veysel Karanî hazretlerinin tekkesinde, herkeste bir kendinden geçiş var. İnancın böylesine rastlanamaz başka yerde! Tekkenin sessizliği öldürücü bir sessizlik. Dağlar taşlar aşıp, ziyarete, dileğe, şifaya yüz sürmeye gelenler bitkin, sessiz duvar diplerinde serili serilivermişler. Ümitsizliğin, her şeyin son çaresi... Hastalık mı, dilek mi, halledilmez iş mi? Hepsi, hepsi tekkenin yatırında onun şefaatinde. Onun azizliğinde! Bu saf, inançlarına delicesine bağlı insanlar için son çare-i halas!...

Sofi, tercümanlık yapıyor ama, oradakiler dilleriyle değil gözleriyle, halleriyle konuşuyorlar. Tepede bir yatır daha var. Veysel Karanî hazretleri:

— Bana ziyarete gelecekler evvela ona uğrasınlar, demiş.

Çok eskilerde, şimdiki gibi tekkenin yanından devlet yolu geçmez iken, kamyonlar adam taşımaz iken, Veysel Karanî sağ iken, O'nu birisi altı ayda bir kere ziyaret eder, elini öpermiş. Yine bir ziyaretinde aylarca yol yürüyüp tekkenin hemen yanındaki tepeye ulaşmış. Tepeyi aşınca dileğine de ulaşacakmış. Fakat birisi çıkmış karşısına, sormuş:

— Ya baba, nerden gelir, nere gidersin?

— Veysal Karanî hazretlerine giderim.

Adamsa gülerek:

— Ne zamandır yoldasın?

— Altı aydır yürürüm...

— Yazık oldu sana baba, hazret sizlere ömür...

Adam erimiş bitmiş! Yürü yürü gel, kavuşama! Hem de bir gün evvel ölmüş... Çok yaşamamış yolcu, kahrından oracağa yıkılıvermiş! Haber verense, gülerek, oynayarak uzaklaşmış! Meğer bu şeytanmış! Hazrete malum olmuş bu iş... Mezar yaptırmış ve emir buyurmuş, vasiyet etmiş.

Vasiyetini yerine getirmek için elbette gitmemiz gerekti, gittik. Çakıl taşı yığını ve etrafında bodur ağaçlı bir yer. Talihsiz ziyaretçiyi ziyaret ettik, şeytana lazım gelenleri de okuduk. Bodur ağaçlar dedim ama, bunların ağaç olduklarını uzun incelemeden sonra anladım. Ağacın toprak kesimine varıncaya kadar binlerce, yüz binlerce paçavra sarılmıştı. İpeklisi, amerikanı, topralkosu, divitini, yerli dokuması, alı moru, turuncusu, yeşili, akı karası hepsi yan yana, kucak kucağa sarmaş dolaş olmuşlar! Şu dedim yerli el dokuması belli ki köylüden, şu mor ipekli dertli bir şehirli kadından, şu pazen hallice birisinden... Bin birinden... Yolcuya da, bez ağacına da veda ettik, tepeyi indik yavaş yavaş...

Acımdan dermanım kesildi, serin duvar dibine yığıldım. İri iri bulgur taneleri hop hop oynuyor gözümde! Gözümde değil midemde oynamalı. Elbet bu kadar kişi aç duracak değil ya! Hamani "Kardaşım sabretsin, şincik gelir bulgur pilavı, belki de pirinç olur, belli olmaz, ayran da çalkalarlar, burası hazret evidir" diye vınıldayıp duruyor. O da anladı ki aç kalacağız! Tekkeye bakan kadına Kürtçe anlatıp durdu bir şeyler. Kadın sert cevap verdi, Hamani elini kesesine attı. Anlaşılan paramızla olsun diyor. Güç bela iki ekmek aldırtabildik, aç adam gibi yedik, şükrettik. Meğer eski günler geçmiş... Toplanan parayı Diyanet İşleri alırmış, eh bu durum karşısında tekke bakarı neyle doyursunmuş bunca kişiyi? Ama verdiklerine veriyorlardı. Taş duvar dibinde kaç

gün aç acına şifa beklenir? Giderken çoluk çocuk, hasta, titrek ihtiyar kişilerin elleri bizden yana, fakat avuç içleri gökten yana açılıp uzandı. Neylersiniz, bu geçim yoludur...

Haydar Köprüsü'nde köylülerle birlik olup, kamyon gözledik... Hamani'nin yolu ayrıydı, bizden.

— Ah kardaşlık demek gidiyirsin? Hamani çok arayacak kardaşını. Seneye yine gel, ziyareti tamamlayak, hacı olak. Hamani kurban kardaşına. Bir kamyon göründü uzaktan, Hamani yerinden fırladı, elime sarıldı:

— Kardaşlık emret, seninle Bitlis'e kadar geleyim, ha emret!

— Yok, dedim Hamani sen yoluna, ben yoluma... Kısmetse bir gün buluşuruz.

Hamani boynuma sarıldı, doldu gözleri sahiden, ben de bir hoş oldum. Kamyon geldi Hamani uçtu gitti...

Bitlis'e akşam varabildim. Bakımsız fakat şirin, sulak bir yer. Burada da tütün derdi gelip defterin baş köşesine kuruldu. Bitlis'in tütünü emsalleri arasında ikinci gelirmiş. 1940 yıllına kadar ilgi görmüş, yanlış fiyat takdiri yüzünden yarım milyon kiloya yakın rekolte otuz bine düşüvermiş!

Tek alıcı Tekel İdaresi olduğu için, fiyat istenildiği gibi oynatılıyor. Fakat bir umut var ortada, seçim zamanı geliyor, elbet fiyatlar yükselirmiş! Simek bucağında yetişen tütün pek ünlüymüş! Hele Suriye kâğıdıyla sarıp verdikleri bir sigaranın tütünü bilhassa ilgimi çekti. Bu Şemdinli tütünüymüş. Dünyanın en güzel tütünü. Abdülhamit bile buradan getirtirmiş tütünlerini. Doğu diye bir sigara yapılıyor, küçük bir imalathanede. Malatya'da yapılan Doğu'dan iyiymiş. Fakat şu ilgisizlik yok mu, kuruyor kökü. (Bir de bal derdimiz var) dediler. Tatlı derde can kurban. Tatlının derdi de DTT imiş. Son yıllarda yapılan DTT arılara çok zarar vermiş.

— Ankara balı, Bitlis'in balının yanında derece bile

alamaz, aynen yaz, dediler. Tadına bakmadan bunu yazışım, Bitlis'in havasını, suyunu, açıklığını, yeşilliğini gördükten sonra oldu. Bal da ilgi bekliyor, arıcıların ağzını tatlandıracak ilgi... Tatlı tatlı konuşurken şeyh lafı açılmaz mı? Hangi tütün derdi? Hangi bal derdi? En büyük dert şeyh derdi! Karın ağrısı, sülük, dertlerin en belalısı şeyh derdi, ağa derdi! Nereye gitsem, nitsem kurtulsam şu şeyhlerin illetinden, lafından!... Konu etmeyeyim diyorum, gelip beni buluyor!

Ya şeyh! Ben çocuk isterim...

"Ya şeyh! Ben çocuk isterim, çocuğum olmaz, ne yaptımsa nafile... Ocağına düştüm, bir çaresine bak, senin kudretini, kuvvetini işittim... Bana acı, ben çocuk istiyorum..."

Şeyh Sakî, sakalını sıvazlar, kafasını sallar. Zavallı kul, sen doğurmuyorsun ha? Şeyh'in kudreti, kuvveti yanında böyle meseleler hiç kalır. Bu şeyhin en büyük marifeti, doğurmayan kadınları hünerleriyle doğurtmaktır! Şeyh hazretleri köye gelir gelmez kuvvetini gösterecek fırsata sevinir.

— Ya evlat (!) der. Derhal evine git, tandırı yak, bacayı, kapıyı, delikleri iyice kapat, şalvarını çıkartıp tandırın üzerine otur, ben gelip kapıyı üç kere vuracağım, sen aç...

Kadın gider, kudretli Şeyh'in (!) dediklerini yapar. Kapı vurulur. Kadın sorar:

— Ev kiye? *

— Ez Şıh Sakî **

Kadın derhal kapıyı açar, Şeyh girer. Tandır sıcaktır, kadın sıcaktır. Şeyh kudretlidir... Tam tedaviye (!) başlayacağı sırada çocuğu olmayan kadının kocası gümbür gümbür içeri girer, gördüğü manzaradan şaşırır kalır!

— Kimdir bu adam? Kadın anlatır:

(*) Sen kimsin?
(**) Ben Şeyh Sakî,

Şıh zar çe dikke! (Şeyh bana çocuk yapacak).

Koca, küreği kaptığı gibi mütehassısa (!) girişir, kafa, göz komaz, kan revan içinde bırakır. Şeyh uçkuru elinde soluğu başka bir köyde alır!

"Şeyh demek, her işte yüzde yüz çıkarı olan, dinle alakası olmadığı halde dindar geçinen, ortalığı haraca kesen, istismarcı, kan emici, cübbeli sülük demektir." Şeyhin tarifini böyle yapan bir yurttaş:

— Gezdiniz, gördünüz, dedi. Eğer sözlerimde en ufak bir yalan varsa bütün şeyhlerin günahı boynuma....

Şeyhlerin en belalıları aynı zamanda toprak sahibi olan ağa-şeyhlerdir. Bunlardan 30-40 köy sahibi olanlar vardır. Köylünün her şeyine ortaktır. Ayrıca nüfuz mıntıkasındaki köylülerden de "aşar" alırlar, tıpkı, okuduğumuz, işittiğimiz, büyüklerimizin anlattıkları "aşar" usulleriyle... Köylü yüzde on şeyhine ayırır ürününden, şeyhin vekili zamanı gelince cer'e çıkar! Eşekle, deveyle değil! Kamyonla! Gâvur icadı kamyonla!

Şeyh, doktordur. Sıtma bağlar, nefes eder. Eğer hastalık kazaen geçerse ünü yayılır gider... Kurtardığı (!) eğer kızsa, o kız artık şeyhin emrindedir. Evlenecek dahi olsa, şeyh izin verirse olur bu iş! Köylü lisan bilmez, köylü işten anlamaz, her işi şeyh takip eder. Mahkemede iş mi var, şeyh mahkemeye gidip yargıçlarla uyuşur. Oysa, şehre indiği zaman adliyenin önünden bile geçmemiştir! Köylünün askerlik işi mi var, şeyh alacağını alır, aynı usulle işi halleder! İlgili kişiyi sokakta bile görmemiştir!

Şeyh azıcık zekidir. Yerden petrol çıktığını anlar, kibriti tutar, hüneri dillere destan olur!

Şeyh sürü sahibidir. Şeyhin sürüsündeki koçların fiyatı adamı şaşırtır. Şeyhten bir koç aldınız mı sürünüzün koyunları bile "şöhretlenir!" Onlardan doğanlar bile kutsallaşır! Binlerce müridin, binlerce zavallının beyni, şeyhin beynidir!

Şeyh bir de siyasete karışırsa,bir de milletvekili olursa seyreyleyin cümbüşü! Toprak Dağıtım Komisyonu gelir, şeyh milletvekili, evine davet eder, iyiniyetli kişiler her şeyden habersiz giderler. Ertesi günler haber yayılır müritlere.

— Şeyh'imiz Komisyona söylemiş, hepimize toprak verdirtecekmiş. Şeyh'imiz gibi var mı? Epey yemek masrafı vermiş, hadi para topluyoruz. Keseden, gönülden kopan Şeyh'in yan cebine...

Şeyhlerin de derdi var. Dertsiz baş olur mu? Her derdi duyuruyoruz, bu görevimizdir. Şeyhlerin, birbirlerinin nüfuz alanına saldırganlıkları! Aralarındaki rekabet... Olur mu böyle şey canım? Ben yerden alev çıkartırım, sen çocuk...

Şeyhlerin, ağaların bir derdi de imamlar, mollalar... Onları hoş tutmak şarttır.Şeyhlerin dine ve mollaya en büyük yardımı din kitapları temin etmek. Suriye'den getirtebildiği kadar dini kitap getirtmek. Eksik olmasınlar (!) İstanbul'dan da kaçak, gizli yayın bol bol geliyor. Ortaya bir de mezhep işi çıkıyor. Dini yayın yapanların en başta gelen çalışmaları mezheplerini savunmak, yayılmasına çalışmak... Dini yayınlar Diyanet İşlerince incelemeden geçer, ama buralarda satılanlar Ankara'nın ötesinden geçenlerdir! Ağa, şeyh, dine yararlı bu kitapları temin edince propaganda nazırı da hazır oluyor!

Velhasıl al takke ver külah, bir yiyim yarışıdır başlıyor. Peki, çömezler ne yapar?

Onlar da şeyhlerinin gölgesinden geçinirler! Şeyhlerinin adından yararlanarak geçim yoluna bakarlar! Örneğin, şeyh milletvekillerinden birisinin halifesi bir molla, şöyle bir haber uçurmuş:

— Her kim benim edep yerimi yıkadığım suyla hamur yoğurursa hamur çoğalır!

Fakirlik bu, cahillik bu, alan alır, bakarlar hamur yine bir tekne! Nasıl olmuşsa olmuş, iş mahkemeye gitmiş, tanıklar birden dönmüşler, molla sakalını kurtarmış!

— Bir şeyh var, dediler; Nurşin Köyü'ne gidersen hem onu, hem de oradaki medreseyi görürsün.

Sabah kamyon peşine düştüm. Saat 8'di, hemen hareket ediyoruz dediler, sevindim. Saatler saatleri kovaladı, öğle oldu, öğle geçti, hâlâ hareket edeceğiz! Saat on dört otuz, nihayet yola koyulduk. Kamyonun üzerinde bir bağrışma, durduk... Meğer bana acele bir telgraf varmış. Hemen Diyarbakır'a dönmem gerek. Tam aksi yöne bir kamyon var! Hava serin mi serin. Kamyon yağ tenekesi yüklü. Zor bela ilişecek bir yer bulabildim. Diyarbakır nire, Bitlis nire? İşim çok acele, sür şoför, sür bre...

Şeyh Sait'in üzerine söylenmiş plak seksen lira...

Kamyonda insan tez ahbap olur. Hele yedi ton yağ ve leş gibi kokan yaş deri yüklü bir kamyon üzerinde, burun buruna otururşanız! Yanımda oturanlar yarı Türkçe, yarı Kürtçe hararetle konuşuyorlar. "Vali" kelimesi pek geçiyor. Kafa kol zaten birbirine geçmiş bir durumdayız, konuşmaya katılmak zor olmadı. Konu, Hükümetin silah toplaması... Siirtli bir köylü diyor ki:

— Hükümet silah toplayacak. Köye haber geldi ki Vali tellal bağırtmış: Her kimde silah var, gelsin doğrulukla teslim etsin. Haber getirenler dediler ki, "Bizim Hükümet Amerika'-ya demiş ki, biz silahı zorla, dayakla toplarız! Amerika buna razı olmamış. Türklere yazık olur, dayak atmayın, güzellikle toplayın, tüfeği iki yüz liraya almışsa siz dört yüz verin ellerine, açığı bir kapatırız."

— Kim demiş bunları ağam?

— Bizim Vali söylemiş. Şu Amerika, Maraşal yardımı dedi verdi, dostum dedi verdi, yaman millet! Geçende vilayete bir otomobille Amerikalı gelmiş, metbaa metbaa dolaşıp ne eksiğiniz varsa söyleyin, bedava vereceğiz demişler...

Tozdan adam olup savrulacağımız zaman Silvan ilçesine girdik. Şoför, istersem buradan otobüsle daha çabuk gideceğimi söyleyince, otobüse dar düştüm. Günlerden cuma... Otobüsün hareket saati iki saat geçmiş, daha bir yolcu yok! Üstelik bu posta! Postaneye çıkıp İstanbul'a telefon etmek istedim, memur az kalsın dövecekti; "saati değil" deyişi, beni merdivenlerden basamak basamak atlattı...

Camiden dağıldılar, otobüs doldu. Yedi tane hoca vardı yolcular arasında, ikisi hacca gidecekmiş. Yer bizim olduğu halde numara falan dinlemeyip hakkımı alıverdiler! Benden yaş yaş büyük oldukları için elbette hiç ses çıkarmadan yerimi, hem de sevinerek verdim.

Akla kara sakallı, burnunun ucuna inmiş gözlüklü, başı sarıklı, ceketli bir ihtiyar bana dik dik bakmaya başladı. Yanında terütaze, kucağı çocuklu bir kadın var, karısıymış.... Kadın, diğer beş kadın gibi çarşaflıydı. Fakat bazılarında peçe yok. Bunlar da genç kadınlar. Bir aralık bir kadın peçesini açtı, anladım niçin peçe taktığını, alabildiğine çirkindi!

Yanımda oturan genç yolcu Suriye kâğıdına sigara sardı, uzattı. Enfes, kaçak bir tütündü. Ahbap olduk. Öndeki gözlüklü, sakallı ihtiyar hâlâ dönüp dönüp bakıyor, yanındakilere Kürtçe bir şeyler anlatıyor. Sigara ikramcısına sordum, bu adam ne diyor diye? Kibar bir gençti bu. Söylemek istemiyordu, ısrar ettim, sıkılarak şöyle dedi:

— Üzerindeki mintanın açıklığını tenkit ediyor!

Aman yavrum, bize de mi? Üzerimde incecik, kısa kollu, yakasız bir fanila vardı. Pek kızmış pek, kadınlardan sonra erkeklerin de... başı açılmış, din böyle elden gidermiş, Müslüman değilmişim belki. Zaten zaman Frenklere uyuyormuş! Hoppala...

Bir yerde durduk, inip çay içtik. Sakallı bakıp bakıp, "Hey Allah" der gibi başını sallıyor. Otobüse binip makineyi pencerenin ucuna yerleştirdim, kızdırdığıma çok üzüldüğüm şeriatçı efendinin çay içme dönüşü metraja girmesini bekledim, girdi, makine "çıt" dedi, derince bir "oh" çektim...

Zira, görülseydi bu iş, makine "çıt" değil, "çat" ederdi, hem de kafamda.

Diyarbakır'a gelip acele işimi bitirdim. Gezdim dolaştım. Eski eşyaların satıldığı çarşı içinde mahalli giysilere bakarken dükkânların birinde Kürtçe bir türkü yükseldi. Severim türküleri, ilgilendim. Bu bir Columbia plağı idi, söyleyen Derviş Abdi... Plağın üzerindeki yazıların yarısı eski Türkçe...

— Ne söylüyor bu acaba?

Adam kuşkulandı, niçin sorduğumu öğrenmek istedi. Ona filmci olduğumu, Şeyh Sait isyanına ait film çekeceğimizi, buraya incelemelere ve türküleri tesbit etmeye geldiğimi söyledim. Adam öyle hayıflandı ki, elinde bir plak varmış, birkaç gün evvel satmış, tam aradığım plakmış. Hem de Şeyh Said'in üzerine söylenmiş! Öyle yanık söylüyormuş ki, insan ağlarmış! Plak hem zor geçiriliyormuş sınırdan, hem de pek bulunmuyormuş.

— Mesela yeni bir plak kaç liradır?

— Plağına göre; yetmiş, seksen liraya kadar var. Eskiler otuz lira, yirmi beş lira...

Filmde çalmak (!) üzere bir plak aldım yirmi liraya. Genç bir çocuk yanıma sokuldu, artistliğe hevesliymiş, eğer filmde rol verirsek bedava artistlik yaparmış.

— Bizim evde de plak var, hem de yeni geldi, istersen dinle...

Çocuğun peşine düştüm, dar sokaklara daldık, su yolları için açılan çukurları geçtik. Çocuk geniş bir kapıda buyur etti. Anası çamaşır yıkıyormuş, üst odaya geçtik. Fakirce bir odaydı. Fakat büyük bir radyo, bir pikap kapının yanında gıcır gıcır duruyordu. Çocuk çekmeden beş tane plak çıkardı, hepsi Kürtçe... Dinledik; ama anlamadık ne olduğunu... Babası geldi, çocuğu dışarı çekti. Çocuk içeri girdiği zaman ilk işi plağı kaldırmak oldu!

— Sonra da dinleriz, babam odayı kitleyecek, dedi.

Plaklar her yerde çalınıyor. Hatta Gençlik Kulübü'nde bile çalındığını söylediler!

Sayın İçişleri Bakanı'na söylenenler arasında "plak" işi de vardı...

Yolda rastladığım bir ahbabımla gezerken Hamani ile karşılaştık! İkimiz de sevindik buna. Akşama buluşmak üzere ayrıldık. Buluşmadık, fakat yine karşılaştık! Hamani soğuk ve üzgün duruyordu. Sebebini sordum:

— Sen meğer gazeteciymişsin kardaş, beni yazmışsın gazetene... Beni geç ama, Şeyhimi niçin yazdın?

Konuşmalar uzadı, diller döktük; fakat, "Şeyhimi yazmayacaktın" dan vazgeçiremedik.

Hamani'nin yüzünün sağ yanı hafif şiş ve al al duruyordu. Sebebini sordum:

— Bir şey yok kardaş, niçin yazdın Şeyhi? dedi!

Üzülerek ayrıldım. Anlaşılan müritler acısını çıkarmışlardı saflığının...

O gün gelen gazetede Hamani'den ve Şeyhinden bahseden mektubumun klişesi vardı. Otele döndüm, bilmediğim dost:

— Sakın gece sokağa çıkma ve sabah ilk vasıtayla git. Biletini başkasına aldır, yolun açık olsun dedi. Öyle yaptım. Ertesi gün Van'a giden uçakta yer ayırttım. Gitmek üzere hazırlanırken aşağıdan çağırdılar, başka bir dost otomobille bekliyordu!

Uçak havalandı, bulutların arasında Hamani'nin yüzünün şişliğini düşünüyordum, üzdü bu beni...

Erciş'in Gökoğlan köyündeki Şeyh

Van Gölü, mavi mavi göründü. Burunlar cama dayandı. Göl bitti, toprak başladı, uçak sanki önemli "şey" i varmış gibi toprağa dar attı kendini.

Toprak yoldan Van'a yollanırken, gördüğümüz eski Van'ın yıkıntıları, kalesi her şeye rağmen taş taş üstünde kahramanca duruyordu. Etrafı; dizi dizi ağaç, uzun bir asfalt yol başladı. Bu yol yeni Van'ın yoludur. Asfalt yol geniş bir alanda tükeniverdi.

Vanlılar tatlı yüzlü, tatlı sözlü insanlar... Sanki önce tanışırmış gibi söyleşiye daldık. Çayların biri geldi biri gitti. Gıtlama usulünü de sarma sigara gibi beceremedim bir türlü.

Doğu'nun ucunda, göle "deniz" denen bu üç harfli ilde, hükümet binalarından başka beton yapı yok! Fakat toprak evler de muntazam, güzel... Bir bahçede Atatürk'ün büstü var, ağaç dallarının arasında kalıvermiş, kızmayacaklarını bilseydim, Belediyenin hesabına fazla dalları budayıverirdim!

Yorgunluk yoktu ama, Van'ın soğuk suyundan doya doya içmeden:

— Muradiye'ye gitmek isterseniz kamyon var, dediler.

Beş saat sonra, Muradiye'de olduk. Muradiye ilçesi, büyücek bir bucağı andırıyor. Güzel bir bina var; ama yol kenarında. Bu güzellik binanın mimarisine aittir. Pencerelerine tahta çakmışlar! Kiremitleri dağılmış, etrafı moloz içinde... Sordum bu binayı, "Halkevi'ydi" dediler!

Halkevi'ymiş! Eskiden hiç olmazsa üç beş kitap vardı içinde, kafamı uzatıp baktım, yine sıra sıra şeyler vardı, ama bunlar "kalas" tı...

Murat Oteli'nin beş yataklı bir odası var. Kim demişse demiş, otelci elinde bir yorganla geldi, "illâ ki yeni yorgan vereceğim Mühendis Bey" dedi. Temiz yorganı serdik üstümüze. Fakat şu mühendislik nereden çıktı?

Bir türlü uyku tutmuyor. Bitişik karyolada yatan yolcu dikkat etmiş buna.

— Sinirden olur Mühendis Bey, okut kendini... Burada tevatür şeyhler var, seni "tasfiye" edeyim git, yazık genç adamsın!

Eh ben ne yapayım şimdi? İş kendiliğinden düşüyor. Yolcu laf açıldığından memnun, uyku bastırdığından habersiz anlatıyor!

— Bir köy var Patnos'a yakın, Gökoğlan köyü. Orada bir Şeyh varmış, delileri, sinirlileri bir günde iyi edermiş! Efendi, başı o kadar kalabalık olurmuş ki, günlerce sıra beklermişsin icabında. Sen behemehal git Mühendis Bey, git oraya... Geçenlerde anlatıyorlardı, köye üç kişi gelmiş, fakat hangi kapıya varsalar "Hırsız var, hırsız var" diye gaipten bir ses başlarmış! Meğer bu üç adam hırsızmış! Derken efendim hırsızların birine bir tokat inmiş herif düşmüş ölmüş! Öbürleri de ağırca yaralanmışlar, ağızları, yüzleri çarpılmış, nüzül inmiş! İkisi hemen Şeyhe gitmişler (!)

— Aman Şeyh Efendi, biz buraya hırsızlık yapmaya geldik, fakat başımıza bilinmez işler geldi, bizi kurtar şu halden...

Şeyh adamlara bakmış:

— Evet, bu bence malumdur; ama yapamam, demiş! Sizi bu hale büyük Şeyh getirmiş, onun yaptığını ben düzeltemem.

Mühendis Efendi, bu Şeyh o kadar büyüktür ki, tam yirmi iki göbek Peygamber Efendimizin sülalesinden geliyor...

Adam anlatıyordu, uyumuşum...

Sabah, Erciş 1 plakalı kamyonla Erciş'e hareket... Erciş'te bir öğle yemeği. Köye gidecek aracı aramak ilk işim oldu. Yol olmadığından dört tekerlekli, motorlu araç gitmiyor! Motosiklette karar kıldık. Kilometresi otuz kuruştan yola koyulduk. Motor sürücüsü Mustafa'ya halimi anlattım. Acıdı çocuk deliliğime!

— İnşallah iyi olursun, Allah büyüktür kardeşim...

— İnşallah...

Düşüyor, biniyor, iniyor, yoldan geçenlere soruyor, köyü, "Gökoğlan" köyünü arıyoruz. En iyisi atla yola çıkmalıymış, yanlış yaptık bu işi.

Düşmelerimiz daha belalı olabilir, kol gider, kafa gider... Çıktık bir kere çaresiz gideceğiz.

Örene köyü, Pertak, Karaağaç köylerini gelip geçtik. Karaağaç'ta da bir Şeyh vardı, meğer "delilik ve sinirlilik" onun ihtisası değilmiş. Mustafa derdimi arz ediyor Şeyh'e, kadınlar baş sallayıp acıyorlar! Arasıra kafamı, gözümü oynatıyorum. Şeyh de Gökoğlan Köyü'nü sağlık verdi...

Yirmi dakika sonra köye girdik. Bir iki resim çektim, ortalık hafif kararıyordu. Makineden filmi çıkartıp yeni filmi taktım. Motosikletin arkasındayım.



Motorla yola koyulduk...

Yerle bir olan köyden beş tane resim çekmiştim ki, arkamdan demir gibi ellerin kavramasıyla havaya kalkıp yere inmem bir oldu. Mustafa zor tuttu kendini, fakat motor devrildi! Ne olduğunu anlayamadım.

Elleri sopalı on kadar köylü etrafımızda Kürtçe bağırıp çağırıyorlar. Mustafa anlatıyor, anlamıyorlar, ısrar ediyorlar, silkindim, kurtulmak imkânsız. Bir tanesi Türkçe:

— Ne yapıyor, burası şerefli, mukaddes köy, resim çekiyor, o elindeki makinedir... diyerek tartaklıyor beni.

Söylediklerini Kürtçe de anlatıyor.

Kurtulmak için çareler arıyorum, imkânsız geliyor her şey... Mustafa Türkçe bilene anlatıyor.

— Yahu bu mühendistir, azıcık oynakmış kafası, Şeyhe muska almaya geldi. Gittiği yerlerde resim de çekiyor. Eğer kötü maksadı varsa Allah iki çocuğumu elimden alsın.

Hiç, hiçbir şey fayda vermiyor. Mustafaya:

— Yahu, söyle şunlara bizi Şeyh'e bıraksınlar, dedim. Zor bela razı ettik, kolumu bırakmıyorlar, her kafadan bir ses çıkıyor, direndim kolumu bırakmaları için, bu bana pahalıya oturdu, başladılar yerde sürüklemeye! Arada sırada kafama da vuruyorlardı! İşi iyice deliliğe vurdum. Gerçekten durumum hem komik, hem tehlikeli! Fakat iyi oldu numaram, vurmayı bıraktılar. Ama kollarım, kollarım hâlâ mengene gibi ellerin içinde eziliyor, canım yanıyor, köyün içinden Şeyh'in evine gidiyoruz. Arkamızda çoluk çocuk, kadın...

Mustafa hâlâ Kürtçe anlatıyor, yeminler ediyor. Cevapları şu:

— Burası şerefli, mukaddes köydür!

Ah düz bir yol olsa kaçabiliriz belki. Bütün umudum Şeyh'te. Her zaman o kandırmaz ya, bu sefer de onu kandırırız belki. Fotoğraf makinesine el attılar, vermesem iş kötüye varacak, çaresiz verdim.

Bir ağaç dibinde Şeyh'i bulduk! Mengene gibi eller gevşedi, sinirli sinirli bağıran köylülerde tıs yok. Bir tanesi olayı anlatmaya başladı...

Vay başıma gelenler, bir muska almak için kelle elden gidecek. Şeyh dinliyor, arasıra bana bakıyor, o zaman kaşımı, gözümü oynatmayı fazlalaştırıyorum. Bazen de halime dayanamayıp gülüyorum. Son söz Şeyh'te. Herkes onun emrini bekliyor. Belamı yenice buldum, hem de püsküllüsünü...

Verilmiş sadakamız varmış...

Ben korkmam ölümden er geç yolumdur
Bazı yiğit vardır ölümden korkar

Şeyh'in söze başlaması uzun sürdü. Bu bekleyiş asap bozuculuğun ta kendisiydi. Aklımdan kötü kötü şeyler geçiyor. Şeyh baktıkça gözüm, kaşım, ağzım birbirine geçiyor. Adam başını kaldırdı, durdu. Söylesene be adam, söyle de kurtulalım şu heyecandan! Ne olacaksa olsun!

— Ben bir şey diyemem, gidin büyük Şeyh'e, o karar versin!

Hoppala! Aynı topluluk, yine kollarda demir eller, köy yollarında yürüyüş... Büyük Şeyh damda oturuyormuş, huzura çıktık. Diğer köylüler aşağıda bekliyorlar.. İsminin sonradan Sıddıkoğlu Ömer olduğunu öğrendiğim saldırgan, büyük Şeyhe anlatmaya başlarken, Şeyh'e ilerleyip elini öpmem ve elpençe divan durmam, şeyhe ani etki yaptı, yere oturmam için işaret etti. Ömer anlattı, anlattı... Biz de anlattık. Büyük Şeyh Ömer'e dönüp sert sert çıkıştı! Kaç yıldır muska yazmadığını bilmiyor muymuş, niçin gelip rahatsız etmiş, misafir böyle mi karşılanırmış v.s. Üstelik bir de özür dilemez mi?

Ortalık kararmıştı, yine ilk Şeyh'e havale edildik. Şeyh'in evine gidip serilen kilime, çifter çifter getirilen yastıklara çöktüğüm zaman yaşadığımı anladım! Çay kaynatılması emredildiği zaman beş altı kişi birden seğirtti!

Damdaki kadınlar dua ederek, baş sallayarak, acınarak

bakışıyorlar. Çay bardaklarını yıkayan ihtiyar kadın bakıyor, bakıyor, elinin tersiyle gözünün yaşlarını siliyor!... Gençliğimde başıma gelen bu deliliğe hayıflanıyorlar. İçeri odadan çağırdılar, yerin altındaki odaya girdim. İhtiyar, çenesi hemen yok denecek kadar az, dişleri dökük, gözlerinden şıpır şıpır sular akan; bunları pis bir bezle hemen siliveren bir adam, bezir çırasının ışığı altında oturmuş, ince ince kâğıtlar kesiyor! Başıyla otur işareti yaptı, çöktüm... Ağır ağır söze başladı. Türkiye'nin her yanından hatta İstanbul'dan buraya deli getirirlermiş. Buradan iyi dönermiş. Şimdi bana muskalar yazacak ve asıl büyük Şeyh'in tekkesinin bulunduğu yerin önündeki ağaca zincirle bağlayacakmış! Sabahleyin zincirin kendi kendine çözüldüğünü görecekmişim!

— Aman Şeyh Efendi imkânı yok, bu gece işime dönmezsem, işimden atarlar beni, derdim zaten büyük, bir de ekmeğimden olmayayım. Sen muskaları zahmet et. Senelik iznimde gelir, tedaviye devam ederim, elini ayağını öpeyim, iyi yaz...

Şeyh ısrar eder kal diye, ben razı olmam. Neden sonra, "peki" der. Kahverengi bir mürekkeple, kitaba baka baka yazmaya başladı! Kestiği kâğıtlara baktım, eğer bunların hepsini dolduracaksa hapı yuttuk, sabaha kadar buradayız!

— Aman Şeyh Efendi, sen bayılmama ve sinirime yaz şimdilik.

— Haa, bu mühim, demek bayılma illeti de var? Ne zamanlar bayılıyorsun?

— Şimdi, şimdi bayılmak üzereyim, bak elim ayağım nasıl titriyor?

— Hiç merak etme evlat, biz niceleri şifayab ettik. Evelallah sen de duçar olduğun dertten tez kurtulursun.

— Ananın adı ne?

— Naciye

— Senin?

— Fikret.

Yarım saatte on satır yazıyor! Delilikten sonra bayılma muskasına geçildi. Katladı katladı verdi. Bir tanesi şapkamın

içine konacak, diğeri boynuma asılacak ve tam kursağımın üzerine gelecek! Elleri öptük, sırtımız sıvazlandı, okunduk, üflendik, beş liracığı sıkıştırdık. Memur olduğum için fazla veremediğimden özür diledik!...

Gece kalmamız için dakikalarca ricaları köyde bırakıp gecenin, cehaletin karanlığına daldık... Mustafa köyden çıkar çıkmaz konuşmaya başladı:

— Mühendis Bey, geçmiş olsun, verilecek sadakan, hattan sadakamız varmış!

— Deme be?

— Vallahi öyle. Hani Ömer var ya, o Ercişlidir, yanındaki genç çocuk İbrahim de... Bir meseleden aramız açıktı. Senin resim çekmeni bahane edip bizi parçalattıracaktı! Kürtçe habire, "vurun kâfirlere" diyordu.

— Mustafa, sana bir şey söyleyeyim mi? Ben gazeteciyim, mühendis değil...

Mustafa cevap vermedi, neden sonra:

— Allah tez şifa versin kardeşim, yolda bir aralık şoförüm de demiştin. Şimdi gazeteci oldun?

— Vallahi gazeteciyim Mustafa...

— Dedim ya, Allah şifalar versin kardeş...

Tonduras Köyü'ne yaklaşırken far bozuldu! Soğuk, delice bir rüzgâr, hafif yağmur... Kaldık dağ başında... Gitmeye imkân yok. Hey garip kafam! Sahiden deli olmak iş değil... Yürüye yürüye, motoru ite ite Tonduras'a girdik. Muhtar'ın evine gittik. Konuştuk, kahveler içtik... Mutluluğun tadını tattım Muhtarla konuşurken. Tam yirmi yıllık Muhtarmış Baki Tuncer... Okullarında 40 öğrenci varmış. Okula gitmeyen çocukları sopayla okula gönderten, okulun etrafına her yıl ağaç diken, köyünde en ufak patırdı çıkmayan, anlayışlı, ilerici kafalı, doğru, mert Muhtar'a selam ederim. Yolunda devamını niyaz ederim. Bütün muhtarlarımıza örnek veririm. Tonduras'ın muhtarı Baki Tuncer, Tanrı sana uzun ömür versin. Sen ileri kafanla, yaptığın işlerle

Doğu'da bir ışıksın...

Gecenin yarısında Erciş'e düşe kalka ulaştık... Sabahın seherinde Van'a yollandık.

İzin ver hey ağam ben de gideyim
Ah çekip de ardım sıra ağlar var

Karacaoğlan

Batı'ya doğru Van Havaalanı'ndan kalkıyoruz. Saat 6.20... Altımızda uslu uslu Van Gölü. Çıplak dağlar... Aklımda gördüklerim, duyduklarım. Memleketimin insanları. Cahili, safı, eğrisi, doğrusu, sefili zengini, sahtesi, hası...

Okulsuz, yolsuz, bakımsız, köyler... Şeyhlerin, ağaların bolluğu. Ben ne yapabilirim sizlere? Elimde olsa, uçaktan yol atarım, okul atarım. Dağlarınıza ağaç, tarlanıza bereket... Bereketin arkasından, giydiğine varıncaya kadar has, din adamı, gerçek din adamı serperim...

Kendimi başka meşleklerde tanıtmam sizin için. Acı yazmam sizin için. Gönül kırmam sizin için. Ölüm tehditleri, ana avrat küfür mektupları almam sizin için. Gözlerinde hâlâ pembe gözlük olanların yazdıklarını, alay etmelerini kabullenmem, göğüs germem sizin için. Hepsi, hepsi sizin için, elimden gelen bu şimdilik, daha ne edeyim, siz söylen?

Varın kalın sağlıcakla, sağlıcakla kalın...

YANKILAR

ŞEYH SAİT'İN KARDEŞİ ŞEYH TAHİR ELÂZIĞ BÖLGESİNE GEZİCİ VAİZ TAYİN EDİLDİ

"Hükümetin bu kara haber karşısında açıklamada bulunmasını bekliyoruz."

Diyarbakır, 4 (Özel)

Bugün haber aldığımıza göre Şeyh Sait'in kardeşi Şeyh Tahir, Diyanet İşleri tarafından Elâzığ bölgesine gezici vaiz tayin olunmuştur. Kendi maksat ve zihniyetine uygun propaganda yaptığı söylenmektedir. Hatırlarda olduğu üzere Şeyh Tahir, Şeyh Sait İsyanı'nda bir komutan olarak bulunduğu gibi, Lice ilçesine yakın Serdi Köyü'nde Lice'ye gitmekte olan postayı soymak suretiyle Şeyh Sait İsyanı'nı fiilen açmış olanlar arasında ismi geçmişti. Buradaki aydın çevrelerde hayretle karşılanan bu haber, günün en mühim konusudur.

5 Ağustos 1953 Çarşamba
(DÜNYA)

GAZETEMİZİN NEŞRİYATI ÜZERİNE İLGİLİLERCE ŞEYH TAHİR VAİZLİKTEN ALINDI

Bu tayinde vazifesini layıkı ile ifa etmeyenler hakkında kanuni takibata geçildi.

Evvelki günkü nüshamızda Şeyh Sait'in kardeşi Şeyh Tahir'in Diyanet İşleri Başkanlığınca Doğu'da gezici vaizliğe tayin edildiğini bildirmiş, bu kara haberin açıklanmasını Hükümetten istemiştik. Dün akşam Devlet Bakanı Celâl Yardımcı telefonla bize şu açıklamada bulunmuştur:

"Şeyh Sait'in kardeşi Tahir Akar'ın, Elâzığ bölgesine gezici vaiz tayin edildiğine Dünya gazetesinin 5 Ağustos 1953 günü neşriyatı ile ıttıla peyda edilmiştir. Neşriyat şayanı dikkat görülmüş ve derhal tetkikata geçilmiştir. Yapılan

tetkikat sonunda 5.3.1952'de vaizliğe tayinini isteyen Tahir Akar'ın 5.6.1953'te Diyanet İşleri Reisliği tarafından Bingöl'e gezici vaiz namzedi tayin edildiği anlaşılmıştır. Ancak dilek sahibi geçmişteki hüviyeti hakkında hiçbir beyanda bulunmadığı gibi, cereyan eden muhaberede mahalli idare amirleri tarafından da maalesef dileklinin geçmişteki durumu hakkında tenvir edici hiçbir malumat verilmediğinden dairesi zühule düşerek bu tayini icra eylemiştir. Dünya gazetesinin neşriyatı üzerine keyfiyet tetkik edilmiş bu gezici vaizin geçmişteki durumu nazara alınarak, görülen lüzum üzerine derhal vazifesine son verilmesi hakkında Bakanlığımızca, Diyanet İşleri Reisliğine emir verilmiş ve aynı zamanda tayin muamelesi esnasında Tahir'in durumu hakkında kâfi izahatı vermemek suretiyle vazifesini layıkıyle ifa etmeyenler hakkında kanuni takibata geçilmiştir.

·Keyfiyetin bundan ibaret olduğunu ve bu açıklamanın neşrini rica ederim."

Devlet Bakanı
CELÂL YARDIMCI

Efendime söyleyeyim:

İŞBİRLİĞİ!

Şeyh Sait'in kardeşini, neşriyatımız üzerine hiç vakit kaybetmeden gezici vaizlikten menetmekle, Hükümetin iyi bir iş yaptığı muhakkaktır. Matbuatla Hükümet arasındaki, demokrasilere has o canım işbirliğinin, senelerdir hasreti içindeydik. Tek de olsa bir numune görmek insanı sevindiriyor.

Maruf Fransız devlet adamı Poincaré: "Hükümetlerin yolunu matbuat aydınlatır. Bu ışıktan mahrum oldunuz mu, er geç tökezlersiniz" dermiş. Şark iktidarlarının en geç kavradıkları hakikat budur. Kendi ışıklarının yürümeleri için kâfi geleceğini sanırlar. Üstelik Basın'ın bu ışığı karartmağa savaştığını vehmederler. Ve nihayet elbette yuvarlanırlar!

Şu gezici vaiz hikâyesine gelinceye kadar, yalnız bu gazetede okuduğunuz kötülük örneklerinden hangisinin değiştiğine veya derhal görülerek hal yoluna girdiğine şahit oldunuz? Lütfen hatırlamaya çalışır mısınız?

Bilakis, hemen hepsi uzun müddet ya inkâr edilmiş veya garip bir sükût perdesi altında oldukları gibi alıkonmuşlardır!... Bundan kim kazanır, kim kaybeder; bütün mesele işte bunu ayırdedebilmektedir!

Gezici vaiz Şeyh Tahir'i kulağından yakaladığı gibi fırlatıp atan Celâl Yardımcı'ya bir yandan teşekkür ederken, diğer taraftan da mesela ertesi günü neşrettiğimiz Şirvan haberini gösteremez miyiz?

Şirvan'daki Jandarma Komutanı kendi kendine kasabada örfi idare ilan ederek, Asliye Ceza Yargıcını tevkif ettirmek gibi, korkunç bir cür'et göstermiştir. Değil demokrasilerde, istibdatlarda dahi görülmeyen bu küstahlığı, Şeyh Tahir meselesinde yapıldığı gibi hemen kesip atmalı değil miyiz?

Devlet elle tutulmaz, gözle görülmez. Ama kötülükler belirdi mi, hiç hissedilmeyen bu devlet, bir polisin düğmesinde, yahut bir jandarmanın süngüsünde boy göstererek, can sıkıcı, ürkütücü bir varlık oluverir. Şirvan, işte bu hale düşmüştür. Artık orada devlet var; ama o cür'etkâr Jandarma Komutanının palaska kayışında, yahut içkili dudakları arasında!

Basınla geç de olsa işbirliği yapmanın güzel bir örneğini veren Celâl Yardımcı'dan, şimdi bu ikinci numuneyi de istemekteyiz!

Bedîî FAİK

GİDİŞAT

İlerlemek aşkı olur, gerilemek aşkı olur mu? Doğu röportajlarını okuyorsunuz. Birçok yerlerde babalar:

— Oğlumu ille medreseye göndereceğim, ona ille sağdan

yazdıracağın, kızımı ise asla okutmayacağım, sevdasına düşürülmüşler.

Bunun manası, ben oğlumu adam etmeyeceğim, kızımın ise kümesteki tavuktan farklı olmasını istemiyorum, demektir.

Bu mu demektir? Yooo... Aralarında ordinaryüs profesör taslakları da bulunan irtica tayfasına göre, "vicdan hürriyeti" demektir. Bir baba oğlunu ister medreseye gönderir, ister okula! Ona ister sağdan yazdırır, ister soldan! Kızını ise kundakta bile peçeleyebilir, size ne?

Hani bir milletin içinden kendi kendine düşman, olsa olsa, bu kadar çıkabilir. Bu düşmanın, geçmişte, tüfek gâvur icadıdır, almayalım, yahut kâfirlerin bu memlekete gelip oturmamaları veba yüzündendir, eğer karantina usulünü kabul edip de veba tehlikesini kaldırırsak maazallah kefere gelip aramızda oturur, diyen o düşmandan farkı ne? Hepsi aynı düşman?

Eroin imalatçılarını idam edecekmişiz. Halkın ruhuna akıtılan bu zehir, eroinden daha mı az zararlı?

Bu zehiri bilmeyip yutan masum halk. Bu zehiri bilerek ona sunanlar, okumuşlar, hani şu alçak okumuşlar! Hani şu rezil aydınlar! Şu sefil politika simsarları!

Sen git, milletvekili olup ayda bir iki bin lira vurayım diye masum halkın çocuklarını medreseye göndermelerine göz yum! Hatta teşvik et! Hatta her yanda cehalet ve taassup yuvaları açılmasına yardım et!

Bu okumuşlarda namus mu var? Şeref mi var? Din mi var? Ahlak mı var? Ne var? Şenaatin her türlüsünden, her çeşidinden başka hiçbir şey yok.

Ey bu milletin Tanrısı, onu Moskof'tan önce kendi içindeki düşmandan kurtar!

FATAY

Gezici vaiz deyince ne anlarsınız? Diyanet İşleri, halkı kaba taassubun ve kara yobazlığın fesatlarına karşı korumak için kafaları uyanık, vicdanları aydınlık din adamları seçmiştir. Bunlara para vererek, Demokrat Parti'nin de prensibi olan layisizmin dinsizlik demek olmadığını, cumhuriyet rejiminin, Türkiye'de, İslamlık şerefini kurtardığını, kadın hürriyetinin, Kıyafet Kanunu'nun, Medeni Kanun'un bu kurtarıcılıkta belli başlı amiller olduğunu halkımıza izah ettirmektedir.

Bunu anlarsınız ve şüphesiz başka bir şey anlamazsınız.

Diyanet İşleri, Hükümetin resmi bir hizmet kadrosudur: Bu Hükümet, bir Cumhuriyet Hükümeti'dir. Cumhuriyetin Anayasası da meydanda.

/

Halbuki gezici vaizlerden bazılarına "ayaklı irtica" adı takmak daha doğru olur. Bunlar 1950'den önce yok şöyle idi, 1950'den sonra yok böyledir, diye iktidarın ağzına yarım parmak bal çaldıktan sonra en koyu taassubun en kara fitnelerini yaymaktadırlar. Dış görünüşte kendilerine Demokrat Parti rejiminin propagandacıları süsü vermekte, gerçekte ise, Demokrat Parti'yi de inkılapçılardan tasfiye edecek, bütün cumhuriyet nizamını ayaklar altında çiğneyecek bir kaynaşmanın hazırlığını yapmaktadırlar.

Hükümet daha geçen gün din ve mukaddesat istismarcılığı hakkında kanun çıkarır. Eğer haber doğru ise onun hemen arkasından Şeyh Sait isyanı komutanlarından birini, Diyanet İşleri gezici vaiz tayin eder. Nedir bu? Nasıl şeydir bu?

İlk yapılacak iş, Milli Eğitim Bakanı'nın bir gezici vaizler kursu açtırması, yukarıdaki yazdığımız esaslara göre hepsini ciddi bir imtihandan geçirmesi, işe yarayamayacak

olanların tasfiyesini sağlaması ve bütün vaizlerin ana hatlarını tespit ederek bunlar dışında telkinlerde bulunanları hemen "zararsız" kılacak tedbirler alması lazımdır.

Bu kapı aralık duramaz.

Ya ardına kadar açılır: Bütün düşmanların ve düşmanlıkların serbest geçidi olur. Yahut kapanır.

FATAY

Pazar Saatleri:

HANGİSİNE?

Cumhuriyet'ten Yaşar Kemal, Dünya'dan da Fikret Otyam arkadaşlarımız uzun bir Anadolu turu yapıp, bilhassa Doğu bölgesini hemen hemen, karış karış dolaştılar.

Her ikisinin de vardığı netice bir: Doğu'da mahalle mektepleri, eski yazı tedrisatı, üfürükçülük, muskacılık ve binnetice okul düşmanlığı almış yürümüştür!

Halbuki gelin görün ki, beri tarafta Milli Eğitim Müsteşarı Reşat Tardu üstadımız şöyle diyor:

— Biraz evvel ben de uzun bir Doğu seyahati yaptım. Orada ne mahalle mektebi vardır, ne de eski yazı tedrisatı! Bilakis halk, çocuklarını modern ilkokullara göndermek için adeta yarış ediyor.

Doğrusu insan hangi tarafa inanacağında — hiç değilse nezaket icabı — şaşırıyor. Şaşırıyor ama, bizim Fikret bir tomar fotoğrafla döndü ki, bunları nasıl inkâr edeceğiz?

Anlaşılan, Milli Eğitim Müsteşarı bize eninde sonunda Hoca'nın meşhur cevabına denk bir şeyler söylemek zorunda kalacak. Hani, merhumun, eşeğini isteyen komşusuna "yok" deyip de, ahırdan hayvanın ses vermesi üzerine:

— Yahu bana inanmıyorsun da eşeğe mi inanıyorsun? demesi gibi, o da bizlere dönüp:

— Birader, diyecek, bana inanmıyorsunuz da, bir tomar

fotoğrafa, birkaç yüz adet mahalle mektebi talebesine, birkaç tespihe ve muskaya mı inanıyorsunuz?

Bediî FAİK

Bir Damla:

HASSASİYET!

Gaziantep'i gezen arkadaşımız, gördüğü mahalle mektebini ve tarikat mensuplarını yazmış!

Vay efendim sen misin yazan? İki karışlık bir Antep beşlemesi basıyor yaygarayı:

— Gaziantep'e iftira edemezsiniz! Antep yobaz değildir!

Hoppala... Ayol Gaziantep'te mahalle mektebi var demek, koca Antep'i yobaz yapmak demek midir?

Mesela aynı Antep'te, her vilayette olduğu gibi, umumhane de var!

Acaba bunun manası da o kadar şumullü mü?

Bediî FAİK

Gazetemize Mektuplar:

DİYARBAKIR'DA BOZGUNCULAR HÂLÂ FAALİYETTE BULUNUYORLAR!

Bu havalide Halk Partisi'nin kazanmamasına yegâne sebep yobazlar ve şeyhlerdir. Çünkü mollaların, hocaların ve şeyhlerin günden güne adetleri arttığı gibi, din ve mukaddesat istismarcılığı yapılmaktadır. Bu istismarcılık, ne pahasına olursa olsun inkılapları yıkmak suretiyle iktidarı kazanmak, cahil halkı ruhen, bedenen esir edip kemirmektir.

Demokrat Parti iktidarının kazanması için bütün yapılanlara göz yumup görmemezlikten gelinmektedir.



EĞİTİM!...

İktidarı destekleyen gazetelerde, Diyarbakır'da mahalle mekteplerinin kapatıldığını okuduk. Esefle söyleyebiliriz ki, kapatılan mekteplerin adedi üçü geçmemektedir.

Sayısı 160'ı geçen, tamamiyle Arap harfleriyle tedrisat yapan mektebin yanında, dört tanesi bir kıymet teşkil etmez.

Kuran kursu adı altında birtakım cahil kimseler tarafından idare edilen bir müessese vardır. Buralarda inkılap düşmanlığı telkin edilmekte, "dinsiz, namussuz" addettikleri inkılapçılara karşı kin ve nefret hisleri aşılanmaktadır. Bu körpe dimağları zehirleyen geri ve mürteci unsurlar herhangi bir kontrola tabi tutulmamaktadırlar. Şeyhlerin saltanatı hiçbir devirde bu kadar şaşaalı olmamıştır!...

Alelacaip kıyafetleriyle dolaşan vaizler, zikir yaptırmakta, halifeleri, çavuşları vasıtasıyla tomar halinde para toplamak suretiyle düpedüz yıkıcı propagandalar yapmaktadırlar. Bunları görüp de içlenmemek, isyan etmemek elde değil!...

Soruyoruz: Bu koca yobazlara geniş ölçüde yetki verip, bin bir emeklerle meydana gelen inkılaplarımızı devirmeye çalışan kara sakallılar cezasız mı bırakılacaklar? Bu masum halkı şeyhlerin istilasından kurtaramayacaklar mı?

Bu bir particilik meselesi değil, bir vatan davasıdır.

Gördükleri himaye yüzünden şımartılan yobazların ileri gelenleri şunlardır:

Şeyh Nuri, Şeyh Zeynel Abidin Burak, Şeyh Mahfuz, Şeyh Hazret, Şeyh Abdullah, Şeyh İbrahim ve daha ismini bilmediğimiz birçokları....

Kadiri tarikatına mensup Sülûkiye, Kırkdirek'te 1 numarada oturan meşhur Şeyh Zeynel Abidin'e komşudur.

Suriye, Irak dahil, müritlerin adedi 25 bini aşmaktadır. Kürt Teali Cemiyeti'ne birçok emsalleri gibi mensuptur. Hicaz bahanesiyle Suriye'ye gitmesi, orada bulunan Kürtçülerle yakından temaslarda bulunmak içindir.

İki sene evveline kadar kendi çocuklarının pasaportsuz, sahte Arap nüfus cüzdanlarıyla müteaddit defalar Suriye'ye gidip geldikleri görülmüştür.

İlçelerde birçok halifeleri vardır ki, bunların en meşhuru Hani ilçesindeki Şeyh Abdullah ile Silvan'daki Kadiri Şeyhidir.

Bunlar cahil halkın nazarında Zeynel Abidin'i kutsallaştırmışlar ve adeta peygamberleştirmişlerdir! Şeyhin emri, ne pahasına olursa olsun yerine gelecektir.

1946'da muska yazdığı,müritleriyle tekkesinde zikrettirdiği sabit olduğundan kendisine üç ay hapis cezası verilmiştir. Bundan dolayı da o zamanki iktidara düşman olmuştur. Başka hiçbir geliri olmadığı halde az bir müddet zarfında iki ev ve bir de apartman yaptırmıştır.

Bilhassa geceleri sokağa çıkmayan Şeyh o zaman kapı kapı dolaşarak DP'lilere rey teminine çalışmıştı.

Halk Partililerin: "Şerefsiz, alçak, karılarını, kızlarını ecnebilere peşkeş çeken, kendi ihtiras ve menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyen kimseler olduğunu" her an müritlerine söyleyerek nefretle yâd ettirmektedir.

Muharririniz Fikret Otyam Diyarbakır'a geldiği zaman dördüncü defa olarak Hicaz'a gitmişti. Dönüşte sanki hiçbir şey olmamış gibi alelacaip kıyafetine bürünerek eskisi gibi propagandalarına başlamıştır!

Kendisi Hicaz'da iken gazetelerdeki röportajları okuyan

müritleri, Şeyhlerinin Kürt Cemiyeti'ne mensup olduğu belli olmasın diye vesika mahiyetindeki kitaplarını korkarak evinden kaldırmışlardır.

Kadın müritlerine her zaman telkinlerde bulunarak "dinsizlerin, namussuzların kıyafetine bürünüp ince çorap giymeyin" demektedir. Bu bakımdan Diyarbakır'da manto giyenlerin adedi azalıp, umacı gibi çarşafa, peçeye bürünenlerin sayısı çoğalmıştır... Şeyh Efendi'nin bilhassa karısı tarafından Suriye'den kaçak getirilen çarşaf ve peçeler kadın müritlere satılmaktadır.

İşin kötüsü, Şeyh hazretlerine (!): "Kaçakçılık sizin için günahtır, haramdır, kanuna aykırı bir harekettir, cezalanırsınız." denildiği zaman, "Hükümet biziz, kanunları biz yaptık. İktidarı biz kurduk. Bize bir şey yapamazlar. Demokratlar bize medyundur." demektedir.

Bu yobazların yaptıkları fenalıkları yazmakla bitiremeyeceğiz... Gayemiz, bunları şiddetli cezalara çarptırıp inkılaplarımızı ve milli birliğimizi onların şerlerinden korumaktır.

Zira bunlar vatan ve millet haini, gizli maksat takip eden bozgunculardan başka bir şey değildirler.

Sapantaşı:

LİBERTE

Bizim polisimiz; açıkgözdür, işgüzardır, beceriklidir. Arap harfleriyle ders veren bir kadını tutuvermiş.

Pek iyi amma, "Cumhuriyet" ve "Dünya" arkadaşlarımızın muharrirleri Doğu illerimizde dolaştılar, Arapça tedrisat yapan kimselerin isimlerini, adreslerini verdiler; bunların yakalandığını, haklarında takibat yapıldığını duymadık. Arap harflerini öğretmek yalnız İstanbul'da mı yasak? Bari bu

nokta açıklansa da, Arap harfi öğretmek meraklıları oralara gitseler ve serbestçe icrayı sanat etseler!...

Ertuğrul ŞEVKET

Kültür Konuları:

"OKUL"DAN "MEDRESE"YE Mİ?

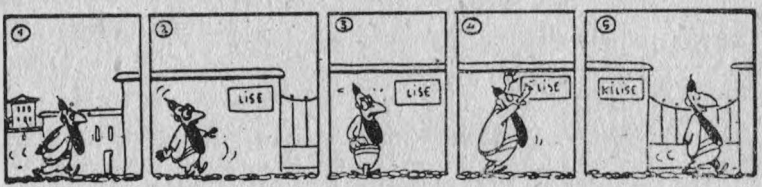
Doğu illerimizde bir geziye çıkmış olan bir yazarımız, oralarda toplumsal hayatın nasıl bir durumda olduğunu anlatıyor. İnsan bunları okuyunca, yazarın başka bir memleketin el sürülmemiş, uygarlıktan uzak kalmış, ücra bölgelerini anlatıyormuş sanıyor. Sonra bunların öz yurdumuzun bazı bölgeleri olduğunu ayılarak anlayınca derin, pek derin bir tasaya düşmüş oluyor! Nasıl olmasın ki, ancak eski imparatorluk devrinde böyle yerlerimiz bulunabileceğini düşünerek avunuyorken, bu yazıların bugün oraları dolaşan bir yazarımızın anlattıkları olduğunu görünce tasamız sonsuzlaşıyor.

Bununla beraber, önümüze geniş bir toplumsal inceleme konusu açan bu yazıların içinden bugünlük yalnız eğitime ilişik olanları üzerinde durmak istiyorum. Biliyoruz ki bizim öğretim hayatımızdan, eski Türklükten sonra geçirdiği konakları aşarak Osmanlılık ile başlayan bölüm, en çok bizi ilgilendirir. Bunun için Osmanlılığın başlangıcından beri geçirdiğimiz eğitim tarihimiz, bizim bu konuda nasıl başlamış ve yürümüş olduğumuzu şöyle kısaca ele alarak konuyu araştırmış oluyoruz.

Bizim Osmanlılığın içinde başlayıp, bugüne kadar gelmiş olan eğitim tarihimizi gözönüne alırsak, şöylece kabataslak üç devreye ayırabiliriz:

1 — "Medrese" devri,
2 — "Mektep" devri,

Doğu'da yobazlar, "kilisedir" diyerek çocukların liseye gitmelerine mâni oluyorlar. (Gazeteler).



YAZISIZ *(Turhan)*

3 — "Okul" devri.

1 — Medrese devrinde öğretim hayatımız ulusal varlıktan bütün bütüne uzak, yabancı kültürün etkisi altında kalmış, benliğimiz ile hiçbir ilgisi olmayan ve benliğimizi kendimizden olabildiği kadar ayıran, uzaklaştıran bir öğrenim yolu tutulmuştur. Böylece ulusal varlığı kültür bakımından uyandırmak, ilerletmek, yükseltmek, amacını gütmesi gereken bir öğrenim içine girmemiz gerekirken, buna bütün bütün aykırı olarak öz varlığımızı, Türklüğümüzü ortadan kaldırmak için ne kadar çalışmak gerekirse o kadar çalışılmış ve bunun için gerek dil, gerek konu bakımından ulusal kültüre tam aykırı yabancı bir kültürü Türk çocuklarının kafalarına sokmak için ne kadar baskı yapılması gerekirse o kadar yapılmıştır. Böylece yüzyıllar süresince Türk çocukları o medreselerde kendi benliklerinden uzaklaştırılmış ve başka ulus çocukları kılığına girmiştir. Kendi varlıklarını pek aşağı görür bir aşağılık duygusu edinmiş olarak oradan çıkarılmış olurlardı * Çünkü, medresenin dili "Türkçe" değil "Arapça", okutulan bilimler de Ortaçağ skolastik bilimleri olması bir yana, hayat ile, hele Türk toplumsal hayatı ile hiçbir ilgisi

(*) Medrese bilimleri ortaçağ skolastiği olmaktan başka, ulusal varlığa karşı son derece yabancı kalmış oluyordu. Mesela medresenin klasik bilimlerinden olan "fıkıh" kitaplarından biri nasılsa "Türk"ten söz etmek isteyince ne olduğu ve nerede olduğu bilinmeyen, uzak yerlerde yaşayan bilinmemiş bir ulusu anar gibi olmuştur.

olmayan * bir yığın boş, kof, fakat ne kadar boş ise insan varlığını yıpratır, öldürür, bir bilgiler yığını olarak zavallı çocukların kafasına doldurulurdu. Bunun sonucu olarak onları kendilerinden geçiriş, içinde bulundukları zamandan çok eski devirlere atmış, yaşadıkları hayattan hiç mi hiç haberi olmayan bir sürü yaratıklar durumuna sokmuştur. Onları Türklükten ayırmış, Türkçeden uzaklaştırmış, gerçeklikten sıyrılmıştır. Sahici hayata karşı — çünkü her yanını günah sarmış gördüğü için — hayatı düşman sayacak bir duruma sokmuş olurdu.

İşte medrese eğitimi Türk çocuğunu Türklükten ayırır, Türkçeden uzaklaştırır, Türk tarihinden bütün bütün başka olan yurt olaylarına gömülmüş olarak onu böyle gerçeklikten uzak gizemsel bir yaratık kılığına sokmuş olurdu. Bu yolda yetişmiş olan gençlerin ele aldıkları memleket ise uygarlıktan uzak, ortaçağ hayatı içine gömülmüş ve adeta uygarlığa düşman kesilmiş bir "yobazlar" kümesi olarak hayata girmiş olurlardı.

2— Mektep devri ise, Osmanlılık artık hayata gözlerini açmış, insanca ve ulusça yaşamanın nasıl olacağını sezmeye başlamıştır, denebilir. Fakat ancak laik bir kurum olması gereken mektebin medrese zamanından kalma "din baskısı" altından başını kaldıramayarak yalnız dinin Arapça'dan "Osmanlıca" ya geçmesine yol açmıştır. Artık skolastik bilimler değil de, çağdaş hayat bilimlerinin doğru yürüme

(*) Medresenin yetiştirdiği ulema medrese bilimlerinde ne kadar derin bilgisi olursa Türkçeden, Türklükten o kadar uzaklaşmış olurlardı. Mesela bundan 25 yıl kadar önce bir gün Beyazıt'taki Küllükte otururken eski ilimlerde derin bilgisi bulunan, eski İlahiyat Fakültesi müderrislerinden olan bir zat yanıma gelmişti. O vakit henüz 4 - 5 yaşlarında olan, oğlum Aydın'ı yanımda görünce aramızda şöyle bir konuşma geçmişti:

— Maşallah, mahdum mu?
— Evet efendim.
— Ne tesmiye ettin?
— Aydın.
— Doğrusunu söyle.
— Efendim Aydın.
— Canım doğrusunu söylesene.

Deyince "Mehmet Aydın" demek zorunda kaldım. Çünkü onca, çocuğa Türkçe ad konamazdı.

HOCA DİYOR Kİ



yolunu tutmuştur. Bununla beraber Türk dünyasının bir eğitim kurumu olması gereken mekteplerin bir yandan dilinin "Türkçe" değil "Osmanlıca" olması, öğretim alanında gerek öğretmenler ve gerekse öğrenciler için güçlükler yarattığı gibi, bilim bakımından da Osmanlıcanın yeni bilimi ve yeni hayatı olduğu gibi kavrayacak terimleri bulunmaması, Türk çocuğunu bütün anlariyle çağdaş bilimleri öğrenmeye, kendi öz varlığını edinmeye götüremediği görülmekte ve bunun düzeltilmesi yolunda düşünceler, kurumlar ortaya atılmaktadır. Fakat bir türlü konuyu çözümleme yoluna gidilmemekteydi.

3 — Okul devri: Bu dönemde "büyük Türk devrimi" tanyerinden doğmuş, bütün Türk dünyasını her yandan aydınlatmıştır. Türklüğün her yönünde olduğu gibi, eğitim alanında da kökten değişiklikler yapma yolunu en başta bir ödev saymıştır. Bunun için her şeyin başında dil konusu geldiğinden, ilk Türk çocuklarına kendi anadilinden öğretim yapmaktan başka tutulacak yol olmadığını ortaya koyarak "Osmanlıca" yerine "Türkçe" bilim dili yapılmış ve Türkçenin verdiği aydınlık yoldan yürümek gerektiğini göstermiştir.

Okulda bir dil, öbür yandan bilim, artık Türkçe olarak öğretilmeye ve Türk çocuğu kendi hayatını, öz varlığını kendi dilinden edindiği gibi, çağdaş bilimi de gene kendi anadilinden

elde etme yolunu tutmuştur. Böylece okul, kendi yavrularınıza bir yandan hayatı ve dünyayı onlara bilerek, anlayarak öğretecek olan çağdaş bilimi verir, öbür yandan kendi Türklüğümüzü, arada hiçbir araç olmaksızın doğrudan doğruya kendi iç duyguları ile insan varlıklarını edinme yolunu onlara açar. Artık Türklüğün, çağdaş uygarlıkta kendi yerini alma yolunu göstermiş oluyordu. Böylece artık "İlköğretim Seferberliği" adı verilen öğretim yolunun bütün ulusa yayılması, bunun sonucu olarak okumanın, yazmanın bütün yurdu kaplar bir gidiş halini alması kendiliğinden yürümeye başlamıştır. Ancak bu mutlu yürüyüştür ki, memleketin kurtulma ve kalkınma yolunu önümüze açmış oluyordu.

Şimdi Doğu illerimizde okuldan ayrılıp medreseye giden Türk yavruları olduğunu öğrenince insan karanlık bir geleceğin korkunç sonuçları içine giriyor gibi oluyor ve hayatın en acı bir durumuna dalmış gibi endişe ediyor... Gerçek Türk kültürüne hiç gelmeyen eski Arap harfleri ile ve geçmiş medrese usulüne göre öğretim yapmak sapıklığının almış yürümüş olması, ne korkunç bir durumdur!... Nasıl oluyor da bunca yıllar Türklüğün gerek bilimde, gerek kültürde bu kadar ilerlemiş ve ilk medrese devrinden bunca yıllar geçip de o karanlık çağdan bugünün aydınlık okuluna eriştikten sonra, yeniden geriye dönülebiliyor? Fakat bu bir ölüm dirim davası olduğu halde, öğrenim işi bu yola nasıl dökülmüş oluyor?... Bundan sorumlu olanlar yok mu, bunu kim soracak ve ne vakit soracak?...

Prof. H.Nimetullah ÖZTÜRK

Kültür Konuları:

ORTAÇAĞA DÖNÜŞ MÜ?

Doğu illerimizde bir geziye çıkan yazarımızın, oraların durumunu bildiren yazılarının içinden eğitime ilişik olan

bölümleri üzerinde bundan önce durmuştum. Bugün de, değişmeye başlamış olan kültür hayatı üzerinde durmak istiyorum.

Biliyoruz ki, büyük Türk devriminin önümüzde açtığı aydınlık yol, bizi eski Osmanlılıktan kurtarıp kendi Türklüğümüze kavuşturmaktadır. Çünkü Osmanlılık fizik ötesi bir varlık, Türklük ise gerçek bir varlıktır... Bugün yirminci yüzyılın ortasında artık fizik ötesi, gizemsel bir hayat yaşamak demek, henüz ortaçağdan çıkmamış olmak demektir, böyle bir hayata saplanıp kalmak ise, bir toplum için ölüm çukuruna gömülmüş olmaktır. İşte devrim bizi bu ölüm çukurundan kurtararak dirim varlığına, dirim aydınlığına çıkarmak için önümüzde ışıklı bir yol açmıştır.

Gerçek büyük Türk devriminin tek amacı, bizim o eski Osmanlılığı atıp, Türklüğümüzü bulmamızdır. Çünkü Osmanlılık, fizik ötesi bir varlık taşıyan, bir ortaçağ hayatından kurtulamamış olan bir toplumdan başka bir şey değildi. Bundan dolayı Osmanlılık, 800 "kültür" ile "din" birbirinden ayrılmadığı,din kültür yerine geçtiği ve böylece toplum ulusal kültürünü yitirdiği için, bütün Osmanlılık asıl gerçek varlık olan Türklükten ayrılarak fizik ötesi, gizemsel varlık içine gömülmüş oluyordu. Bundan dolayı Osmanlılık bütün hayatı boyunca — arada bazı ilerlemeye doğru atılmalar olmakla beraber — denebilir ki hemen hemen büyük devrim gelinceye kadar bir ortaçağ hayatı sürmüş oluyordu. Nitekim öyle gizemsel bir varlık içinde kendi benliğini yitirmiş olan toplumlar, artık dıştan yaşama aracı ararlar. Bunlar bir çeşit gizemsel olaylarla, hayatı yürüttüğü sanılan ve inanılan birtakım gizemsel kurumlar olan tekkelere ve şeyhlere bağlanmak ile, ancak bu dünyada yaşayabilecekleri sanısında bulunurlar.

Henüz kendi dinsel varlığını bulamamış olan toplumlarda, bu durum olanca kuvvetiyle kendini gösterir. Osmanlılık hayatında da bunu bütün açıklığı ile görüyoruz. Başta halife olan padişah olmak üzere Osmanlı büyüklerinin her birinin bağlandığı tekkeler ve şeyhler vardı. Bunlar, böyle kendilerine

bağlananları kendi yetkileri altında bulundururlardı. Hayatın yürümesi, yaşamanın tek aracı olarak bunların kutsal etkilerini yenileyecek kuvvetlendirecek birtakım gizemsel olaylara kendilerini kaptırmış olurlardı.

Halbuki Türklüğün kendisi — Türk tarihinde gördüğümüz gibi — gerçek bir varlık olduğu gibi, Türk hayatını yürütecek, Türklüğü yaşatacak olan her araç da ancak bilim gibi, teknik gibi gerçek konulara dayanır. Bu ortaçağ hayatının gizemsel araçlarından başka bir şey aramayan Osmanlılık, Türklüğün bu gerçek durumundan tamamıyla uzaklaşmış oluyordu.

İşte bugün Doğu illerimizde de ortaçağ hayatına dönme, Osmanlılığın o gizemsel gidişine yönelme kendini göstermiştir. Bunun için de kendilerine gizemsel kuvvetler olduğu tasarlanan şeyhlerin ve onlarla birlikte ağaların "nüfuzları" adeta birtakım yetki halini almaya başlamış oluyor.

Nitekim uzun zamanlar Diyarbakır'da bulunmuş olan ve oraları iyi bilen Diyarbakır Baro Başkanı'nın şöyle anlattığını görüyoruz:

— Adına Şark dediğimiz Diyarbakır da dahil, bu bölgenin her yönden özel bir önemi vardır. Bu bölgede yer yer mahalli kuvvetler, maddi ve manevi nüfuzlar birer otoritedir... Halkın dini hislerini muhtelif telkin ve tesir konusu yapan çalışmaların vehameti karşısında hükümetin çok dikkatli bulunması şarttır. İleriye ve iyiliğe gidişe, medeni akışa karşı; türlü söylentiler, metodik bir şekilde gayretler sarfedilmektedir.

Yer yer basit gibi görünen bu durumun, aynı şekilde devamı, davanın özünü zedelemek istidadındadır. Tezahürler kıyafetlerle başlamıştır. Şalvarların, peçelerin çoğalması, gizli ve zararlı tedrisatın artması, hemen mevcut ilkokullarla paralel olarak medreselerin vücudu da dikkati çekmektedir. Silahsız değil köy, tek köylü yoktur.

Ağalık, yer yer Osmanlı devletleri zamanındaki durumu almıştır. Her birinin muhiti, bir nüfuz sahası vardır. Bu durumun hiç olmazsa ikinci bir nesle geçmemesi için çok

taraflı, muhakkak çok masraflı, partiler üstü bir düşüncenin değişmez programıyla ilkokul seferberliği hayati bir ihtiyaçtır. Bu yapılmadıkça, ne denirse densin, manevi bağ her gün biraz daha zayıflamaktadır. Bu, çok acı bir hakikattir; fakat ne yapalım ki, gerçeğin ta kendisidir.

Gezen yazarın şu sözleri de ne acıdır:

— Şeyhler, Doğu'nun her şeyidir adeta. Binlerce cahil, saf, garip insanın idaresi, alabildiğine istismarı onlara vergidir. Şeyh, bir emirle bir insanın vücudunu ortadan kaldırtabilir; böylesine nüfus sahibidir. Şeyhlerin bu derece etkisinden de siyasi bakımdan istifade, maalesef mevcuttur.... Onların bu azgınlığı, sorumsuzluğu, rezaletleri zamanla kendilerine verilen sözlerden ileri gelmektedir. Müritler silahlıdır...

Tekkeye, şeyhe olan bu bağlılık değil midir ki bu kadar yıl önce (Menemen) kara vak'asını meydana getirmiştir. O vakit içim kan ağlayarak şöyle demiştim:

"... Kurunu vustanın din muharebelerini andırır tarzda gayz ve kin dolu havsalalarından südûr eden ve bugünkü medeniyet âlemine karşı yüzümüzü kızartacak olan bu çok vahşî, çok menfur hareket, Türk tarihinin sayfalarına son bir kara vak'a olarak yazılacaktır.

"Hidayet meş'alesini istikbalin parlak nurunda değil de, mazinin zifirî karanlığında, medeniyetin göz kamaştırıcı ziyasında değil de, bedeviyetin kurunu vustaî zulmetinde arayan bu sefillere, zihniyet itibariyle ne kadar acınırsa, kanlı cüretleri itibariyle de o kadar ağır ceza gerektir. Halkçı ve cumhuriyetçi olan Türk milleti, artık yalnız kendi asil benliği, kendi yüksek varlığını tanır. Kurunu vustanın köhne zihniyetinden arta kalmış olan şeyh gibi, tekke gibi, mürit gibi çürümüş, kokmuş mefhumlarla alâkası yoktur ve olamaz...

"Bedbahtlar! Sizi yaşatan, sizi koruyan milletinizden büyük şeyh, vatanınızdan mukaddes tekke, vatandaşlardan aziz mürid mi olur?

"Sefiller, dünkü eshabı kehf gibi uyumak değil, bugünkü eshabı medeniyet gibi uyanmak lâzım...

"Kara cahiller, hangi şeriatı istiyorsunuz? Şeriat gökte değil yerdedir. İşte senin vatanın, işte o vatanın sahibi olan büyük millet, işte o milleti temsil eden Meclis, işte Meclis'in senin varlığını korumak için meydana koyduğu kanunlar. Bu kanunlar senin vatanının şeriatı değil de nedir?

"İçinde yaşadığın, havasını teneffüs ettiğin, bütün varlığını onun sayesinde edindiğin bu öz milletinin, bu öz vatanının senin varlığını korumak için meydana koyduğu şeriattan başka daha ne şeriatı istiyorsun? Bugünkü yepyeni varlığının, medenî hayatının bu yeni şeriatı sana kâfi gelmiyor da, asırların köhneleştirdiği kurunu vustaî ahkâmı bugünkü varlığına uyar mı zannediyorsun?

"Lanet bu köhne zihniyeti sana verenlere, bu bâtıl itikatları sana telkin edenlere... Yüz binlerce lânet... 'Kara vak'a karşısında' (Vakit gazetesi, 30.12.1930).

"Bu kara vak'adan yirmi üç yıl geçtiği, artık yurdumuz uygarlık âleminde uygar uluslarla atbaşı beraber gitmeye başladığı, yurdun her yerinde bu uygarlık yolunda ilerlemek için çalışılmağa başlandığı bir zamanda tıpkı (Menemen) de olduğu gibi bir (Malatya) suikastı kendini göstermiştir. Demek ki aynı sapıklığın sinsi sinsi yürümekte olduğu meydanda... Fakat bu ne korkunç bir haldir! Zaten tekke gibi, şeyh gibi artık bugünkü hayatta yeri kalmamış olan kurumlara bağlanma gibi bilgisizliğin, görgüsüzlüğün sonu bundan başka ne olabilir?... Artık yeter... Çok korkunç sonuçlar verecek olan bu (kara vak'a) nın bu gibi yeniden tekrarlanması karşısında bunlara en ağır cezalar verilecek bu bâtıl itikatların kökünden kazınmasından başka çıkar yol var mı?"

Prof. Nimetullah ÖZTÜRK



— Eğitim Bakanına "Doğu illerindeki eğitim hizmetlerinde gerilik olduğu söyleniyor, ne dersiniz?" diye sorduklarında...

... "Bu sözler; memleket işleri hakkında hiç bilgisi olmayan partizanların iddiasıdır; durum hakikatte tamamen ber'akistir!" diye cevap vermiş...

... Doğu'dan röportajlar yapan arkadaşımız Fikret Otyam'ın yazılarından da öğrendiğimize göre, her köyde okul yoksa da, medrese var. Bu gerilik değil de nedir?

... Soldan sağa yeni yazı yerine, sağdan sola eski yazı da geriliktir. Eğitim Bakanının demecinde geçen "Ber'akis" kelimesi dilde gerilik değil midir?

... Bakana göre medrese öğretimi eğitimdir. Sağdan sola yazının adı eğitimdir. "Ber'akis" kelimesi de dilde eğitimdir. Bu nasıl eğitimdir?

H — Bu, eğitim değil, aslında "eğitin" dir bayım!...

Günün Meselesi:

FIRSAT DÜŞKÜNLERİNİN AÇIKLANAN GAYRETLERİ

Güneydoğu Anadolu'ya yaptığımız seyahatlerden birinde idi. Şehirlerde, kasabalarda, köylerde karşılaştığımız her sınıf halk Arapça konuşuyordu. Daha yukarılara çıktıkça, Arapçanın yerini Kürtçe aldığını görmüştük. Aralarında Türkçe bilen yok değildi. Fakat onlar kendi dillerinde ısrar ediyorlardı. Doğu hizmetinde bulunan memurlarımız: "Bizim çocuklarımızın da dilleri, şiveleri bozuluyor" diye endişe içinde idiler.

Bir dağ köyünün ileri gelenleri ile konuşuyorduk. Arkadaşlarımız "Cumhurbaşkanı"nın ne ifade ettiğini bir türlü anlatamadılar. Nihayet mahalli hususiyetleri bilenlerden biri "Reisicumhur hazretleri" deyince, bütün başların saygı edasıyla eğildiğini gördük. "Hazret" kelimesinden "Reisicum-

hur" un büyük bir adam olduğunu idrak etmişlerdi. Ama, onların gene "Cumhurbaşkanı" hakkında hiçbir fikirleri yoktu!

Etrafta dolaşan irili, ufaklı çocukları gösterip sorunca; birinci, ikinci, üçüncü karılarından kendi çocukları olduklarını söylüyorlardı. Medeni Kanun nikâhına "hükümet nikâhı" adını veren, bunu yerine getirilmesi gereken bir nevi vergi mükellefiyeti sayan düşünce bu vatandaşların kafalarına yerleşmişti.

Milli Mücadeleden sonra birbirini takip eden iç isyanları bastırmış ve devlet otoritesini tesis etmiştik. Bozguncuları tehlikeli bölgelerden uzaklaştırdığımız için emniyet havası yaratmıştık. Lakin, cumhuriyetin feyzini buralara, layıkı ile yaymaya, inkılapların hikmetini tam manasıyla sindirmeye vakit bulamamıştık.

Daima söylendiği gibi, çeşitli cepheli kalkınma planından mahrum olduğumuz için, Doğu'ya giden memurlarımız atıl kalmışlardır. Hatta resmi makamlarımızca "mahrumiyet bölgesi" denen bu bölgeler, hizmet alanlar tarafından "sürgün" sahası şeklinde telakki edilmiştir. Çünkü gidenler, ne kadar müddet kalacaklarını ve ne iş görmek için gittiklerini bilemezler. Çoğu defa başarısızlığı veya geçimsizliği dolayısıyla yerlerinden uzaklaştırılan memurlar Doğu'yu boylarlar. Hele çok partili demokrasi hayatına girdiğimizden beri partizanların emellerine hizmet etmeyen memurlar, soluğu kuş uçmaz, kervan geçmez yerlerde almaktadırlar. Demek oluyor ki, Doğu ve Yakındoğu vilayetlerimiz bir nevi "gayri memnunlar" tarafından idare edilmektedir. Tabiatıyla başarısızlığın amili olmaktadırlar.

Hükümet merkezinin Ankara'ya götürülüşünün sebeplerı arasında, memleketimizin ihmale uğrayan ve devletin nazarlarından uzak kalan en ücra köşelerini gözönünde tutma maksadı da vardı. Bu suretle geleceğin Türkiyesi "dörtbaşı mamur" bir vatan olarak yükselecekti. Sürekli harplerin ve isyanların tahrip ettiği, maddi kaynaklarını zaafa uğrattığı bir memleketi kalkındırmak elbette güç bir işti. İktisadi

imkânlarımızı geliştirme yolunda, hiçbir dış yardım görmeden hayli teşebbüslere girişildi. Kendi yaramızı kendimiz sarmak ve her işimizi kendimiz yapmak mecburiyetinde idik. Bir yandan da, Türk milletinin medeni yapısını düzenleyecek sosyal inkılaplara başlamıştı. Karşımızda duran çeşitli meselelerin hayat noktasını, işte bu inkılaplar teşkil ediyordu.

Zora dayanan idareler nasıl ayakta duramazsa; baskı altında yapılan inkılaplar da uzun ömürlü olamaz. Görgü ve bilgisi mahdut halk topluluğu, hayırlı neticeler verecek her hareketi yadırgar. Eski gelenek ve görenekleri kolay kolay feda edemez. Fırsat bulunca, iğreti bir kisve durumunda bulunan ve baskı kanaati doğuran yenilikleri fırlatıp atmakta tereddüt etmez. Bu bir sosyoloji kaidesidir.

Halkın cehaletini ve gerilik müesseselerini muhafaza yolundaki taassubunu istismar vasıtası olarak kullananlar, idarenin müsamahasını, daima otorite sanatı telakki etmişlerdir. Şu halde inkılaplarımızın satıhta kalmaması ve bu fırsat düşkünlerinin göz açmamaları için, azami dikkati sarf etmemiz lazım gelirdi.

Talihsizliğimiz burada da kendini göstermiştir. İdare sorumluluğunu üzerine alanlar kültür seferberliğini, doğru dürüst yürütememişlerdir. Eğer, kuvvetli bir Milli Eğitim sistemini memleketin her yanına yayabilseydik, hem Türk çocuğunun yüzde yüzünü ilk öğretimden geçirmiş olurduk, hem de "gezici vaiz" adı altındaki yobazlara meydan bırakmaz, gezici ve basit öğretmenlerle yetişkin halk topluluğunu kültürün murakabesi altında tutardık.

Son birkaç yıllık demokrasi mücadelesinin, esas ideallerimize nasıl sırt çevirdiğimiz; bu yüzden mevki ve ikbal peşinde koşanların ne roller oynadıklarını gittikçe daha iyi anlıyoruz. Bunca emek ve fedakârlıklarla elde edilen varlığı yıkmak isteyenler gerçekten meydanı boş bulmuşlardır. Demokrasinin feyzinden, Türk milletinin müsamaha ve hayırhahlık duygusundan faydalanarak Doğu'ya dönenler, iktidarın gölgesine sığınacak kadar cüretkârlık gösteriyorlar! Zaman zaman onları kendimiz gidip görüyoruz. Yurdun uzak

ve yakın köşelerinden gelen aydın dostlarımız anlatmakla bitiremiyorlar. Ve nihayet sırf bu durumu incelemek için giden meslek arkadaşlarımız, kanunların verdiği imkân dahilinde yazıyorlar... Yazamadıklarını da bize dilden naklediyorlar.

Bozguncu kitle, inkılapçı ve medeniyetçi aydın Türkleri dinsizlikle, gâvurlukla itham etmektedir. Sanki, camiler kapatılmış, dini ibadet yasağı konmuş gibi, yer yer bu iğrenç propagandalarına devam etmektedirler. Bozguncu gayreti gösterenlerin en korkunç silahları, kanunların müeyyidelerinden kurtulabilmek için, Demokrat Parti iktidarının kendileriyle beraber olduğunu söylemeleridir. Derhal ilave edelim ki, fazilet sahibi, inkılapçı Türk aydınları hangi partiye mensup bulunurlarsa bulunsunlar, böyle bir zillete katlanamazlar.

Bununla beraber, idare teşkilatımızın, bilhassa Diyanet İşleri Reisliğinin vazifelerini gerektiği şekilde yapmadıkları muhakkkaktır.

Dünya gazetesinde verilen iki havadisi okuyanların gözleri dehşetle açılmıştır. Şeyh Sait'in kardeşleri, akrabaları Demokrat Parti safları arasına karışıyorlar... Üstelik de Diyanet İşleri Reisliğinden kopardıkları vesikalarla gezici vaizlik kisvesine bürünüyorlar... Köy köy dolaşarak inkılapları yıkacak ve dolayısıyle milli bütünlüğü parçalayacak şekilde propagandalar yapıyorlar!

Diyanet İşleri Reisliğinin her vilayet ve ilçede müftüleri vardır. Mahiyeti malum olan ve dini ehliyetleri bulunmayan bu adamlara nasıl vesika verdirtiyorlar? Din işinin bu kadar hafiften alınmasına akıl erdirmek güçtür.

Devlet Bakanı Celâl Yardımcı, ihmali görülenler hakkında takibat yapıldığını söylüyor. Arkadaşlarımızın bildiremedikleri daha ne kadar ehliyetsiz, liyakatsiz; fakat gizli maksat güden adam vardır da sereserpe dolaştıkları halde biz bilmiyoruz...

İş sade bununla da bitmiyor. Doğu'dan Batı'ya kadar bütün Anadolu'da, hatta İstanbul'un içinde mahalle mektepleri faaliyette bulunuyor. Doğu'da öğretmenler hayat tehlikesi altında mücadele ediyorlar. Avuç dolusu para safr

edilerek açılan okullar öğrenci bulamıyorlar. Kara peçeliler alıp yürüyor. Sanki Türkiye'nin dışında imiş gibi küçüklü büyüklü medreseler din hocası (!) yetiştiriyorlar. İsteyenler bu faaliyeti zahmetsizce görüyorlar. Fakat koskoca idare teşkilatımızın bunlardan haberi olmuyor! İşte bunu da havsalamız kabul etmiyor.

İnkılapçı Türk basını vazifesini yapıyor. Arkadaşlarımız, mahallerinde gördüklerini yazıyorlar. Dava müşterek olduğu için meselenin üzerinde vakit kaybetmeden, ehemmiyetle durmak lazımdır.

Devlet Bakanı Celâl Yardımcı, Diyanet İşleri Reisliği kendisine bağlı olduğu için, tahkik ve takiplerine devam edebursun. Fakat hadisenin sorumluluğu bir daireye veya Bakanlığa ait değildir. Kuru gürültü ile, tekzip ve tavzihlerle geçirecek vaktimiz yoktur. "Açıklandı" diye "mevzii" tedbirlerle yetinme cihetine gidildiği takdirde, kıvılcımların görünmemesi için, ancak ateşin üstü örtülmekle kalınmış olur.

Halk dini bilgiden mahrum yobazlarla değil, aydın öğretmenlerle ve gerçek bilgi sahibi insanlarla aydınlatılır. Binaenaleyh ortada bir hükümet vazifesi ve bir hükümet sorumluluğu vardır...

HAYRİ ALPAR

GİDE GİDE 3

Bir Urfa halk türküsünde şöyle denir:

BAŞIMIZA GELENİ
ROMANA YAZAK!...

HARRAN HOYRAT VE MAYIN

KAYBOLURUM...

"Kaybolurum, dedim kaybolurum Ankara'dan... 15 günlük bebemle altı yaşındaki Elvan kızımı alır kaybolurum... Ötelere, çok ötelere giderim... Memleketime bırakırım, karımı, çocukları... Ben kaybolurum."

Öyle yaptım. Kanarya ile Saka'yı komşulara bıraktım. Benim yüreğim bir hoş, içi sevgi dolu, kıpır kıpır, insan sevgisi, bitki sevgisi, yaratık sevgisi dolu... Kötü de olsa bu huyum kurumasın, istemem.

Bir gecede üç kere kapıya dayandı polis, polis görevli... Çoluk çocuk ağlaşır, kadın ağlar. Ağlaması neyse, tutup sütü kesilir 15 günlük bebenin!... Ne suçu var şu körpeciğin bre zalimler, ne suçu var? Dünya başınıza yıkıla!

İlk yolculuk...

15 günlük bebemin ilk yolculuğu bu, 223 kilometre, ırgalanan bir otobüste. Ananın sütü kesilmiş korkudan! İnek sütüyle su karıştırın dediler. Karıştırdık... Ama ekşimiş şişede! Daha yarı yolda tüm kötüledi çocuk! Ağlamasına ne

can dayanır, ne yürek! Bir sancı ki, düşman başına bile değil...

Sabahın köründe...

"Sana emanet reis, dedim, ağama... Sana emanet... Ben mi? Ben kaybolurum bana bakmayın siz."

Sabahın köründe yol kavşağına çıktım. Bir kamyon göründü. İskenderun'a benzin almayan almaya giden... Ses alma makinesini bacaklarının arasına aldım. Fotoğraf makinesi çantasını destek edip derin uykulara vurdum... Bor göründü öteden yeşil yeşil... Tüm sersemlemişim... Ne Bor'u? Yeni yoldan gideriz. Bor yok! Ulukışla o... Toroslar ak ak bulutlar içinde... Nasıl bir sabah bu? Nasıl güzel yeşil, nasıl güzel mavi bu? Dağlar... Ak ak çiçekler, böğürlerinde kan çanağı gelincikler... Tarlalar, yeşiller, allar... Nasıl güzel hava bu, çam kokulu... Pozantı, Toroslar... Bu yurt bizim yurdumuz, bizim ülkemiz... Kimsenin değil tek başına... Neden özgürlük yeli esmez bu topraklarda? Neden insan mutlu değil, neden kardeş kardeşe düşman? Neden insanlar tedirgin, ürkek? Neden el ele, pazu pazuya verip, kafa kafaya verip çalışmayız bu yurt için, kendimiz insanlık için? Neden öte uluslar gibi füze atmayız mavi göklere de, birbirimize kazık atarız?

Şeker Pınarı...

Şeker Pınarı'nda tankeri kenara çektik, bol kırmızı biberli kebaplara yumulduk. Otobüsler, taksiler, kamyonlar dolusu insan akın akın iniyor su kenarına... Gök gürledi gümbür gümbür. Yeni bir otobüsün yolcuları koşarak inip alayçiğin altına sığındılar... Baktım bizim "Uzun İlhan" kavaklar gibi sallanıyor... Sarıldık özlemle... "Nerelere dedim, nerelere yağmur kaçağı?" "Kayboluyorum" dedi. Tek

kelime! "Var mısın güney ellerine, sınır, Harran topraklarına, Urfa'ya, Antep'e, Kilis'e, Nizip'e, çok ötelere, Ceylanpınar'a?" Varmış... Oturup yağmur altında paralarımızı vurduk birbirine... Hem kayboluş, hem ekmek parası... Gazete zincirlere vurulmuş... Ne olacağımız belli değil... Harran var ya Harran, o canım yoksun insanlar yurdu, oralara gideriz... Oturur yanık türküler dinleriz, dertler dinleriz... Sonra kısmet olursa yazarız... Üç beş kuruş geçer elimize bizim de... Çoluk çocuğun karnı doyar...

Kamyonlar, otobüsler deli yağmur altında yollara düştü.

Yaşar ne diyeyim sana?

Adana'dan da çıktık... Bereketli topraklar üzerinden Antep'e doğru gidiyoruz... Sorunlar kafamda teker gibi dönüyor... Nasıl bir berekettir bu? Nasıl bir zenginliktir? Çukurova bu... Çukurova daha genişlemiş, daha bereketlenmiş gibi geldi bu kez... Derken bir yağmur başladı Çukurova topraklarına, bir yağmur başladı, yağmur tanelerinin iriliğine ben diyeyim bir nohut, siz deyin iki ceviz... Parmak parmak dökülüyor, urgan gibi... Otobüsün cam silgeçleri yetmez oldu... Çizmeli ayaklarımı şöyle bir uzatıp gerindim...

— Boşverin, dedim. Çukurova'nın yağmuru fırt deyip geçer!...

Bilgiçlik tasladım, ukalalık ettim. Gerçi beşinci geçişim bu topraklardan; ama hiç yağmura tutulmamıştım. Yağmur delice, yağmur çılgınca yağıyor... Yollar taşıp taşıp boşalıyor, kütükler, ağaç dalları, kumlar, taşlar akıyor... Yollar akıp gidiyor... Yollar akıyor... Bir saat, iki saat, üç saat... Taaa Başpınar'a gelinceye dek... Yağmur... Yağmur... Yağmur... Çılgın yağmur...

Yanımdaki Gaziantepli, sırtımı tapışladı:

— Hele hele agam, Çukurova'nın yağmuru nasıl geçerdi, fırt deyip mi?

Yerlerin dibine geçtim. Yaşar Kemal'e içimden bir savurdum! Onun bir kitabından aklımda kalmış bu laf... "Çukurova'nın yağmuru fırt deyip geçer." Aha Yaşar dedim, yine Allah'ına kadar savurmuşun. Rezil ettin beni Çukurova topraklarında!

Adnan'ın dükkânına postu serdik...

Adnan can çocuktur, has çocuktur, gazete kitap satar, kafası çalışır, kendi çalışır ama şu rakıya ısrarı yok mu gebertir adamı... Gaziantep bıraktığım gibi... Dost, konuksever halk, çalışkan halk... Yüzlerce eski ahbabı bir çırpıda bulmak iş değil.. Ama kalırım sonra Antep ellerinde... Bırakmazlar... Kal burda burda derler... Bilirim. Dükkânın hemen karanlık bir köşesine çekilip yarenliğe daldık...

Bir kalp gibi...

Gaziler şehri Antep'te; gezdiğim, gördüğüm her yer gibi "Sonumuz nere varacak agam" la çarpıyor. Tutayım çenemi diyorum, tutayım... Ne mümkün? Başlıyoruz zalimden, zulümden... 5 Mayıs olaylarından... Yumruklanmasından.. Korkularından... Coptan... Gaz bombasından... Dipçikten, atlıların üzengilerinden... Breh yavrum, kaynıyor Gaziler Şehri Antep... Kazan gibi kaynıyor... Ne kaynaması barut bir yanda, ateş beri yanda! Gitgide yaklaşıyor, coşuyor Gaziantep konuşurken... Adnan maşrapayı uzattı, fıstıkla bir nefes rakı yudumladım... Gündoğdu ağabey geldi, ağam gibi severim Gündoğdu'yu..."Hele hele al bir daha" dedi... Sonra başladı hürriyet üstüne...

Elden ele, dilden dile...

Radyolar bangır bangır bağırıyor. Tahkikat Komisyonu-

nun bildirilerini okuyor... Millet salt kulak kesilmiş... Bir diş gıcırtısı, homurtunun yürekten geleni...

"Yeter gayrı yeter ağam, bu zulüm ne? Düşman mıyız?" Soruyorlar birbirilerine: "Düşman mıyız?"

30 Ekim 1957

29 Ekim 1957'de durmamacasına otomobil sürüp Ankara'dan Gaziantep'e gelişimi hatırlıyorum... Yine yağmur yağmıştı, ama bölük pürçük. Nasıl heyecanlıydı Antep, Gaziler şehri Antep... Kardeşi kardeşe vurdurmak isteyenlerin elleri böğürlerinde kalmıştı... Vurmamıştı kardeş kardeşi ama, Recep çocuğun, yedi yaşındaki Recep çocuğun — Birkaç ölüden biri — vuruluşunu yaşadım bir kez daha... Tüfekler patlayınca Recep çocuk, "anam... anam..." diyerek koşar... Tam DP'nin önündeki sokağa dalar... Keklik gibi sekmektedir. Bir silah sesi, bir daha ortalık karışır... DP binasının olduğu yerden silah ölüm kusmaktadır. Recep çocuk koşar, "anam... anam..." Birden sıçrar, bir daha sıçrar, tökezler Recep çocuk... Kalkar, bir daha düşer... Sürünür yerlerde... Bir inşaat vardı orada... Kumlarını görmüştüm gidip... O kumlara yaklaşır, kum serindir... Acıdan tırnaklar kumları... Avuçlar, yer kumları yedi yaşındaki Recep çocuk ve kumların üzerinde kıvrılır, kalır öylece... Bir assubay koşar, kucaklar Recep çocuğu... Ama ne fayda, Recep ölüdür gayrı...

Urfa'ya...

Gitme dediler, kal burda burda... Ne olacaksa beraber olsun... Kırdımbiliyorum dostlarımı;ama yolcu yolunda gerek...

Kupkuru toprak, güneş yer yer sarartmış... Otobüs ırgalana ırgalana gidiyor, sürmüyor şoför. Bu sürat asrında delleniyor insan... Ama ne çare dolmuşla gidemedik, para inceden inceye hesaplı...

Ve Urfa...

Yıkıldık Urfa'ya... Dört gelişimde de kaldığım otele indik... Çizmelerimi çıkarıp şöyle bir uzandım... Akşamdı... Sivrisinekler vızlıyordu... Kalmışım öyle.. Uzun İlhan dürtükledi, "Yahu, dedi, sabah olmuş." Sabah dediği iki buçuktu!

Timur'un fili!...

Bizim işimiz ak kâğıt üstüne yazımlı iş... Konaklarımız gazete satıcılarının, kitap satıcılarının dükkanları... Urfa'da cadde üstünde Sami'nin dükkânı var... Serin mi serin... Kılıçaslan ise olgun kişi, eskilerden, aydın bilgili, konuksever, tatlıdır söyleşileri... Kılıçaslan yürekdeşimize haber ilettik, biz geldik diye... Bir İsa Barak var, Urfa oyunlarını öylesine iyi oynar ki İsa Barak, diyarı gurbette madalyalar almış... Koştu gitti Kılıçaslan'a... Sonra Sami'nin dükkânında tatlı söyleşilere daldık... Urfa tarihinden, türkülerinden, manilerinden. Söz geldi eski Vali'ye dayandı... Vali ki vali, etmediğini komamış garip Urfalılara, hem komik, hem acı... Timur'un fili fos kalır yanında! Nere gittiysem, kiminle konuştuysam hep giden Vali'nin öyküleri...

Bir bölük jandarma!

Urfa'nın bir anacaddesi var, esnaf sağlı sollu karınca kaderince yerleşmiş, dükkânlara, cadde boyu... Urfa'nın en kalabalık yeri... Pazarı olur her il, her ilçe gibi Urfa'da haftanın bir günü... En kalabalık saat; millet alışverişinde... Vali görünür önde... Ardında müdürler, müdür muavinleri, şube müdürleri, veterineri, milli eğitimcisi, sağlıkçısı, tarımcısı, yani tüm il teşkilatı... Emir emir, geleceksiniz, gelirler, sağlı sollu, elleri tomsonlu jandarmalar, komutanla-

rı... Vali'nin etiket teftişi var! Etiket teftişi değil, gövde gösterisi. Halk birikir "ne var ki" diye? Vali'nin istediği bu zaten, kalabalık olsun, esnaf işini gücünü bıraksın. Vali'nin söylevini dinlesin! Vali çeker nutku... Bakar zavallı bir kadının elinde bir bakraç yoğurt... Yoğurt ama, ekmek parası bu... Kaç para yoğurt, kadın? 150 kuruş Efendi, iki kilo kadar var... Ne, kilosu 75 kuruş mu? İhtikâr ha? Haydi yoğurt satılık kilosu otuz kuruşa... Zorunlu satış... Aman etme eyleme Efendi! Vali bu... Koca Vali! Çarşının içinde bir gövde gösterisi, tüfekle, tomson makineli tabancayla... Portakal satılıyor, bir esnaf dökmüş ortalığa... Vali emir verir, haydi yurttaşlarım alın birer tane benden size ikram... İlkin almışlar... Bir iki almışlar. Ama esnaf dert yanar, yahu parasını kimden alacağız? Vali'den... Ama Vali'nin yanına girebilirsen gir... Gitti gider bir çuval portakalın karşılığı...

Silah sesleri...

Bir katil aranır Urfa'da, ünlü bir kişiyi vurmuştur... Katil azılı kişi, vukuatı çok... Urfa huzursuz, Urfa sıkıntıda... Urfa söylentiden çalkalanıyor ayran gibi... Vali emir verir, "Katil yakalanır yakalanmaz bana haber vereceksiniz ilkin." Neyse, yakalanır katil. Vali'ye haber iletirler... Vali otomobiline atlar gider olay yerine... Sabahı bekler... Sabahın köründe bir yaylım ateş, bir yaylım ateş, sanırsınız savaş var... Derken Vali'nin elinde tabanca arkada katil eli kolu iple bağlı, sağda solda jandarma, zafer dönüşü! Derken bir haber, halk Vilayetin önünde toplanacak... Kalabalık tamam mı? Ver söylevini, katili şöyle yakaladım, böyle yakaladım... Adamı iyice bir teşhir, sonra odasında alıkoymak! Savcı ister, o der vermem. Bir komedi...

Derken imar...

İmarcı çok memlekette... Bu da başlar imarcılığa... Yık

yıkabildiğin kadar... İndir kaldır, kenara çek... Fazla oldu öne al... Derken bir başka il'e tayin olunur da Urfa kurtulur. Ama işin en tatlı yönü, bir zamanlar kendini uyarmaya çalışan doğru kişilerin önünde hatalarını kabul edip yalnız onlar tarafından uğurlanması... Dinledim, dinledim de hep Aziz Nesin'i andık... On beş kitap yazabilirdi.

Anzelha...

Akşam çayını Anzelha Parkı'nda içtik... O sayısız balıklar bıraktığım gibiydi... Halilrahman'ın çevresinde dolaştık... Serin taşlara başımızı dayayıp tarihlerin içine gömüldük... Camiin kenarında göz göz odalar var... Sarı benizli çoluk çocuk gördük, ayakları takunyalı, başları takkeli... nur öğrencileri... Ünlü Buluş Hoca'nın dediği gibi nur değil, nursuzluk...

Gölün kenarında, haşlanmış nohut satılıyordu, balıklar için, hayrına alıp dağıttım.

Devedikenleri...

Devedikenini bilir misiniz? Ben ilk gördüğümden yana vurgunum deve dikenine... Ne güzel bir bitkidir... Yıldız yıldız dikenleri, mor çiçeği püsküllü. Diğer bitkilerin yanında daha bir onurlu duruyor, enine boyuna... Yiğit,yürekli bir hali var. Ama inanın dostlarım, devedikenini bu özelliklerinden değil de, susuz topraklarda bittiğinden severim. Asil bir bitkidir devedikeni. Yoksun toprakları şenlendirmesindendir saygım, sevgim. Harran topraklarının, susuz Harran topraklarının gülü.

— Akuy "kardeş" dedi yanımda oturan adam... Akuy, ne taşırsın devedikenini?

Güldüm.

— Severim, severim devedikenini de ondan...

Anlattım neden sevdiğimi, yanında taşıdığımı... Oysa on beş günlük İrep kızımla Elvan kızımı da nasıl severim anlatamam... Eğer sevdiklerimizi yanımızda taşısak nic'olur halimiz? Tanrı, yürekleri salt, tak tak atsın diye yaratmadı ya!...

Akçakale'ye gidiyorum, trene binmeye... Oradan mı? Oradan giderim Ceylanpınar'a... Hışıf Gazalları (Ceylan yavrusu) tutar tutar, severim, bebelerim yerine... O kara, o iri, o mühür gözlerinden öperim... Pamuk pamuk sırtını, yanacıklarını okşarım. Okşarım da hasretimi savuştururum.

Adam tabakasını çıkarıp sardı tütünü. Tükrüklemeden uzattı:

— Garip, dedi garip akuy (kardeş) hele alıver.

Aldım... Ben "garip kardeş" im onun gözünde... Hem garip, hem kardeş... Oy! Oy! Seveyim, kurbanların olayım o yüreğinin, dost yüreğinin... Tükrükleyip uzatsaydı da yine içerdim o sigarayı. Ama bu adam cahil, okumamış, görmemiş! Oy yüreklim benim, pekiy nereden bi inceliğin?

Başı poşulu, yol arkadaşımın... Dertli, durgun... Susuştuk dakikalarca... Yanında yaşlı bir kadın var. Onun yanında gepgenç ahu gözlü bir kadın. Hemen dizlerinin dibinde Elvan kızım kadar bir çocuk... Uzanıp okşayayım dedim saçlarını... Başını kaldırıp baktı ürkek ürkek... Anası mı, büyük anası mı anlamadığım kadın bir şeyler söyledi... Geçmedi ürkekliği. "Gel yanıma otur, seveyim seni... Senin kadar kızım var benim de... Kim bilir neyler şimdi?"

Nasıl da bakıyor gözleri? Ürkek ürkek, ama tıpkı Elvan kızım gibi... Dost dost.. Pırıldak...

Yanımdaki:

— Türkçe bilmez, dedi... Kafasıyla — boşver — yaptı... Türkçe bilmez!... Nasıl iş bu demedim... Ben bilirim de ondan... Bilirim bu yurttaşlarımın anadillerini bilmediklerini... İçim cız etse de, yüreğim küt küt atsa da bilirim bunları... Ben bu yazıları kendim için yazmıyorum... Bilmeyenler bilsin diye çizikliyorum!

Bavulum nerede?

Otobüsten indim. Çevreme bakıyorum... Sınır kasabam Akçakale... Görmeyeli bir bina kazanmış demokrasiden! İlk gördüğüm bu... Baktım otobüs manevra yapar... Aha kardeş bizim bavul? Ta Amerika ellerinden getirmiştim... İçinde tek sermayem fotoğraf filimlerim var... Metin And'ın pilli ses alma makinesi... Ne derim sonra? Niderim? Ödeyemem ölünceye dek, ekmek param anca boğazıma yeter...

— Efendi, yürü...

Döndüm. Yol arkadaşım elinde bavulumla üç metre ötemde durdu. Fotoğraf makinemin kılıf içindeki ayakları, kolunun arasında... Öbür elinde kocaman sepeti...

— Efendi yürüyelim... İstasyon kahvesine gidelim. Otur bi çay iç, dinlen... Yerlerin dibine geçeyazdım. Almak istedim elinden, vermedi... Gözlerine bir baktım...

Gözlerine bir baktım...

Darılmış gibime geldi... Akuy, akuy ben neyim? Kaymakam mıyım ben? Bucak müdürü müyüm? Candarma çavuşu muyum? Karakol kumandanı mı? Değilim, hiçbiri değilim ya, tek sıfatı, GARİP olmak...

Kahveci...

İstasyonun arkasında bir kahve var... Günlerden pazardı, radyoda "Yurttan Sesler" cızırtılı, eski türküler söyler... Suyu çıkmış, pörsümüş, ağızlarda gevelene gevelene irezil olmuş canım halk türküleri!

Bir yanı dövmeli, öte yanı Diyarbakır çıbanlı kahvecinin tık diye dikkatini çektim... Nasıl çekmeyeyim? Ayaklarda çizmeler, başta jokey şapkası... Makineler, ayaklar, üzeri gâvurca yazılı bavul. Kim ola ki bu? Yoksa su mühendisi mi? Ola ki casus! Hemen yaklaştı, kahve söyledim, yandan

çarklı... Unutmuşum yol arkadaşımı... Baktım yok olmuş! Kahveci bir iki manevra yapıp yanaştı yanıma... Bütün gözler, pişpirikte, dominoda değil, bende... Sıkıldım... Ama ne gelir elimden?

"Ulus Gazetesi-Ankara"

Geldi, geldi de buluverdi aradığını... Gözü, fotoğraf makinemin çantasında duran adres yerinde...

Ne olacak halımız?

— Ne olacak gazatacı beg bu halımız? Çevresine bakındı... Bir daha bakıp iskemlesini burnumun içine soktu!

— Ne olacak bu halımız, ha? Ne olacak? Tüm irezil olduk, battık... Yaz, yaz bunları gazataya yaz... Duysunlar... Görsünler şu rezilliğimizi... Saf saf olup dizildik kardeş kardeş giderken, saf saf olup dizildik... Karşıda da bir saf... Bu ne biçim iş? Yoksa birbirimizi mi kıracağız ha?

— Yazamam bunları dedim, yazamam.

Şaştı... Bilmiyorum neler ummuştu benden...

— Yazamam kardaş, gazetemizi kapattılar da... ondan yazamam...

Yol boyu enlik çiçeği...

Yol arkadaşım meğer trenin geliş saatini öğrenmek için istasyona gitmiş... Yanındaki kadınları, çocuğu bir yere yerleştirmiş... "Beg" diye geldi yanıma. Buyur ettim. Çay söyledim... Kahveci arasıra kalkıyor, müşterilerinden oyun sonu paraları toplayıp çöküyordu iskemlesine. Yol arkadaşım biraz ötede, eli çenesinde, dostça bakan gözleriyle bizleri izliyordu... Değildir belki, ama bana öyle geldi... Sonra

İstasyon Müdürü geldi tanıttı kendini... Cesarettir bu, Ulus'un bir yazarı ve İstasyon Müdürü... Hım... demek gerek buna...

— Müdür Bey, dedim, sürerler sonra sizi...

Güldü acı acı... Başını salladı... Suriye toprakları bir cigara içimi ötemizdeydi...

— Daha nereye? Sürüle sürüle geldik buralara beyefendi... Gözleri dolu doluydu... Yirmi yıllık memurum... Daha önce Fransız şirketinden emeğim var bu yollara... Bir roman olur benim çilem. Bir roman olur.

Erce konuşuyordu İstasyon Müdürü... Hani canından bezmiş insanlar vardır ya, kötümser, ama yine bırakamaz şu tatlı canı, kara olmasına kara yaşantıyı... Öyleydi... Sonra kalktık...

Tren geldi dizildi...

Tren geldi dizildi... Kara vagonlar, eski vagonlar... İnsanlar çeşit çeşit... Erler pencere önlerinde su içer, ekmek alır... Bir başkasının en hasından "gurbet türküleri".

— Üçüncü, dedim, üçüncü bir tane, Ceylanpınar'a...

Şaştılar... Neden üçüncü der gibi baktılar, baktılar...

— Basın kartınız yok mu?

— Var, hem kaç yıldır... Ama lütfen üçüncü...

Çünkü yol arkadaşım bavulumu, sehpamı kendi kompartmanına koymuştu da... Ben, yol arkadaşım, ihtiyar kadın, ahu gözlü kadın, küçük kız, bir de maşlahlı, poşulu, uzun boylu, naylon çoraplı, iri gür bıyıklı bir gözü bozlu Halil... Tineçnen Köyü'nden Halil Bulmuş.

Yol boyu devedikeni...

İstasyon Müdürü, garip garip bakarak selama durdu. Yerlerin dibine geçtim. Hakları yenmiş, Fransız şirketinden

kalan çalışmalarını eklememişler kıdemlerine. Söz verdim, duyururum dedim Ankara'daki ilgililere... Umut'um ben... ekmek umudu...

Çizmeli ayaklarımı şöyle bir uzatıp sigara yaktım, birer tane kompartman arkadaşlarıma sundum. Yalnız Halil aldı... Beriki tabakasını çıkarıp sardı, yaktı... Derin derin çekti içine... Bir garip adam bu... Türkçesi bir hoş... çok hafif konuşuyor...

— Şu ne çiçeği? Hiç görmemiştim.

Eski gramofonların ses borusu gibi biçimi var... Renklerin en hoşu, kırmızı, ama bildiğimiz kırmızı değil, adı yok... Oysa ben bilirim renkleri, on yıl emek verdim.

— Hırva, dedi karşımdaki adam... Hırva'dır bu... Şu, işte şu. Nah, Efendi, şu. Ha o işte, Enlik denir ona... Şifalıdır. Kimi yerde hava civa otu derler... Yaralara iyi gelir...

Sağımız Suriye toprakları, solumuz memleketim. Gidiyoruz trene kapılıp...

Halil'in türküsü...

Bir sigara daha yaktım... Halil ilkin hafiften, sonra biraz daha gür, bir türkü kaptırdı... Ne bileyim ne kadar sürdüğünü, ama yedi sekiz istasyon geldik geçtik, türkü bitmedi! Sonra Halil benim dinlediğimi fark edince, sustu... Arapçaydı türkü. Yanıktı... Bir özlem vardı, öyle geldi bana... İçim bir hoştu zaten, daha bir hoş oldu... Sordum türkü ne diyor diye... Nazlandı, utandı, güldü söylemedi. Ben de direndim... Utanarak, "Aman Efendi, dedi, n'apacaksın?" Sonra anlattı:

Sen olmasan ben şarkı söylemem
Her gelenden-gidenden
Halini-hatırını
Soracağım

Bu türkü dostluğumuzu arttırdı... Aklıma ne gelirse sormaya başladım. Daha önce tartmıştım bu insanları... Harran insanlarıydı bunlar...

Susadım. Durduğumuz istasyonda vallahi, tallahi su vardı, parmak gibi, serçeparmağı gibi akan... Şişeyi uzattım. Halil'in yanında oturan İbrahim şişeyi kaptı, saygılıydı.

Gözüm üstüne Efendi...

— Gözüm üstüne Efendi, gözüm üstüne, dedi.

Fırladı gitti.

Daha iki saat yolumuz var...

Tren geçerken jandarma sınır karakollarından erler selama duruyorlar... Yanık toprakların üzerine ak taşlarla karakolların isimleri yazılmış.

Ceylan gözlü kadın...

Sol köşede oturan ceylan gözlü genç kadın, yeniden, ta yürekten bir nefes daha aldı, pencereyi birazcık indirip nefeslendi, sıcak, kavurucu, hava doldu ciğerlerine. Yol boyu, çaktırmadan gözlüyorum kadını, bir derdi var gibime geldi... Ama nasıl konuşturmalı?... Yanındaki — anası olacak — ihtiyar daha dertli görünüyor. Ceylan gözlü derin nefes aldıkça irkiliyor kızına bakıp... Sonra o da içini çekip gözleri dalıyor. Halil sustu. Beriki iki eli çenesinde düşünüyor. Küçük kız — hani Türkçe bilmeyen — ihtiyar kadının dizine kıvrılmış uyuyor. Sordum Halil'e bir aralık. Dudağını çarpıtıp güldü. Uyku bastırınıştı, ayaklarımı daha uzatıp terle, sıcakla boğuşup ölü uykulara daldım.

Bir el vurdu omzuma...

Bir el vurdu omzuma. Nasıl sıçradım, nasıl korktum,

kaleme gelmez anlatması, öylesine... Biletçiydi bu. Elinde zımba yok. Daha önce, uykuya dalmadan önce birkaç kere yan gözle bakıp geçmişti kapının önünden. Bir el vurdu omzuma... Yüreğim durayazdı. Biletçiye hemen biletimi uzattım, uyku sersemi...

"Gel," dedi... "Gel benimle!"

— Gel benimle, gel Beyefendi!

Aha, dedim içimden. Şimdi hapı yuttun. Polisler... Jandarmalar... İl'den il'e teslimler... Rezalet... Ya çoluk çocuk? Ya anaları neyler bensiz? Kadere kırk beş dedim, kadere kırk beş... N'olacaksa olsun be!

Kalktım.

Üçüncü mevkiden, ikiye geçerken şapkam uçayazdı. Tam o sırada biletçi sahanlıkta ikinci mevkiin kapısını açmıştı.

Kan oturdu parmaklarıma, anam...

Kibarlık olsun diye, açılmakta olan kapıyı tutayım dedim. Rüzgâr bu, ne bilir itoğlu it, kibarlığı? Olanca hızıyla "kırt" etti parmaklarımın üzerine, Tanrı gücüyle!... "Anam" dedim.. Öleli on yıl olmasına rağmen yine "Anam" dan medet umdum, anam gibi var mıydı analar içinde? Anam gibi var mıydı?

Parmaklarım gömgök oldu. Derileri şöyle hafifçe çektim, uzadı gitti! Bayılayazdım.

Dert!

Biletçi hemen buyur etti. Yeşil kanepe üstünde bir alüminyum tencere vardı, içinde yağı kıt bulgur pilavı.

Yanında çeyrek somun. Onun yanında bir kiloluk rakı şişesi içinde su... Bir baş soğan ve bir kaşık.

— Buyurun kardeşim, Allah aşkına buyurun.

Buyuramazdım. Utandım da ondan. Oysa, Harran insanları gibiydim, açtım. Susuzdum. Ama dilim vardı söyleyemeyen! Ağzım vardı haykıramayan. Yürekse yürek vardı, ama karşı koyamayan... O ısrar etti, bense yiğitliğe sürdürmedim. Her lokmayı ağzına atışta, sonra her ısırışta, tıpkı tıpkı kasap eti keserken ağzından sular aka aka seyreden, satırın her inişini, kalkışını izleyen garip köpekler gibiydim. Haydi söylemesi ayıp, yazması ayıp değil ya...

Aldı biletçi, bakalım ne dedi?

İlkin neden üçüncü mevkide yolculuk ettiğimi sordu. İkinci, birinci bomboşmuş... Tren benimmiş!... Nasıl da yürekten konuşuyordu. Bir buçuk yıl olmuş bu hatta fazla çalışması... Oysa iki yıl içinde değiştirilmesi gerekliymiş. Dilekçe milekçe hepsi fos... Suçu DP'li, DP'den yana olmamak! Adı Halkçı'ya çıkmış bir kez.. Adı Halkçı'ya çıkmış... Süründürüyorlarmış...

— Onlar kardeşi kardeşe vurdururken nasıl onlardan olurum? Onlar benim hakkımı çalarlarken nasıl onlardan olurum? Onlar kat üstüne kat çıkarken ben bir dam gözde otururum nasıl onlardan olurum? Onlar havyarla kahvaltı ederlerken ben şu yağsız bulguru zor bulursam nasıl onlardan olurum? Doğru değil mi Beyefendi?

Bu sözler...

Bu sözler tıpkı yılan öyküsü gibidir... Kamış gibi uzar gider, ama meyve vermez. Dert yandı memur her solukta. Haklı, haklı ama ben neciyim be? Ne halt edeyim? Ne gelir elimden? Dinlerim dinlerim de yüreğim çok sıkılırsa ağlarım çaktırmadan...

Halil kapıdan baktı...

Halil kapıdan baktı. Kalktım. Kompartmanımıza döndük, üçüncüye.

Umum Gazatalar Müdürü...

Benim ta otobüsten sıra arkadaşım var ya başı poşulu, iki eli çenesinde hep düşünen işte o, bir deyimi çok seviyor. Birisinden söz ederken başına muhakkak bir "UMUM" koyuyor! "Umum Baytariye Müdürü", "Umum Çiftlik Müdürü" gibi...

Meğer ben uyurken biletçiyle konuşmuş. Ona benim için "Umum Gazatalar Müdürü" demiş!

Umum Baytariye Müdürü...

— Acep bilirsin Beg?Ankara'da bir Umum Baytariye Müdürü Mehmet Beg var? Senden iyi olmasın iy Beg'dir. Tanırsın?

Utandım... Ben ki Ulus Gazetesi İstihbarat Şefiyim. Nasıl bilmem Umum Baytariye Müdürü Mehmet Beg'i? Evet desem yalan... Hayır desem cahilliğim ortaya çıkacak. Üstelik yol arkadaşımın gözünde Umum Gazatalar Müdürü'yüm!

Konuşmaya başladı...

Yol arkadaşlarımdan İbrahim konuşmaya başladı. Şuradan buradan... Tarlasından.

"Ağanın elinden elinden
Zalımın dilinden dilinden."

Konuşmaya başladı...

Ağladım.

Diyeceksiniz ki ne gözü sulu adammışsın... Ben bir halt edersem saklamam. Ağladım, zorla değil... Ben ağlarım arkadaş, bunun gibi yurttaşlarımın durumuna ağlarım. Siz gülün isterseniz... Ağlarım, fırsat geçerse elime, oturur yazarım hallerini, duyururum. Başka iş gelmez elimden.

Dinle Beg, dinle...

Dinlemeye başladım...

Karmakarışık...

Not tutmayı oldum olası sevmem... Dinledim... Aradan aylar geçti yazıyorum... Karmakarışık her şey... Üst üste çekilmiş fotoğraf gibi... Ama bir şeyler bulunur, görülür, anlaşılır... İbrahim'de kabahat var, oradan oraya atlıyor!...

Çok gezmiş, İbrahim... Çok gezmiş... Yanındaki Halil'e tepeden bakıyor... Eğer bu adam okusaydı, eğer bu adam okusaydı...

Eğer sen okusaydın dehşet olurdun!

Böyle dedim İbrahim'e... Acı acı başını salladı... Elleri yine çenesindeydi.

— Kaç para eder Beg? Kaç para eder?... Okuyamadık. Nirden okuyacaktık ki... Mektep nirde? Hani bizi geç... Geldik gidiyoruz... Ya çoluk çocuk? Şu Zeynep altı yedi yaşında... Görürsin daha Türkçe bilmez. Niye bilmez? Çünkü mektebe gitmez. Neden gitmez? Çünkü mektep yok... Neden mektep yok?

Sustu. Düşündü. Devam etti:

— Ben olsam şu koca Harran topraklarına boyuna mektep açarım. Biz Türküz Beg, biz Türküz... Türküz a, Türkçe bilmezik! Askerlikte öğrenirik, sonra unutan unutur, unutmayan benim gibi yarı yamalah dillenir. Bilsen de kimle söz eden? Millet Arapça konuşur, Arapça dertleşir... Mektep olsa nah şu kız gibi bi yığın var!

Umum Cihan Muharebesi

Umum Cihan Muharebesi olduydu ya, ikincisi... O zamanlardı... Canımdan bezgindim. Ağa elimden aldı toprağımı. Kendi malıma yarıcı oldum! Kime dert anlatın? Kime başvurun? Hiç, hiç kimseye... Derken Beg yollara düştüm... Bakma ben cahılım ya çok gördüm, çok gezdim... Yürüye yürüye ta İran'a geçtim... Derken yakaladılar... Casus diye tıktılar zindana... Sorgu sual yok, yattım zindanlarda. Var mı yok mu pirinç pilavı... Sonra Beg, tırnaklarımı sökmeye başladılar... Casusmuşum da... Kızgın şişleri dürdüklediler hayalarıma casusmuşum da... Derken Beg, bir Miralay geldi. Umum Miralaylar Müdürü... Türkçe konuşurdu... Şimdi değilmiş de eskiden Türkmüş. Anlattım halimi... Ağa'dan dert yandım. Memleketimi bu yüzden terk ettiğimi anlattım. Kafa kâğıdım yoktu. Sorun dedim, İsmet Paşa'ya sorun. Eğer İsmet Paşa bu benim vatandaşım değil derse ipe çekin beni... Yazdılar... Aylar geçti cevap gelmedi, idam dediler... Üç gün sonnam idam vardı. Zaten her gün bir ikimiz sallanıyordu. Tanrı böyle yazmış yazımı dedim. Bir sabah candarmalar dürtükleyip kaldırdılar. Bi rekât namaz kıldım. Umum Miralaylar Müdürüne çıkardılar. Yüzü gülüyordu Umum Miralaylar Müdürünün. Dedi ki oğlum İbrahim, kurtuldun. İsmet Paşa'dan cevap geldi. İbrahim benim vatandaşımdır, kılına dokunursanız Umum Sefirimi çekerim. Kendisini derhal bize teslim ediniz, ihtar ederim kılına dokunulmayacak...

Umum Miralaylar Müdürü cebime üç beş kuruş harçlık

bile verdi. Hudutta tesellüm (!) ettiler. Sorgu sual, neye geçtin hududu, kaçakçı mıydın? Altı ay mahkûmluk yedim. Çok gezdim Beg. Davar çobanlığı yaptım. Ta İzmir'e Ankara'ya Bursa'ya gittim. Beg vardı bi, o Bulgarlara davar sattıydı. Ta Bulgar topraklarına gittim...

Biz adam mıyız?

Biz adam mıyız Beg? Hiç... Bir adam okumadı mı sığırdan farkı ne olur? Neyse ki kulaklarımız var. Geçende radyoyu dinliyordum Beg... İsmet Paşa'yı Umum Meclisten atmışlar... Olur mu Beg? Koca İsmet Paşa bu... Umum Paşalar Paşası... Angara'dan bi argadaş geldiydi. Der ki o argadaş, umum talebeler ayaklanmış... Ayaklanır Beg, ayaklanır... Zulüm gören herkes ayaklanır... Deyim ki ben Begime, bunlar okumuş... Niye okumuş, haklıyı haksızı ayırsın, bilsin diye... Zulüm olunca durur mu umum mektepliler? Allah sonumuzu hayıra getirsin, iyi değil bu işler.. Ben cahılım ama çok gezdim, çok gördüm Beg...

Toprak... Toprak... Toprak...

Bi adam okumamış mı, toprağı yok mu at Harran çölüne, sürünsün dursun! Hani toprak dediysem Gâvur Cemil gibi olması şart değil... Aç komayacak kadar olmalı... İte, kurda, namerde muhtaç komayacak kadar...

Senin toprağın var mı?

Başını salladı... Elleri çenesindeydi... Hiç bozmuyordu oturuşunu, duruşunu. Bir aralık göz göze geldik. Hiç anlamı yoktu bakışının...

— Olmaz olsun Beg... Olmaz olsun... Var, yüz yirmi beş

dönüm, Hokümat verdi... Verdi ya ne çare kısır avrat gibi, döl vermez!

Davullan zurnaynan...

Umum Toprak Müdürü, Vali'gil geldiler... Davullan zurnaynan tapu verdiler. Baktım Allah'ın yazısında... Tüm çakıl, kum... Dedim İbrahim ne ekersin buraya? Ne demiş türkücü?

Ne demiş?

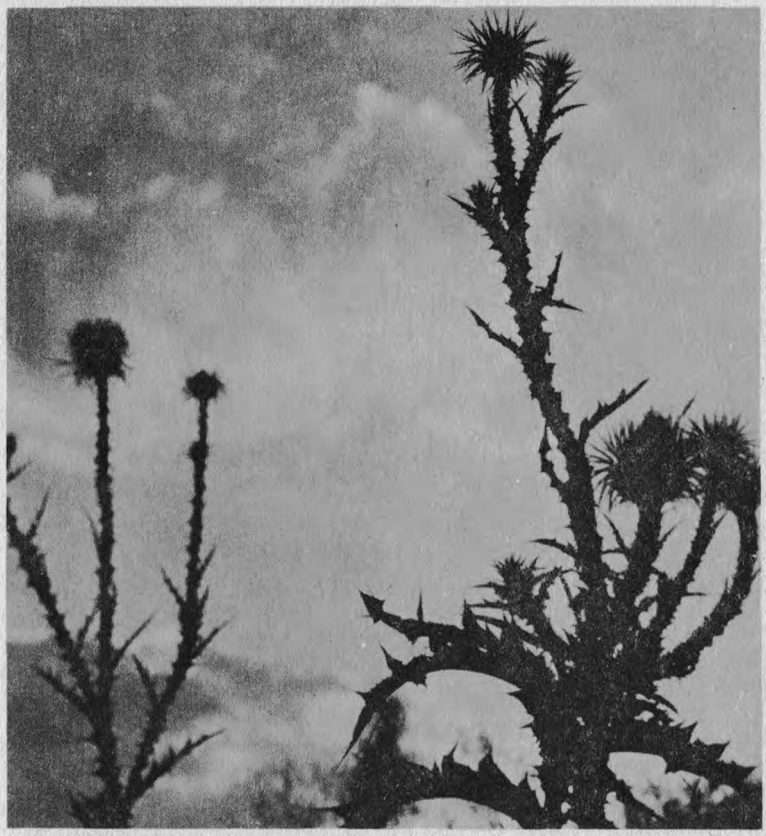
Dert ekerim
Derdim çok
Dert ekerim
Çiftim gam
Tarlam hicran
Sürdükçe dert ekerim.

Ağlarım bilenim yok,
Gözyaşım silenim yok
Yaralerim tezelendi
Dermana gidenim yok...

İşte böyle Beg...

İşte böyle Beg... Toprağı aldık... Halbukim benim toprağım gibi var mıydı toprakların içinde? Ağa aldıydı elimden... Derken Efendi, pankaya vardık. Tohumluk mohumluk dedik... Gâvurun torpağına hudut bi yerden... Gece gündüz demeyip dırnaklarımla gazdım torpağı... Su yok... Kıraç buğdayı olacaktı... O yıl güneş kasıp kavurdu ekini... Elim böğrümde kaldı... Panka sıkıştırır parayı ister...

Aman etme eyleme efendi, benden ne alacan? Bi canım var, bir canım al da sen de kurtul, ben de... İdare ettik... Nadas mudas derken, borç harç seyrek meyrek yeniden ektim, yeşil yeşil fışkırdı ekin... Sabahın erinde bebe gibi seviyordum ekinlerimi... Bebe gibi seviyordum. Derken Beg, bir yeşil bulut geldi, güneş karardı... Nasıl bir buluttu bu, görmeyince anlaşılmaz... Çekirge vurdu ekinlerimi çekirge vurdu... Çöle döndü tarlam. Ben onları tırnaklarımla gazdıydım... Sapları kaldı...



Severim devedikenlerini...

İki damla...

Fazla değil, iki damla gözyaşı, İbrahim'in yanaklarından bıyıklarına doğru indi... Durdu orda... İbrahim parmağının ucuyla şöyle bir dokundu gözlerine...

Sonra Beg'ime diyeyim...

Panka tüm dellendi... Yazan kâtibin suçu ne? Mevlam demiş böyle yaz... Mevlam başta kara yazmış yazımızı... Gâvur geldi, kredi vereyim dedi, almadım... Direndim. Bilirim onun kredisini, iyi bilirim! Sonra Beg...

Gitti gider...

İbrahim derin bir iç geçirdi...

— Sonra Beg, sonra dayanamadım... Dayanamadım da ikinci defa kendi torpağıma yarıcı oldum!... Ama yaşlandım gayrı, gâvur ellerine gidemem. Yürüyemem... O gençliğimdeydi...

Şimdi ne yapıyorsun?

— Davar çobanlığı, yarıcılık...

Ceylan gözlü baktı...

Ceylan gözlü baktı, içini çekti...

— Hasta mısın bacım dedim, hasta mısın?

Anlamadı... Tekrar sordum... Yine anlamadı... Anasına sordum... Anlamadı... Türkçe bilmiyorlardı.

Aldı Halil tercümanlığı...

Aldı Halil tercümanlığı! Ben sordum o çevirdi, cevabını bana iletti... Genç ceylan gözlü kadının bir sıkıntısı olduğunu anlamıştım... İnce hastalık gibi geldi ilkin... Sonraları caydım bu teşhisimden... Bazan gülüyordu, dipdiri, kütür kütür bir kadın haline giriyordu... Derin derin iç çekiyor, başını yaslayıp dayıyor, dinleniyor, bazen anasıyla konuşuyordu... Reçetelerini istedim. Ana koynundan iki kâğıt parçası çıkardı... Birisi mide içindi, ikincisi ateş düşürmek için...

— Söyle Halil diyeceklerimi... Bu kadının karnında bir şeyler var... Sıkıntı veriyor... Nefes alıp verirken yüreği sıkılıyor... Sonra ateşi var, geceleri uyuyamıyor... Dizinin dermanı yok, çalışırken yıkılı yıkılıveriyor...

Dikkat kesildiler!

Halil bunları söylerken ana-kız dikkat kesildiler... Genç kadın ilk defa yüzüme baktı, bir yardım, bir umut bekler gibiydi o güzel gözleri...

— Hepsi doğru.

Sustu... Anası başladı anlatmaya... Altı ay önce başlamış bu hal... Yemeden içmeden kesilmiş... Sararmış solmuş... Uykularını tüm yitirmiş... Köyden çıkmışlar yola... Güney Anadolu'da ne kadar büyük şehir varsa, büyük şehrin ne kadar doktoru varsa hepsini dolaşmışlar... Paraları bitmiş... Dönmüşler... Koyunları satıp tekrar düşmüşler yollara... Bu dönüş Diyarbakır'danmış... İki yüz koyunları varmış... Zenginmişler... İyimişler bu yönden... Ama yetmiş koyun kalmış bu yüzden!

Evlendirin bu kızı anam...

Halil söylemek istemedi... İsrar ettim... Evlendirin

dedim... Ere verin bu kızı... Utandılar... Genç kadın daha dostça bir baktı, yürekten... Allah razı olsun der gibiydi...

Tam o sıra...

Tam o sıra ana, Halil'e bir şeyler söyledi... Bana bakıyordu...

Tıpkı bizim gibi insan...

— Tıpkı bizim gibi insan... Gönülü kibiri yok... Bizimle aynı yerde oturuyor Beg olmasına rağmen... Halil'in verdiği kuru ekmeği bile gönül komadan yedi, İbrahim'in şişesinden su içti! Yanımızda uyudu. Derdimize derman oldu, nasıl Efendi bu? Nasıl Beg bu? Tıpkı bizim gibi insan... Tüm şehir insanları bunun gibi değil! Onların burunları büyük, yürekleri bunun gibi değil...

Yüzüme bakıyordu ana...

Halil bunları bana Türkçe söylemeye çalışırken ana yüzüme bakıyordu... Utandım.

Bir ceylan sürüsü geçti...

Rüzgâr gibi bir ceylan sürüsü geçti... Uçar gibiydiler... Yavruları vardı peşlerinde analarına babalarına ayak uydurmaya çalışan...

İbrahim'e ceylan yavrularının çok güzel olduğunu söyledim.

Öyle bir nazlıdır ki, tıpkı medeni gibi!

— Öyle bir nazlıdır ki Beg, tıpkı medeni gibi, dedi!

Derken bir yeşil patladı!

Ceylanpınar topraklarına girdik... Topraklarına değil, Harran ovasında bir yeşil cümbüşüne... Su kuleleri, tertemiz evler, homurtulu makineler, dönüm dönüm bereketli topraklar... Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği, Güney Anadolu'da bir ışıktı. Bir bereket anıtıydı... Tren durdu.

Çiftlik deyince böyle olmalı...

Çiftliğin otobüsü treni bekliyormuş. Atladım... On beş dakika sonra konuk evinin önünde indim. Bir Tanrı misafiri. Müdür tarladaymış... Konuk evi yeni yapılmış, daha önce geldiğimde temeli bile yoktu... Tertemiz bir yapı... Önünde havuz var, çevresi güllü, çamlar adam boyu! Odama geçip elimi yüzümü yudum. Hızımı alamayıp bir duş yaptım. Kolu çekince su gürp diye indi, ılık su! Harran Ovası'nda duş!... Harran Ovası'nda havuz!... Üstelik içinde al al balıklar var!... Harran Ovası'nda güller!... Harran Ovası'nda çam ağaçları!... Bunlar konuk evinin süsleri... Ya tarlalar? Tüm bereket kesilmiş koca toprak... Ben bu çiftliğin 'yabancısı değilim... Ne zaman kafam kızarsa, bunalırsam şehirden Harran'a, Ceylanpınar'a kopup gelirim... Bilirim gün gün nasıl devleştiğini, gün gün büyüyen bir aydınlık olduğunu, bir ışık, bir nur olduğunu bilirim.

Demek ki olurmuş...

Demek ki olurmuş bu topraklar böyle... Bire kırk, kimi

zaman elli verirmiş, suyu verince; bilgin, uzman olunca başında... Makineler günle beraber homurdayınca kaldıramazmışın buğdayı harman zamanı... Tüm memleketin tohumluğunu alırmışın... Çevrede çiftçiye örnek olurmuşun... Olurmuş hepsi... Neden tüm Harran topraklarını bundan yoksun kılarsın a Devlet baba?

Leyla ile Mecnun

Ceylanpınar'ın çevresi çoook eskilerden daha yeşilmiş... Hurma ağaçları varmış. Ceylanlar, yavruları sabahın erinde, bir de gün batarken hiç ürkmeden su içerlermiş. Bir aralık otomobilden inip pınarın başına vardım... Cam gibiydi, duru arık... Kendi yüzümü gördüm. Tıraşım uzamıştı... Bir böcek pat etti düştü... Su halkalandı. Leyla ile Mecnun da burada buluşmuş ilk kez... Öyküleri belli... Şimdi bu pınar, bende tutulmuş... Sular birikik... Sular yeşil saçıyor, yeşil bereket demek... Şimdi pamuk ekimi deneniyor Ceylanpınar'da... Sonuçlar dehşet... Karşıda Suriye'nin bir özel çiftliği var... Buğday ekimini kaldırmış pamuk ekiyormuş üç yıldır... Pamuksa, dünya piyasasında en makbulünden... Ah su... Ah su... Harran'a su... Kalkınma, bereket, döviz hep Harran'da yatıyor... Nasıl yatmak? Kırklar uykusu gibi değil... Ölü gibi... Kaldırmak gerek...

Öyle bir nazlıdır ki...

Hışıf gazalları tuttum... Daha üç günlüktü... Nasıl güzel yaratık bunlar? Nasıl hoş, nasıl sevimli... Gözler, ipince çıdırgı gibi narin bacaklar... Ama zor bakması, beslenmesi zor... Tıpkı bebe gibi, tıpkı... İbrahim boşa demedi, "Öyle bir nazlıdır ki, tıpkı medeni gibi" diye. Esans kokusundan, ekmek kokusundan rahatsız olup pat diye ölüyor. Onun için hışıf gazalların burnunu ziftle tıkıyorlar altı ay... Alışıyor



Ceylan yavrularını bebelerim diye sevdim...

insana çabuk, sonra keçi gibi peşinden geliyor, geziyor tozuyor, gece dönüyor ağıla... Benim ahdim var ceylan avına, tövbem var... Bir gün sürmüştük otomobili Harran düzlüğünde ceylanların peşine düşüp... Saatlerce sürmüştük. Sonra bir çifti düşmüştü düz ovada önümüze... Biri kaçtıydı da öbürü yoruldu, yoruldu tökeziverdi. O küçük bedeni körük gibi inip kalkıyordu... Mühür gözleri nemlendi, ne nemlenmesi, ağladı düpedüz... Ağladı, yaşlar indi gözlerinden... O narin

başını, eğilip avucuma almıştım, mühür gözleri, ağlamaklı mühür gözleri yavaş yavaş kapandı, mumun dibine gelip söndüğü gibi... Lanet olsun ceylan avına, lanet olsun demiştim... Hiç unutmam.

Tren geldi dizilendi...

Tren geldi dizilendi... Bavulum elimde koşarken seslendi birisi... Baktım Tineçnen köyünden yol arkadaşım Halil... Nasıl sevindim... Atlayıp geldi, aldı bavulumu. Yerleştirdi... "Beg, dedi, senden memnunum, memnunum ya neden gelmedin bize? Konu komşuya haber saldıydım, Umum Gazatalar Müdürü bize misafirdir diye... Cümle âlem toplaşıp bekledik seni... Ben köye gidiyom, Beg'ime diyeyim köyümde misafir olsun... Sana davullar zurnalar vurdurayım, kuzular keseyim, halay tutsun kölelerin, gel kırma beni."

Anlattım zaman olmadığını. Tren yürüdü. Halil'den gayrı yolcu yoktu... Oturup dertleştik. Halil'in saygısı pek artmış gibime geldi... Biraz şaşırmıştım. Anladım desem yalan, bunun nedeni, kendi kendine çözümlendi de... Hani ceylan gözlü kadın vardı ya gelişimizde... İşte ona, "Senin karnında bir illet var" demiştim... Onları sordum ne oldu diye... Meğer kadın âşıkmış birine... Oğlan askere gitmiş... Aradan üç ay geçince bizim ceylan gözlüde bulantılar, hafif hafif öğürtüler, bayılmalar olmaya başlamış. Başı dönüyor, yüreği sıkılıyormuş! Anladınız değil mi durumu? O kadar doktor gezmişler kimse anlamamış da ben anlamışım bir bakışta... Şeyh gibi demişler, şeyh olmasın bu? Tuh bre, nasıl kolay aldatmak bu insanları... Yüreklerinde bu yönden kötülük yok... Ya iyi şeyler söylesen bunlara, ya iyi şeyler söylesen? Benim halkım gibi var mı iyiyi kabullenen, kellesini kessen caymayan? Ama böyle olmuyor da istismar ediyorlar bu iyi yüreklerini... Oy ninem oy...

Tren durdu Akçakale'de...

Halil'den ayrıldım. Halil ağlamaklı... "Beg'ime kuzular keseyim. Ağama ayırmıştım... Gelmedi... Sana kısmetmiş, gel Efendi gel... Köy senin... Davullar zurnalar vurdurayım... Halaylar çektireyim... Gel."

Gelemem Halil, sözüm söz, ben seni bulurum. Halil'de bir yürek var cümle kula nasip ola. Halil'de bir çift naylon çorap var. Kaçak mı Halil deyince şaşırmıştı... "Yok, dedi. Ağam verdi, kadın ağam." Anlattı. Ağa giyiyormuş bu çorabı. Dibi azıcık delinince bırakmış, ağanın karısı da atmış kemik atar gibi Halil'in önüne... Şimdi Halil der ki, "Ağalar içinde benim ağam gibisi var mı?" Yoktur elhak... Halil, ağasının köylerinden birini bekler... Yılda ÜÇ YÜZ lira maaş alır. Ağası gibi var mı Halil'in? Halil'i everecek ağası...Kadına beş yüz elli lira istiyorlar! Halil'de yok bu kadar. Üstünü ağası dekleştirecek!.. Halil'in ağası gibi var mı ağalar içinde? Sonra Halil, şehre, Urfa'ya göçecek avradını alıp. Bir göz dam yapacak kerpiçten, çoluk çocuk yapacak... Yaşayacak! Bu topraksızlıktan göçtür şehire, bu susuzluktan göçtür, kaçıştır... Kaçan kaçana, güya kaçan da kurtuluyor!...

Urfa'ya...

Urfa'dayım... Eczacı dostumuz bir cip tuttu parasını verip. Urfalı iki arkadaşla Harran köylerine yola koyuldum. Gitmez olaydın.

Susuz topraklar üzerinde...

Harran Ovası'nın güneydoğusunda Tektek Dağları vardır. Kayalık, jilet gibi keskin, ince... Dağ değil sırat köprüsü... Dağ deyince ne bileyim hiç yoktan bir serin yel gelir, ağaçlar, pınarlar soğuk soğuk... Bu dağların adı dağ!

Dağa benzer yeri yok! Kayalık kesilmiş tüm! Böyle dağ olacağına hiç olmasın daha iyi... İyi ya kim karışır Mevla'nın işine? Bana ne? Kara kıl keçileri vardı yazıda... Bir parmak sarı yeşil arası ot bulursa tıkınan...

İnsansız ova!

Saatlerdir dolanıyoruz Harran Ovası'nda... Saatler sonra küçük küçük köyler görüyoruz. Ters dönmüş tencere gibi evler, kerpiç evler, huğlar... Yaşamasız, soluk. Terk edilmiş gibi... Otomobilin tekerlerine koşan köpek bile yok! Yer yarılmış gitmişler dibine... Susuzluktan yandım.. Dayanırım deyip su almalarına engel olmuştum. Yiğitlik var serde! Hasta olursun sonra demişlerdi, içemezsin o suları. Nah böyle kurtlar var, çamur gibidir sular, içemezsin... Eee, neye yarar bunun tadını almadıktan sonra? Yürekten duymak gerek, palavra yok... Suyunu içme, ekmeğini yeme... Öğürme... Sonra otur makinenin başına takırda... Yok arkadaş, tadını bilmek gerek.

Bir yudum su için...



Öyle oldu da...

Yanımdaki dost, ağa sayılır. Köyüne sürdük otomobili. İlkin bir ayran sundu köyün bekçisi, yani ağanın kulu! Sonra gazocağını parlatıp kapkara islenmiş bir çaydanlıkta çay kaynattı... Bol toz şeker bastı bardakların içine, çay şerbetine yumuldum! Busbulanıktı... Aldırış etmedim.

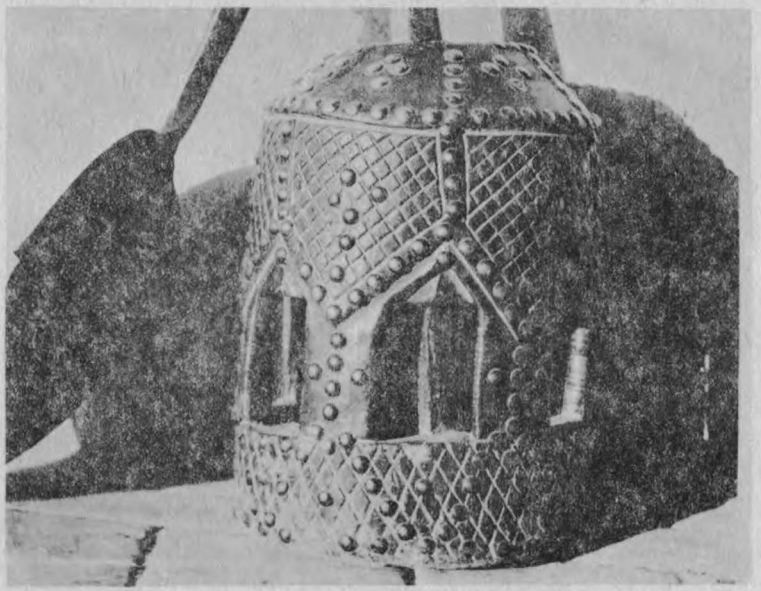
Durmadık orada fazla... Harran Ovası'nda sağdan sola soldan sağa, güneye, kuzeye, doğuya sürdük aracımızı... Sonra, "Duralım burada" dedim. Büyük bir köydü. Hani büyük ve köy dediysem Kadıköy sanılmaya! Yirmi evlik... Evlik değil de ters dönmüş, tencerenin yüz kere, bilemedin iki yüz kere büyüğü... Kerpiç... Muhtar seğirtti. Muhtar olduğunu eğilip bükülmesinden anladım. Diğer köylüler geride süklüm püklüm duruyorlardı. Muhtarın odasına buyur edildik. Serindi, karanlıktı, havasızdı, tezek kokuyordu... Chat noir kokacak değil ya, laf olsun işte! Muhtarın odası bir anda yastık ve kilimle doldu... Odanın bir penceresi vardı, açtılar. Acı bir aydınlık süzüldü. İdare lambasının bulunduğu yerden, tavana doğru kara bir is uzuyordu. Pencere yanına düşen duvarda bir oyuk vardı, ocak... Ocağa hemen devedikeni doldurdu muhtarın kardeşi. Upuzun bir adamdı, saygılıydı, fakat konuşmuyordu... Bir dolap vardı ocağın solunda... Açtı, fincanlar çıkardı, üç tane de güzel biçimli güğüm. Dolaptan en son çıkan bir kutu kibritti. Devedikenlerini ateşledi... Bahçe küreği gibi bir tava vardı ateş üstünde, çaktırmadan olanları seyrediyordum... Odaya nefis bir kahve kokusu doluştu... Kahveler kavrulduktan sonra küçük güğümlerin bir çocuk boyunda olanı kondu ocağa beş altı tane kadar!

Murra...

Murra kahvelerin özüdür... Padişahıdır... Kaynar kaynar süzülür, yeniden kaynar, sonra kulpsuz fincanlarla



Murra kahvesi hazırlanmaya başladı.



Kahve dibeği ve tavası tarihten kalma.

sunulur... Birer parmak konur, eğer isterseniz fincanı uzatırsınız, istemezseniz fincanı ters çevirirsiniz... Beş altı fincanı uzattım. Murra içtim... Şifadır...

Sonra bir su istedim...



Önce su, su, su...

Sonra bir su istedim. Tercüme ettiler... Bir telaştır aldı ortalığı... Anlamamazlıktan geldim. Biraz sonra eski bir bardak içinde koyu bir sıvı getirdiler... Suydu bu. Bulanık, ağır... Süzdüklerini anlamıştım bir peşkirle... İçtim. Acı su, kurşun gibi. Dibinde üç parmak bırakıp dışarı doğru serptim, kapıdan yana... On çift göz suyun peşinden gitti! Toprak şırp edip suyu emdi... Kurudu. Sudan iz kalmadı!

Hanelbağrur Köyü...

Suyu döktüğüm köy var ya, ta eskiden buraları bağlıkmış... Hurmalar da varmış... Bereket doluymuş... Hanelbağrur Köyü'nden geçen Evliya Çelebi babam buraları şöyle anlatır: "Urfa'dan Bağdat'a kadar gölgede gittim." Vay anasını... Gölgede gitmiş... Bir tarihi anıt han var yıllar öncesinden kalma. Üzerinde yazarmış ki, "Ben bu hanı

Bunlar da başka devedikenleri, çöllerin gülü...



üzümle doldurdum, keçi pisliği ile dolduran zengin olur." Demek ki meralar varmış... Koca hanı keçi pisliği ile dolduracak kadar... Kim yemiş bu ormanları, bağları, kim çevirmiş buraları çöle? Eli ayağı kırılsın desem faydasız... Hortlasın desem, inanmam böyle şeylere... Orman demiş kesmişiz, yel üfürmüş, sel götürmüş. Çöl kalmış bize! Tanrı kalan topraklarımızı koruya... Çünkü bizden hiçbir gayret yok da...

Su konusu geldi dayandı...

Su sözü geldi dayandı, kara saplı hançer gibi. Çıkıp bir dolaştım köyü... İhtiyarlar, çoluk çocuk, çırıp çıpıldak gölgelere serilmişler... Yadırgı yadırgı bakıyorlar... Başka yapacak iş yok da... Hani Merih'ten biri gelse buraya nasıl bakarız, onlar da bana öyle bakar dururlar... Hani ilk defa bir yabancı görür gibi. Yanımdakilere sormuşlar, "Su mühendisi mi" diye? Ne yazık ki değildim, ne su, ne ekmek mühendisi... Sadece, bir şehir kaçkını... Bu unutulmuş garip insanların durumunu yazacak... Resimlerini çekecek... Yazacak, çekecek de bir bok olacak sanki! Bilirim olmayacağını; ama huyum kurusun, yazmadan edemiyorum. Su mühendisi miymişim? Bir kuyu başına geldik. Şöyle çimentoyla bir it yalağı yapılmış... İki yanda iki direk... Direğin üstünde bir direk daha... Birtakım halatlar... İşte kuyu bu... DP'nin nurlu kuyusu! Radyolarda bangır bangır bağırttıkları artezyen diye yutturulan kör bir delik, yerin dibine doğru inen...

Pek sevindik Beg

"Pek sevindik Beg, kuyu açılırken... Davullar zurnalar çaldık... Gece ateş yakıp halay çektik çevresinde... Derken Efendi bir bakraç su çıktı... Tüm deli olduk, sevindik... Gelenler gittiler... Kuyunun başına üşüştük... Aha Efendi bir

bakraç daha su yok! O gündür bu gündür böyle durur... Haber saldık durum böyle böyle diye... Ne gelen var, ne giden."

Rüyada konuşur gibiydiler... Gözleri kör kuyuda...

Suyumuz!

"Suyumuzu şincik altı saat öteden tulumlarla getiririz. Eh, geçinip gidiyoruz." Altı saat bu, altı saat... Gelen de bilemedin yarım gaz tenekesi! Bre Allah'ın kulları el yüz yıkamak sizin hakkınız değil mi, sırtınızı, içliğinizi yumak sizin hakkınız değil mi? Kana kana içmek sizin hakkınız değil mi? Hakları elbette, hakları. Ama kör kuyu kimin hakkı?

Bir kadın bez yıkıyordu, fotoğraf makinemi çevirdim... Şimdi bu resme bakıp of çekiyorum...

Bir tencerenin içinde...

Bir tencerenin içine girdim... Yanımda Muhtarın kardeşi vardı. Kerpiç olmasına rağmen tavan kemer kemer geçiyordu! Göz gözdü odalar... Beş tanesini sayabildim. Gitmedim pek derinlere... Kapıdan gayrı, tavandan bir tabak çevresi büyüklüğünde acı bir ışık iniyordu... Tavana bakarak yürürken birden önüme baktım... İyi ki bakmışım... Bir çul altında bir şeyler kıpırdıyordu... Eğilip çulun ucundan tuttum, bir oğul halinde sinekler uçuştu. Çulun altındaki beş altı aylık bir bebekti... Ağlamaya başladı... Bir entari vardı üzerinde... Altını kirletmişti... Bu ağlayış, aç çocukların ağlayışıdır, iyi bilirim. Ana mana yoktu meme verecek! Dayanamam buna... Alıcı gözle baktım çocuğa... Tosun gibiydi... Gözleri cılk içindeydi... Tek kusuru bu... Bir de süt verecek anası olmayışı... Bir de Efendim Harran'da doğmuş olması. Eh bu kadar kusur kadı kızında da bulunur!

İki yaratık fırladı...

Muhtarın kardeşi tercüman aracılığıyla cevap veriyordu sorularıma... Dipten iki kişi fırladı... Uyuyorlarmış iki çul üstünde... Arapça bir şeyler söylediler... Uyku sersemiydiler... Şaşkındılar... Hemen poşularını düzelttiler... Adana kaputundan birer entari vardı üstlerinde, başlarında poşu.

Değilim...

Çizmeli, elinde ayaklı fotoğraf makinesi, başı şapkalı adamı gördüler hayretle... Tercüman iki kelimelik sorularını cevaplandırdı.

— Ha de mühendis-ii may? (Su mühendisi mi?)

— La! (Hayır!)

Kolları kanatları kırıldı... Ben neyleyim?

Kapının karşısında bir hazne vardı... Dibinde bir delik... Kerpiçten yapılmıştı, içi bol samanlı çamurdan... Üzerinde bir tulum vardı, pörsük... Su taşımaya yarar... Yerde bir kalbur, içi bulaşıklı bir tencere... Yerde — ötelerde — iki çul... İşte beş göz evin süsü! O kerpiç hazne buğday koymaya yarıyor... Çuval bile alamıyorlar, çuval bile... Bu işi toprak hazne yapıyor! Daha ne yazayım? Daha ne anlatayım? Söylen! Devedikenleri savrulup geliyordu odanın içine, çöl yazıdan... Bir de bunlar...

Çocuk...

Çocuk feryadı bastı yürekten, adam eğilip kucakladı, bağrına çekti...

— Üskût yumma... Üskût yumma... Üskût... (Sus anam, sus anam... Sus...)

Sonra kapıya çıktı, bağırdı çöle doğru:

— Fattuuuuuum! Fattuuuuuum!...

Fattum, yani bizim Fatma geldi telaşla... Çocuğu kucakladı, memesini çıkarıp dayadı çocuğun ağzına...

Kaç göç yoktu... Dışarı çıktık...

Bir anı...

Altı yedi yıl oluyor... Urfa'ya yakın bir köye gün batarken girmiştim... Adını unuttum, ama yine böyle nasipsiz insanların bulunduğu bir köydü... Harman yığınının dibine çöküp topraksız adamlarla askerden yeni dönen birisinin aracılığı ile yarenliğe dalmıştım... Bir adam, ötede yanık hoyratlar söylüyordu. Sebebini sordum bu yanık türkünün... Yazmıştım o zamanlar uzun uzadıya... Kısaca şuydu... Bu yanık türkücü bir yıl önce evlenmiş. Karısı doğumluk olmuş... Kadınlar hendek atlatmışlar, karnına basmışlar, doğuramamış kadın. Erine haber salmışlar durum kötü diye. Neden sonra adam gelmiş, tarlanın ta öbür ucundaymış. Gelmiş ki durum gerçekten kötü... İki uyuz eşeğin arasına çatkı çatmışlar... Yatırmışlar doğumluğu çatkıya... Biri demiş ki traktörle götürek... Ağa'nın adamına haber salmışlar... Olmaz diye cevap gelmiş. Olmaz... Yola koyulmuşlar, derken artlarından tar tar motor yetişmiş. Masrafı harman zamanı ödenmek üzere razı olmuşmuş! Allahsız güneşse cayır cayır yakıyormuş ortalığı... Doğumluğu almak için uzanmışlar... Kolu bir yana, başı bir yana düşmüş... Ölmüş doğumluk... Buz gibiymiş bu sıcakta... Adam o gündür bu gündür yanık türküler, hoyratlar çağırırmış...

Dışarıda...

Dışarıda kadınlar bir araya toplanmışlar çene çalıyorlardı, gölgede... Onlara yaklaştım. Elimde makine vardı... Bir çocuk bağırarak kaçmaya başladı... Oy gülüm benim, oy gülüm, benden kötülük gelmez, severim bebeleri... Ne gezer?

Bayağı gücüme gitti... Gönül kodum... Öğrendim sonra nedenini... Çocuk beni sünnetçi sanmış!...

Burnu hızmalı...

Azıcık kadınlarla konuşayım dedim. Onlar ne derler bu işlere? Susuzlukla nasıl cenkleşirler? Anlattırdım dileğimi... Bir tanesi demiş ki:

— Çare mi bulacak?

— Yok, dedim, çare mare bulamam ben... Ben hükümet değilim bacım, ben hükümet değilim... İlgim, ilişiğim yok hükümetle... Ben garibim... Dolaşır dururum buralarda. Belki gün olur üç beş dert yazarım, elime üç beş kuruş geçer, karnım doyar benim de. İşim bu, su mühendisi değilim.

Bakıyorlardı...

Bakıyorlardı yadırgı yadırgı... Hiçbir şey anlamamışlar... Çoluk çocuk çevrelendi. Usul usul sokuldum... Tezeklerin üstüne çöktüm... "Söyle" dedim. "Söyle diyeceklerimi."

— Ben var ya ben... Su mühendisi değilim... Çiftçi de değilim... Ağa hiç değilim... Büyük şehirler var ötelerde... Evleri taştan... İçinde elektrik denilen bir şey var, düğmesi var, şöyle kıvırınca, idare lambası gibi cam ışık verir... Suları kuyudan çekmeyiz de, bir demiri çevirince şırpadak su akar... Kimi evlerde gecesi gündüzü demeyip sıcak, soğuk su akar... Şu araba demirinin ucu gibi bir demir ocak vardır. Oraya ateşi tutunca, hani muhtarın odasındaki ocak var ya onun gibi alevler çıkar... Aşımızı muşumuzu orada pişiririz. Bunlar çoğunluk var ellerimizde... Ben istiyorum ki, hiç olmazsa sizin şu kuyunuzdan su çıksın şimdilik... Tabanlarınızın altı patlamasın bulanık, acı su için, yürümeyin... Gün olur sizin de evlerinizolur taştan...Gün olur içinde sular akar... Gün olur

sizin de çiftiniz çubuğunuz olur... Ağalar gibi yaşarsınız... Benim işim bu değil, değil ya, diyorum ki sizlerin de olsun... Ben hükümetin olduğu yerde iş tutarım... Orada şöyle kâğıtların üzerine yazı yazarlar da, millet okur... İşte ben o kâğıtların yazıcısıyım.

Bir ihtiyar mırıldandı...

Bir ihtiyar nine mırıldandı... Sordurdum ne diyor diye?

Ben bilirim...

— Ben bilirim, anladım... Sen padişahın, neydi adı Hamit'in adamısın!

Oy, ninem oy!

— Oy ninem, dedim, benim güzel ninem... İhtiyar yumman. Padişah yok artık. Anlattım ya, neye yarar?

Dinliyorlardı...

Söylediklerim çevrildikçe masal dinler gibi dinliyorlardı... Gözleri dolu. Gözleri inançsız... Çocuklar, analarının, ninelerinin dizlerine kıvrılmışlardı... Ötede bir tavuk eşeleniyordu... Muhtar gelip ayran içmeye çağırdı.

Burnu hızmalı...

Bir taze gelin vardı dinleyenler arasında... Burnundan cicili bicili penesler, gümüş işlemeli küpemsi şeyler sallanıyor-

du. Kat kat giyinmişti. Örgülü saçları karnına kadar geliyordu. Boynunda iri iri boncuklar, dizi dizi. Yazması oylum oylum işlemeliydi... Belindeki asker palaskasının da süsü eksik değildi... Ayrıca bir tabaka büyüklüğünde gümüş bir kutu sallanıyordu... Muskalık... Yanımdaki çocuk da hızmalıydı, ama azdı... Renk renk kumaştı her yanı, boyama, ipek, basma, kaput... Bilezikleri gümüştü, dört kadar! Sonra şıkır şıkır boncuklar... Dudakları, alnı dövmeliydi, mor.

Püf...

— Püff... dedi kalktı. Neler yoktu bu yürekten gelen püf'ün içinde? Bir Tanrı bilir, bir de ikimiz...

Boynum bükük...

Boynum bükük ayrıldık köyden...
Tavuklar kaçıştı... Çölde devedikenleri, şeytanarabaları fır dönüp uçuyordu.

Tam üstüne vardık...

Şoför geniş bir kavis çizip bir ters tencerenin önünde durdu... Dört kişi, üstün saygılı dört kişi vaziyet aldılar. Bir tanesi yıldırım gibi gelip cipin kapısına saldırdı... Elimdeki Metin And'ı aldı... Metin And adını koyduğum — Metin'-in — küçük pilli ses alma makinesi... Buyur edildik. Kafamı kırıp odadan içeri girdim. Süpürgelik denilen yerde ayakkabılar vardı. Gözüm ışığa alışınca diğer konukları gördüm.

Çizmeler...

Yer tertemiz keçeydi. Keçelerin üzerinde minderler, kilimler... Tam eğilip çizmelerimi çıkarırken bir çift el uzandı... Askerden beri sevmem çizme çektirmeyi... İttim elleri... Elin sahibi hayretler içindeydi... "Estağfurullah" dedim. Anladı tabii. Anladı ya işine karışmışım gibiydi, yarı şaşkın, yarı kızgın...

Mindere geçip oturdum...

Mindere geçip beyler gibi oturdum. Bir aralık gözüm çorabıma takılmıştı... Kocaman değilse de hatırı sayılır bir delik, pencere gibi! Çaktırmadan vaziyet değiştirdim... Ayağım uyuştu... Hani öteki çoraplara yazık olmaya diye eski bir çorap giymişim, ihanet etmiş, delinmiş...Diğer konuklardan biri yargıçmış... Bir diğeri Davavekili... Davavekilinin arkadaşı... Saygılı duranlar ağanın adamı, ağanın adamlarının seçmeleri, önde gelenleri...

Selam

Selamlaşma tek tek, döne döne yapıldı. Ayağım uyuştu. Ulan yırtık çorap!

Duvarlarda onlarca el...

Bir süs ki böylesini görmedim... Duvarlarda eller vardı, kerpiçin üstünde... Süs yapmışlar duvarlara... Kirece bulayıp elleri, duvara basmışlar. Nasıl güzel olmuş, nasıl sade, nasıl hoş bir süs... Fotoğraf makinesine dedim "Benim güzel makinem, benim gözüm, benim tek tanığım, yüzümü kara koma... N'olur şu elleri, gerçi çok karanlıkta açacağım

gözlerini ama, n'olur gör." Pozometreyi çıkarıp ışığı ölçmeye kalktım. Breh yavrum ibre kımıldamıyor bile! Dayandık sonuna kadar. Makinem çorap değilmiş, rezil etmedi beni.

Derken efendi...

Derken efendi bir peşkir serildi yere... Peşkirin üstüne kocaman bir sini, ayın ondördü halt etmiş yanında... Sininin üstünde tahta kaşıklar, nakışlı. Yufkalar havlu gibi.. Yufkanın yanında bir tepsi... Tepside bir yığın, pilav. Pilavın yanıcığında kuzu... Kuzunun yanında yoğurt... Yoğurdun yanında bulanık, çamur gibi, suya benzer bir sıvı... Açıkçası SU... Sininin çevresinde on kişi. Sininin içinde dört kaşık! Ya Allah deyip vurduk kaşıkları pilava, kuzu etine... Gebeşlere dönüp çekildik minderlere, Allah'a bin şükürler deyip... On kişi bitiremedik pilavı, eti! Geride kalanlar siniyi uçurdular gün ışığına...

Gelsin politika...

Tok karnına şurdan burdan söz ettik. Davavekili koyu

Duvarlar el doluydu; evin süsü, tüm ailenin mührü gibi...



Halkçı... "Eeee gazeteci Bey, ne zaman geliyoruz iktidara?" dedi... Bir ayak değiştirdi keyifle. İşletir gibi durumu vardı. Ses çıkarmadım. Tekrar sordu... Yargıca baktım, keşfe gelmiş yargıca... Çok efendi bir hali vardı... Anladı çekindiğimi... Sözü o aldı... Gerçekleri koydu ortaya. Ben sustum, lüzum kalmamıştı da... Evine konuk geldiğimiz köyün ağası benim kim olduğumu bilmiyordu. Davavekiliyle konuşurken yoktu. Geldiği zamansa susuyorduk. Köyün ağası dediysem, ağanın adamı tabii.

Eee Müyendiz Beg?

— Eeee Müyendiz Beg, sudan ne haber?

Her soru su!

Her soru su! Her soru su! Ne sorsun başka, sudan gayri ne sorsun? Tüm şaşırdım kaldım...

Pilavı yedik amma...

Pilavı yedik amma ellerimizi, ağızlarımızı yıkayamadık! Yağımsı yağımsı kokuştuk. Su gibi aziz ol sözü burada geçmeli... Ne çare? Ne su var, ne aziz! Tepede allahsız bir güneş var, yerde kızgın, susuz aç bir toprak...

Bir türkülü su...

Suyu bol bir Anadolu bölgesinin türküsü geldi aklıma... Nasıl keyifli, nasıl oynak, nasıl dertsiz...

Su gelir ılgıt ılgıt
Kayalar arasından

Ben yarimi tanırım
Kaşları arasından!

Harran'da yok böyle türküler... Harran duymamış bu türküleri... Oynak, şen, mutlu... Harran'da zaten oynak bir şey yok... Ne ağaç, ne bir dal, ne türkü, ne insan... Dertleriyle baş başa: topraksız, susuz insan yığını... Bir ışık vermeli bu insanlara, bir umut, bir okul, yol ve hele hele su... Su... Su.... Su....

Harran'da artezyen olan köydeyim!...

Koca DP var ya barajlar deviren, azgın suları tutan, koca DP koca Harran'a iki tane artezyen açtırmış! Tüm çeşmeleriniz, ilikleriniz kuruya... İki artezyen koca Harran ovasına... Yeter mi ola?

Anlatacağım bunun nasıl bir iş olduğunu, neden her yana yapılması gerektiğini.

Gün batarken...

Gün batarken uzaklarda, Harran düzlüğünde, güneşin sarı ışınlarıyla karışık tatlı bir yeşilin parıldadığını gördüm... Yemen çöllerinde on yıl gençliğini tüketen babam anlatırdı serabın ne olduğunu... Anlattıklarını tıpatıp tutuyordu, bu görüntü... Yolumuz görüntüye aksi yöndeydi. Diyemedim oraya gidelim diye... Tutup alay konusu oluruz. Neme gerek?

Artezyene gidelim mi?

— Artezyene gidelim mi Fikret Bey? dedi yol arkadaşım.

— Ne artezyeni?

Cipin soluna düşen yeşilliği gösterdi burnunun ucuyla... "Na şuraya..."

Nah!...

Nah diye gösterdiği yer, batan güne karşı sarı yeşil parıldayan yerdi. Birden, nasıl anlatayım birden şaşırdım... "Tabii" dedim, o kadar... On dakika sonra, hışır hışır kavakların yelpazelendiği, ebabil, serçe, kara sığırcık kuşlarının cıvıldadığı, kırlangıçların yıldırım hızıyla "ciiiyk" diye uçuştuğu bir yeşilliğin içinde buldum kendimi... Her taraf yeşildi... Kayısı ağaçları vardı... Söğütler, kavaklar... Suyu seven, sudan hoşlanan bütün bitkiler...

Gözlerimi ovuşturdum...

Gözlerimi ovuşturdum... Yalan değildi gördüklerim, aldatan oyun değildi... Yeşildi düpedüz, zümrüttü burası... Zümrütün hası...

Çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar, daha dinç, daha güler yüzlü, ne bileyim daha bir yürekli gibime geldi... Koyunlar iniyordu ağıllara. Bebeler "çoturum eşek" oynuyorlardı... Sayıyordu tepetaklak duran entarili çocuk... Entarisi başına geçmişti:

— Vahit... İsneyn... Selâse... Erbaa... Hamseee... Sitteeee... Semaniyeee... Düşüyor, "çoturum eşek" dağılıyordu... Kadınlar birbirine laf atıyorlardı gelen yabancıları gösterip... Tavuklar, horozlardan kaçıyordu gıdaklayıp... Ayaklarına zincir vurulmuş bir eşek anırıyordu... Yavrusu, arasıra silkelenip emiyordu anasını...

Tarlalar

Tarlalar yeşildi. Baş vermişti çoğu... Arılar uçuyordu tarlalar üstünde, doludizgin, vızıltılı...

Odaya buyur edildik

Odaya buyur edildik... Kilimler atıldı çıkma kısmına, içeri giremedik de kapının çıkmasına serildik... Kahveler geldi, murra... Köyün erkekleri başımıza toplandı... Ağanın hallerini hatırını sordular... Ağa da onların... Çok şükür iyilermiş... Ağadan gayrı hiç mi hiçbir düşünceleri yokmuş... Ekinlerde biraz "beyaz" varmış... Allaha hamt olsun, ağalarının canı sağ olsunmuş...

Kaval...

Biz otomobilden inerken birisi kaval çalıyordu, boru kaval, madeni... Hemen çağırıp "Metin And" ı açtım... İlgiyle bakıyorlardı... "Başla" dedim. "Çalmaya..." Üfürdü... Bant ağır ağır dönüyordu... Kavak ağaçları eğilip kalkıyordu, çöl akşamı eğiliş bükülüşü. Sonra, "dur" dedim.. Durdu... Evet, Harran ovasında rezil olmak varmış... Sesi açmamışım... Bozum oldum... Fakat biraz sonra derinlerden bir kaval sesi geldi... Deprem olsa bu şaşkınlık olmazdı, eminim... Şaşırdılar bu alete...

Yeşil...

Sulu köy dedim buraya... Sulu köy... Yeşilköy Harran'da, zümrüt parçası. Su verin Harran'a su verin... Bereket alın... Ürün alın... Gönül alın... Doyursun Harran ülkemizi, doyursun... Artanı satın, döviz gelsin... Tüm susuz

ovalarımıza su tutun. Biliyorum... Yazması kolay... Kolay ama görüyoruz ki, bir artezyen neler yapıyor... Kaç para bu nesne? At değil, deve değil! Kime anlatırsın? Devlet Su İşlerine mi? Püf!..

Çekin halay düzülsün...

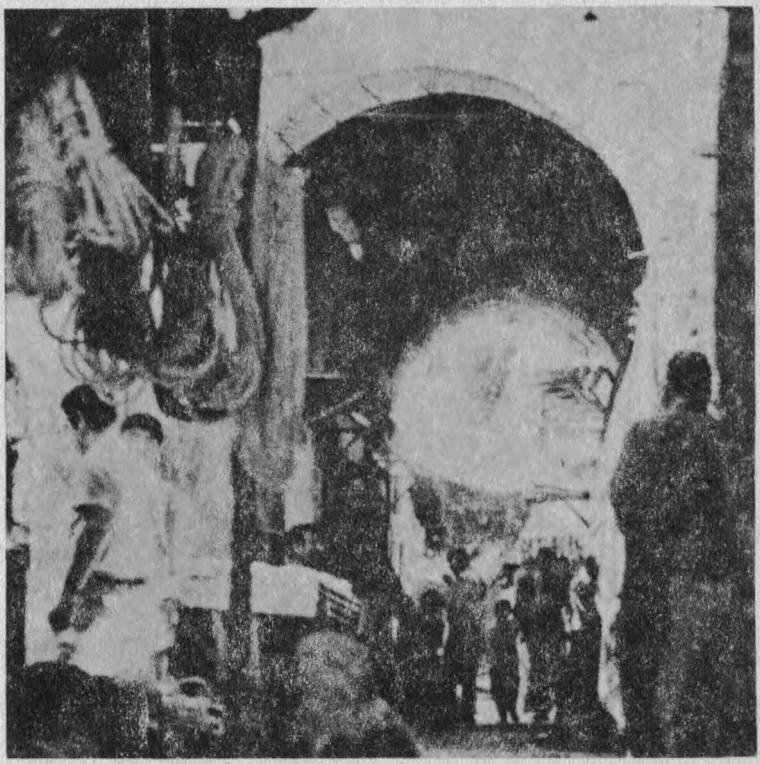
Sonra halaya düzüldüler... Omuz omuza, mertçe, yürekten, sert bir halay. Ağır, güvenli. Gürp diye yere vuran ayaklar. Bu ne bilir misiniz? Suları olması... Ben kopça isterim, suyu olmayıp da ayağını böyle gürp diye vurabilende.

Urfa göründü...

Urfa göründü. Urfa'nın içindeyim. Otel... Makineleri bırakmak... Çarşıya...



Metin And'ın armağanı pilli ses alma aracını ilk kullandım, açmayı unutarak!



Çarşı nafaka demektir.

Çarşıda

Urfa çarşısına ipten iskemleler "kürsü" ler kurulmuş... Yorgun insanlar çay kahve içiyorlar... Aşağı yukarı her Anadolu şehrinde kasabasında olduğu gibi hoparlör düzeni Urfa'da da var...

Olduğum yere çakıldım

Akşamdı... Çarşıdaydım. Bir ses, beni olduğum yere

çaktı... Bütün Urfa inliyor desem inanın yalan değil, gerçek.. Kahvede kürsülere oturmuş Urfalılar, sevmem ama bu lafı, tam yerinde olacak, "huşu" içindeydiler... İşte dedim, İlhan'a duyurmak istediğim türkü bu... Dinledim biraz daha... Koşarak dar sokaklara daldım. Dar sokakların birisinde bir ev vardır. Kapısında "Urfa Musiki Cemiyeti" yazar. Kapıyı yumruklamaya başladım. İsa Barak açtı... Hoş geldin, dedi, yorulmuşundur.

— Aman İsa, bir yerde HOYRAT söylüyorlar İlhan dinlese deli olur.

Şaşırdı.

Baktım iç odadan bir türkü gelir... Kulak kesildim. Usulca girdim içeri. Yirmi kişi kadar vardılar. Bizim Uzun İlhan büyük ses alma makinesini kurmuş, ses kaydediyor... Dışarıdan duyduğum, türkü buradan yayılıyordu. Hem kayıt yapıyorlar, hem de dışarıdaki hoparlöre veriyorlardı türkü-yü...

Haşlanmış nohut vermek sevaptır, Anzelha'daki kutsal balıklara.



İKİNCİ BÖLÜM

HOYRAT

Ben Güneyi

Ben Güneyi ilkin türkülerinden sevdim. 1953 yılıydı... Dünya gazetesindeydim. Atay ve Bedii Faik, Akademiyi bitirmem şerefine bir ay izin vermişlerdi. Karadeniz'e git, dinlen demişlerdi. Oysa, Güneyi tanımıyordum. Razı oldular... Ağustos sıcağında yollara düştüm... İyiydim... Bol para vardı cebimde... Rahattım... Urfa'ya geldim. İlk defa HOYRAT denilen türkü türüyle tanıştım! Hoyrat insanın içini paralayan, biber gibi. acı, yanık, bir türkü türüdür.

Hoyratlara can dayanmaz, yürek dayanmaz... Ya sözleri? Çiledir... Derttir... Zulme karşıdır... Susuzdur... Topraksızdır... Hastadır... Aşktır... Sevgidir... İnsan sevgisidir. Namuslu yürektir. Özlemdir. Her şeydir...

Kaçak gel
Kaçak dolan kaçak gel
Zulüm aldı yürüdü
Bu ellerden kaçak gel

Sonraları

Sonraları düştüm bu türkülerin peşine... Önce de yazdım hoyratlara can dayanmaz, yürek dayanmaz. Kahreder insanı... Hasta eder, ciğerinden eder. Batmanla rakı içirir... Efkâr basar da toparlayamazsınız kendinizi... Ama dinleyip dinleyip gözyaşı dökmek neye yarar? Türkudeki sorunların nedenleri üzerine eğilmek gerek... Bu toprağın insanlarının türküleri bile, neden hep dert doludur? Halk türküleri, halkın gazetesidir... Çilelerini, kıvançlarını, dertlerini dökerler... Hınçlarını, aşklarını türkülerden çıkarırlar... Yok başka çare de ondan. Âşık olur, sel basar, çekirge vurur ekini, dolu vurur, sevilenleri öldürürler, hastalık alıp götürür, halk bunları türküleştirir...

Sonra yolum düştükçe, kimi zaman da yolumu bu yöne çevirerek Güney illerinin hastası oldum... İnsanlarını, yemeklerini, türkülerini yürekten sevdim. Dertlerini dert edindim... İşte bu yazı dizisi Harran insanlarını, çilelerini, türkülerini, dertlerini anlatır... Bunları duyurur. Susuzluğunu anlatır, üstelik su verin der. Harran topraklarına, su verin der... O canım Fırat'ı baraja tutun der... Para mı yok? Olmaz mı? Olur der... Olur... Nâsır, Assuan Barajı'nın altından kalktı! Sizler de kalkın der... Yine mi olmaz? E, bre Allah'ın kulları hiç olmazsa artezyen kuyusu açın der... Der ama, dinleyen olursa... Fırsat buldukça dürtükler yazarım... İşim bu... Yılmam...

Ege'nin efesi

Ege'nin efesinin adı Güney'de, Doğu'da eşkiyaya çıkar... Kaçakçıya çıkar. Bu Güneydoğu insanlarının başka yönden kaderidir. Topal Abdo ile Nahsen Badeli'nin türkülerinin öykülerini karıştırıp anlatacağım... O zaman daha iyi anlayacaksınız...

Urfalılar...

Urfa Musiki Cemiyeti — neden derneği değil, tek sevmediğim yönü bu — yöneticilerine haber ulaştırdık... Dileklerimizi duyurduk... Derneğin üyeleri halis Urfa çocukları, insanları. Çoğu esnaf... İş güç sahibi...Garip dostu

Kadınlar, bizim kadınlarımız, sarı çöl yazıda ırgat...



kişiler...Tenekeci Mahmut Güzelgöz, sazcı Aziz Çekirge, şoför Mehmet Kurik, yüz yaşında Hafız İsmail Baba, Mustafa Çölkesen, öğrenci Yavuz Tapucu, Kemal Geçgil, Mehmet Şengül, İsa Barak, İbrahim Ağan unutulur insanlar değil... Mahmut Güzelgöz dükkânını kapatıp geldi... Asırlık Urfa türkülerini bilen bu mert insan, garip dostu, yiğit sesli... Kazancını, üç günlük kazancını düşünmedi... Şoför Mehmet Kurik, yüklü kamyonu kirkoya vurup uzattı dost elini... İsa Barak, hele İsa Barak üç gün üç gece gözlerimize baktı nasıl yararlı olabilirim diye... Urfa'yı sevdiğimi biliyorlardı, Urfalıları sevdiğimi biliyorlardı, yüreklerini açtılar... Unutulmaz...

Bir yerde...

Bizim halkın, kim ne derse desin, güzele, güzel şeylere, sanata eğilimi fazladır... Geçmişimiz örneklerle dolu... İçindeyiz, örnekler çok...

Bir yerde oturup dertleşiyorduk... Neden düştüğümü sordular bu topraklara? Şuradan buradan anlattım... Çaylar içtik, demli... Bitti hepsi...

Zulüm vardı yurdun her yerinde... Başta Ulus, gazeteler kapatılmıştı... Komisyonlar kurulmuş, bu yurdun namuslu insanlarına kan kusturuyor, gözdağı veriyor, mahkemesiz zindanlara tıkıyordu! Bir kötü yel esiyordu yurdumuzun üzerinde... Bir kötü yel esiyordu... Hep bunlardan konuştuk... Biliyorlardı zaten... İnönü'nün yasak edilen demeçleri, konuşmaları elden ele dolaşıyor, ele geçiren ne kadar yazabilirse yazıyor bunları, o da dağıtıyordu! Lokantada garsonlar yemek listeleriyle özgürlük üzerine yazılmış şiirleri, taşlamaları uzatıyordu... Bunalgı içindeydi bu güzel yurdun güzel insanları... Üç beş densiz yüzünden...

İşte bunun üzerine...

Eğer bir gün şu hoyratı bir yerde duyarsanız bu konuşmalarımızın geçtiği günlere ait olduğunu lütfen hatırlayınız... Halk yazıyor ve söylüyordu...

Çöllerde
Hışıf gazal çöllerde
Gazatası vurulmuş
Kendi kalmış çöllerde...

Kaçak gel
Kaçak dolan kaçak gel
Zulüm aldı yürüdü
Bu ellerden kaçak gel...

Lafım bağlı
Diyemem lafım bağlı
Ah deyip yazam dedim
Kalemim lafım bağlı

Düşmüşsen
Vurulmuşsen düşmüşsen
Sende ince yürek var
Zalim yere düşmüşsen...

Umutlarını yitirmiyorlar... Bir şeyler bekliyorlar... Bir güzellik, bir rahatlık, bir özgür yaşama... Bekliyorlar, umutlar yitmemiş daha... Bakın nasıl anlatıyorlar bunu:

İyi gelir
Kötü gider iyi gelir
Kalemini sıkı tut
Sonumuz iyi gelir

Dayanın diyorlar... Dayanın... Yılmayın yazmaktan... Ne kadar zulüm ederlerse etsinler, ne kadar zalimlik ederlerse etsinler, aman yılmayın... Dayanın... İyi gelir... kötü gider, iyi gelir... Kalemini sıkı tut... Sonumuz iyi gelir... Ve hemen ardından...

Ve hemen...

Susuzluk geliyor, dertler bir ama, fazlası var bunların... Devam ediyorlar... Soruyorlar Paşa nasıl? Paşa Babamız İnönü... Ne diyeyim? İyi... Selamı var....

Paşa'dan
Selam gelmiş Paşa'dan
Toprağıma su salsın
Yalvarırım Paşa'dan...

Köprü...

Birecik Köprü'sü yabana atılır bir yapı değil... 1953'te çekmiştim yokluğunun çilesini... Otobüs durunca, Birecik'te öldürülen mühendisin mezarı başında durdum saygıyla...

Bir kamyon dizisi...

Bir kamyon dizisi göründü... Kamyonlar insan doluydu, dertli... En önde giden kamyonda dört kişi vardı... Köprüyü geçip aşağılara inince merakım arttı. Sordum... Bu bir cenaze töreniydi. Mezarlık uzakta olduğu için cenazeler kamyonlarla götürülürmüş. Ne bileyim eğer ben bir Birecikli olsaydım ve bu Köprünün bitimini görmeseydim, gözlerim açık giderdim öte dünyaya...

Sonra....

Sonra tekrar Gaziantep... Dolmuşla Kilis'e... Kilis'in bağları göründü, koyu yeşil... Düşünceliydik dolmuşta... Kilis'e varınca düşüncelerimiz, kötü düşüncelerimiz uçtu gitti. Eski bir dost, aradığımız dost, Tekin, Kilis'teydi. Dükkânına ölüler gibi yıkıldık... Anlattık derdimizi...

Arap...

— Arap bilir bunları, dedi Tekin... Arap bilir... Arap'a haber uçuruldu... "Arap" dediği, şişman bir kasap... Nasıl cana yakın bir Kilisli, anlatılmaz... Kilis türküleri, Barak havalarına öteden vurgunum... Bize bu türküleri söyleyecek kişiye Arap birisini gönderdi... Tekin, kapı önünde duran bir delikanlıya işaret etti... Delikanlı kıvançla geldi. Ses alma makinelerini, çantaları yüklendi... Bu yazıda size Güneyin bir insanının yaşantısını anlatacağım...

Ahraz Şoför

Ahraz, dilsiz sağır demek... Çantaları taşıyan genç, dilsizdi... "Ahraz Şoför" diye anılır Kilis'te, yollarda...Otuz yaşlarında ya var, ya yok... Soramadım. Cevap veremeyecekti çünkü...

Kimse bilmiyordu bir gün konuşamayacağını... Büyüdü... Günler geçiyor "ana, baba" diyemiyordu... Büyüdü... Koşturuyordu oraya buraya... Büyüdü, konuşamıyordu hâlâ... Büyüdü, okul çağı geldi. Konuşamıyordu... Okulun kapısına durur, içeri giren yaşıtlarını büyük bir özlemle seyrederdi. Kilis'te güzel otomobiller vardır... Bizim küçüğün bir eğilimi daha var, otomobil. Garajlarda durur, seyreder koca Vabis'leri, Man'ları, De Soto'ları... Birkaç bavul taşır, üç beş kuruş geçer eline... Bütün gün dikilir

garajda... Tamir gören otomobilleri seyreder... Hızını alamaz, kamyonun altına yatmış şoförleri taklit eder uzanır yere... Bir şeyler yapar. Özlem doludur her yanı, özlem... Şoförlük, otomobilcilik özlemi...

Bir gün

Bir gün bir ad konuldu kendisine... "AHRAZ ŞOFÖR"! Nedeni şuydu... Bizim delikanlı, bir tamirciden bir taksi ön cam çerçevesi alır... Gider cam taktırır... Oradan buradan, penesler, muskalar dekleştirir... Bir silgeç takar... Hemen yanına bir lastik korna takar... "Vart... Vart..." diyen... Eski arabaların kadranlarını, saatlerini, kilometre ibrelerini takıp takıştırır... Omzuna iki kayışla yüklenir elli kilo tutan bu demir yığınını! Bir süre muavinlik de etmiştir... Gider belediyeye baş vurur... Bir ehliyet istemektedir... Bir kâğıda ne kadar posta pulu, damga pulu varsa yapıştırırlar... İsmini yazarlar, fotoğrafını damgalarlar... Artık şoför olmuştur... Kırmazlar gönlünü...

Yollar boyu...

Yollar "Ahraz Şoför" ü beklemektedir... Bizim Ahraz sabahın serinde kulübesinden çıkar... Otomobilin ön kısmını en güzel şekilde belirten elli kiloluk yükünü boynuna geçirir... Kayışlarını bağlar... Gönlünden geçen el frenini çeker, elini uzatıp kontağı açar... Orayı burayı kurcalar, ağzınla "dırrr... drrr." diye başlar çalışmaya! Bir geri manevra yapar. Kulübesine el sallar, selam verir... Belki bir kadın görüyordur kulübenin kapısında kendine iyi iş, iyi yolculuk dileyen... Kasketini yıkar sağ kaşının üstüne... Sokaklardan geçer.. Gittikçe hızlanmaktadır... Gaziantep yoluna vurur (!) arabasını. Çılgınlar gibi koşmaktadır, bir yandan da "dırrr..." çekmektedir...

Sağa dönerken kolunu çıkarır... Etraf yeşilliktir... Ebabil kuşları uçar... Hava öldüresiyle sıcaktır... Ama bizim "Ahraz Şoför" e vız gelir sıcaklık... Bir ... İki... Üç... Beş... On... Yirmi... Yirmi beş... Bunlar metre değil kilometredir! Ahraz çılgınlar gibi koşar... Koşar... Koşar... Ve...

Ve...

Ve soluğu kesilir, yavaşlar... Yüreği gürp gürp atmaktadır... Göğsü kalaycı körüğü gibi inip çıkmaktadır.. Sağına yolun sağına yıkılır kalır... Sürünür, taşlarla işaretler çevresini... Yatar kalır orada... Ta ki bir kamyon, bir otobüs, bir taksi geçinceye kadar. Bu yolda çalışan şoförler bilirler Ahraz'ın durumunu... Eğer kasketini şöyle tepesine kaldırıp yan gözle bakıyorsa, epey olmuştur yıkılması... Yani dizine eski dermanı gelmiştir. Şoför sola çeker arabasını... Atlar arabadan... Ahraz Şoför'ün yanına gelir... İşaretle sorar:

— Ne var?

Ahraz yattığı yerden aklında o an ne varsa, arızası, neyse, gönlü hangi arıza diliyorsa, onu işaret eder...

— Puuuuu... dedi mi, bilin ki lastiği patlamıştır. Şoför kalkıp gider otomobiline, kapağı açıp bir kaynak çıkarır... Gelir Ahraz'ın yanına... Kaynağı uzatır... Ahraz elinde anahtar — aslında yok — bir lastiği nasıl çıkarırlarsa öyle çıkarır... Hayali lastiği yapıştırır... Kaynak elinde yanmaktadır. Onun dumanı mest eder Ahraz'ı... Keyfine diyecek yoktur. Sonra takar yerine... Kendine yardım eden şoföre motoru işaret eder... Bujiler kirlenmiş... Yardımcı meslektaş hayali bujileri siler... "Tamam" der... Tamam der ama, kalkamaz yerinden... Arabasını çalıştırmak ister... Haa tamam... Benzin bitmiş... Radyatörde su kaynamış... Şoför gider tenekeyle su getirir...

Başından aşağı...

Ahraz'ın başından aşağı döker... **Ahraz bir otomobildir..**

Çok yol gelmiştir. Cayır cayır ısınmıştır. Soğuk su iyidir... Canlanır... Eğer kalkmıyorsa başka bir çare vardır. Demek ki Ahraz kirko istiyor! Şoför yılmaz bunlardan. Gider kirko getirir. Eğer getirmezse birisi kirko getirinceye kadar aç, susuz kirko bekleyecektir Ahraz... Yatacaktır orada...

Kirko gelir...

Kirko gelir. Ahraz'ın kolunun altına vurulur ve çevrilmeye başlanır... Ahraz kendini kirko kaldırıyormuş gibisine ağır ağır kaldırır. Sonra bir otomobilin çalışmasını gerektiren işlemi yapar... "Dırrr... dırrr. " Sonra kornasını mıncıklar... "Vart... vart." İşler tamamdır. Eliyle selam verir, manevra yapar. Daha önce hareket eden aracın bıraktığı toz içinde ta Kilis'e kadar koşmaya başlar... Yollar güzeldir. Ebabil kuşları uçar havada... Belki bir hoyrat tutturur gönlünden:

Sürerim
Şoför olur sürerim
Sırtımda kamyonumu
Yollar boyu sürerim...

Kilis kazan gibi...

Kilis kazan gibi kaynıyor! Hani politikayı gerilerde bırakmıştık? Hani salt türkü üstüne çalışacaktık? Ne gezer... Arap kasabın özel olarak yaptığı şişleri yerken, üç masa ötemizde oturanlar garip garip bakıyorlardı biz yabancılara... Kilisli dostlarımız da vardı sofrada. Koca canım parkı böldürmüş Demokratlar. Demokrattan gayrısı giremiyormuş... Çok gördük böyle yerler... Çok tanık olduk konuşmalara... Camilere varıncayadek bir ayırım vardı yurttaşlar arasında... Arkadaş, geçen günlerden anlatmaya

başladı. Bildiğimiz şeylerdi... "Boşver" dedim. "Biliyorum." "Yazamadınız ama tam açıklığıyla" diye cevap verdi. "Bir görmeliydin o günü... Bir görmeliydin... Kilis'in böyle sayılı günü azdır. Tabii politik yönden... Ellide, elli dörtte Halk Partililer giremezdi Kilis'e... Ama görecektin Aksal'ın karşılanışını... Görecektin... Ne olursa olsun dedik. Ne olursa olsun... Esir miyiz be? N'olacak yani? Tuttuk arkadaş bir karşılama töreni tasarladık... Kanunlar malum... Gösteri mösteri... Planımızı kurduk... Yüzlerce atlı karşılayacaktı Aksal'ı... Üçer beşer ağaçlar altına serpiştirdik. Dağıttık yüzleri. Sonra motorsikletlileri de ayarladık, onları da serpiştirdik. Karşıdan göründü Aksal'ın arabası... Atlılar üçer beşer çıkıyordu... Motorlular da öyle. Derken kardeşim, atlılar birikti birikti, motorlular birikti... Kimisi milli kıyafetlerini giymişti... Arabayı durdurdular. Bizim bir arkadaş var, yiğit oğlan çekti piştovu, dan... dan... Kilis Cumhuriyet Halk Partisi süvari bölüğü emrindedir. Arkadan motorlular. Dan... Dan... Kilis Cumhuriyet Halk Partisi motorlu birliği emrindedir... Ana baba günüydü orası... Aksal işaret eder, sakin olun, dağılın... Salonda buluşalım diye... Kim dinler arkadaş! Millet, Allah Allah diyor... Kilis'e girdik ki bir tane Demokrat kalmamış, ilaç için. Kilis ki bilirsin kalesiydi Demokratların. Hem nasıl kale... Ama ne var ki yetti canımıza ettikleri... Yetti. Allah var ya Allah, Allah korusun arkadaşım, bir şeyler patlamasın. Durum bildiğin gibi değil. Bir kıvılcım bekliyoruz... Bir kıvılcım. Yetti canımıza bu zulüm."

Derken bitti...

Derken bitti parti lafı... Şükürler olsun. Haber geldi ki bizi bekliyorlarmış. Kalktık... Kilis yanıyordu sıcaktan.. Eski geniş bir Kilis evine gittik. Bahçe serindi. Nar gibi çiçekler açmıştı havuz başındaki ağaçta. Nar gibi... Serin şerbetler sundular. Kapı çalındı.

Arap önde, elinde saz, dal gibi bir delikanlı girdiler içeri. Merhabalaştık. Sıkılgan bir hali vardı eli sazlı gencin. Yorgundu. Tanıttılar.

Ceylan Ali...

Ceylan Ali'yi böyle tanıdım... Makineleri kurduk... Bir deneyelim dedik. Deneyelim bir. Ceylan sazı bebe gibi tutuyordu kucağında... Bebe gibi. Şöyle bir iki dokundu sarı tele... Düzenini değiştirdi... Yeniden bir iki dokundu, deniyorduk. O çalıyordu, sazın üzerine abanmış... Büyülendik. Bu saz değil, bir senfoni orkestrasıydı! İnanılmaz böyle şeye... Bu saz olamazdı. İşaret ettik dur diye.

— Sazın acamısıyım da onun için... dedi.

Sazın acemisiymiş! Başkasının sazını alıp gelmiş. Kahveciymiş Ceylan Ali. Dükkânını kapatıp gelmiş!

Burası Kilis...

Mikrofona eğilip söyledik söyleyeceklerimizi... Ceylan Ali saza dokunuverdi... Beş kişiydik geniş odada... Nefeslerimiz tutulmuştu... Topal Abdo'nun türküsü demişti Ceylan, bu türküye... Topal Abdo'nun türküsü... Geçmişe ait bir türkü... Ama hep zalım, hep zulüm... Zaten zalımsız, zulümsüz türkü yok bu topraklarda... Zulumsüz türkü yok...

Ya bu zalım hükümet yine bize hayır eylemez
Ya ortaklarımı sorarsan hakkımızı alamah
*Dumana * dumana çitil ** yavrum dumana*
Atları salıverdik yine çayır çimene

Söylüyordu Ceylan... Çalıyordu yürekten... Bitirdi...

(*) Dumana: Divane.
(**) Çitil: Fidan.

Nefesleniyordu... Midesini gösterdi... Hastaymış... Ya olmasaymış, ya olmasaymış? Alnında biriken boncuk boncuk damlaları sildi...

— Âliliğini anladık ama, bu ceylanlığın nereden geliyor?

Sıkılarak:

— Anam beni küçükken hep ceylanım diye severmiş de...

Dedi.

Sonraları bu türkü çok düşündürdü beni... Sordum soruşturdum yol boyu...

Abdo...

Abdo öyle iri kıyım bir insan değil... İnadına çelimsiz.. Kendi halinde.. Bir kardeşi var... Müslim . Müslim iki metreden fazla. Müslim dört dolu tenekeyi şöyle ha deyince kaldırıveriyor... Yakışıklı. Ama Abdo'nun tam tersi, yüreksiz! Abdo çelimsiz ama yürekli... Bir şey olur, Abdo dayanamaz alır Alaman beşlisini çıkar dağlara dağlara.. Zulme karşıdır Abdo. Zulüm edenlere karşıdır... Ünü gün gün yayılır. Halk ,ezilen halk her işini Abdo'ya iletir. Abdo dinler dinler. Haber gönderir... "...yirmi altın ver... Toprağın yüz dönümü şunundur..." gibilerine... Fakir fukara babası olmuştur.. Aman vermez kötülere... Bir terazidir Abdo hak, adalet tartan... Belki hiç değildi, ama öyle anlattılar bana.. Ne bileyim, açıkçası gönlüm de terazi olmasını diliyor...

Zaptiyeler...

Bir gün bastırırlar Abdo'yu... Zincirlere vurup sürürler yerde.. Mapus damına tıkarlar.. Tıkarlar ama, Abdo bu durur mu? Şimdi de pek yok ya, mapusanenin hamamı yokmuş.. Abdo "yıkanacam" der... Sağlı sollu zaptiyeler, filintalar arasında Abdo hamama gider... Bir güzel yunur yıkanır

Abdo, hamamda... İyi bir yıkanır... Zaptiyeler çepeçevredir.. Tüfeklere kurşunlar sokuludur.. Ama, Abdo, Arap atına atlamış çoktan tutmuştur dağları dağları... Arkadaşları ip sarkıtıp çekmiştir Abdo'yu.. Bulduysan ko gayrı!. Gitti gider...

Dağlar bizimdir...

Dağlar bizimdir demiyor Abdo.. Hak tartıyor... Halk artık hükümetle ilgisini tamamen kesip derdini, dileğini Abdo'ya anlatıyor... Gün geçiyor, devir dönüyor, Fransızlar ayak basıyor topraklarımıza... Kötüler saklanacak delik arıyor.. Padişah satıyor vatanı... Padişah bu, salt keyfini düşünür... İyiler, halkımızın yiğit kişileri, yüreği mangal gibiler... Abdolar, Nahsenler, hattâ Müslimler, Müslim gibiler... Tüfeği, kazmayı, küreği kapan gelir düşman karşısına... Vurur.. Vurulur. Abdo Alaman beşlisiyle kurşun önüne dikilir. Abdo bu, kurşun neyler?

Bu yurt bizimdir...

Bu yurt bizimdir... Ne işi var düşmanın? Zafer de bizimdir gayri... Düşman çekilir, ortalık düzene girer.. Padişah-ı âlempenah, Halifeyi ruy-ı zemin efendimiz de! toplar tası tarağı terk eder memleketi, kaçar...

Düzenli dünya...

Dağ fermanına lüzum kalmaz.. Abdo iner düzlüğe.. Abdo'nun ne toprağı var, ne suyu.. Nitsin Abdo? Tek çıkar yol, kaçak getirmek.. Abdo düşer bu yollara... Aylık nafakasını çıkarır, yatar kolu kanadı kırık.. Aç kalır düşer yollara...

Su testisi...

Bir sabahtır.. Akbabalar inmiştir çöl yazıya, kimi leş arar döne döne. Kaçak yoluna düşmüştür Abdo. Yakılan türküsünde anlatırlar bunu. Şöyle ki:

Kefen aldın da gene ben elimden biçmedim, biçmedim yandım...
Arabiya'da oturur gene Türkiye'de gezerdim
Gardaş, Arapça okur da gene Türkçe yazardım
Sağ olsaydın kollarına inci mercan dizerdim
Kaç oğlum kaç ıssız koma haneni
Düşmanların gelir de öldürürler kökünü, anam...

Bir sabahtır...

Bir sabahtır... Abdo Arap atının üstünde.. Tüfekler patlar, Abdo düşer döne döne... Yaralıdır... İnce bir kan akar dudağından, kızgın kumlara... Sızan kanlar bir iken beş olur, on olur.. Toplanıp göl olur... Sürürler Abdo'yu Akçakale'den Urfa'ya... Tam Urfa'ya girildiğinde sesi soluğu kesilir Abdo'nun, sadece, "Su" der, o kadar... Susuz gider Abdo, susuz!

Kır atı...

Abdo çöllerine düşmüştür, ama gözü kır atındadır, Arap atındadır. Şöyle der:

Getirin kır atımı da gene binem üstüne
Alaman beşlisini de gene alam destime
Bir bölükten de bir taburdan da ne çıkar
Fransızlar varamıyor üstüne...

Böyle bir yiğitti Abdo... Gitti gider...

Ya Abdo'nun odası takkalı camlı
*Atımı getirin getirin aney * aney*
Eğerli gemli...
Ya Abdo dedikleri de vezir geyimli
Vurma zalım vurma yaram derindir
Yaram sağalırsa Mevlam kerimdir..

Artık gömülüdür Abdo, ıssız bir tepeye...

Ya Abdo'nun mezarını kayadan oyun
Sapma taşını da aney aney mermerden koyun
Ya Abdo'yu, kaldırın Müslimi koyun
Vurma zalim vurma yarem derindir
Yarem sağalırsa Mevlam kerimdir...

İsterseniz padişah olun, şah olun... Halk sevmezse, halktan yana olmazsan türkü yakmazlar.. Dillerden dudaklardan, gönüllerden geçmezsiniz.. Ama, Abdo 1960 yıllının bir baharında dillerdedir. Gönüllerdedir... Ardından türküler, ağıtlar hâlâ söylenir.. Gözyaşları dökülür... Ne demişti Abdo?

Kardaş ya bu zalim hükümet de bize gene hayır eylemez
Ortaklarım kötüdür yavrum hakkımızı alamah
Dumana... Dumana... Dumana... Dumana...
Benim oğlum, çitil yavrum dumana
Atları bıraktık da gene çayır çimene...

Abdo yok artık... Atlar bırakılır çayır çimene.. Ne ata gerek var, ne başka şeye...

Ceylan Ali!

Ceylan türkünün bitimine doğru başını mikrofondan, açık pencereye doğru çevirdi. Mikrofonu uzattık o yana.. Nefesinden belliydi, türkü boğum boğum çıkıyordu gırtlaktan.. Anladık.. Ceylan ağlıyordu.. Yıllar sonra Abdo

(*) Aney: Anne.

ağlatıyordu adamı.. Biz mi? Bizi sormayın ,tükenmiştik..

Bir başkası...

Badeli Nahsen'i ben görmedim.. Göremezdim de. Görenler, yakından bilenler var.. Hepsini dinledim aşağı yukarı... Bir bir kantara vurdum dinlediklerimi. Ardından yakılan türküyü dinledim. Hani dinledim dediysem bir kelli değil. O kadar çok dinledim, o kadar çok dinlettim ki, evdeki hatundan olayazdım!.. "İllallah" dedirtinceye dek! Ama bu bir gerçek, ama bu güzel türkü, ama bu bir bölgenin, bölgenin insanlarının kaderlerini, çilesini, yaşantısını anlatıyormuş! Elbette olmaz, elbette rakının yanına ses makinesini kurup kafayı çekip çekip, "of benim yoksun kardeşlerim, vah vah, ne haldesiniz, ah şu zıkkım rakıyı buz gibi sularla içiyor, sizlere yanıyorum" demek de olmaz! Çok sevdiğim ünlü bir yazar arkadaşımın "kes şunu illallah be" demesiyle de olmaz! Neden "İllallah?" Arkadaş bir yönden haklıydı. "Bak arkadaşım" demiştim..."Ben bunu rakı sofrasında çalıyorum, dinletiyorum bunları, iyi, hoş, güzel... Ama pilakinin yanına ciğer kavurma, ne bileyim kavun gibi meze olsun diye değil... Şurada mizahçı var, ressam var, şair var, romancı, öykücü var... Dinleyin, dinleyin de Hanya'nın Konya'nın kaç bucak olduğunu anlayın... Gün olur biriniz roman yazar, gün olur biriniz mizahi yönden ele alır, kiminiz şiirini düzer, koyar bu gerçekleri ortaya... Ne bileyim Bartok gibi, Haçaduryan gibi bir yürekli çıkar da bu canım müziği bazı monotonluktan kurtarır... Koro koyar, yüz elli kişilik senfoni orkestrası ile gürp diye çıkarır gün yüzüne...Bana gelince; arkadaşım, işim bu, fırsat bulursam yazarım, fırsat verdiler yazıyorum da... Ondan ötesine, şimdilik halt etmek düşer! Ben görevimi yaptım." Zehir olmuştu sofra. Bedri Rahmi kolu kanadı kırılı yığıldı köşeye! Soğuk bir yel esti. Harran toprakları, Harran insanları gibi yaşantısız, çile,hatta zulüm oldu sofra...Vurduk düğmeye Ceylan sustu! Harran insanlarının çilesi, çilelerinin, o dayanılmaz, susuz yaşantılarının dile geldiği, şahlandığı

türkü "zırt" edip susturuldu! Memleket sevmek, köylülerin, halkın kirli, yırtık yün çorabını sevmekle olmazmış! Türküsünü sevmekle olmazmış! Nasıl olmaz arkadaşım? Olur... O kirli çorap var ya, asacaksın duvarına, türküsünü seveceksin, türküsündeki nedenlerin, bir sanatçı olarak üzerine eğileceksin, yazacaksın, çizeceksin... Çıkaracaksın, bilmeyenlerin, duymayanların, işine gelmediği için duymak istemeyenlerin kafasına şiirinle, röportajınla, mizahi yazınla, romanınla, öykünle, müziğinle, fıkranla sokacaksın.

Hatta daha sıkışırsan bunları yapması gereken kişileri karıdan ayrılmak bahasına evine toplayacaksın dinleteceksin fişe sokup... Bir şeyler yapacaksın... Hükümet misin su çıkaracak? Hükümet misin sosyal düzen kuracak? Hükümet misin topraksız köylüye toprak, tohumluk, kredi dağıtacak? Nesin ulan? Oturup yazar, görevini yaparsın... Hızını alamayıp yine yazarsın... Senin benim işim bu... Ben işimi yapıyorum...

Bir başkası...

Bir başkası dedim ya diyeceklerim karıştı, dedikodu eder olduk... Oysa Nahsen'den, Badeli Nahsen'den söz edecektik... Ceylan bir türkü daha sundu bizlere... Nahsen Badeli imiş türkünün adı... Ünü kaçakçıya çıkmış bir insanın ardından söylenen bir başka türkü. Halk, türkü yaktığı insanın ağzından yakar türküleri... Bakmayın, sen şöyleydin de, böyleydin de der ya, çoğu onun ağzındandır... Türkü, türkü yakılanın eti kemiğinden ayrıldığı zaman değil, hemen taze taze o günlerde yakılıverir. Sonra dilden dile, ağızdan ağıza, kulaktan kulağa, yürekten yüreğe bir yel gibi, bir jet gibi hızlanır yayılır... Nahsen Badeli için de böyle olmuş...

Nahsen Badeli

Tanıyan bir dostum anlattı... Kilis'e varmış. Asker-

miş. Üstelik bayrammış, bir dini bayram... Arkadaş izinli gelmiş Kilis'e... Bayramın birinci günü, bir kahve köşesinde kürsüye oturup düşünürmüş kara kara. Birisi koşa koşa gelmiş... "Seni, demiş Nahsen ister, kop gel." Dostumun eli ayağı titremiş. "Ben kime ne zulum ettim? Kime ne kötülüğüm var? Niye ister Nahsen beni?" Toparlanıp gitmiş... Nahsen dediği bir yürekli kişi... Boyuyla posuyla tutumuyla, sevgisiyle kocaman bir kişi... Dikilmiş karşısına... Nahsen sormuş, bu anlatmış... "Git" demiş Nahsen, Badeli Nahsen... Dostum gitmiş yerine oturmuş. Nahsen'e dokunmuş bir askerin böyle bayram günü boynu bükük oturması... Yanındakilere deyivermiş... "Varın gidin evdeki yeni ceketlerden birini alıp gelin. Şu parası, terzi hemen bir pantol diksin, bir çapraz yelek... Şunu da alın bir bayram tıraşı olsun." Sonra dönüp, sırtını duvara dayayıp düşünceye dalmış... Nahsen kaçağa gidermiş. Bir gecede üç, gerekirse beş kere geçermiş karşıya... Kanunsuz işlere girermiş... Toprağı varmış karnını doyuran... Bir ağa almış elinden... Kolu kanadıymış bu toprak Badeli Nahsen'in. Naçar kalınca kaçağa düşmüş. Kaçak demek sınırı aşmak demek... Bununsa kanunda yeri yok. Olmaz.. Mademki yasak, yapmayacaksın. İstersen acından öl arkadaş, yasak. Kanun yasak demiş buna... Kanun der, dedi mi der... Yapmayacaksın. Kanun bu, tellerine dokunup köçekçe çalınan alet değil! Senin bundan sonra ne halt edeceğini başka bir kanun düşünür, başka bir kanun yapar... Kaçak yasak arkadaş... Kaçak yasak yurttaş... Yapmayacaksın... Kaçak yasak...

Beyler diş biler...

Nahsen artık kanunsuz yola girdi ya, kanun tanımayan adam oldu ya.., Yeter gayrı... Bir kere, toprak çalan ağalara düşman... Ama kendi toprağı gitmiş. Başkalarının bekçisi olmak var. Zaten adı çıkmış "Kanun tanımayan adam" diye... Bir adamı beş kere asmazlar ya... Nahsen böylece bir kuvvet

olmuş. Ağalara, zulüm yapanlara karşı bir kuvvet, bir dayanak, bir güven... Nahsen iri, Nahsen kanunsuz adam, Nahsen, ağa, zulüm düşmanı... Ama Nahsen ne halt eder gayri, kanunun yapma dediğini yapar... Bre Nahsen kitabına uydur, bir şeyler yap... Nahsen yapmaz... Nahsen'de bir yürek var, insan yüreği, manda yüreği değil. Ben demiş öyle de,böyle de hükümetin yasak dediğine düştüm...Öyle de, böyle de kötü kişiye çıktı adım. Ama hıncım var beni bu yola düşürenlere... Nahsen bunu söyler, anlatır türküsünde... Tabii kendi ağzından ama bunu türküyü yakan söyler.

Kara habar da verin bütün beylere!...

Ne olmuş dedim sonu türkünün, öyküsünü anlatan arkadaşıma... Ne olmuş anlat bana?

Anlattı

Nahsen'i sıkıştırır jandarma, polis. Sıkıştırır ama Kilis içinde görülünce vur emrine rağmen kafasını çevirip geçer. Nahsen nasıl vurulur bunca seven adam içinde?

Toprağında sıkıştırılınca, huzuru bozulunca atlar atına geçer karşıya... Bir süre kalır orada... Sonra dayanamaz toprak, yurt özlemine... Tıpkı Abdo gibi.. Ne diyordu Abdo için türkü?

Oğlum Arabiya'da oturur gene Türkiye'de gezerdim
Gardaş Arapça okur da gene Türkçe yazardım...

Bu da...

Bu da öyle.. Duramaz vatansız... Türkiye... Türkiyem gibi var mı? Duramaz o ellerde... Bir gün atlar atına, Arap atına... Verir yönünü buraya...

Suriye'den de çıktım gardaş geldim bağlara
Yönümü çevirdim de anam kara dağlara
Kara haber de verin bütün beylere...

Nahsen tutar yurt yolunu... Özlemi artık gırtlağına gelmiştir... Suriye'den çıkar... Kilis'in bağlarına gelir... Geceyi beklemek gerek... Belki bir şeyler olur... Bir bağa girer. Bağ sahibi ellerini uğuşturur. Hoş geldin der, sırıtır... Buyur eder... Şeref verdin der... Nahsen bağı koklar... Çeker ciğerlerine yurt havasını... "Ben şurada biraz kestireyim." Adamın gözlerine bir iyice bakar... Yani der ki, kötülük etme... Tut çeneni... Zira, Nahsen'in kellesini getirene yüz kayme verilecek!... Yüz kayme... Koç musun mübarek, insan mısın? Vurur kafasını Nahsen bağ kütüklerine. Yastık eder kütükleri... Kütüklerin dibine tabancasını.. Bir güzel uyur... Bir uyanır Nahsen... Bir uyanır ki... Atar elini kütük dibine.. Namlular, tabancalar tüm kendine çevrik... Bağ sahibi var ya, eli ayağı titrer, sırıtır heyecandan...

Suriye'den de çıktım gardaş tuttum Kilis yolunu
Bir bölük candarma bağladılar kolumu
Allah kimselere vermesin böyle ölümü
Vurma zalim vurma böyle m'olacak?
Bu dünya sizlere mi baki kalacak?

Kıyman bana... Hükümete teslim edin... Hükümete... Gidelim hükümete... Der... Elini kolunu zincirlere vururlar Nahsen'in.. "Olur Nahsen.." derler, "Olur." Bir sıra önde, bir sıra arkada, ortada iki metrelik, kara bıyıklı Nahsen... Tutarlar yolu... Derken arkadakiler yavaş yavaş öne geçerler... Birden dönerler. Nahsen'in eli kolu bağlıdır... Boşaltırlar kurşunları boşaltırlar... Namlular kan kusar. Bizim kanunsuz yığılır yola... Namlular boşalır... Boşalır... Hızını alamaz yine boşalır. Bir daha!

Suriye'den de çıktım gardaş beş gün vadeli
Beylerden bitirdim de anam kanlı bedeli
İsmime de derler gardaş Nahsen Badeli
Vurma zalım vurma vurma Badel Nahsen'i
Zincirlere de bağlanacak aslanım...

Nahsen bu.. Buradan tedirgin edilince geçerdi karşıya... Orada gönlünü verir bir Arap güzeline. Beş gün için izin alır.. Beş gün. Beş gün vadeli ayrılırlar. Ayrılır ama dönemez.. Tutamaz sözünü...

Bağlarlar Nahsen'i cipin ardına.. Sürürler getirirler...

Sormadım gerisini, ne sorayım?

Nahsenler, Abdolar çok buralarda... Çok... Nitsin bunlar? Bunlara iş göstermek gerekir. Ekonomik düzen tutturmak gerekir. Başka nasıl önlersin? Geçer karşıya... Geçer... Geçme demekle olmaz. Hiç olmaz arkadaşım... Hiç olmaz...

Son yazı

Biter bu öykü burada. Biter... Bitti der burada... Yarın başka şeyler çıkar bu sütunlarda. Bu sütunların tapusunu almadık... Kaydı hayat şartıyla değil bizim saltanatımız... Yazdık yazacağımızı diyelim de tutalım çenemizi, elimizi... Böyle gerek... Sonra kalkıp tutalım, Kilis yolunu değil, Devlet Su İşleri yolunu... Varıp çıkalım yüce huzura... Harran topraklarında durum böyle böyle diyelim... Millet tüm kırılıyor diyelim arkadaş, tüm kırılıyor susuzluktan... Acep bir düşündünüz mü bu toprakları? Bir düşündünüz mü bu insanları? Var mı diyelim müjdeniz tüm halka, hani her sözünün başında UMUM diyen İbrahim kardeşimiz gibi umum halka ilan edelim. Davranın gardaşlarım, sıkı tutun kendinizi... Su gelecek... Su gelecek. Müjdem var size, Fırat'a gem vurulacak... Fırat baraja tutulacak... Su gelecek su... Su gelecek gardaşlarım. Davullar vursun... Zurnalar en coşkunundan en kıvançlısın-

dan ötsün... Su gelecek su... Artık saatlerce öteden tulumlarla su taşımayacaksınız... Kurtlu sular içmeyeceksiniz. Ekinleriniz susuzluktan sıtmalı dudağı gibi çatır çatır çatlamayacak... İyi sular içeceksiniz. Çamaşırlarınızı, sırtınızı iyice bi yuyacaksınız. Bet bereket gelecek... Yeşilden dellenecek ovalarınız... Bağlarınız, bahçeleriniz tüm bereketli yeşil saçacak... Bir yerine on kazanacaksınız.... Harınan sonucunu depolar almayacak... Ben Fikret Otyam, Evliya Çelebi gibi üç beş yıl sonra bir başka yazımda yazacağım... "Harran Ovası'nda yeşilden, ağaçtan deli olursunuz. Ta Bağdat ellerine kadar gölgede gittim. Çok şükür..." Bunları yazacağım... Su gelecek... Su...

Yok...

Yok iyi haberim size...

Bunları diyemeyeceğim... Yazamayacağım yine yeşil diye! Yazamayacağım. Elvan kızım var ya ona vasiyet ettim. "Büyü dedim Elvan kızım... Büyü... Harran topraklarına git. Ora insanlarına ben falancanın kızıyım de... Babamın vasiyeti var de. Sizin derdiniz benim derdim de... Susuzluğunuzu yazmaya geldim de... Ben falanca kişinin kızıyım de... Türkülerini dinle... Acı sularından iç... Acı kebaplarını ye... Ama unutma bu insanları. Hiç unutma... Bunlar bizler gibi — hiç olmazsa bizler gibi — yaşamaya hakkı olan insanlardır, unutulmuş, garip... Garip dostu, iyi yürekli insanlar... Ağalara, zulüm edenlere fırsat buldun mu, susma... Emi Elvan kızım benim!"

Belki...

Belki unutulur bunlar diye yazıyorum... Gün olur tek bırakacağım miras gazete, dergi kesintilerini okur... Okur da hatırlar... Tutar Elvan kızım babasının vasiyetini... Tutmaz-

sa yerin dibine bata!...

Harran mı? Hiçbir şey yok. "Tetkikler varmış... Sondaj etütleri yapılacakmış." Bakın barajlara, nerelere kurulmuş? Bu fit vermek değil. Bu düşmanlık, kardeşi kardeşe düşürmek değil, gerçek... "Çok ovalarımız var efem... Çok ovalarımız var. Harran mı? Bir gün oraya da sıra gelir efem!" Öp babanın elini!...

"Çürümeye terk edilen bir ceset"

Nurettin Akyurt, Başbakan'a Kilis'ten çekilen tüyler ürpertici bir telgraf okudu:

Malatya CHP Milletvekili Nurettin Akyurt, Dahiliye Vekâleti bütçesinin müzakeresi sırasında, Başbakan Adnan Menderes'e Kilis'ten çekilen aşağıdaki telgrafı okumuştur:

"Sayın Adnan Menderes-Ankara

"Kardeşim Mustafa Erikcan 6 gün evvel Kilis'in Leylit Karakolu mıntıkasında mayınlı sahada yaralanmış, iki gün müddetle beni kurtarınız diye feryat ettiği halde vazifeliler tarafından kasten çıkarılmayıp ölüme terk edilmiştir. Şimdi de herkesin gözü önünde cesedi köpekler tarafından parçalanmaktadır... Mayınlı sahadaki eşyayı ikramiye için çıkaran vazifelilerin şu tutumunu harp sahasında dahi görmek mümkün değildir. Memleket Millattan evvelki bu mezâlimin tekerrürünü dehşet içinde seyrediyor. Hiç olmazsa cesedin bize teslimi yolundaki yalvarmalarımız da semere vermiyor.

"Adalet bu mudur? İnsanlık bu mudur? Demokrasi ve memleket ile nefsimizi size bu feci muameleler için mi teslim ettik? Müdahalenizi ve eğer düşman isek de ölümüzün bize teslimini intizar ediyoruz.

"Kilis'in Ebulula Mahallesi-ailesi adına kardeşi Hüseyin Erikcan. 5 Eylül 1959"

İçişleri Bakanı bu telgrafla ilgili konuşmasında, hadisenin vuku bulduğunu, cesedin dahi çürümeye terk edildiğini teyit etmiştir.

Gazeteler

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAYIN

Mustafa Erikcan

Mustafa'yı da tanırnam... Mustafa'm üç çocuklu... Mustafa'm genç... Muştafa'm mayına düşer bir gün. Mayına düşer... Mayın tuzak. Mayın ölüm Mustafa'm... Mustafa'm ayağını basar, kaldırır... Niye kaldırdın Mustafa'm? Niye kaldırdın? Ayak kalkınca mayın patlar! Basınca değil... Mustafa'm ayağını kaldırır... Mustafa'mın üç sübyanı var... Güller gibi. Kimi "aney" der... Kimi diyemez... Kimi davar güdecek yaşta. Mustafa'm uçar havalara... O da... "Aney." der... Kolu bir yana düşer, bacağı bir yana! Kendi bir yana!... Mustafa'm gelmez eve... Bekler çoluk-çocuk-karı... Mustafa'mı...

Mustafa'm mayında... İniler durur... Arar köy halkı hane hane, Mustafa'mı... Yok Mustafa, yok... Derken bir inilti gelir. Dağlar, taşlar dayanamaz bu inlemeye... Kulak verirler... Mustafa bu... Mustafa mayına düşmüş... Giremezsin mayına... Mustafa bitik... Mustafa perişan... Tüm perişan... Mustafa iniler, çoluk çocuk ana ağıta başlar... "Bubaaaaa... Bubaaaaaa... Yiğidim benim... Mustafa'm...

Nidelim şinci? Nidelim?" Mustafa'da akıl kalsa kendi bulacak çaresini... Nitsin Mustafa? Hiçbir şey yapamaz... İniler... İniler salt... "Kurtarın beni" der... "Kurtarın..." Köy halkı, hane hane dizilir mayınlı topraklar sınırına... Mustafa'ya bakar. Mustafa onlara... Haber salarlar ilgililere... Sonra bağırırlar ellerini ağızlarına götürüp:

— Dayan Mustafa'm... Dayan Mustafa'm... Haber saldık Mustafa'm... Dayan...

Mustafa bu... Dayanır... Dayanır ya inileyerek... Öyle bir iniler ki ne taş dayanır, ne toprak... Yürekse tövbe de dayanmaz... Ağıt tutturup ağlaşırlar Mustafa'ma... Ağıt tuttururlar... Mustafa dayanır... Dayanır... Dayanır ya demir yürek olsa, tunç yürek olsa fazla dayanamaz...

Hele akbabalar bekleşir

Akbabalar, kuzgunlar, leş kargaları kan kokusunu çoktaaan alır... Halka halka çizip dönerler Mustafa'nın üzerinde... Gagalarını açıp kaparlar. Mustafa'ın iniler:

— Suuu... Su... Yandım aney... Yandım aney... Su... Kurtarın beni... Benim üç çocuğum var...

Allah be...

— Dayan Mustafa'm... Dayan... Dayan gardaş... Dayan akuy... Dayan... Hökümata haber saldık... Dayan Mustafa...

Mustafa ne halt etsin? Dayanır bir gece bir gündüz daha... Sonra dayanamaz! Bağıra bağıra sesi soluğu kesilir... Taş mı bu? İnsan... Bir yerde biter... Tükenir... Değirmen taşı bile direnemiyor fazla...

— Mustafaaaa... Mustafaa... Mustafaaaaam!...

Mustafa'm ya... Mustafa'm... Mustafa'm çoktan öldü... Bir acı ağıt yükselir. Tüm köy halkı... Hane hane... Çoluk-çocuk-koca-karı... Genç... Kadın, erkek. Ne can dayanır, ne yürek... Mustafa'ın kuru kan içinde... Akbabalar sağılır, sağılır biri bir gaga atar Mustafa'ın eksilir...

Kuzgun bir sağılır... Mustafa'm bir daha eksilir... Bir leş kargası bir çöker Mustafa'm, Mustafa'm daha eksilir... Taş atarlar, sopa atarlar boş... Akbabalar, kuzgunlar, leş kargaları eksiltir Mustafa'mı...

Köyü bir koku alır...

Köyü bir koku alır ki deme gitsin... Taş olsa dayanamaz arkadaş... Burun nemene? Köy halkı hane hane gerilere çekilir... Duyulur Mustafa'nın kokusu ilgililerce... Pırpır uçakları gelir. Akbabalar gibi sağılır sağılır kesekâğıtlarıyla kireç atarlar... Derken Mustafa'ın kireçten mezara gömülür...

Bir sabah...

Mustafa'ın koyun güdüyordu... Koyun mayına kaçtı... Mustafa'ın böyle düştü mayına... Bir sabah üç öksüzlü Mustafa'mın kapısı önünde ulur Mustafa'mın köpeği... Mustafa'nın dul karısı açar kapıyı... Bakar ki Mustafa'nın köpeği... Mustafa'nın köpeğinin ağzında Mustafa'nın tek bacağı!... Tuttururlar ağıtı... Tuttururlar... "Nasıl gittin Mustafa'm? Böyle mi gelecektin Mustafa'm?" Sonra gömerler törenle Mustafa'nın bacağını tüm sayarak Mustafa'mı... Namaza dururlar tek bacağa... "Mustafa'yı nasıl bilirsin?" "İyi biliriz..." Gömerler tek bacağı fakir köy mezarlığına... Ne üstüne yazı, ne "hüvel baki"...

Bu yazılar...

Bu yazılar burada biter arkadaşım. Burada biter. Bu yazıyı böyle bitirmek mukaddermiş... Varın kalın sağlıcakla... Tanrı sizi susuz komasın... İyi kişi olun da ardınızdan türkü hoyrat söylesinler...

Gün doğmadan,
Deniz daha bembeyazken çıkacaksın yola.
Kürekleri tutmanın şehveti avuçlarında,
İçinde bir iş görmenin saadeti,
Gideceksin!
Gideceksin ırıpların çalkantısında.
Balıklar çıkacak yoluna, karşıcı;
Sevineceksin.
Ağları silkeledikçe
Deniz gelecek eline pul pul;
Ruhları sustuğu vakit martıların,
Kayalıklardaki mezarlarında,
Birden,
Bir kıyamettir kopacak ufuklarda.
Deniz kızları mı dersin, kuşlar mı dersin;
Bayramlar, seyranlar mı dersin, şenlikler cümbüşler mi?
Gelin alayları teller, duvaklar, donanmalar mı?
Heeey!
Ne duruyorsun be, at kendini denize;
Geride bekleyenin varmış, aldırma;
Görmüyor musun, her yanda hürriyet;
Yelken ol, kürek ol, dümen ol, balık ol, su ol
Git gidebildiğin yere.

ORHAN VELİ

IRIP

Satarım bu canı da beslerim seni
Çıkarım denize de su yesin beni!

Hamsi vurdu karaya da
Okkası beş paraya...

Atla motora gazetecu

İskele ana baba günü. Vona'da (yeni adıyla Perşembe) koyu bir gece. Deniz şıpırtılı. İskelede koşuşanlar. Bağrışanlar. Kamyonlar dizi dizi. Sağda solda hamsi kasaları. Gece balık kokuyor. Sol yanda, hemen iskelenin ucunda iri bir kedi yılık yılık yalanıyor. Lüks lambası ışığı altında büyücek bir motordan kasalara hamsi dolduran deniz ırgatları.

Gecenin patırdısı arasında bir ses patladı:

— Atla motora gazetecu, haydi daaa.

Bilmiyordum böylesine çabuk olacağını. Atladım, ama buna atlamak denirse! Çizmeler ıslak güvertede oyun etti, seren direğine zor tutundum. Motorun halatını çözdük ve motor mazot kokuları bırakarak Karadeniz'in karanlığına doğru dalıverdi.

Fotoğraf makinelerini, film çantasını kaptan köşküne,

dümenciye bıraktım. Reis, motorun burnuna uzanmıştı yüzükoyun. Yanında, bana "atla" diyen tayfa vardı. O da uzanmıştı. Gözleri denizdeydi. Yarım saat ne yaptıklarını düşündüm durdum. Dayanamayıp sallanan motorun o daracık burnuna onlar gibi serildim.

Çok ötelerde dağınık olarak, yer yer, ufak alevler denizi aydınlatıyordu.

Kaptan'ın arkasından köşke girdim. Gözleri karanlığı tarıyordu. Bıyıklarını dişliyordu arasıra. Motorun burnunda taş gibi duran tayfaya bağırdı:

— Ulan gözünü aç hey...

Motor iskele tarafına yattı, dümen alabildiğine dönmüştü, sancakta kocaman bir motor belirdi, sıyırıp geçti. Kaptan okkalı bir küfür salladı tayfaya.

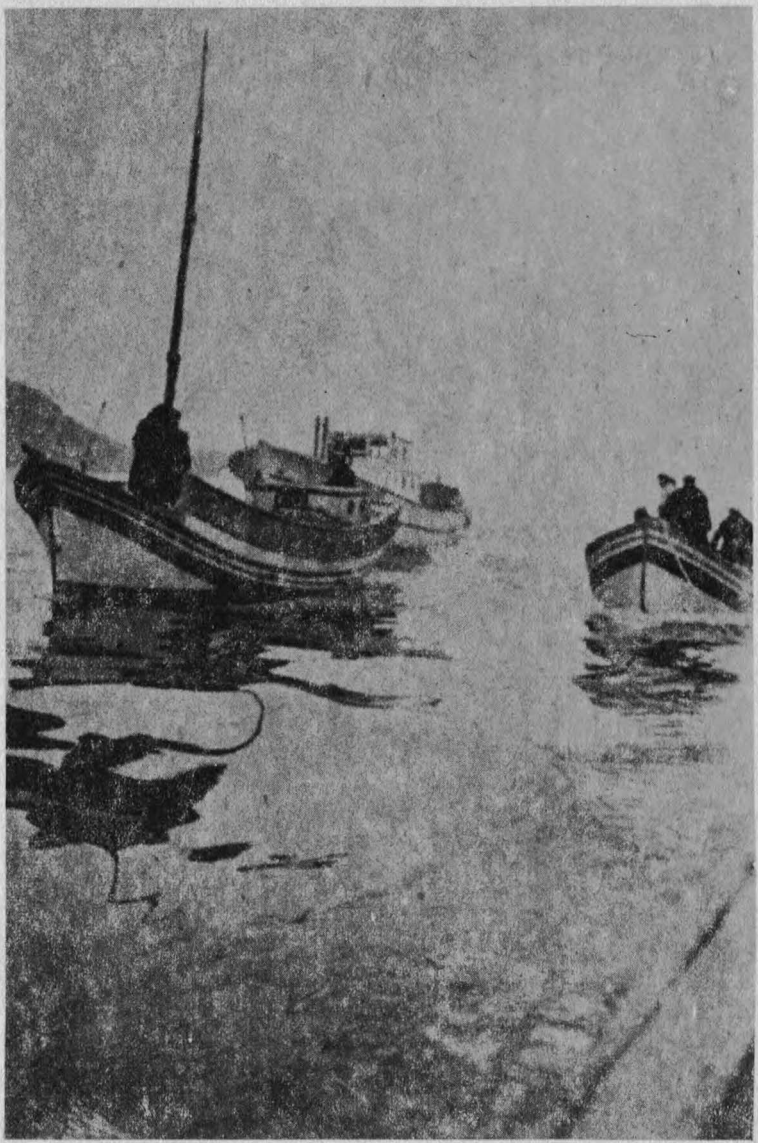
Tayfa ses çıkarmadı. Suçluydu.

— Parola ver daa.

Motorun ucunda yatan tayfa elindeki el elektriğiyle denize doğru iki uzun bir kısa işaret çaktı... Parolamıza cevap yoktu. Reis de motorun ucuna geçti, el fenerini aldı tüm dikkat kesilip sağa, sola, ileriye iki uzun bir kısa işaret yağdırmaya başladı. Cevap yoktu. Gecenin karanlığında sönük, yaşamasız değişik ışıklar yanıp sönüyordu.

İki saat "ırıp"ları aradık karanlık gecede, tam iki saat. Deniz yarılmış bir yedek, bir av kayığı, yani "ırıp" kaynayıp gitmişti!

Motorumuz gürültülerle dört dönüyordu karanlık denizde. Cebimden el fenerini çıkarıp bordaya dayanıp iki uzun bir kısa işareti dağıtmaya başladım. Bir saat daha geçti, çok ötelerde iki uzun bir kısa ışık yanıp söndü. Reis'i dürtükleyip parmağımın ucuyla ışığın geldiği yönü gösterdim. O da denedi, evet ırıpı bulmuştuk, dümenciye bağıran Reis rotayı verdi. Yarım saat sonra oradaydık. Motor kavisler çizip gecenin karanlığında daha bir karanlık duran kayıklara yaklaştı. İşareti tekrarladık, fakat cevap başkaydı. Reis gecenin karanlığına küfürünü patlattı aldatılmıştık!



Deniz çarşaflandı...

Deniz de dalgalandı
Suda oynar balıklar

(Giresun halk türkülerinden)

Kaptan bıyıklarını dişleye dişleye, küfürler savura savura motoru sabahın üçüne kadar denizde çevirdi durdu.

— Bak Reis, dedim, ola ki iskeleye öteki motor çekip götürmüştür ırıpları... Ne dersin?

Motor burnunu iskeleye çevirdi. Vona (Perşembe) ışıklarını karartmıştı. İskele cansızdı. Motor yoktu, haber yoktu! Makinelerimi yükleyip iskeleye çıktım. Motor halat bağlamamıştı, tartar deyip denize açıldı, aramaya.

Dökülürcesine, iskelenin karşısına düşen balıkçıya yürüdüm. Açlıktan, yorgunluktan dizlerim tutmuyordu. Küçücük balıkçı dükkânı kapılara varıncaya dek müşteri dolmuştu. Denizden dönen yorgun, aç tayfalar deniz ırgatları gecenin bu saatinde açık dükkânı gürültüyle, iştahla, tüketmeye koyulmuştular.

Patates, kuru fasulye, hamsi tava, pilav, kayısı kompostosu vardı masalarda. İri, kara, nasırlı eller büyük bir hırsla somunları parçalıyorlar, iri parçalar tabaklardaki yemeklerde ıslandıktan sonra ardına kadar açılan ağızlara doluyordu. Bir saate yakın sıra bekledikten sonra bir ırgat, iskemlesini gösterdi, ağzı dolu dolu:

— Çök, dedi.

Çöktüm.

Yeni bir parti tayfa sökün etti. Gürültü arttı, bir an önce kalkıp gidilmesini istiyordular. Açtılar, yorgundular.

— Ne verirsen ver...

Biliyorlardı, isteklerine uygun yemeğin kalmadığını. Kim bilir kaçıncı geceydi bu, aylar boyu, kim bilir kaçıncı geceydi?

— Ne verirsen ver!



Karadeniz hamsi demektir, hamsi de Karadeniz...

Tere boğulmuş, tüysüz, ama Allah'ına kadar delişmen garson oradan oraya seğirtiyor, yağdan leş gibi olmuş bölmenin yemek verilen deliğinden keyifle bağırıyordu:

— Dört tane ne verirsen ver.

Bir aralık dikkatini çektim ki, kapkara, peçeteye benzer paçavrayla terini silip dikildi, yapıştırdım:

— Ne verirsen ver ulan, ama çabuk, geberecem be.

Gündüzden pişmiş, soğuk, ağır bir hamsi tava şırak edip mermer masaya düşercesine indi.

Yarım somunla hamsiyi hakladıktan sonra tekrarladım:

— Hey sarı. Ne verirsen ver.

Bir tabak kuru fasulyeli az pilav indi. Yanımda oturan, "bana da" dedi. Tüysüz garson gitti eli boş döndü. Berikinin suratı asıldı, açtı, tabağımı uzattım.

— Al ahbap, ben doymuşum farkında değilim, parasını sen ver ve ye.

Bir hoş hoş baktı, düşündü, sonra tabağı önüne çekti.

Kimi de boş dönülür...



Vona'nın cadde üstündeki otelinin açık kapısından içeri daldım, kâtip tersledi, boş yer yokmuş! Arka sokaklardan birisini işaret eden bekçi bir han gösterdi, ölüler gibi yıkıldım yatağa. Yirmi bir saattir yoldaydım, kara ve deniz. Gerisini hatırlamıyorum, geberiktim.

Hamsi dediğin...

Acemi balıklar, yavrum
Gelmez oltaya.
(Giresun halk türküsünden)

Artık öğrendim ya, satarım sizlere efendi, satarım. Tövbe belli etmem yeni öğrendiğimi, tövbe belli etmem. Ve başlarım arkadaşım. Hamsi dediğin sürüyle gezer, ufak bir balıktır. Karadeniz halkı tüm hamsiye kesilir yediden yetmişe. Karadenizliden hamsiyi al, yedirme hamsiyi, Allah'ını şaşırmışa döner. Hamsi dediğin, şu satırları okuduğunuz günlerde bir hoş olur, yağı çekilir, tadı kaçar, avında bile tat kalmaz! Bunu sizler de bilirsiniz. Bu kadarını altı yaşındaki kızım Elvan bile bilir. Mesele o değil, ben sizlere başka şeyler anlatacağım. İşim bu benim, benim işim bu. Bunun için kilometrelerce yol gittim, gece demeyip, gündüz demeyip, millerle sular aştım, şu garip kellem var, ya onu kodum ortaya, can bu can. Dile kolay ben kara çocuğuyum, aram iyi değil denizle. Ekmek parası için, ekmek parasını denizden, yani hamsiden çıkaranlarla birlik oldum efendi, dertlerini dert ettim, oturup somunları bölüştük. Hamsiler kızarttık denizde, kara bir tavada. Sonra buğulamalar yaptık. Bastık içine zeytinyağını, ilimonu. Ağlar çektik. Ağlar kimi zaman üç beş hamsili, kimi zaman tonlarla çıktı. Üzüldüler üzüldüm, sevindiler sevindim. Onlara bir şey olmadı da ben "deniz sarhoşu" oldum, motor sallandıkça içim dışıma çıkayazdı, ama yine de toz kondurmadım kendime, rezil olmak vardı sonunda da...

Kime mi? Proyyyy... Sorar mısın arkadaşım, sorar mısın? Başta kendi kendime, sonra bizi kınayanlara! Sonra karıya, çoluk çocuğa, ekmek parası gözleyenlere. Gazeteye... Yaşantımızı canavar gözleriyle izleyen art niyetli dostlara (!)... Sorar mısın?

Hamsi dediğin küçük bir balık. Büyük balığın yemi. İnsanların, Karadeniz insanlarının yemi. Martıların, deniz üstünde dolaşan bilumum kuşların yemi. Kedilerin yemi. Akıl almayacak bir gelir kaynağı ve efendi, akıl almayacak bir sömürme mi desem, oyun mu desem, adını koymayalım şimdi bir şey işte!

İki saat deliksiz bir uykudan sonra güneşin patladığını gördüm, fırladım iskeleye motorlar yoktu. Kediler yalanmıyordu. Hamsi kasaları boştu. Kamyonlar dizi diziydi ama hareketsiz. Irıplar gün doğmadan açılmışlardı denize, başka av yerlerine. Elim böğrümde kaldı! Atlamıştım. Sabaha karşı iskeleye çıkarken verdiğim sözü unutmuştum, atladık kestirmecesi, atladık.

Sonra arkadaşım, bir otobüs geldi Samsun'dan yana. Giresun'a doğru giden. Atladık, düştük yollara. Deniz kara yeşil kaynıyordu solumuzda. Sağımız bitmeyen, tükenmeyen yol boyu seyrek evler, kuru ağaçlar, dağlardan akıp gelen ipincecik sular, ağaç budayan insanlar. Hayvanlara mısır yaprağı yediren kadınlar, otobüsü görünce arkalarını dönen salt burunları açık kadınlar. Seksek oynayan çocuklar. Pazara giden, pazardan dönen eşekliler ve kalesiyle dimdik, sonra denize kayar gibi inen Giresun. Giresun'da bir iskele bereketli. Ağ yamayan, kumanya düzen ırıp motorları. Tayfalar, reisler, mal sahipleri ortaklar. Ve saat 14'de denize açılan bir motor yetmiş tonluk, Arkada yedek ve av kayığı sallanan. Motorun burnuna uzandım. Yolumuz ırak. Deniz sahilden yana cam gibi, cam göbeği yeşildi. Solda Giresun Adası, kalesinin üç beş taşlı kalıntısı, koya çekilmiş bir sandal. Gökte "Gak... gak..." eden iri kanatlı martılar. Denizde "denizanaları" açılıp kapanan. Motorun arkasında inip çıkan iki kayık, kayıklarda sessiz ve kaderlerini bekleyen tayfalar — deniz ırgatları. —

Tar tar gidiyoruz. Sahiller yaşama savaşı içinde yeşil, sarı. Gökte griliğe kesmiş bulutlar.

Dümende genç bir oğlan, gözleri çok ötelerde. Tar tar gidiyoruz.

Hep şeyi düşünüyorum.., duayı. Motor sahilden ayrılırken, reis, kaptan ve mal sahiplerinin duasını...

— Ya Allah... Ya nasip...

Ya nasip... Ya nasip... Bakalım.

"Balıkları görüyor musun?"

Gökteki yıldızları
Sayarım elli elli
Kıymetli Gireşun'u
Şerefli Giresun'u
Tapuladık besbelli.

(150 yıllık bir Giresun halk türküsünden)

Gün battı. Hafif bir poyraz çıktı sonra, burnu dönüp koya girdik, deniz duruldu. Hafif şıpırtılar vardı. Su yüzüne yakın deniz anaları. Motor gazı kesti, gitti gitti sonra olduğu yerde sallanmaya başladı. Karşı sahilde Espiye'nin ışıkları yanmıştı. Çıt çıkmıyordu motorda. Motorun kıçına geçip iri iri kayığın içinde sanki kurbanlık koyunmuş gibi bekleşen ırıpçılara, yani deniz ırgatlarına baktım. Onlar da susuşma içindeydiler. Motorun burnunda reis, gözleri denizdeydi. Yüzükoyun uzanmıştı. Arasıra dümen başında dimdik bekleyen tüysüz oğlana kolunu kaldırıyor solu, sağı işaret ediyordu. O zaman motor çalışıyor, gidiyor ve ikinci işaret üzerine yol kesiyor, sallanıp duruyordu olduğu yerde.

Ambar kapağı açıktı. İçerde bir çımacı gaz ocağını yakmış kara bir tavada hamsi kızartıyordu, geceye yağlı bir balık kokusu giriverdi. Arasıra saatlere bakılıyor, "Daha yirmi var." "Daha on beş var" gibi laflar ediliyordu. Bir aralık Espiye'den yana karanlığın içinde güm diye bir ses geldi. Top

patlamıştı. Irıp kayıkları motora yaklaştı, kumanyalar uzatıldı, tavalar dolusu hamsi iri tepsilere döküldü, deniz şıpırtısına yeni şıpırtılar eklendi.

— Haydi buyrun da, dedi. Kaptan.

Ambar kapağının üzerine yanları kesilmiş bir çuval serildi. Çuvalın üzerine kocaman boş bir tepsi, ikinci tepsiye zeytin. Ambardan bir tava uzandı boş tepsiye kondu içindekiler. Zeytin, kuru soğan, hamsili bir yemek başladı. Hamsi kılçıkları gitgide yığılıyordu, sonunda ufacık bir tepe oldu, karınlar gebeleşti, testiden iri iri yudumlarla sular içildi ve yemek artıkları denize dökülmedi, olmazmış av yerinde bu. Sigaralar tellendirildi. Ortalık toplandı.

Motor hareket etti. Irıpçılar daha önce sarı, kırmızı yağmurluklarını giymişlerdi, ayaklar çizmeliydi. Gecenin yıldızsız karanlığında ayakta dimdik duruyorlar, birer deniz canavarını andırıyordu bu dikiliş... Sonra çöküldü. Motor geniş kavisler çizmeye başladı. Beş kişiydik motorun burnunda. Gözlerimiz denizdeydi. Kaptan omuzladı:

— Palukları çörüyor musun?

Dalga geçiyor sandım. Sandım değil, herif düpedüz dalga geçiyordu. Sırıttım. Tekrar omuzladı.

— Sağa deyum, palukları çörüyor musun daaa?

— Ne paluğu Reis?

— Paspayu paluk, hamsi daaa!

Daha iyi bakmaya başladım.

— İşte daa, koçaman palukları.

Dalga geçmiyordu. Motor burnunun iki tarafa attığı dalgalar parlak, acı yeşildi zaman zaman. Işıklar çakılıyordu, fosforluydu sular. Tarifi zor bir yeşillikti bu, bir aydınlıktı. Sonra işaret verildi, motor yol kesti, durduğumuz zaman Reis eline sırığı aldı. Sırığın ucunda tencere vardı. Ağzı denize açık o sırıklı tencereyi denize vurmaya başladı. Her vuruşta deniz güm güm ötüyordu.

"Caluştur daaa."

Motor çalıştı tam yol, burnu açığa çevrildi. Gözler tüm dikkat kesilmiş denize sarkmıştı. Denizin altından bir fosfor

akımı vardı. Motorda bir telaş başladı. Emirler veriliyor, motorun kıçına geçiliyor, ırıpçılara bağırılıyordu.

Şenlik...

Urumeli basmasını
Giresun'un yosmasına
Sarsak olmaz mı?

(Giresun halk türküsünden)

Hamsilerin izini bulduk. Toplu oldukları yeri arıyoruz. Motor, ardında iki kayığı, gecenin karanlığında geniş daireler çiziyoruz. Çok ötelerde siluetler var. Işıkları sönük motorlar. Gökte tek tük kırpışan yıldızlar, yer yer. Suratlar tüm asılmaya kesilmiş. Sinirlilik diz boyu. Irıpçılar da öyle, sessiz, sabırsız.

Bizim "Deniz" adlı motorun muntazam tar tarlarına çok ötelerden başka motor sesleri karışıyor arasıra. Demek ki yalnız değiliz bu sularda,yakınımızda başka ırıplar var, iyi iş bu, demek balık var. Demek balık var...

Hamsi dediğin küçük balıklar, kasım ayında başlar tavaya düşmeye arkadaşım, kasım ayında başlar... Nisanın on beşine kadar sürer tava sefası! Nisan on beşe kadar tüm Karadeniz halkı, balıkçısı, deniz ırgatı, fakiri fukarası, kedisi, martısı karnını hamsiyle doyurur, ekmeğini hamsiden kazanır, hamsi demek nafakadır, bakmayın adının balığa çıktığına, bakmayın, hamsi nafaka demektir.

Aylardan kasımdır, arkadaşım, aylardan kasım. Karadeniz'e dağılmış olan hamsiler "içtima" ederler, vururlar sahilden yana... Sahile gelirler ve sürü başı doğuya döner. Doğu'ya dönüş hava fırtına yaparsa,deniz azarsa daha da hızlı olur. Hamsiler yatak aramaktadır, bu gezmenin nedeni budur. Yatak ararlar. Yatak dediğin kuştüyü değil, derin sulardır, sahile yakın derin sular. Bulur arayan mevlasını,belasını, ergeç bulur. Hamsiler de bulur diledikleri yatağı. Yerleşmeye

başlarlar. Karadeniz'e dağılan hamsiler habire yatak bulup yerleşirler, bir kısmı hızını alamaz daha doğu'ya akın etmeye devam eder. Şubat sonundan Mart yirmi arasına kadar sürer bu akın. Sonra arkadaşım duraklar. Ve mart sonunda da Batı'ya döner. Gelişindeki toplanma düzeninde ilerler ve Karadeniz'e yeniden dağılmaya başlar.

Kasım ayındaki toplanmaları var ya hani parti parti sahillere akın yaparlar, işte o zaman sahile üç beş mil arası alarga olarak avlanırlar, tava olurlar, buğulama, pilav olurlar. Ama bakmayın sahile üç beş mil açıkta bulunmalarına, bakmayın bu yakınlık aldatıcıdır, bereketli değildir. Bu avlanmaya "eksik av" denir, eksik av. Adı üstünde... Esas avlanmalar derin yataklara yerleştikleri zaman olur. Tadı o zaman çıkar avlanmanın, bereketi o zaman belli olur.

Reis, yattığı burundan birden fırladı bağırdı:

— Hazır olun daaa.

Hazır olduk. Motorun dümeninde bir başkası vardı. Reis tekrar motorun burnuna yattı. Dümencinin gözleri Reis'in sağ koluyla verdiği işaretlere asılıp kalmıştı. Ana baba günüydü motorun içi. Hamsi yatağını bulmuştuk. Deniz yeşil yeşil fosfor çakıyordu. Motor yol kesmiş geniş daireler çiziyor, Reis'in bir kol işaretiyle yön değiştiriyor yaptığı dalgalar, iri sular, motoru allak bullak ediyordu. Birden bağırtılar arttı:

— Bırakın daaa, bırakın çabuk olun.

Ağları bıraktılar, motor dönüyor, av kayığındakiler

Ağlar serilir, yeniden atmak üzre...



ağları bırakırken belli, içlerinden Tanrı'yla bir alışveriş yapıyordular. Bu ekmek parasıdır da... Yedek kayık, ırıpın bir ucu onda olduğu halde yerinde duruyordu. Irıp artık denizdeydi, kavis çizme tamamlandı. Motor, av kayığı, yedek kayık birbirlerine yaklaştı. Yaklaştı, daha yaklaştı.

ALDATTIM ONİ...

Balık çıkmıyordu, balıkçı dertliydi. Balıkçının canı burnuna gelmişti. İskelede boş dönen motorları gördükçe kan beynine sıçrıyordu. Baktı oğlu, ağlayarak geliyor. Koştu.

— Ne ağlıyorsun daa?

— O amica beni dövdi.

— Hangi amica daaa?

— Memmet.

— Nerededur o?

— Kahvededur.

Balıkçı kahveye gider, bir tekmede açar kapıyı bağırır:

— Memmet deduğun kimdur daaa?

Ses çıkmaz.

— Size derum daaa. Memmet kimdur?

Yine ses çıkmaz. Neden sonra birisi ayağa kalkar.

— Benum daaa?

Balıkçı sille tokat girişir, basar dayağı ve çıkar gider.

Kahve halkı şaşkındır, sorarlar dayak yiyene:

— Ulan senin adın Memmet değuldir, neden Memmet dedun?

Beriki sırıtır.

— Aldattim oni...

Farfarlar yakıldı... Farfar, kaba fitilli gaz lambasıdır kısacası. İki farfar gecenin karanlığını sarı kırmızı yırttı... Balıkçıların suratları aydınlandı... Yorgundu bu suratlar, bütün emeklerini ırıpa veriyordular. Başladılar asılmaya. Karşılıklı olarak asılıyorlar... Asıldılar, asıldılar. Kaptan, mal sahibi, Reis, deniz ırgatları büyük bir merak içindeydiler... Asıldılar, asıldılar... Bir iki hamsi ağların deliğindeydi... Asılıyordular büyük kuşkuyla, asılıyordular ve ağın dibi göründü, bir şıpırtı sardı ağın ortasını, yaşamasız, keyifsiz bir şıpırtı. Çıka çıka bir teneke hamsi çıkmıştı yedi saat çabadan sonra!...

Gedal'ı alan bir deniz ırgatı keyifsizce ağın ortasına uzattı, sıyırdı ve kaldırdı... Gedal'ın içine dolan hamsiyi yedek kayığın içine boşalttı ve iki kere yaptı bunu, ağ artık balıksızdı.

Gedal kocaman bir kepçedir... Bu avdan gedal bile hoşnut kalmamıştı, ya diğerleri? Suratlara bıçak atsan bir damla kan çıkmazdı, kalıbımı basarım... Bir damla kan çıkmazdı.

Yeni bir emir verildi, ağların süratle toplanmasını istiyordu titreyen bu ses... Deniz ırgatları insanüstü bir çabayla ağları dürmeye başladılar... Biz, motorla ayrıldık... Denizi gözlüyorduk... Balıklar, ağ atılırken buradaydı, kaçırmıştık sürüyü, kaçırmıştık.. Sahile yakın bir yerde farfarlar yanıverdi, gürültüler geliyordu, sevinç çığlıkları... Bizden kaçan sürü sahile yakın, balık gözleyen motorların yanına gitmiş, ırıpçılar sarmıştı sürüyü... Motorun burnundan artık keyifle ağlara asılan diğer balıkçıları gözlüyordum... İri gölgeler; sarı, kırmızı, kahverengi muşambalılar eğilip kalkıyordular... Bu, tarifi zor bir manzaraydı... Dev gibiydiler, farfar alevi rüzgârla sağa sola uzanıyor, aydınlığın yanı sıra kocaman gölgeler denize düşüyordular. Gecenin sessizliği artık yoktu... Kime niyet, kime kısmet? Balığı biz bulmuştuk, parsayı ötekiler topladı. Kadere razı olmak gerek

ama, bu nasıl şey Tanrı'm? Herkes kendi kısmetini yermiş. Ama...

Denizi gözlüyoruz... Habire sigara içiyorum... Uğursuzluk bende mi ola? Canım sıkkın...

Gece...

Açıldım açıldım...
Açılamadım!
O yıldız poyrazını
Kullanamadım.

(Bir türküden)

Gökteki yıldızlar tüm yitmişti. Yosun kokulu denizin ortasındaydık. Karadeniz gecenin bu saatinde, bu karanlığında daha bir karaydı. Bizden kaçan sürüyü ağlarına, sonra motorlarına dolduran diğer balıkçılar artık sahili tutmuştu. Balıklar gidiyordu pazara. Oysa biz saatlerdir dolaşmış bir teneke hamsi zor çıkarmıştık. Çalkalanıp duruyoruz denizde.

El fenerini birkaç kere denize tuttum. Denizanaları (deniz yalkusu) kaplamıştu suyu. Yalkulu deniz iyi değildir. Yalku bolsa hamsiye zarar verir, acıtır hamsiyi.

Feneri saate tuttum bu kelli. Gece yarısını geçmişti. Kimse konuşmuyordu. Konuşacak hal mi kalmıştı? Bir gece önce ağlar kayalara takılmış yirmi bin liralık ağ ve balık gitmişti!... Bunun acısı yeter artardı bile. Yirmi bin lira denize gidivermişti.

Tayfalar, rüzgâr tutmayan yerlere kıvrılmıştılar. Sessiz sessiz sigara içiyordular. Üşüdüm, aralarına karıştım.

— Ya balık çıkmazsa ahbap?

— Allah bilir.

— Ben de biliyorum ya, ya çıkmazsa?

— .....?

— Ya çıkmazsa. Bu kadar emek? Bu kadar masraf? Bu kadar insanın çabası, umudu! Ha, bu kadar insanın umudu?

— Kısmet.

— Anladık kısmet ama. Ya çıkmazsa?

Gocuğunu sırtladı, kalktı. Seren direğine tutundu. Motor iri iri sallanıyordu. Yanına gittim düşmemeye gayret ederek.

Rüzgâr vuruyordu suratımıza. Kırbaç bu, rüzgâr değil. Yüzüm acımaya, yanmaya başladı.

Motorun kıçına geçtim. Deniz arasıra yakamozlanıyordu. Motorun kıçına bağlı kayıktakiler omuz omuza, başbaşa vurmuşlar kestiriyordular. Kimisi sigara içiyordu avuç içinde. Pis pis ışıklar yanıp sönüyordu.

Kısmetsizler dedim, içimden. Denize tükürdüm okkalı.

Kaptan köşküne girdim, iliklerime kadar soğuk sarmıştı. Uyku bastırmıştı. Ama onlar böyleyken uyku ağırıma gidiyordu. Dümenin yanında duran boş bir kasayı çekip oturdum. Dümencinin kafası arasıra önüne düşüyordu. Uyukluyordu ayakta.

Susuş...

Bazı sene denizlerden taşarsın,
Gelelim peşine nerede yaşarsın?
Ne fındık kabuğu ne de sen varsın
Kimseyi görmüyor gözümüz hamsi.

(Baba Salim)

— Yaksana ahbap.

Elini uzatıp sigarayı aldı.

Çakmağın soluk ışığı altında uykulu gözlere bir baktım. Bir allık içindeydiler. Göz kapakları kurşunlaşmıştı. Avurtların çöküklüğü daha belli oldu çakmak söndü.

Sigarayı nefeslerken ateşin o kırmızılığı, fısıltılı ışığı dümenci çocuğun suratını ortaya koyuyordu.

Dimdik duruyordu. Duruyordu ama uyuyordu ayakta. Sonra birden kafası kalkıyor, motorun ucundan kalkan kol var

mı, yok mu görmek ister gibi burnunu cama dayıyordu. Oysa, işareti ışıkla veriyordu Kaptan.

Uykuya dayanamadım, kafam küt etti düştü dümenin sırasına!... Toparlandım. Köşkün içi ağır ,acı bir mazot, yağ kokuyordu. Nefes kokuyordu, yosunluydu... Hamsi kokuyordu kekremsi. Sallanıyordu durmadan...

Fırladım, dışarı fırladım. Rüzgâr şakladı suratımda. Motorun burnuna uzanmışların, balık yakamozu gözleyenlerin yanlarına uzandım.

— Yahu ne haber be?

— .....?

— Yahu ortalık ağaracak, bulamadık mı?

— Kısmet...

İnilti gibiydi bu "kısmet" deyiş. Gırtlaktan mı, karından mı çıktığı belirsiz!...

— Ulan bu benim talihim be!

— Kısmet!

— Kısmet ama Kaptan, beni mi buldu bu? Kilometrelerce yol teptim!... İki gecedir denizdeyim!... Dünkü gündüz üç. Beni mi buldu be?

— Nasip.

Susuştuk. Ekmek paramızdı bu, nafakamızdı. Görmezsem yazamazdım. Görmezsem yazamaz, kazanamazdım.

Motorun burnu iyice tuttu. Kafam kayı kayıveriyordu denize.

— Uyuma daaa! İstersen geç içeri daa, uyu azıcık...

— Uyumam, uyumuyorum...

— Nasıl uyumuyorsun, kafan yıkılıyor denize...

— Yok canım...

— Kalk daa... Kalk... Yat azıcık... Paluk çıkarsa uyandırırım seni. Haydi daaa.

Emir vardı soluksuz seste.

Kalktım.

Yalnızdık Karadeniz'in ortasında. Orta değildi biliyorum, biliyorum ya, ortası gibi geliyordu bana. Saatlerdir gidiyorduk. Neredeyse bitecekti koca Karadeniz, bitecekti.

Oysa motor gidiyor gidiyor ve geri dönüyordu. Geniş daireler çiziyordu.

Motorun kıçına geçip o kokudan yana nasipli, daracık kamaramsı yere girdim, tayfaların yanına. Alesta bekliyordular, ama uykulu. Başlar yana düşük, omuzlarda. Birini omuzladım, öteye çekildi... Gözünü hafifçe aralayan bir tayfa doğrulur gibi oldu, uyuşan bacağını uvdu. Birer sigara yaktık...

Gecenin yemeği...

Pilavın, böreğin çorban çok hoştur.
Seni görmeyeli millet sarhoştur
Gel yetiş imdada küpler hep boştur
Geçmek üzeredir vaktin ey hamsi!

(Baba Salim)

— Ne dersin Şakir şu bizim talihe be? Ulan bu kadar yol tep gel, saatlerce denizde dolaş, balıksız dön!... Yazama!...

Sigarasını nefesledi, ensesine doğru uzattığı iri eli sırtına doğru "hart, hart," sesler çıkararak kaşıyordu.

— Eeeee. N'apacaksın? Kısmet bu. Papaz her gün pilav yemez be! Bizim işimiz bu, gün olur motorlar dolusu çıkarırız, gün olur elimiz boş döneriz. Allah'ın bileceği iş bu.

— Doğru, Allah'ın bileceği iş. Ben çok gezerim be Şakir, çok gezerim. Şu son üç dört yıl içinde gezdiğim her yerde, gördüğüm bir yazı var: "Allah'ın dediği olur."

— İyi dedun. Allah'ın dediği olur. Bak iyi bildin. N'aparsın?

— Pekiy Şakir, bari yolunu buluyor musunuz bu kadar çabanın, eziyetin, kahırın? Sonu ne oluyor?

Boynu, küçücük kapıya değercesine uzadı, kafasını, ilkin geriye attı, sonra yeniden uzatıp tükürdü denize.

— Boşver daaa!

— Boşver ya, be birader yenecek halt değil bu. Günlerce, aylarca bu iş. Bugün var, yarın yok! Ekmek parası değil, batak malı mübarek!

Şakir dikildi:

— Tövbe de daaa. Nafaka bu. Nafakanın kötüsü olmaz.

— Yanlış anladın, diyorum ki bu kadar emek sonunda karnınız doyuyor mu şöyle gebeşler gibi?

— Gebeşler gibi mi?

— Hım.

— Üç dört ay devam eder bu. Sonra İstanbul'a gideriz motorla. Oralarda avlanırız. Yolumuzu buluruz.

— Yol ne kadar mesela, kaç papel?

— İşin yok mu daaa. Boşver.

Boşverdim. Gocuğa sarılıp dışarı çıktım.

Ambarda yine gaz ocağı yanıyordu. Bir miço şişeden bolca zeytinyağı döktü tavaya. Dışarı çıkıp ipin ucuna bağlı tenekeyi denize sarkıttı, aldığı suyla, ayıkladığı hamsileri bir güzel yudu yıkadı, unladı. Hamsileri beşer beşer avucuna alıyor ve yan yan tavaya koyuyordu. İki dakika içinde tava yan yana konmuş hamsilerle çevrelenmişti. Büyük bir ustalıkla yapıyordu bunu. Yedi sekiz tava hamsi kızarttı.

Bir başka delikanlı yine ambar kapağının üzerine çuvalı serdi, pideleri, somunları parçaladı, kuru soğanları bir yumruk vuruşta dağıttı. Ambardaki miço büyük bir tepside bu sefer hamsi buğulaması yapıyordu. Bu da bitti.

Kaptan, Reis, mal sahipleri, o iki tayfa hafif ıslak tahtalara çöküştük. Tavalar dolusu hamsi av ve yedek kayıkta bekleşen deniz ırgatlarına gönderildi. Somunlar atıldı, soğanlar uzatıldı.

Sahuru hamsi tava, hamsi buğulama, kuru zeytin, soğanla yaptık. Elden ele dolaşan koca testiyle sulandık.

— Allaha bin şükür!

— Şükür Allaha!

— Elhamdürüllah!

Miço tenekeyi denize sarkıttı, deniz suyuyla ellerimizi, ağzımızı yıkadık. Sigara paketleri çıktı, dumanlar savruldu.

Kimse konuşmuyordu, ağızları yalnız hamsi açmıştı, bıçak değil.

Kazanç...

Nedir biz seninle kalmışız derde
Bu yıl da gülmedi yüzümüz hamsi

(Baba Salim)

Susuyorlardı. Tayfası, yani deniz ırgatı susuyordu. Mal sahibi susuyordu. Kaptan, Reis, hepsi hepsi susuyordu. Kazançtan yana hiçbiri ağzını açmıyordu. Ne kazanıyorsunuz sorusu cevapsız kalıyordu. Belki dedim, sırasız sordum, sırasız sordum. Kim bilir âdet değildir de. Ne bileyim?

Oysa iş ortada. Irıp, iki kayıktır. Bir av kayığı, bir yedek kayık. Yedek ve av kayığında deniz ırgatı vardır. Motor bunları çeker av yerine getirir. Avı Reis düzenler, o bilir balığın nerede olduğunu, o bulur, emreder. Bir gecede iyi av olursa bir ırıp yirmi tona kadar hamsi avlar! Hamsinin satışı tenekeyle olur, tenekesi on iki liradan, on sekiz liraya kadar gider. Bir teneke on yedi on sekiz kilo hamsi alır. Yani kilosu ortalama 80-100 kuruş arası değişir. Bir gecede yirmi, hatta otuz bin lira kazanmak işten değildir. Bu para ne olur? Şimdi sırası değil.

Uykuya dayanamaz oldum. Artık gücüm kalmadı, direnmemi yitirdim. Sırtımı köşke dayayıp dikiliyorum ve ayakta uyuyorum. Buna Anadolu'da beygir uykusu derler. Tatlıdır bu, bilen bilir bunun tadını, bilen bilir.

Sağımda kahırlı yüzleriyle mal sahipleri. Konuşmalar geliyor. Durmadan sigaralar içiliyor, boş paketler gecenin karanlığına, denize atılıyor.

— Ne çaresi? Nasıl bulunur çare? Yapıyor teresler! Yapma demekle olmaz ki!

— Olmaz, ben de biliyorum ya.

Sustular.

Biliyorum yapılanın ne olduğunu. Hamsi bir ufak balıktır arkadaş, bir ufak balıktır. Trabzon'dan ta Ünye sahiline kadar bulunur. Ama gel gör ki üç yıldır daha kaymış batıya, (T...) balıkçıları illet olmuşlar buna arkadaşım, illet olmuşlar. Oysa ora halkının diğer Karadeniz halkı gibi canı hamsi. Hamsi yemeği. Hamsi yemeği en azından, ben kara çocuğunun bile bildiği on türlü yemeği yapılan hamsi balığı. (T...) balıkçıları illet olmuşlar ya. Geliyorlarmış motorlarla, ırıplarını getiriyorlarmış, hem avlanıyorlar, hem de kuvvetli ışıklar sallandırıp denizin dibine, hamsileri ürkütüyorlarmış kendi sahillerine! Hamsiler de ürküyormuş, gidiyorlarmış o tarafa. Fakat yanı sıra sürüler dağılıyormuş. İşte ben (T...) balıkçılarının balıkları çil yavrusu gibi dağıttıkları zamana rastladım! Denizin otuz kırk kulaç dibine sarkıtılan elektrik ışığı hamsileri deli ediyormuş, dağılıyor ve kimi sürüler daha doğuya gidiyormuş! Fakat av zamanı yine akıyormuş Perşembe, Fatsa, Giresun sahillerine.

Beygir uykusu! Artık dizimde derman, gözümde fer kalmadı. Dikilmek, rüzgârı yemek hiç, ama hiçbiri fayda etmedi. Yeniden girdim köşke. Dümenci bıraktığım gibiydi. Ayakta. Gözleri daha ağırlaşmış.

Dümencinin arkasında bir yatak var. Tabut gibi. Üstünde bir yorgan. Aklım fikrim orada. Bakıyorum. Bomboş. Kendimi orada uykulara bırakmış hissediyorum, gözlerim daha bir tatlı kapanıyor.

Çizmelerimi çekip ilkin oturmak niyetiyle çıkıyorum o tabutumsu yere... Birkaç dakika sürüyor bu ve yorganı çekip tabutun içine iyi bir yerleşiyorum.

— Ahbap beni uyandır balık çıkarsa.

Kafasını sallıyor.

Artık gerisini hatırlamıyorum...

Gürültü...

Koca bir memleket hep sana kuldur
Bir kere göründün dediler boldur
İnsaf et, gel artık küpleri doldur
Ne tarlamız kaldı, ne öküzümüz.

(Baba Salim)

Bir gürültüyle, bağrışmayla, tabutumdan fırladım. Motor deliler gibiydi, sallanıyordu üst üste. Uyku sersemi atladım yere, fenerimi yakıp çizmelerimi buldum. Kapıyı açıp dışarı çıkmam bir dakikayı bulmadı. Aha dedim, aha, kaldık denizin ortasında. Kaptan, Reis, mal sahipleri ağız dolusu küfür içindeydiler. Seren direğine tutundum. Biraz ötemizde kocaman bir motor vardı. Onlar da küfür ediyorlardı. Karanlığın içinden çıkıvermişler! Işıkları da sönükmüş, ramak kalmış bordamızdan koca burnunu vurmaya. Al belayı başına! Ama olağan bunlar, alıştım gayrı. Daha ilk gün, yani ilk gece üç dört kere atlatmıştım bu zapartayı. Ama yalanı sevmem, bu kelli yüreğim ağzıma geldi. Yorgundum, uykusuzdum, ölüler gibiydim. Bütün bunlara rağmen gürültü ve bağrışma fırlatmıştı yerimden, fırlatmıştı. Hele uykudan böyle kalkınca sinir mi kalır, yürek mi kalır?

Sigara paketine sarıldım.

Asaplar tüm gergindi.

Motor ağlamaklıydı. Neredeyse gün ağaracaktı.

Kısmetsiz..... kurban bayramında sılaya çıkarmış. Boşa değil bu laf, boşa değil arkadaşım. Örnek mi, al işte bizleri! Köpek möpek. Lafı eden iyi etmiş, müzikte buna dört dörtlük derler.

Hıncımı o kara, o çalkantılı, ışık vurdukça deniz analarının açılıp kapandığı denize okkalıca tükürmekten alıyordum!

— Haa kaptan? Uğursuzluk bende mi ola, haa?

— Yok daa, yok... Kısmet... Olur denuzculukta. Olur daa.

— Haydi sizin işiniz bu be, bugün olmazsa yarın. Ya ben ne halt edeyim. Duramam buralarda. Bunu halledip yeniden yollara düşmek var. Yeni yerlere gitmek, yeni şeyler bulmak, resimler çekmek, türküler derlemek, bütün bunları yazmak var. Benim işim de bu kaptan.

— Cenabı Hak bedenine kuvvet versin. Her şeyin başı sağluk da. Sağluk. Ondan sonrası mı sat anasunu!

— Oy Cemil Kaptan, her şeyin başı sağlık ya. Sonra? Sonra yesun oni ninesu ha?

— Gazetecu da. Dalga mu geçuysin?

— Ne yapalım be, oldu olacak, kırıldı nacak. Sat anasunu. Kimden kalleşlik görmedik ki? Bir de denizden görelim. Denizden de görelim. Anasını satayım.

Sigarayı tazeledik. Kaptan'ın canı sıkılmıştı. Kendi kazancı için değil de salt benim için balığın çıkmasını ister bir hali vardı. Ne bileyim belki hiç öyle değildi, bana öyle geldi.

İçimden bir uzun hava taştı. Mırıldanmaya başladım. Kaptan dinlemez görünüyordu. Deniz vuruyordu motorun burnuna. Sustum. Kaptan başını çevirdi:

— Âşuk musun daa?

— Değilim desem yalan, âşığım desem... Boşver be Kaptan!

— Ben bilirim daaa. Uy..... bir kulağumun ardu kaldı. Deminki lafun kodu da. Deminku lafun kodu. "Kimden kalleşluk görmedum" dedin da. Bizim Giresun'un bir türküsü var.

Atılıp sözünü kesiverdim.

— Aman bi yol de Kaptan.

— Patlama daa. Patlama. "Oy meyhaneye gittim aman içmedum da/Arkadaşım da düşman imiş bilmedim/Arkadaşım da ne haltlar yemiş bilmedim/Ah yedi yerden yara yedim ölmedim da/Söyle de doktor söyle ölecek miyim?

— Ağzını yeller alsın be Kaptan. Neden ölecek mişim? Arkadaşlara gelince. Topunun....

Tükürdüm denize. Kaptan'ın gözünden kaçmadı.

— Çok geçtu başımdan, çok. Adamın hasunu, itinu bilirim da. Arkadaş bilduğun çok kişiden ne puçaklar yedum da, bir bilsen. Ama da, ama Allah komaz yanlarına, Allah komaz.

Kaptan sustu.

Ben sustum.

Karadeniz'in ortasında, aysız, yıldızsız bir gecede bir motorda susuyorduk ve arkadaşlarımızdan yediğimiz kazıkların bilançosunu çıkarıyorduk, besbelli. Bilançosunu çıkarıyorduk.

— Ben yatıyorum kaptan. N'olur uyandır beni balık çıkınca.

— Tamam da. Sen keyfine bak. İyi dayandun gazetecu, iyi dayandun.

Tabutun içine geçip kıvrıldım.

Paluk vurdu daa... Paluk vurdu...

Köylerde birisi hasta olursa
Ölmez kalkar eğer suyun bulursa

Rüyalar gördüm, ardı ardına, iç içe. Rüyalar gördüm. Rüya gördüm. Bir ırıpım varmış efendi, Karadeniz'de dillere destan, eşi menendi yok, yok ki yok. Deniz ırgatlarım varmış, en seçmelerden. Buraya kadar iyi. Ama ne yapıyor muşum bilemezsiniz. Anlatayım. Efendi, balığa çıkarmışız kırk kişi. Balık tutarmışız deryalar dolusu. Sonra bunları götürüp satarmışız, tonlarla para kazanırmışız. İyi mi? Buraya kadarı da belirli iş. Ama kazandığımızı oturup bir sana, bir bana, bir ona deyip tam olarak bölüşürmüşüz! Yani şu motorun hakkı, şu ağların hakkı, şu bilmem neyin hakkı demeden olduğu gibi; kazancı aramızda kardeş payı edermişiz. Rüya bu işte, bir acaip.

Deniz Allah'ına kadar sallıyordu. Bir hoş sarhoştum

denizden. Uyandım, uyudum, yeniden daldım.

Dümenci hâlâ kazık gibiydi dümenin başına. İçtiği sigaranın dumanı doldurmuştu köşkü.

— Ulan dedim kendime.. Ulan be adam. Sırası mı şimdi hamsinin? Siyasi faaliyetler yakında serbest bırakılıyor. Siyasi faaliyet demek dünya ile ilişiğin, ilginin kesilmesi demektir. Kime ne hamsiden? Hamsi peşinde nafaka çıkaranlardan? Haa, kime ne? Sırası mı şimdi; nutuk atanların, büyük liderlerin incilerinden senin yazına sıra gelir mi? Haa, ulan sıra gelir mi?

Kahırlandım durdum, sağa döneyim dedim, olmadı, sola döneyim dedim olmadı, o kokulu yorgan altında tabutumsu çukurun içinde kazıklar gibi yatmaya devam ettim. "Bak ulan şimdi, bak oğlum, yüksek memleket sorunları varken hamsinin sırası değil. Git nabız yokla, başka bir haltlar et. Ama kim ne derse desin ben yoğum gayrı siyaset üstüne laf etmeye. Başkaları görsün bu işi, yediğim kazık yeter. Durmadan gez. Durmadan dolaş. Harran Ovalarına git yeniden *Uy babo* de Doğu ellerine uzan. Karadeniz'e düş hamsiyle uğraş. Başkaları politika yapsın. Ekmek işinin daha doğru dürüst yola girmediği bu topraklarda çile çekenlerin yaşantılarını yansıt. Ulan az iş mi bu?" Avuttum ettim kendimi, avuttum da koca gezgin babamız Evliya Çelebi geldi aklıma. Severim Baba Çelebi'yi. Hem nasıl severim, ah anlatamam. Attım elimi bir dergiye dönüşte. Evliya Çelebi babamızın hamsiye dair ettiği lafları okudum. Şöyle der koca gezgin.*

"Levrek balığı, kefal balığı gayet lezizdir. Bir karıştan ziyade kırmızı başlı tekir balığı, uskumru balığı daha bir türlü balıklardır. Ama bunların hepsinden ziyade üzerine düştükleri, alım satımda cenk ve cidal ettikleri (hepsi) balığıdır. Hamsin'de çıktığı için (hamsi) dahi derler. "Bir makrama hamsi ver" diyerek nazik sırmalı makramalara balığı koyup reftar ederler. Balığın suyu akarak giderken bazıları suyun aktığına acıyarak:

(*) Hamsi Dergisi - 1950,

"— Bre, balığın suyunu akıtırsın, suyuna pilavcuk salsana. Diye latife ederler. Bu baluğun faydası o mertebededir ki yedi gün devam ile bundan yiyen adamın kuvvei baziyesi fevkalade artar.

"Balık, kokusu olmadığından yiyene hararet vermez. Ağrı hastalığına müptela olan adam yese şifa bulur. Bir evde yılan ve çıyan olsa hamsi balığının başını tütsü etseler kaçar. Bunu yemek Trabzonlulara mahsustur ki kırk türlü taamını pişirirler. Kebabı, çorbası, yahnisi, böreği, baklavası olur. Ama pilakisi derler, bir nevi tava yaparlar. İptida temiz ayıklayup onar onar kamışa dizerler. Maydanoz, kereviz, soğan, pırasayı ince ince kıyıp tarçın ve karabiberle karıştırdıktan sonra pilaki tavasının içine bir kat hamsi, bir kat bundan döşeyip su, zeytinyağı üzerine dökerler. Bir saat kadar ateşte pişirdikten sonra yerler, hakka ki yemektir."

Uyuyakalmıştım ya işte onların birinde bağrışmalarla uyandım. Anladığım, anlayabildiğim şu cümleydi:

— Paluk vurdu daaaa. Paluk vurdu.

Tabutumdan çıkıp çizmelerimi çektim. Temiz hava yüzümde patladı. İki kayığa yanaşan motorda birkaç kişi kalmıştı. Otuz kişi hummalı bir çaba içindeydi. Tenekeyi denize sarkıtıp biraz su aldım, tuzlu soğuk suyu vurdum yüzüme. Aklım başıma geldi.

Şapsal şapşal bakakalmışım onlara. Neden sonra fotoğraf çekmek gerektiğini hatırladım.

— Paluk vurdu daaa. Paluk vurdu.

Günlerden beri bu cümleyi bekliyordum deniz ortasında.

Farfar ışığı altında...

İki kişi farfarları tutuyordu. Alevin o sarı kırmızı ışığı denize düşüyor, çalkantılı denizde paramparça oluyordu. Alevler bazen sarı, kara isli, göğe, gecenin karanlığını yara yara yükseliyor, rüzgâra uyup sağa sola yatıyor ve kaynıyordu. Ağlar çekiliyordu. Otuz kişi muntazam bir

şekilde "Ya Allah" diyerek ağlara asılıyordular. Ağlardan akan sular ,sarı, kahverengi, beyaz muşambalardan yeniden kayıyordu. Bağrışmalar geceye korkunç bir hal veriyordu. Neden bağırışıyorlar, neden bu kadar kişiden ses çıkıyordu, bu salt heyecandır, nafakanın vurmasıdır.

Ağlar gittikçe çıkıyordu. Bazen gümüş birkaç pırıltı, yani hamsi, ağların deliklerinde yükseliyor, sonra pıt diye düşüyordu denize, kayığa...

Deniz ırgatları uygun bir şekilde, tıpkı horon çekermiş gibiydiler. Bir halayı da andırıyordu, bir oyundu bu. Eğilip kalktıkça, pantolonlarının kıçlarındaki yamalar patlayacakmış gibi oluyordu... Tarifsiz bir kıvanç vardı Karadeniz'in ortasında, gecenin içinde... Ekmek kıvancıydı bu, nafaka kıvancı...

Ağlar geliyordu. Ağlar geliyordu, iri eller, kollar denize inip çıktıkça, ağlar geliyordu.

Arkamdan birisi:

Gazetecu şıpırtıları nasıl çekeceksin? dedi.

Keyifliydi ve dalga geçiyordu benimle...

Gerçekten biraz sonra iki kayığın, motorun ortasında, yani ağların olduğu yerden bir şıpırtı başladı... Bunu anlatmak zordur, beceremem... Tarifsiz bir şıpırtıydı bu. Deniz müziğiydi. Şıpırtılar gitgide arttı arttı...

Biraz sonra farfarların ışığını o sarı alevlerin yaşamasız ışığını bastıran bir aydınlık, bir mutluluk çıktı ağların ortasında. Bir avuç değil, binlerce avuç, korkunç yeşil beyaz, aydınlık gümüşümsü, tıpkı ay gibi parlak bir aydınlık patladı... Hamsiydi bu... Şıpırtılı aydınlık yaşama savaşındaydı, savaşındaydı ama boş artık, ağlar su yüzüne çıkmıştı!

Bir başka motor yanaştı. Ambar kapakları açılmıştı... Otuz beş kişideki kıvanç sonsuzdu, ağ dopdoluydu.

Ellerinde gedal tabir edilen iri kepçeler tutan deniz ırgatları "Ya Allah" deyip bunları ağın ortasına daldırdı.

Gedallar ağların içine dalıyor, havaya kalkıyor, suları sıza sıza o gümüş aydınlığını, kıpır kıpır eden o gümüş aydınlığını motora boşaltıyordu. Bir saat devam etti bu...

Kilolarca hamsi motorun ambarındaydı.

Ve bitti...

Motor çalıştı. Ortalığı b ir yanık mazot kokusu aldı.

Emirler verildi, motor kıçın kıçın gitti, sonra döndü gecenin karanlığına daldı.

Nafaka artık pazar yolundaydı...

Sağlı sollu kırmızı ve yeşil ışıkları gözden kaybolduncaya kadar izledim.

Çabukun daaa... Toplayın ağları.

Biraz önce ağları çeken deniz ırgatları şimdi ağları yeni bir av için toplayıp dürüyorlar.

Hamsinin yuvasını bulmuştuk...

Işıklarımızı iyice kararttık... Çok ötelerde çift çift ışıklar yanıp sönüyordu, başka ırıplar da hamsiyi sıkıştırmıştı.

Yeniden...

Motorun burnuna uzandım. Deli bir rüzgâr vardı. Deliliği soğukluğundan. Rüzgârlığımın başlığını iyice sıkıladım. Dışarıda salt gözlerim kaldı. Arasıra sular akıyor gözlerimden.

Yanımda duran bir deniz ırgatı:

— İyi ıraldı, dedi.

— İyi mi?

— İyi ya.

— Kötüsü nasıl olur ki?

— Kitap mı yazacan?

— Yok yav, soruyoruz işte. Yoksa gidip zıbarayım mı yine o tabutun içine?

Denize tükürdü.

— Hamsi ilk çıktı mı yağlı olur gazeteci. Pulu boldur. Kuyulara yerleştikten sonra pulu fazlalaşır. Su ısınınca hamsinin yağı azalır. Pulu iyice fazlalaşır. Sıcaklık çok olunca hamsinin tadı olmaz.

— Niye olmaz bal gibi yiyoruz ya.

— Onu erbabı bilir. Hamsinin içinde bir kırmızı kurt vardır arkadaşım. Hamsinin içini bu kurt sarar. Sarar da sarar. Hamsinin tadı kaçar. Ama zararsızdır bu kurt. Hamsi ne ki kurdu ne olsun.

— Anladım. Gerisini ben anlatayım mı ha, anlatayım mı?

— De bakayum daa.

— Hamsinin dişileri dönüş anında yatak yapılan kuyulu yerler ve girdap körfezleri arar, yumurtasını buraya döker, yumurtayı en uygun yere bırakır. Tamam mı?

— Aferun gazetecu, iyi bellemişsin. Ama hamsi deyip geçme.

— Geçer miyim yav? Geçseydim gecenin bu saatinde Karadeniz'in göbeğinde olur muydum? Neler öğrendim hamsi için, neler...

— Peki hamsi neden kokayur?

Kafamı yokladım. Bir sigara uzattım yanımdakine, eğilip yaktı, kendime de yaktım. Dalga geçiyordu, sınava tutmuştu aklı sıra. Oysa yol boyu neler öğrenmiştim.

— Hamsiyi çok yığarsan bozulur, ezilir. Denizden naklinde, eğer deniz çalkantılıysa hamsi bozulur. Hava kıbleli ve sıcaksa hamsi yine bozulur. Deniz yalkuluysa hamsi bozulur. Üzerinden gün geçerse hamsi kokar. Bu bozulmalarda karın patlamasıyla fena bir biçim almış sayılmaz.

— Yaşa daa. Baban da mu hamsiciydu da?

— Daha bitmedi. Bak bu gece iyi gece hamsi avı için. Güneşli ve aksi olarak sakin, rüzgârsız, yağışlı havalarda, denizin berrak olduğu zamanlar, havanın ani sıcaklamasında, karanlık gecelerde fazla alınır. Karanlık gecelerde iyi görünür hamsi, pırıldar.

— Ulan niye geldun buralara, daa, oturup yazaydın ya. Gazetecular hep yalan yazıy bilirdik da.

— Yalanı malanı bırak da yanlışım var mı? Sen ondan haber ver, yalan yazmam, bunu bir kalem geç, yanlış yazmayalım, sonra tefe koyarlar adamı. Bak şimdi bu da

doğru mu? Kar sularının denize aktığı zamanlar, bulanık sular, yıldız, karayel, yüksek havalar, fırtına ve sert havalar, ayazlı geceler, akıntılı zamanlar hamsi iyi avlanmaz. Avlanmaz değil mi?

— Madem biliyon da, neden hep sorarsun?

— Karnım acıktı.

— Gel benimle.

Kalktık. Ambara indik. Tenekeden ekmek çıkardı, tavanın içinde soğumuş hamsi vardı. Soğanla beraber yemeye başladık.

Tıka basa doyurdum karnımı. İçim dışım hamsi olmuştu.

Motor dönüp duruyordu, biz ambarda sallanıyorduk.

Hamsi yeniden çıktı. Ama nasıl çıkış. Ağlara güç yetmiyordu.

Gedallar dolup dolup boşalıyordu.

Uykusuzluğa dayanamadım. Tabutuma çekildim. Zaten benden başka uyuyan yoktu.

Yarenlik...

Motorun ninnimsi sesi b u sefer aksi tesir yaptı, tutmadı uyku. Birkaç deniz ırgatıyla çene atmaya başladık. Gece güzeldi, daha doğrusu bana öyle geldi.

— Yahu be, bu ne biçim iştir? Şu kadar gündür denizdeyim, gördüm yorgunluğunuzu, çilenizi yaşadım, yaşadım da kızgınlığım daha arttı.

— Neye? diyen bir deniz ırgatı sırtını kapıya verdi, sigarasını yaktı.

— Niyesi miyesi yok, ama bir tanesini patlatayım. Geçenlerde Ankara'da yemeklerinin ucuz olması gereken bizim cemiyette bir hamsi tava istedim. Tabağın içinde sekiz hamsi vardı ve tam yüz yirmi beş kuruş verdim! Sekiz hamsiye yüz yirmi beş kuruş!

— Ohaaa.

Ah nasıl yürekten bir "ohaa" deyişti bu anlatamam.

— Oha ya. Oha. Sekiz hamsiye yüz yirmi beş kuruş. Bir kiloya kaç hamsi girer ahbap?

Kafalarını göğe kaldırdılar, kafadan tartıyorlardı.

Bir tanesi:

— Elli altmış, dedi.

— Ne ellisi daa, iri hamsi altmış, hatta seksen tane girer, ben bilurum.

— Nasıldı hamsiler?

Parmağımla gösterdim:

— Nah şu kadar be.

— İnce hamsi o daa, ince hamsi üç yüzü geçer!

— Üç yüz müç yüz çok para be. Neyse, kalkıp balıkçıya gittim, kilosu iki buçuk papel değil mi, tepem attı!

— Tepen atınca sen de kendini bizim aramuza attun da.

— Allah inandırsın öyle oldu. Oldu ya siz mesela üç ay içinde kaç kilo hamsi tutarsınız ki?

— Seksen, doksan hatta yüz tonu bulur!

— Kim alır bunun parasını? Sen ahbap mesela kaç para kazanırsın?

Susuştular. Nedense bu konuya pek yanaşmıyorlar. Bense kurcalayıp duruyorum. Merak bu ya!

Söylemediler.

Direndim.

— Ne yapacağın daa.. Kazancın yarısı motora, ırıp masrafı, şu bu,. mal sahibine, sonra geri kalanı biz aramızda bölüşürüz.

Kestirip attılar.

Başkalarından öğrendim. Doğruydu. Ama sormaz olaydım, öğrenmez olaydım. Hamsinin icadından beri sanırım bu iş böyle gelmiş, gider böyle. Bir deniz ırgatı hem en babayiğidinin üç aylık kazancı üç bini bulmuyormuş!

Sonra bir mal sahibiyle konuştum. Onların da dertleri çok. Ağ masrafına katlanılır gibi değil, motorun yoksa onun kirası, şu bu, gecede kazanılan beş on bin, yirmi bin lira çarçur olup gidiyormuş! Zenginin de derdi var, fakiri zaten dertli.

Oldum olası sevmem şu para işini, oldum olası sevmem. İcadedenin...!

Karaya...

Hamsi tilciği (kelimesi) Arapça hamsin, yani efendim kara kıştan sonraki mart günlerinden gelirmiş. Bir de Farsça ham-sin, otuz kıvrımdan gelirmiş! Yooo ben demiyorum, günahı, hatta sevabı benden önce yazanlara... Yoğum bu işlerde...

Hani şu sevdiğim gezginci Babamız Çelebi var ya işte o, Seyahatnamesi'nde hamsiden de bahsediyordu. Önceki yazımlarımda konu ettim. Bir yerinde:

Trabuzon yerimiz
Akça tutmaz elimiz
Hamsi paluk olmasa
Nice olurdu halimiz?

Der. Ah Baba Çelebi ah, yıllar yılı köprülerin altından nice sular aktı, aktı ama aynı hamam aynı tas işler..

Hamsiden; Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Grande Ansiklopedie, Larousse, Hamamîzade İhsan nasiplenmişler. İyi etmişler. 1961 yılının martında çömez Otyam da hamsiye başvurdu. Kâtip Efendi'yi, Hamamîzade Efendi'yi, Baba Çelebi'yi bilmem ama, benimki hem ekmek, hem ekmek derdiyle cenk edenlerin yüzündendir, bu böylece biline.

Cenk dedim aklıma geldi. Şu, günlerden beri peşinde koşturduğum bir karışlık hamsinin öyle çok düşmanı var anlatamam. Denizdeki balıktan, uçan kuşa varıncaya dek... Gerisini varın siz hesap edin! Hamamîzade İhsan Efendi, 1927 yılında İstanbul Sebat Basımevi'nde basılan *Hamsiname* kitabında bu konuya da dokunmuş. Orada, hamsinin kendi fukaralığından söz eden zeki hayvan olduğunu, büyük balıkların saldırganlığına uğradığını, savunma olarak pulları-

nı denize bıraktığını, bunların parlaklığından yanılan yiyicileri aldattığını, sonra efendim kaçtığını, daha sonra o bıraktığı pulları yediğini yazar!

Laf aramızda ,iyi de etmiş... Zira, ben bu kadar derinlere inemedim. Benim derdim hamsi, ama bu balıkçığı tutanların kaderi nedense hamsiden çok düşündürmüştü beni... Olmadı... Vurduk hamsiye yazıları, vurduk... İnsan yerine hamsiyle uğraşır olduk!...

Hamsi, bu tüm Karadeniz halkının yıllar yılı bir nimet olarak kabullendiği, çıkmadığı, yemediği zamanlar tüm dellendiği, çıktığı zaman davullar çaldıkları hamsi fukarasının ömrü iki yıl, bunu da Hamamîzade İhsan Efendi'den öğrendim... İki yıl... Tüh bre...

İyi yürekli hamsi için ne haltlar yenmemiş? Geçin hepsini bir garip Otyam bile peşine düşmüş. Hamsi, deniz soğuyunca kendini bırakır sahillere dedik. Karalara sürüklenir, dedik. İşte bununla ilgili beyit:

Hamsi vurdu karaya
Okkası beş paraya

Veya:

Kıyyesi indiği içün bu zaman beş paraya
Halka zahmet vermemekçün kendi çıkar karaya...

Oldu değil mi? Nasıl bir güzel nimet bu, nasıl güzel halkçı bir yaratık bu?... Aman Allah!... Aman! Halka zahmet "vermemekçün" karaya kendi çıkarmış! Halkını böylesine seven kim var? Kim ne derse desin hamsiyi yürekten "saylav" seçtim...

"Bir fakirin ger iki küp hamsisi medfun ise gömülü
"Şüphesiz Karun'dan âlâ serveti samanı var."

Ey koca Evliya Çelebi'm benim, sen gönlü yüce bir kul imişsin anladık, anladık amma, şu hamsi çok kişilerden yüce.

Uyandırdılar daldığım düşten...

— Gazetecu daa, var misun karaya?
— Varım daaa...

Yanılgı...

Bir ecelden başka cümle illete dermanı var.

(Hamsiname'den)

Motor günlerden beri tartar ediyordu. Gün patlamak için sancılıydı. Brandabezleriniüzerime çekip motorun ardına kıvrıldım. Artık yoğum o tabutumsu yere, mazot kokusuna, ekşimiş nefes kokusuna, yoğum. Yurdum gibi var mı? Yurdumun denizleri dağları gibi var mı? Yurdumun sabahları gibi var mı sabahlar içinde? Yok. Kim ne derse desin yok. Gördük gurbet elleri, denizleri, dağları, sabahları, çok gördük... Ama yurdumun insanları gibi var mı insanlar içinde? Garip, yaşama savaşçısı bir karış hamsiden tüm sahili doyuran? Çileli, dertli, garip? Yok!

İşte bunları bir yol daha branda bezinin altında düşündüm, yaşadım ve tüm dostlar gibi ihanet eden kafacığımda tuttum.

Gidiyoruz karaya. Hamsi misüllü karalara vuracağız. Ankara'lara dönüp filimleri yıkayacağız. Yazıları ak kâğıtlar üzerine döktüreceğiz. Gazetelerde çıkacak, okuyanların kültürleri artacak! Uy, uy... Yesin oni ninesu... Yesin!

Tenim hamsi kokuyor, nefesim hamsi. Yüreğim hamsi için uykusuz kalan insanlara atıyor, gürp. İşim bu benim. Bir süre Doğu'da. Daha önce Güney'de Harran topraklarında, çöllerinde. Mayında can verenlerle. Sonra Karadeniz, hamsi. Hamsi gibi var mı halk için kendini gürp diye sahillere atan, zahmet "vermemekçün" karaya kendi çıkan? Yok.

Var, var, yalanı sevmem. Bektaşi ne dermiş? "Akşamdan akşama." Ben derim: "Seçimden seçime. Seçimden seçime." Uy.. Yesin sizi ninenuz, yesun.

Sahil yaklaşıyor, gide gide yaklaşıyor. Işıklar arasında yaşamasız belirtiler.

— Neresi yav?

Dedim, yanımda zıbarmışçasına yatan tayfaya.

Kellesini kaldırdı, baktı, baktı. Sersem, uykulu bir ses:

— Espiye'dur daaa.

Dedi, gürp etti kelle brandaya uzandı, eski yerine.

"Espiye" imiş. Neresi ola?

Sabahın tam dördünde karaya vurdum.

Karaya vurdum ama, kara ihanetler içinde. Ayaklarımın altından çekili çekiliveriyor. Yer gidiyor ayaklarımın altından. Tutunuyorum. Faydası yok. Çöktüm.

İskele, sabahın tam köründe bir lüks lambası saltanatı içinde, ana baba günü. Tıpkı Vona'da (Perşembe) olduğu gibi. Bizden önce "mal" getiren motorlar sahilden ayrılıyorlar. İskele tüm hamsiye kesmiş.

Manavlar "VURMAYA" başladılar. Eller birbirine kenetli. Vurma demek artırma demektir. Bir tenekesi 17 lira. Vuruyorlar. On daha. Beş daha. Yirmi daha. Vuruyorlar. Ulan bu kadar vurmaya kim dayanır? Geldi 18 liraya dayandı! Tenekesi 18 lira. Tam 18 lira. Bir tenekeye 17-18 kilo hamsi girer dedik. Yani kilosu papele gidiyor hamsinin.

Kasalara boşaltılıyor tenekelerle. Denizanaları (yalkular) ayıklanıyor. Üzerlerine kâğıtlar örtülüyor. Kasalar hazır. Kamyonlar peş peşe, yan yana. Ben diyeyim elli, sen de elli beş. Şoförler uykulu. Hamsiler kamyonlara yükleniyor. Hamsiler artık sahil boyu karadan gezintiye çıkacaklar. Mübarek balık değil, benim gibi gezginci röportaj yazarı. Bir fotoğraf makinesi eksik...

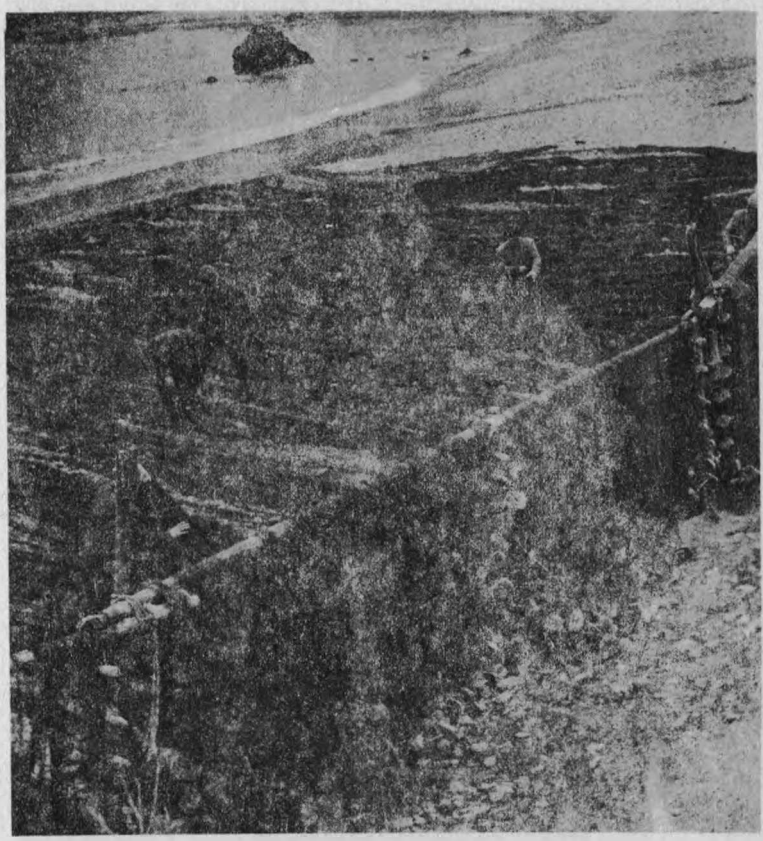
Mahmur gözler uykusuz...

Bakmayın, gün olur, ben de
Bir şiir söylerim belki sizlere dair

Elime üç beş kuruş geçer;
Karnım doyar benim de

(Orhan VELİ/Galata Köprüsü'nden)

Gecenin karanlığında lüks lambasının ışığı, elektriğin o sarısını, pis sarısını mat ediyordu. İskelenin hemen yanında, yokuşun başında bir kahve gördüm. Ayaklarımı sürüye sürüye yürüdüm, daldım içeri.



Hamsi dolarsa ağlara, yüzü güler deniz adamlarının...



Karadenizli için her şeyin başı hamsidir!

Kahve hamsili nefes kokuyordu. Soba sönmüştü. Sobanın çevresi bacaklarını ayırırcasına açmış deniz ırgatı doluydu. Kimisi büyük horultularla derin uykudaydılar. Ağızları birer karış açıktı.

Kahve hamsi kokuyordu. Deniz ırgatları, deniz dönüşü, bu sabahçı kahvesine dolmuştular. Peykeler, iskemleler, masalar horultulu, yorgun, Allah'ıma yemin ederim aç insanlar doluydu. Ulan dedim, kendi kendime. Bir ben miyim keyif ehli içinizde? Dedim de Orhan Veli'yi hatırladım. Gözüm yaşardı. Ben balık deyince Sait Faik'i de hatırlarım. Hoppalaaa. Daldım düşlere.

Bağırmak istiyordum bu insanlara, avazım çıktığı kadar bağırmak istiyordum: "Bir ben değilim keyif ehli içinizde. Bir ben değilim."

Bağıramıyordum, ağzıma kara kara kilitler vurulmuştu. Gözlerim kapanıyordu tıpkı onlarınki gibi.

Balıkçı kahvelerinde derin uykular...



Yanımda horuldayan kafasını kaldırdı. Baktı baktı. Şaşırdım.

— Espiye güzel be dedim.

Daha bir tuhaf baktı yüzüme.

Sırtını dönüp yeniden uykulara vurmaya hazırlanırken:

— Ne Espiyesi, dedi. Burası Tirebolu.

Uyyy. Uy. Espiye derken Tirebolu'ya çıkmışız da haberim yok. Hemen haritama davrandım. Giresun nerelerde kalmıştı?

Memed Kemal ne demiş? Ne demiş? "Ankara nire, Zara nire/Dayanmak marifet/Dayan bire."

Dayandım.

Çizmeli ayaklarımı bir güzel uvmak geldi içimden. Çıkardım çizmeleri. Tüm uyuşmaya kesilmiş garibanlar.

İhtiyar kahveci bir çay getirdi, hamsili.

İçtim.

Saat dört otuz olmuştu. Çıkıp birkaç fotoğraf çektim. Nah işte, görüyorsunuz. Bal gibi çıkmış. Ama ne var ki Espiye değil, Tirebolu.

Kahveye döndüm.

Bir hamsili çay daha içtim efendi.

Başımı bir masaya dayadım. Deniz ırgatları gibi.

Açtım.

Onlar da.

Uykusuzdular.

Ben de.

Uykumda bağırıyordum:

Bir ben değilim keyif ehli içinizde. Bir ben değilim. Bir ben değil. Bir bin de. Bir ben. Bir...

YANKILAR

HA BU DİYAR

Fikret Otyam'ı arayan "Ha Bu Diyar"da bulur, ama bulduğunu çözemez bir türlü adlandıramaz, alışageldiği kalıplardan birine yerleştiremez. Bir gazeteci kesinliğiyle olayları verirken, bakarsınız ilmikler atmaya, dokumaya başlamış, hikâyeye yönelmiştir; günlük bir olayı, mesela bir çöpçünün taksi altında kalışını anlatırken, ansızın havanın güzelliğine kapılmış, içine dolan yaşama sevinciyle "Kimse suçlu olamazdı bu güzel havada" diye haykırmıştır; okuyucuya sabahçı kahvelerini anlatmak, isterken, aklı gerçekçi İtalyan filmlerine kaymış, fotoğraf makinesinin "ekran" ında etrafı gözetlemeye koyulmuş, "buzlu cama dolan insanlar"dan bahsetmeye başlamıştır... Röportaj derken hikâye, hikâye derken senaryo, senaryo derken şiir, fakat hepsinde de, ortak unsur olarak Fikret Otyam. Bir an olsun bizi olaylarla yalnız bırakamıyor, ayrılmıyor yanımızdan, kulağımızın dibinde durmadan konuşuyor, gülüyor, söyleniyor, içerliyor, tam çekildiğini sandığımız anda "Fikret Otyam'a halt etmek düşer..." diye yazının sonunda çıkıveriyor, ortaya dikilip çevreyi görmemize engel oluyor, çocukluk yıllarından söz açıyor... "Ha Bu Diyar"ı okuduktan sonra bu yurdun insanlarından, olaylarından, dertlerinden çok Fikret Otyam denilen bir kişiyi tanıyoruz: Ressamlığın, senaryoculu-

ğun, şairliğin çerçevelerine sığamayan, sınırlar arasında oynayan bir kişiyi.

Otyam'ın yerinde başkası olsa, bu kadar çeşitli olanağa karşı koyamaz, herhalde cılız eserler vererek dağılıp giderdi. Otyam'ın gücü, kişiliğini ressam diye, senaryocu diye, ya da şair, hikâyeci diye belli parçalara ayırmaya kalkışmamasından, bu özelliklerinin hepsini içine alabilecek bir anlatım yolu seçmesinden ileri geliyor. Kitabındaki her yazıda, onu bütün yönleriyle buluyoruz. Kendini şu ya da bu kalıba, sanat türlerinden birine sokmaya kalkışmak, Otyam'ı ister istemez yapmacığa düşürürdü. Başarısını içtenliğine, kendi iç yapısına göre bir anlatım yolu bulmasına, ve bu yola uygun her sanat dalının sözlüğüyle beslenen, en soyut kavramlarla en canlı halk deyimlerini birleştiren bir dilden yararlanmasına borçlu.

"Ha Bu Diyar"ı okuduktan sonra, Fikret Otyam'a röportajcı, hikâyeci, ya da filmci, şair, ressam diyemeyeceğiz. Olayları ördüğü gibi, sanat dallarını da örerek kendine apayrı bir alan yaratıyor.

(Dünya 17 Temmuz 1959)

Adnan BENK

HA BU DİYAR

Seyahat yazıları eskiden beri edebiyatımızın en kısır kalmış kolu sayılırdı. Son yıllarda bu sahada göze çarpan bir canlılık var. Mesela bu yılın daha ilk yarısında birbiri ardından dört "gezi notu" çıktı. Burhan Arpad'ın "Uçuş Günlüğü"nü Fikret Adil'in "Beyaz Yollar, Mavi Deniz" onu Attilâ İlhan'ın "Abbas Yolcu" su takip etti. Son günlerde de Fikret Otyam bunlara "Ha Bu Diyar" ı kattı.

"Ha Bu Diyar" daki yazılar daha önce gazetelerde neşredilmişti. İlk bakışta, öbür gezi notlarından ayrılığı göze çarpıyor. Zaten Otyam'ın, kitabına "gezi notları" demesi de bir bakıma pek yerinde sayılmaz. "Ha Bu Diyar" da ağırlık gezide değil; kitap daha çok bir "sosyal röportaj" hususiyeti gösteriyor. Galata'daki bir sabahçı kahvesinde 25 kuruşa kiralanan bir gecelik uykuyu, dört kişilik bir lostra salonunun hikâyesini, Sirkeci Bekleme Salonu'nun müşterilerini, İstanbul'da bir trafik kazasını, Ankara'nın ünlü Hergele Meydanı'nı, İstanbul limanında bir kayıkçıyı, İstanbul'un imarzede bir mahallesini anlatan yazılara bundan başka bir ad verilemez. Otyam, okuyucularını arada bir İstanbul'un dışına da çıkarıyor. Urfa'nın bir köyünde veya Ceylanpınar'a uzanan yollarda, nüfusta T.C. vatandaşı diye gösterilen fakat Türkçe tek kelime bilmeyen insanları da anlatıyor. Fikret Otyam'ın rahat, canlı bir anlatışı var. Yumuşak ifadelerle en sert gerçeklere dokunuyor. Yazısını, desenler ve fotoğraflarla da desteklemiş. İster gezi notları ister röportaj niyetine okuyun, "Ha Bu Diyar" benzerlerinin çoğalması temenni edilecek çalışmalardan biridir.

(Akis, 7 Temmuz 1959)

HA BU DİYAR

Röportaj alanının ünlü simalarından Fikret Otyam'ın 1954-58 yılları arasında Dünya ve Ulus gazetelerinde yayınladığı 12 yazıyı son yılların birçok ilgi çekici kitaplarını hazırlıyan "Dost Yayınları" arasında çıkarmış. Aslına bakılırsa artık Ankara'da çalışalı adı pek az duyulan Fikret Otyam'ı bu kitap vesilesiyle yeniden hatırladık. 1953'de "Dünya" gazetesinde yayınladığı o çok ilgi çekici yazı ve resimlerinden sonra böyle bir kitapla yeniden ortaya çıkışı oldukça gecikmişti de diyebiliriz.

Fikret Otyam, bir bakıma Yaşar Kemal gibi gazeteciliğe edebiyat ve sanatı geniş ölçüde karıştıran bir yoldan gidiyor. Hatta bu ikisinin süreli gayretlerle gazete röportajcılığında Türkiye'deyeni bir çığır açtıkları bile söylenebilir.1950 densonra halka ve Anadolu'ya yönelen bu yazarların bu yazı çeşedine birdenbire büyük bir rağbet kazandırdıklarını da görmüştük.

Fikret Otyam'ın farklı olan tarafı, yazılarında "hikâye" ye daha fazla yaklaşması, daha geniş bir çevreye, seri olmaktan ziyade tek yazılarla, duygulu bir açıdan yanaşmasıdır. Bu yazılara Sait Faik'ten, Oktay Akbal'dan, Halikarnas Balıkçısı'ndan bir şeyler karışıyor, sanata has bir hava, o özgür, başıboş, yazıdan biraz uzak, anlatma diline gelip dolaşıyor. Fikret Otyam'ın yazılarının en ilgi çekici yönü, bir fotoğraf objektifinin içinden kapıp kaçıcı bir hızla yakaladığı hayat sahneleri, bu hayat sahnelerinin canlılığına, çok uygun, kıvrım kıvrım bükülen, kılıktan kılığa girebilen dilidir.

Onun dili bu kadar atakça, kendine has bir biçimde kullanışını yazının başka kollarında göremiyoruz. Değil gazete yazılarında, sanat yazılarında bile, onun çeşitli halk tabakalarından karma, yazı dili geleneklerinden kopuk bir anlatmaya rastlamıyoruz.

Bu yazıları bir hamlede, bir konuşma, bir halk kahvesindeki konuşmaları dinler gibi okuyoruz. Yazar, bu dili süreli, büyükçe, bir eserde de denemeli.

(Kim, 15 Temmuz 1959)

YORGUNLAR!...

Ulus gazetesinden Fikret Otyam hem fotoğrafçı, hem ressam hem de hikâyecidir; onun "Ha Bu Diyar" isimli hikâye kitabını Amerika seyahatinde yerden dört bin metre yüksekte uçtuğumuz beş saat zarfında okumuştum. Çulsuz yahut çulları yamalı vatandaşlarımızı bir fotoğrafçı gibi, bir ressam gibi apaçık anlatıyor. Topraksız köylülere ağa bağırıyor:

— Hem malımı yeyin, hem yarısını alın. Üstelik sızlanın! Sizi ekmeksiz köpekler sizi! Sizi nankörler sizi! İşine gelen kalır, gelmeyen s..... olur gider.

Muharrir neticeyi bildiriyor:

— Hiçbir yere gidemezlermiş. Burada bir dam var yatacak, bir lokma var yiyecek! Alınyazısıymış bu, kadermiş. Türküsü de şöyleymiş:

Böyle yaz
Böyle bahar böyle yaz.
Yazan kâtibin suçu ne
Mevlam demiş, böyle yaz!

Onun yazıları aslında gezi notlarıdır, fakat muharririn hikâyecilik vasfı üstün gelmiş, birer hikâye olmuş!

(Tercüman 1959)

KAVUŞMA

Gazetemiz okurlarının yakından tanımaları gereken Fikret Otyam, sonunda "hizaya gelmiş"e benzer! Yıllardır hep "vaat" edilip de bir türlü gerçekleşemeyen çalışmalarının hikâyelerini o kadar çok dinlemiştik ki, hani şu Dünya ile Ulus'ta önceleri yayınlanmış gezi notlarını derleyip toplayıp da bir kitap yapabileceğinden bile umudumuzu kesmiştik. "Ha Bu Diyar" Fikret'in 1954-58 yılları arasındaki yazılarını bir araya topluyor. Yazıları yazan, kapağı yapan, iç resimlerle desenleri çizen hep kendisi. Gerçi Fikret yalanladı bizi, ama olsun, böyle yalanlanmaya can kurban. Sonu gelir inşallah! Kitabın fiyatı iki liradır.

(Ulus, 27.7.1959)

HA BU DİYAR

Yakın yıllara gelinceye dek, "röportaj" ı bir edebi çeşit saymıyorduk. Bunun nedeni açık: Gazetelerimizde yayınlanan çeşitli röportajlarının bir edebi yanı yoktu. Ya da enezdi bu yanları. Genç kuşak, gazetelerimizde görev almaya başlayınca bu eksikliğimiz de tamamlanır oldu. Bu alanda ilk başarılı örnekleri Yaşar Kemal verdi. Gerçekten de Yaşar Kemal'in, çok haklı olarak, büyük ilgiyle karşılanan röportajları, bu işin bir çeşit, edebiyat, sanat işi olduğunu belli etti. Fikret Otyam'ın çalışmasının ağırlık noktası da gazetecilik. Ressamlık da olabilirdi, çalışmasının ağırlık noktası, ama oldurmuyor nedense! Dünya'da Ulus'ta çeşitli röportajları yayınlandı. Bu röportajlarının başlıca özelliği, ele aldığı konuya bakış açısı, işleyişi, dili yönlerinden, alışılmış gazete röportajlarından ayrılması, bir sanatçı çabası, titizliği göstermesidir.

"Ha Bu Diyar", Otyam'ın 1954-58 yılları arasında Dünya ve Ulus'ta yayımlanan yazılarından, sanıyorum ki hepsini değil, bir kısmını topluyor. Ama bunlara "gezi notları" diyebilir miyiz? Bu konuyu biraz tartışmak gerek. Bu yazılar, süreli bir gezinin izlenimlerini vermiyor bize. Çoğunlukla Ankara ile İstanbul'u anlatıyor. Birbiriyle ilişkisi olmayan, bağımsız yazılar. Doğru bir deyimle röportajlar. "Gezi notları" deyince, söz gelimi Selâhaddin Batu'nun "Romancero" su, Attilâ İlhan'ın "Abbas Yolcu" su akla geliyor. (En yeni örnekler olarak tabii. Atay'ın gezi notları ayrı.) Otyam'ın kitabına "gezi notları" demesi, sanıyorum ki, röportaj dememek içindir. Bu sözcüğün Türkçesini bulamadığı içindir. Gerçekten, röportaja bir Türkçe karşılık bulmak gerek. Otyam bu yazılarında, düz bir röportaj yazarı olarak değil de hikâyecilik yanı ağır basan, olaylardan çok olaylar karşısındaki kişisel duygulanmalarını, izlenimlerini, etkilenmelerini belirten bir yazar olarak görünüyor. Yer yer hikâyeci, yer yer ozan, yer yer ressam. Olayları, bir fotoğraf objektifi gibi önce tespit ediyor, sonra onlara kişisel bir biçim

veriyor. Bir değerlendirme yapıyor. Yazılarda Orhan Kemal ile Sait Faik'in etkileri de göze çarpıyor. Bunu söylerken, Otyam'ın bir yazar kişiliği yok demek istemiyoruz. Var bu kişilik. Ama bu etkiler de var. Üstelik bu etkileri belirtmekle bir yergi değil, yazar için bir övgü yapmış oluyoruz.

Otyam'ın ele aldığı konuyu sürdürüp götürebilecek, işlek, oynak, heyecanlı bir deyişi var. Bu deyişini geliştirmesi, işlemesi ondan daha uzun soluklu eserler bekleyen okurlarının hakkıdır sanıyoruz.

"Ha Bu Diyar" kendi alanında iyi, başarılı bir çalışmanın ürünüdür. Otyam'ın bu alanda sürekli olarak çalışması, hem onun yazarlığı yönünden, hem gezi edebiyatımız yönünden çok yararlı olacaktır kanısındayız. Bu arada, kitapta gözümüze ilişen birkaç cümle oldu. Onları buracığa aktarıyoruz. Yazarın bu cümleler üzerinde düşünmesini isterdik: "Sabaha dek kapı vurulur" (S.13), "Benimle beraber bütün insanlar, arabalar, otomobiller, otobüsler inip çıkıyor, dört yana dağılıyordu." (S.28), "Sınıf geçtiğim yıllar — ah nedense bu öyle az olurdu ki — büyük bayramlar, babam ödül olarak Ankara'ya gönderirdi beni eşe dosta." (S. 32),"Sonra iş biter, yola koyulurduk bilmem kaçıncı." S. 35), "Biri dişini dert edinmiş elinde ayna, kibrit çöpünü dörtükler durur! (S. 26),

(Ulus, 4.8.1959)

GİDE GİDE -3

HARRAN-HOYRAT-MAYIN VE IRIP

Fikret Otyam Güzel Sanatlar Akademisi mezunu bir ressamdır. 1953'ten önceki yıllarda hayata ressam olarak atılmayı düşünmüş, liseyi bırakıp Akademiye girmiştir. Geçim sıkıntısı sırtına binince tesadüfen gazeteciliğe başlamış, o günden bu yana da adı gazeteciye çıkmıştır. Yıllar yılı İstanbul'un Babıalisinde, daha sonra da yıllar yılı Ankara'nın adı şimdi Şinasi olan Rüzgârlı Sokağında gazeteci olarak pabuç eskitmiştir.

Otyam, ressam olarak da, gazeteci olarak da büyük şöhret değildir. Gerçi, her iki sahada da eserleri yabana atılmaz eserlerdir ama, gazeteci Fikret Otyam'ın çalışmaları boyunca bir başka yönü daha ortaya çıkmıştır ki bu, ressamlığını da, gazeteciliğini de gölgelemiştir. Fikret Otyam'ın bu yönü, röportaj yazarlığıdır. Ama gezi röportajları yazarlığı... Otyam, bu marifetinin yanına bir de bu gezi röportajlarını kendi çektiği güzel fotoğraflarla süsleme marifeti katmıştır ki, . ortaya, gerçekten görülmeye ve okunmaya değer şeyler çıkmıştır.

Otyam'ın bugüne kadar kitap haline getirilmiş üç adet gezi notu vardır: Otyam, gezi notlarını, "Gide Gide" anabaşlığı altında toplamıştır. Birincisi, 1959'da kitap haline getirilen "Ha Bu Diyar" dır. İkinci Gide Gide, 1960'da kitap haline getirilen "Doğudan Gezi Notları" dır. Üçüncü Gide Gide ise, öncekilerden farklı olarak iki ayrı gezi notunun bir araya gelmesinden ortaya çıkan "Harran-Hoyrat-Mayın ve Irıp"tır. Otyam'ın üçü de kitap haline getirilmiş olan gezi notları daha önce gazetelerde yayınlanmıştır. Ekmek parasını gazeteci olarak kazanmakta olan Otyam, gazeteler adına yaptığı gezilerden sonra izlenimlerini sürekli röportajlar halinde yayınlamıştır. Ne var ki bu notlar, gazete için gezi yazıları olmaktan çok uzaktır ve her seferinde yayınlandığı gazetelerde .sırıtmıştır. Otyam ne kadar gazeteci olmak

iddiasında olursa olsun, gazeteci değildir ve yazdıkları da gazete yazıları olmamıştır. Çocuğun adını koymak gerekirse, Otyam'ın yazdıkları, başlı başına birer sanat eseridir. Sanat eserlerinin ise yeri gündelik gazeteler değildir. Bu bakımdan da gazetelerde yayınlanan Otyam'ın gezi notları hep yadırganmış, hep hafife alınmıştır. Halbuki, sonradan bu notlar kitaplar haline getirildiğinde rahatlıkla görülmüştür ki Otyam, bir gazeteciden çok bir sanatkârdır, bir şairdir ve sıradan gazete yazıcısından öteye birtakım eserler vermektedir.

"Harran - Hoyrat - Mayın ve Irıp" adlı gezi notları, iki büyük bölümden meydana gelmiştir. Bu bölümlerden birincisinde, yani "Harran - Hoyrat - Mayın" bölümünde Fikret Otyam, azıcık yalın bir memleket aydını olarak, 27 Mayıs 1960'dan hemen önceki günlerde yaptığı bir Güneydoğu Anadolu gezisinin izlenimlerini nakletmektedir. Her biri gerçekten birer sanat eseri olan fotoğraflarla süslenen bu büyük röportajda Otyam, DP devri zulmünden kaçmış bir gazeteci rolündedir. Çalıştığı Ulus gazetesi kapatılmış, Otyam işsiz kalmıştır. Ankara'da durması kendince tehlikelidir. Sıkıyönetim, meşhur Tahkikat Komisyonu o günlerde Ankaralı gazetecilere emdikleri sütü burunlarından getirtmek hususunda son derece mahirdir. Otyam ise, Ankara'dan uzaklaşmayı çıkar yol bulmuştur. Ankara'dan uzaklaşınca nereye gitsin? Çok sevdiği, iyi bildiği Harran illerine... Nitekim Otyam da böyle yapmıştır. Güneydoğuya gitmiş, otobüslerle, üçüncü mevki trenlerle bu bölgede bir süre dolaşmıştır. İşte Gide Gide'nin üçüncü kitabının ilk bölümü bu gezinin izlenimlerini dile getirmektedir. Otyam'ın çok iyi bildiği o diyarlar lehçesinin hakim bastığı konuşma diliyle yazılmış bu izlenimlerde Ceylan Pınarı, Adana, Antep, Urfa, Maraş dolaylarının güzelliklerini olduğu kadar çirkinliklerini de, zenginlikleri olduğu kadar fakirlikleri de dile getirilmiştir.

Yalın tabiat tasvirlerinden öteye, bölgenin dertleri ve meseleleri üzerinde de durularak kaleme alınmış olan bu gezide

gördüklerini, konuştuklarını çok tatlı bir dille anlatan Otyam, o günlerin bağrı yanık halkını gerçekten bir sanatçı gözüyle görmüş, bir sanatçı gözüyle dile getirmiştir. Rahatça söylenebilir ki, günümüzün en iyi ve en başarılı gezi yazarı Otyam'dır. Otyam'ın gezi notlarında illa da bir kusur aranacak olursa, bulmak hayli zor olacaktır. Zor olacaktır ama, bulunması da büsbütün gayrimümkün değildir. Otyam, röportajlarında etrafı kadar da kendinden kendine yakın olanlardan bahsetmekte ve zaman zaman insanı bezdirmektedir. Mamafih bu, kadı kızının kusuru gibi bir kusur olmaktan öteye gitmemektedir. Otyam'ın kitabını okuyanlar, okuyacak olanlar, kitabın tümünden alacakları lezzetin arasında bu hususa pek de dikkat etmeyeceklerdir.

Kitabın, yani Gide Gide'lerin üçüncüsünün ikinci bölümü Otyam'ın bir başka gezisinin, Karadeniz kıyılarında yapılmış bir gezinin izlenimlerinden ibarettir. Bu bölümde Otyam, o Güneydoğu Anadolu'nun insanına göre taban tabana zıt insanları, taban tabana zıt izlenimleri dile getirmektedir. Ancak, kitabın ilk bölümüyle ikinci bölümü arasında bir fark derhal kendisini hissettirmektedir. Bu fark, Otyam'ın iki bölge halkını ve meselelerini aynı yakınlıkla tanımamasından doğmaktadır. Güneydoğu Anadolu insanının ta canevini bilen Otyam, Karadeniz kıyısının cefakâr balıkçısını daha çok kulaktan dolma bilgiyle tanımakta, dilini zoraki taklit etmektedir. Gördüklerini, ancak içindeki sanatkâr Otyam'ın ifade zenginliğiyle yazdığından, röportajını okunabilir halde ayakta tutabilmektedir.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, Gide Gide adlı serinin üçüncü kısmı, biri nispeten zayıf, öteki aksine son derece kuvvetli ve insanı içinden, ta canevinden yakalayan ve kendini adeta zorla okutturan iki röportajdan meydana gelmiş bir kitaptır. Üstelik okunması son derece kolay, son derece de ilgi çekicidir. İnsan Harran'ı, Ceylanpınar'ı, Anzelha'yı, Urfa dolaylarını görmemiş olabilir belki, ama Harran-Hoyrat-Mayın'ı okumadan durmak gerçekten bir kayıptır.

(Akis, 27 Kasım 1961)

"GİDE GİDE 3"

Fikret Otyam gezi kitaplarını "Gide Gide" adlı bir dizi olarak yayımlıyor. "Gide Gide" nin üçüncüsünün adı "Harran-Hoyrat-Mayın ve Irıp" dır.

Otyam'ın bu kitabını daha önce ben yayımlıyacaktım. Otyam, gezi notlarını ve fotoğraflarını göndermişti; ben de onları basımevine verilecek biçiminde düzenlemiştim.

18 Mayıs günü akşamı, saat 17'de idare yerine iki sivil komser geldi.

— Emir aldık, burasını arayacağız... dediler.

Düpedüz ben buna aptallık diyorum. Dileyen bu sözü kendine hakaret sayıp beni mahkemeye versin. Bugüne dek, evi, çalışma yeri yirmi kere aranmış taranmış bir yazarın, artık bu aptallıklara aptallık demeye hakkı vardır sanırım.

Birinci Şube'den iki sivil memura,

— Arayın, dedim, istediğiniz gibi arayın ama, burada binlerce kitap var. Her ne arıyorsanız, bunca kitabın içinden bulmanız günler sürer. Size yardım edeyim, aradığınız neyse söyleyin de size çıkarıp vereyim.

Bir tanesi alımlı çalımlı, anlamlı anlamlı gülümseyerek,

— Biz ne ararız belli... dedi.

— Buyrun, arayın....

Aradılar taradılar, akıllarınca buldular. Bulduklarından biri de, şimdi kitap olarak yayımlanmış olan Otyam'ın gezi notlarıyla gezdiği yerlerden çektiği fotoğraflardı.

İstemedim bu notları almalarını, durup dururken Otyam'ın başına iş çıkar diye... Bizim zehir hafiyelerimiz yıllar yılı öküz altında buzağı aramaktan bir türlü bıkıp usanmadılar. Nasıl bıksınlar, geçimleri bu yüzden... Öküz altında buzağı arayacaklar da çoluk çocuk geçindirecekler,sicil alacaklar, terfi edecekler. Bu yoksul halk da onlara öküzün altında bulamayacakları buzağıyı aramaları için, ödediği vergiden maaş verdirtecek.

İki memura,

— Bu notları almayın, dedim, bunlar gizli, saklı değil,

kitap olacak. Kitap olunca suç varsa savcılık ilgilenir.

Birisi,

— Hele bir bakalım... dedi.

Dosyayı açıp fotoğraflara bakmaya başladı. Bunlar Harran'da çekilmiş güzelim resimlerdi. Baktı, baktı, sonra bilgiç bilgiç,

— Hımm... dedi, bunların hepsi de sefalet resimleri. Resmini çekecek hiç iyi bir şey bulamamış mı?

Tepem attı;

— Siz, dedim, hiç Harran'a gittiniz mi? Harran'ı bilir misiniz?

İkisi de,

— Hayır dediler.

— Harran'dan ne resim çekilsin istiyorsunuz? Turistik oteller geniş caddeler, apartmanlar mı?

Fikret Otyam'ın dosyasını da, daha başkalarını da aldılar, beni de o gece tevkif ettiler. Ertesi gün gazetelerde evimde ve işyerimde yapılan aramada polisin gizli, zararlı yayınlar bulduğu yazıldı.

Her neyse, olan oldu. Polisin benden aldıklarının hepsini geçen hafta geriye aldım. Şimdi Otyam'ın kitabı yayımlandı. Allah rızası için, İçişleri Bakanlığı bu kitaptan satın aldırsın evlerimizde arama yaptırtacağı polislerine dağıttırıp, zorla okutsun. Bir de sınava çeksin de okuyup okumadıklarını anlasın. Ayrıca kendileri de vakit bulup okuyabilirlerse çok iyi olur.

27 Mayıs 1960'dan sonra sevinçten eteklerimiz, paçalarımız zil çalıyordu ya... İşte o sevinçle koşup Ankara'ya gelmiştim. Fikret Otyam, bir akşam evine çağırdı. Gittim. Yaz akşamıydı. Buyur ettiler. Bizden önce gelenlere evin balkonunda içki sofrası kurulmuş. Kimisi yere uzanmış, kimisi sandalyede oturuyor. Ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu, Şair Ahmed Arif, gazeteciler, yazarlar filan... Hiç kimsede ses yok, yavaştan içiyorlar. Yalnız bir teypten yüksek sesten bir ezgi var... İnsanın kulağını tırmalayıcı, müziğin me'siyle ilgisi

olmayan ,en ilkel bir bağırma... Dayanılır, çekilir gibi değil.. Hepsi de bu ilkel haykırışa, sanki göklerden gelen bir sesi dinler gibi kulak vermiş, bayılmış kendilerinden geçmiş... İçiyorlar ve dinliyorlar.

Beş dakika, on dakika, yirmi dakika, yarım saat hep böyle... Patlayacağım nerdeyse. Onlar keyiften bayılmış, ben sıkıntıdan bayılacağım.

Kalkıp gitsem, konukluk kuralına aykırı, kabalık olacak. Artık kendimi tutamadım, nasıl olduysa,

— Kesin şunu yeter artık! diye feryadı bastım.

İsyanıma şaşırdılar. Nasıl olurdu? Ben halkçı, halkı seven bir yazar değil miydim? Fikret Otyam fotoğraf makinesiyle ses alma makinesini sırtlamış, taa Harran'a gidip, halkın ağzından bu türküleri toplamış. Halkını seven yazar, halktan gelen sesi dinlemek beğenmek zorunda. İşte burdaki halkçı sanatçılar bayıla bayıla, gıkları çıkmadan dinleyip duruyorlar. Belki de gün ışıyasıya, içip içip dinliyeceklerdi.

Demek, ben halkı sevmiyorum, halkçı yazarlığım yalan, sahte...

Ben "kesin şu zırıltıyı!" deyince Otyam'ın karısı iki kolunu açıp,

— Hay Allah senden razı olsun! dedi, aylardır bunları dinleye dinleye sinirlerim bozuldu, deli olacaktım. Kimseye de anlatamıyorum. Gelip burda hayran hayran dinliyorlar.

Doğrusu, biz halkçılık, halk sevgisi nedir bilmiyoruz. İşi abartarak söylüyorum; yakmaya odun kömür bulamayan köylü tezek yakıyor, diye, tezeği kutsal saymayı, tezeğe ağıt söylemeyi halk sevgisi sanıyoruz. Yani düpedüz halk dalkavukluğu yapıyoruz. Yalnız ağaların, beylerin iktidarın dalkavukluğu olmaz, halkın da dalkavukluğu olur; işte böyle...

Ben yıllarca çevremin etkisiyle bu akıma kendimi kaptırdım, halk dalkavukluğu yaptım. Sonra ne oluyorüz diye silkelenip kendime geldim şükür.

Birtakımında halk daldavukluğu oluyor, birtakımında

da züppelik... Bu züppeler köylünün ayağa giyilsin diye ördüğü çorabı, alıp süslü salonlarının duvarlarına asıyorlar, Köylünün yemek yenilsin diye yaptığı boyadığı, süslediği kaşıkları alıp camlı dolaplara koyuyorlar. Etmeyin, çorap asılmaz, giyilir. Ama çok güzelmiş. Daha iyi ya, siz köylünün inceliğine bakın ki, ayağına giyeceği çorabı bile bezeyip süslüyor.

Bu neye benzer bilir misiniz; turist Amerikalılar, İstanbul'dan sacayak, mangal borusu, maşa alırlarmış da, salonlarının en görünür yerlerine koyarlarmış işte ona benziyor. Afrika gezginleri de, yamyam artığı iskelet başı insan dişi toplar getirirlermiş.

Aydının halkçılığı, köylünün ayağına giydiği çorabı başının üstüne asmak değil, bu bezeli, süslü çorapları herkesin giyeceği çorap yapmak, yani fabrikasyona geçirtmek, bunca çorap fabrikalarımız var, hani Türk bezeli, Türk işli çoraplar?... Hani bizim renklerimiz motiflerimiz? Hep Avrupa, Amerika öykünmesi desenleri olan çoraplar giyiyoruz. Bir çorap fabrikatörü bu işi yapsa ihya olur. (Ve tabii köylü büsbütün çorapsız kalır; o da başka...)

Otyam'ın ses makinesinesinden o ilkel bağırtıyı dinleyenlere sordum:

— Siz müzisyen misiniz? Folklorcu musunuz?

Yooo... Öyleyse? Bir halkçı müzisyen, kompozitör, bu ilkel türküleri toplayıp dinleyecek. Siz bir ay mı dinlediniz, o geceli gündüzlü belki on ay dinleyecek, bunlardan yararlanarak yeni, çağcıl bir kompozisyon yapacak, biz de onu dinleyeceğiz, Folklorcu bu seslerden yararlanacak. Bartok, Haçaduryan bunu böyle yapmışlar.

Halkın da elbet dinlenmesinden beğeni duyulacak türküsü, mayası, şarkısı vardır. Ama halktan geliyor diye, ben de halkçıyım diye, her ilkel bağırtıyı dinlemek, üstelik beğeniyor görünmek zorunda değilim.

O gece orada ses makinesinde çalınanları dinleyenler, gerçekten bunları sevip beğeniyorlar mıydı? Hayır... Ama Otyam başlamış çalmaya, gelen oturup kalmış gelen oturup

kalmış. Beğenmiyoruz deseler halkçılığa aykırı olacak diye, beğeniyormuş gibi yapıp suspus oturmuşlar.

Bu konu az buz önemli değil, onun için uzattım. Yarın da bu konuyu sürdürsek yeridir.

(Öncü, 13 Aralık 1961)

DUYGUNCU ŞAŞKINLIĞI

O gece Fikret Otyam'ın evinde gerçek halkçılıkla, duygucu halkçılık üstüne konuşunca Bedri Rahmi Eyuboğlu da şunu anlattı:

— Yirmi yıl kadar önce halk oyunları oynayan köylüler bulduk. Beğenir diye Halikarnas Balıkçısı'nın (Cevat Şakir) önünde oynattık. Bir kızdı, köpürdü... Çekilin gözüm görmesin!... diye bağırdı. Oysa biz hoşuna gider sanmıştık...

— Neden hoşuma gitsin? Her sıçrayıp zıplayan halk olunca, halkçı aydının ille de hoşuna mı gitmeli? Elbet halkın beğenilir oyunları da, halayları, horonları da var, onları beğenirim.

"Halk bilir, halk anlar, halk sezer!" diyorlar. Baştan sona yanlış. Halkın yüzde yetmişi okur-yazar değil, şehir nedir görmemiş, ortaçağ koşulları içinde, ondan sonra da halk bilir, halk anlar, halk sezer... Bu nasıl içinden çıkılmaz bir aydınlar çelişkisidir. Halk bilir, anlar, sezer de, neden yüzyıllardan beri soyulup sömürülüp duruyor? Öyleyse bu halk enayi demeye getiriyorlar. Öyle, ya hem biliyor, hem bile bile eziliyor.

Bu türlü halk sevgisi, akla, akılcılığa değil; duyguya, duyguculuğa dayanıyor. Bu duygucu sanatçılarımız pek çok romanda, hikâyede, şiirde, resimde hep bu duyguculuğa dayanan halk sevgisi.

Köylünün dokuduğu bir kilime bakıp bakıp,

— Ah, şu sarının yanına maviyi nasıl da bulup koymuş... diye şaşıp kalıyorlar.

Nasıl mı koymuş? Yılların deneylerinin birikimi sonunda. Kim bilir kaç yüzyıl Anadolu insanı kuşaklar boyunca denemiş denemiş de en güzel renk, biçim kompozisyonunu bulmuş. Sanatçı bunu anlamazsa, köylü dokumacı kadının sarı ipliği bittiği için mavi ipliği yanına koymasına da,

— Ah, şu renge, şu buluşa bak, nasıl da sarının yanına maviyi oturtmuş... diye şaşar kalır.

Yunus Emre, bugün hayranlığımı çeken en güzel halk dilini kullanmış, en güzel halk şiirini yazmışsa, kim bilir kaç bin adı bellisiz halk şairinin mirasına konduğu içindir. Onun şiirleri yüzyılların şiir birikiminin seçmesidir, özetidir, nice nice tekrarların olgunlaştırdığı sonuçtur.

Halk anlar, sezer bilirse, ne diye uğraşıyoruz; akademileri, üniversiteleri, okulları hep kapatalım. Nasıl olsa halk anlıyor seziyor, biliyor.

Romanda, yazında, hikâyede, hep bu duygucu halkçılık sürüp gidiyor. Fikret Otyam da bu duygucu sanatçılardan biridir. O geceki konuşmamı "Gide Gide 3" adlı kitabında beni yererek, şöyle anlatıyor:

"Elbette olmaz, elbette rakının yanına ses makinesini kurup kafayı çekip çekip "of benim yoksun kardeşlerim, vah vah ne haldesiniz, ah şu zıkkım rakıyı buz gibi sularla içiyor sizlere yanıyorum" demek de olmaz! Çok sevdiğim ünlü bir yazar arkadaşımın, "Kes şunu illallah be" demesiyle de olmaz! Neden "İllallah?" Arkadaş bir yönden haklıydı. "Bak arkadaşım" demiştim. "Ben bunu rakı sofrasında çalıyorum, dinletiyorum bunları, iyi hoş güzel... Ama pilakinin yanında ciğer kavurma, ne bileyim kavun gibi meze olsun diye değil... Şurda mizahçı var, ressam var, şair var, romancı, öykücü var... Dinleyin, dinleyin de Hanya'nın Konya'nın kaç bucak olduğunu anlayın..."

İyi, güzel ama, bu kulak tırmalayıcı, insanın içini burkucu ilkel bağrıltıları dinleyip de nasıl anlayacağız Hanya'yı Konya'yı? Bu duyguculuk, gözü yaşlı sırılsıklam laf ebeliğinden öteye geçemez ki... Nitekim Otyam'ın "Gide Gide" si de gide gide bitmeyen sulu bir laf ebeliğinden başka bir şey değil. Otyam kitabında diyor ki:

"Gün olur biriniz roman yazar, gün olur biriniz mizahi yönden ele alır, kiminiz şiirini düzer, koyar bu gerçekleri ortaya..."

Otyam, kendisini gerçekten sevdiğimi bilir; amacım ille de onu yermek değil, tersine övmeyi de çok isterim. Ama gösterdiği yol, çıkar yol değil.. Bu akargözlü duyguculukla

çok şeyler yazıldı, çizildi, bunlardan olumlu bir sonuç çıkmaz. Evet duyguculuk, bir amaç değil, gerçeğin etkenliğini, yaygınlığını sağlayan bir araç olursa çok makbuldür.

Konuşmamdan sonra, içki sofrasının durumunu Otyam, kitabında şöyle anlatıyor;

"Zehir olmuştu sofra... Bedri Rahmi kolu kanadı kırık yığıldı köşeye!... Soğuk bir yel. Harran toprakları, Harran insanları gibi yaşantısız, çile hatta zulüm oldu sofra... Vurduk düğmeye Ceylan sustu!...

...Memleket sevmek, köylülerin, halkın kirli, yırtık yün çorabını sevmekle olmazmış!... Türküsünü sevmekle olmazmış! Nasıl olmaz arkadaşım? Olur... O kirli çorap var ya, asacaksın duvarına, türküsünü seveceksin, türküsündeki nedenlerin, bir sanatçı olarak üzerine eğileceksin..."

Olursa ne diyelim, olsun da görelim. Olur ama işte böyle Otyam arkadaşımızın yazdığı gibi içi, "ah, vah, oy, vay, anam bacım, kardaşım!" iniltileriyle dolu gözü yaşlı bir kitap olur. Otyam, halkçılığı, halkçı yazarlığı, fetişizm sanıyor galiba.

İçki sofrası Otyam'ın dediği gibi olduysa Bedri, kolu kanadı kırık köşeye yığıldıysa hiç de suç benim değil. Onlar ille de halkçılık diye bir gürültüyü dinleyebilirler, ama bunu bana dinletmeye hakları yok. Kolları kanatları yığılıp bir köşeye yığılacaklarına, hazır birtakım aydınlar, sanatçılar orada toplanmışken, oturur bu sorunu aramızda tartışır, bir sonuca varırdık.

Bakınız Otyam arkadaşım daha da neler diyor:

"Hatta daha sıkışırsan bunları yapması gereken kişileri karıdan ayrılma pahasına evine toplayacaksın, dinleteceksin fişe sokup... Bir şeyler yapacaksın... Hükümet misin su çıkaracak? Hükümet misin sosyal düzen kuracak? Hükümet misin topraksız köylüye toprak, tohumluk, kredi dağıtacak? Nesin ulan?"

Bu "Nesin ulan?" esprisini soyadımdan ötürü üstüme alınıp Otyam'ın inceliğini kırmak istemiyorum. Yalnız, sevgili Otyam'a şu denli söyleyeyim ki, arkadaşlarına o ilkel bağrıltıyı dinletmek karıdan ayrılmaya — onun sözü — değmez.

Karıdan ayrılmayı bile gözealınca — ki gerekmez — bu ülkede gürültü dinlemekten çoook daha önemli yapılacak işler vardır. Gözü pek Otyam, bilmiyorsa, yapmış olanlardan sorup öğrensin. Yoksa ses makinesinden türkü dinletmek ev-ocak yıkmaya, çoluk-çocuktan olmaya değer mi?

Özü, işte böyle bir duyguculuk olan Otyam'ın kitabı, ister istemez bu özün biçimlendirdiği yapma, zorlama bir deyişle yazılmış. Böyle olunca özdenlik, sululuk oluyor, kitap "ah anam, vah yavrum, bacım, oy kardeşim, ulan be! kardaş, sana yazık değil mi yavru." sesleniş ve iniltileriyde dopdolu:

"Aldım... Ben "garip kardeş" im O'nun gözünde... Hem garip hem kardeş... Oy, oy! Seveyim, kurbanların olayım o yüreğinin, dost yüreğinin... Tükürükleyip uzatsaydı da yine içerdim o sigarayı. Ama bu adam cahil, okumamış, görmemiş! Oy yüreklim benim, pekiy nereden bu inceliğin?"

Otyam'a ve bütün duyguculuk yolundaki sanatçılara duyurmayı çok isterim ki, bu yazıların, bu oy oy, vay vayların, sululuğa kaçan bu sulu sözlerin ne sanatla, ne de gerçekle ilgisi var. Yoksul bir köylünün tükrükle sardığı sigarayı içmek de halkçılık değil, pisliktir. Bunun böyle olduğunu köylüye anlatmak da, gerçekçi ve halkçı aydının görevidir.

Yalnız Otyam değil, bu yoldaki birtakım yazarlarımız, yazılarında, yapıtlarında, tıpkı halk gibi konuşmayı da halkçılık sanıyorlar. Böyle olduğu için de kitaplarında "aha, ıhı, ulan, be, halt etmek" gibi gereksiz sözcükleri kullanmayı özdenlik sanıyorlar; bunlar özdenlik değil sululuktur. Bir romanda, hikâye, röportajda, alınan kişiler böyle konuşabilirler, ama yazar kendisi gibi, kendisi olarak konuşur. İşte örnek:

" — Gel benimle gel Beyefendi, Aha dedim içimden."

Böyle "Aha" ile "oha" ile özdenlik olmaz.

"Haklı, haklı ama ben neciyim be? Ne halt edeyim?"

Kendisi yer yer sululuğunu... sulu gözlülüğünü anlamış;

"Diyeceksiniz ki ne sulu gözlü adammışsın... Ben bir halt edersem saklamam. Ağladım zorla değil...

"Ben ağlarım arkadaş, bunun gibi yurttaşlarının

durumuna ağlarım."

Otyam ağlamayı, başkalarının beceremediği bir marifet sayıyor olmalı. Yalnız Otyam ağlamaz, çok kişi ağlar. Onun kitabını okurken yer yer ben de ağladım. Ağlar insanoğlu, ne var bunda? Ama yazar "ben ağlarım arkadaş!" diye de övünmez. Otyam uçabilseydi, "Ben uçarım arkadaş" diye varsın övünsün...

Bana soranlar çıkabilir:Böyle duygucu olursa bir yazar ne çıkar? Ne çıktığını görelim:

"İşim bu benim, benim işim bu. Bunun için kilometrelerce yol gittim, gece demeyip gündüz demeyip, millerce sular aştım, şu garip kellem var ya onu kodum ortaya, can bu can."

Allah Allah... İnsan şaşıp kalıyor. "Garip kelle" sini ortaya koymuş da ne yapmış bu Fikret Otyam? Perşembe ilçesine gitmiş, gezmiş. Annemin memleketi olan Perşembe ilçesi, Karadeniz'in incisi. Türkiye'nin en güzel yerlerinden biridir. Şehirliler yazları koşar buraya, kamplar kurarlar.

Böyle cennet örneği yere gelmek için "garip kelle" yi ortaya koymak gerekmez .Otyam'ın deyişine bakılırsa, sanki Himalaya fatihidir, sanki kutupların en ucuna varmıştır, sanki yeni bir kıta keşfetmiş, oraya Türk bayrağını dikmiştir. Bu başarıları sağlayanlar bile onun gibi "kelleyi ortaya koyduk, can bu can" diye övünmezler. Burası bizim yurdumuz; oralara ilk giden de biz değiliz, yaşayanlar, memurlar var... Sen bir gidip gelmişsin.

İşte bu duygucu aydınlar, kendi yurtlarını, balta girmemiş Afrika ormanlarını gezeceklermiş önyargısıyla geziyorlar. Böyle olunca da gerçekçi, olumlu ve yararlı olamıyorlar.

Otyam "garip kelle" sini ortaya koymuş da, bakalım ne yapmış:

"Dile kolay, ben kara çocuğuyum, aram iyi değil denizle. Ekmek parası için, ekmek parasını denizden, yani hamsiden çıkaranlarla birlik oldum efendi, dertlerini dert edindim, oturup somunlarını bölüştüm. Hamsiler kızarttık

denizde, kara bir tavada. Sonra buğulamalar yaptık. Bastık içine zeytinyağını, ilimonu."

İnsan ne kadar çok acıyor Otyam'a! Zavallı Otyam, dertli insanların somunlarını bölüşmek, tavada hamsi kızartmak, buğulamaya zeytinyağını basmak, limonu değil de ilimonu içine sıkmak için neler de neler çekmiş "efendi", "garip kelle" sini ortaya koymuş "can bu can..." Vah vah, şimdi gel de ağlama bakalım.

Çoktan beri duygucu sanatçılık üstüne söylemek istediklerime, kitabıyla aracılık ettiği için Fikret Otyam'a teşekkür ederim. Çok iyiniyetli Otyam'ın gerçekten gerçekçilik yoluna, gerçekten halkçılığa gelmesini dilerim. "Gide Gide 4" ü işte bu umutla bekliyoruz.

Bir düşünceyi belirtmek için, Otyam'ın kitabından özellikle bazı noktaları alıp belirttim. Yoksa bütünüyle kitabı yermek, kötülemek istemiyorum. Birçok yönleriyle de değerli bulduğum eseri okumalarını okurlarıma salık veririm.

(Öncü, 14 Aralık 1961)

OTYAM'DAN NESİN'E

Kardeşim Aziz Nesin,

13-14 Aralık 1961 tarihlerinde Öncü gazetesinde az gidip, uz gidip son kitabın *Gide Gide 3*'e varmışsın. Kitabı ciddiye alıp uzun uzun yazmana, yorumlamana sevindim. Sağ olasın.

Folklora bir tutkum olduğunu bilirsin. Gezilerim boyunca derlediğim türküler, topladığım halk el işlerinin değerini belirtmem yersiz. Çok sesli müziğimiz için birer kaynak olan bantlar dolusu türkülerden yararlanan da var. Örneğin besteci Nedim Otyam bunların başında gelen kişilerden. Yolun düşerse uğra kendisine, seni, o ilkel halini hiç sevmediğin türküler korolaşmış, orkestralaşmış olarak karşılayacak. Seveceğini, sevineceğini sanıyorum.

Şöyle çevreme bakıyorum da, her geziye çıkışta kendimi Himalayalar'a çıkmış gibi görüyorum! Yaz, kış, denizde dağda türlü yoksunluklar içinde gezip görmek kolay değil. Senin son Adana gezin bunun en canlı örneği değil mi? Üslubu ne denli olursa olsun yurdu gezip, gördüklerini yazanların çok olmasını diliyorum.

Gide Gide 3'ü bir hayli yermişsin. Buna rağmen onu basmayı kabullenmiş olman bile beni hâlâ sevindiriyor.

Güneydoğu'nun Harran Ovası'nda yaşayan yurttaşların durumu taş yüreklileri bile ağlatır. Hoş, Harran insanları yalnız değil bu konuda. Susuzluk ve mayın derdi insanı kahretmek için yeter. Huyum kurusun, ben fazla duyguluyum, ister istemez yazılarına etki yapıyor. Yoksa ağlamakla kim övünür?

İlk yazında, kitabı okumasını, polislere de okutmasını öğütlediğin İçişleri Bakanı Bay Ahmet Topaloğlu *Gide Gide 3*'ü çoktan okumuş! Milliyet gazetesinin 7 Aralık 1961 tarihli sayısında 3. sayfada Bay Mete Akyol'un bir röportajından öğrendim. Bay Akyol röportajının bir yerinde şunları yazıyor:

"Sanat olaylarını yakından takip eden Topaloğlu geçenlerde gezici yazar Fikret Otyam'ın gezi notlarını

topladığı bir kitabını okuyormuş. Bu kitapda güney sırımızdaki mayın tarlalarına düşen bir köylünün, bütün köy halkının gözleri önünde nasıl damla damla öldüğü anlatılıyormuş.

"İçişleri Bakanı olarak yapacağım işlerin başında güney sınırımızdaki bu mayın tarlalarını kaldırmak gelecektir. Kaçakçılıkla bu şekilde değil, daha medeni usullerle mücadele edebiliriz. Her yıl birçok masum vatandaşımız, farkında olmadan bu tarlalara girmekte ve feci bir şekilde ölmektedir. Son vereceğiz buna."

Gözünden kaçtığını sandığım için aynen aldım bunları. Kitabımı şimdi daha çok seviyorum.

Gözlerinden öperim.

Fikret Otyam

(Öncü, 16 Aralık 1961)

BİR GÜZEL KİTAP

Benim doğup büyüdüğüm yerlerde, kırkılmış çemenleri, taze ot, kokularıyla yemyeşil bir dünyanın malı olmuş kırlar vardır. Bu kırlar, üç mevsim kekik, anason, yabani lale kokar. Aydınlık gelincikler, gelinciklerin; sarı papatyalar papatyaların koynuna sokulmuştur. Her çatlak, yumuşak bir otla örtülmüştür. Ay aydın gecelerde bir ipek gökyüzüne yeşilimsi bir ışık ağar. Yaldız yaldız tepeler, dağ sağrıları ışıl yamaçlarını aya çevirirler. On iki ayında, on iki gül açar. Ak, kırmızı zambak, renk renk şakayık, yeşilliğine vurulacağınız bir bahçede yan yanadır. Burada sonbaharın son yaprağı ilkbaharın ilk filizini görmeden toprağa düşmez.

Benim çocukluğum buralarda geçti. İlk gençliğim de öyle.

Giderek, okumak için Ankara'ya geliyorduk. Vagon penceresinden, görebildiğim kadar, içime bugünlük, acı, umut kırıklığı, güçsüzlük veren birbirinin benzeri kel tepeler, ovalar, toprak yığınları gördüm. Sanki kıraçın, akyazının, emmisi dayısı, oğlu, bacısıyla, aylaklığıyla bozkırın alınyazısı bir varlığın apaçık yokluğuyla susuzlamıştı: Yeşil Tren, burun kemiğimi sızlatan bir kuruluk içinde yol alıyordu. Kimi, bulanık su birikintilerinin arasında çırılçıplak yalnızlığından utana utana birbirlerine bakan birkaç söğüt dalı bir köyü haber veriyordu.

Giderek, bu kuruluğu kitaplarda gördüm. Panait İstrati'nin İbrail'ini, "Baragan'ın Dikenleri"nde okudum. Elleri ayakları şişiren ayazı, bir leyleğin tüylerini ters çevire çevire esen rüzgârların kuruluğu içimi köreltti. Giderek, daha geniş ülkelerini okudum.

Ankara'da öyleydi, yeşil kabuğunu vaktinden önce çatlatmaya çalışan bir çağlayı hatırlatıyordu.

Ama ben, devedikenini susmuş Anadolu'nun serüvenini Fikret Otyam'ın "Gide Gide 3" ünde* okudum. İçim ürperdi. Düşündüm, kendimi suçladım Bir insanın yaşadığı ülkeye bunca yabancı kalması bağışlanır gibi değildi. Fikret,

sanki yabancı bir ülkenin dağından taşından insanından söz açıyordu.

Fikret Otyam, özentiye, yapmacığa düşmeden ne güzel dile getiriyor benim Anadolu'mu. Kağnı seslerinde, otobüslerin iki yanlarına savurdukları toz kümeleri içinde canlanan bu masallar ülkesini.

Gözyaşına izin vermeyen yiğitçe bir davranışı var yazdıklarında. Bir kelimesinde, yüzleri solgun, kavrulmuş bir Anadolu insanını buluyoruz. Genzimizi yakan kupkuru bir rüzgârda, tüyleri ters çevrilen leyleği değil; usul usul kımıldayan devedikenlerinin uçlarının bütün acılığı, yoksulluğuyla içimizdeki bir yere, kapanmaya, yüz tutmuş bir yara kabuğuna batıp durduğunu görüyoruz.

Her yolculukta yol arkadaşları olur kişinin. Neden onun arkadaşları boyuna susuyor, konuşmaktan korkuyorlar? Yürekleri mi boş? Oysa yürek doluyken susmak güçmüş. Neden Fikret Otyam'ın kişileri birbirlerine onca benzeşiyorlar? Neden şoför arkadaşıyla bir sabah karanlığında korka korka selam veren istasyon memurunun, ansızın karşımıza çıkıveren kirli önlüklü kahvecinin yüzleri yere dönük? Göz dolusu o boz toprakların etrafını bir demir çember mi sarmıştır, ondan kurtulamazlar mı? Alınyazılarına korkunç bir ölümsüzlük damgası mı vurulmuş yoksa?

Fikret Otyam, günümüz yazarlarını imrendirecek bir kurulukta yazıyor. Bu kuruluk, değindiği konunun bir yakasının mutlu hayaller kurmasına, düşler görmesine izin vermediğinden mi geliyor yoksa?

Acı bir kitap bu. Utanılası şeyler var içinde. Ama, bu acılık batmıyor çoğu zaman. Sivri yerler var içinde. Ama, bu sivrilik batmıyor çoğu zaman. Bütün sivri yerler yumuşatılmış; yazarın iyimserliğine bürünüyor da ondan. Sayfaları çevirdikçe, kaşlarımın çatıldığı her yerde Fikret'in Erciyes karları gibi aydınlık yüzünü görüyorum, içimi ısıtıveriyor. Yoksa okunur gibi değil.

(*) "Gide Gide 3" Fikret Otyam, Ankara. Forum Yayınları.

AZİZ NESİN'DEN FİKRET OTYAM'A

22 Aralık 1961

Kardeşim Otyam,

Oldukça ağır olan eleştirime darılmadığına sevindim. Bizde bu türlü eleştiriler kırgınlık doğuruyor nedense... Ama o eleştiride haksız olmadığıma inanıyorum. Amacım, yalnız sen değilsin. Bu duyguculuk aldı yürüdü ve gerçekçiliği örtbas ediyor.

Sevgiyle gözlerinden öperim. Evcek, yeni yılın Otyam ailesine mutluluk ve başarı getirmesini dileriz.

Aziz Nesin

HALKTAN YANA SANATÇI OLMAK...

Aziz Nesin'in bir eleştirisi yayımlandı kardeşim Fikret Otyam'ın "Gide Gide 3" adlı betiği üzerine. 13 ile 14 Aralık tarihli *Öncü* gazetesinde yayımlanan, zıtlıklarla dolu, nasılsa Nesin'in kaleminden çıkmış bu yazıya cevap verecek değilim. Hem, içten bir deyim bile yanlış anlamalara yol açabilir. Fikret'in benim savunmama ihtiyacı yok üstelik. Ancak bazı düşünler var ki Aziz Nesin'in yazılarında, bazı gerçeklere varabilmek yönünden üstlerinde durmayı yararlı, gerekli buldum.

A.Nesin, bir Ankara'ya gelişinde Fikret'in evine çağırılmış. Bir de bakmış ki ressam Eyuboğlu şair Ahmed Arif, bazı sanatçılar daha oturmuşlar kimi yere, kimi sedire, Fikret'in son Doğu gezisinde banta aldığı halk havalarını dinliyorlar. Kendilerinden geçmiş olarak hem de. Bu ilkel ezgilerin yarattığı hava içinde Nesin dayanamamiş, "Kesin şunu, yeter artık..." diye, "feryadı basmış." Bir de şahidi var üstelik. Yengem bu. İki aydır Fikret'in gelip giden eşe dosta anlata anlata, dinlete dinlete bitiremediği halk sanatlarımız üzerine anılarını, ezgilerini dinlemekten bıkmış zavallı, Nesin'den yana olmuş. Aynı halk havalarını ilk dinlediğinde ne durumda olduğunu gözlerimle gördüğüm için onun Nesin'e hak vermesi, Aziz için sağlam bir dayanak değil tabii. Özellikleri Türk toplumunca artık kabullenilmiş olan yazarımız ise, hiç olmazsa ilk dinleyişinde, biraz ilgilenmeliydi bunlarla... Bu bile yeterli değil kaldı ki...

"Doğrusu" diyor, "biz halkçılık, halk sevgisi nedir, bilmiyoruz. İşi abartarak söylüyorum, yakmaya odun, kömür bulamayan köylü tezek yakıyor, diye, tezeği kutsal saymayı, tezeğe ağıt söylemeyi halk sevgisi sanıyoruz. Yani düpedüz halk dalkavukluğu yapıyoruz. Yalnız ağaların, beylerin, iktidarın dalkavukluğu olmaz, halkında dalkavukluğu olur; işte böyle..."

Yalnız unuttuğu bir gerçek var bu noktada Aziz Nesin'in: Halkın, örneğin, tezek yaktığı gerçeği ortaya

konmazsa onu daha ileri ısınma araçları sonucuna kim vardıracaktır?... Her şeyden önce halkın gerçeklerini görmek, onun giderilmesine daha ileri ilkelerin yer almasına inanmak gerek. Halk dalkavukluğu deyimini bu inançla yadırgadım doğrusu. Hele ikinci yazısında halk sevgisinin verdiği bir duygu üstünlüğünü kınıyor düpedüz. Sanatçı bir halksever, gördükleri karşısında gözleri yaşarmış da, "Nedir bu aşırı duyarlık?" diye soruyor. Çok yazılarımda demişimdir memleketimiz zıtlıklar içindedir, kupkuru bir sanatçıl gidişle gideremeyiz çevremizi kaplayan ilkellikleri. Müspet bilim inancı da gerek memleket severlerimiz için. Yalnız bir üstünlüğü var ki sanatçılarımızın, memleket gerçeklerini tüm çevrelerden önce kavrıyorlar kendilerine özgü duyarlılık gücüyle; bilimsel çalışmalara ışık tutuyorlar. Tekrar ediyorum, hiç olmazsa bu gerçeğin hatırı için samimi bir iktidarın sanatçılara gerekli yeri vermesi gerek...

Bir süre önce bir akım belirmişti ozanlarımız arasında... Halk şiirinden bir iki deyimi alırlar, onu evirip çevirdiler mi sanırlardı ki bu da oldu "halk biçimi" bir şiir. Neyse ki ivedi geçti modası. Gerçek halk sanatlarına varış, halkın arasından geçer, sonuçlanır. Tüm ileri ülkelerde böyle olagelmiştir bu... Halkın deyimini, müziğini, elişlerini, plastik yapıtlarını seveceksin, ona gönül vereceksin gözlerinden yaş akarcasına... İşte, diyeceksin, benim halkımın sanatı bu. Ey, ozan, onun şeklini değil, ruhunu, özünü kavrıyor musun, onu kendine özgü kurallar içinde çevrene duyurabiliyor musun? Ey müzikçi, benim halkımın sesi bu. Onu çağının ileri kuralları içinde işleyip gün ışığına çıkarabiliyor musun? Ey heykelci, mimar, neysen, halkımın yapıtları bunlar, onları gününün ileri anlayış, duyuş, bilimsel ölçüleri içinde, işleyebiliyor musun?...

Şiirde, müzikte, romanda, plastik sanatlarda bu anlayışı uygulayan sanatçılar var bizde. Amma azlık, maddi yetersizlik içinde üstelik. Aziz Nesin'in verdiği örneklerden Bartok, Haçaduryan böylesi yetiştiler, hem daha niceleri... Dünya sanatçıları halkların üzerine gerdiler kanatlarını. Onu

anlamaya, duymaya çabalamıyorlar tek başına anlatıyorlar, duyuruyorlar da... Hangi yönden olursa olsun halk yapıtları birer hammadde gerçek sanatçı için. Onları alıp işlemek gerek. Amma, tekrarlıyorum, biçimini değil, özünü, havasını... Çizmeyi geçirip ayaklarına, yaz kış, dağ bayır, soğuk sıcak demeden halkın olanı bizlere ulaştıranları minnetle karşılarım kendi payıma. Kardeşim, ya da başkası olsun, böylesi çalışmaları yapanların gelecek Türk sanatına en büyük yararlıkta bulunduklarına inanıyorum. Diyor ki Aziz Nesin, Otyam'ın ses makinesinden o ilkel bağırtıyı dinleyenlere sordum: Siz müzikçi misiniz, folklorcu musunuz? diye. Halktan olan bir şarkıyı dinlemek yalnız müzikçilere mi özgü? Halk sanatının havasına girmek niçin söz konusu olmasın? Nesin'in deyişi ressam olmayanların resim sergisine girmelerini yasaklamaya benziyor... Halk müziğini dinlemek başka, onu bir "hammadde" olarak sanatında kullanmak başka; halk deyimine kulak vermek başka, onu yazı sanatlarında ele almak başka... Macar halk havalarından yapma Lizst'in *Rapsodileri* senfonik orkestralarda çalınmıyordu elbette,Lizst onları işleyinceye kadar. Norveç halkının ruhunu yansıtan İbsen'den önce kuzey öyküleri kimin umurundaydı? Kaldı ki burada söz konusu olan geçmişiyle, ince duyarlığıyla, dünkü üstünlüğü bugünkü gerilik sorunlarıyla yeryüzünün gerçekten en ulu ulusu... Kimimiz onu yeryüzüne çıkaracağız, kimimiz işleyeceğiz, yayacağız kimimiz de... Amma bu yolda çaba gösterenlere kör olası politikanın fitnesi bulaşacakmış filanca anlamayacakmış, filancanın işine gelmeyecekmiş... Günümüzün sanatçısı ortaçağ şövalyesi değil amma, gözüpek yine de. Tarihin adaletine güvenli... Dünküyle ölçülmeyecek kadar düşden uzak, gerçekçi. Gönlü "aşk" la dolu taşkın yine de... Aziz Nesin duyarlığı kınasın istediği kadar, sanatçının özü bu, mayası bu... Sanatçının beş bin yıl sonrası da bu özelliklerle dolu olacak...

(Yenigün, 25 Aralık 1961)

GİDE GİDE

"Gide Gide 1953 yılı Türkiye'sinin Doğu bölgesine ait namuslu bir belgedir." Bu hükmü, bizzat kitabın *Gide Gide* adlı kitabın yazarı Fikret Otyam, kendisi veriyor. Hükmüne dayanak olarak aldığı delil de şu: "Ta o zamanki uyarmalarımın 27 Mayıs'tan sonra ele alınmış olması bunu doğrular." Fikret Otyam kitabının başına yazdığı "Açık Konuşu" adlı önsözde bu iki cümleyi art arda koymuş. Zaten, önsözüne koyduğu addan da belli. Otyam, açık konuşan, hem de öyle şundan bundan çekindiği için, şu şöyle der, bu böyle der diye düşünmediği için çok kere zehir gibi acı, kazık gibi doğru konuşan ve en önemlisi doğru yazan bir yazardır. "Açık Konuşu"da kitabının hikâyesini şöyle anlatıyor:

"1953 yılında Güzel Sanatlar Akedemisi'ni bitirdiğim zaman, beri yandan çalıştığım *Dünya* gazetesinin patronları, sayın Atay ve Bedii Faik ödül olarak iyi bir dinlenmemi salık verdiler, 'bir vapurla Hopa'ya kadar git gel' dediler. Oysa Doğu'yu çok merak ediyordum. Para onlardan, dilediğim yere gitmek bendendi. Bir bir berabere kaldık, Doğu'ya gittim. Bir tomar fotoğraf, bir defter dolusu notla döndüm. Gazetem bunları en iyi şekilde yayımladı. Basın ve Hükümet, titizlikle durdu yazılar üzerinde. Kimi, yerle bir etti batırdı, kimi övdü. Kimi de hiç inanmadı, ne bileyim belki de inanmak istemedi!"

Gide Gide'nin nasıl ortaya çıktığını anlatan Fikret Otyam, gezi notlarının kitap haline gelmesinin hikâyesini de şöyle anlatıyor: "*Gide Gide* 1954'de kitap haline getirileceği zaman yeni Basın Kanunu'nun çelmesine takıldı! Yeni Kanuna göre, baştan aşağı suç dolu oluyordu!"

Fikret Otyam gazetecidir, gazeteciden öteye ressamdır, fotoğrafçıdır, galiba biraz da senaryoculuğu, şairliği ve müzisyenliği vardır. Ama Fikret Otyam bunların hepsinden önce, günümüzün en iyi gezi yazarlarından biridir. Sade, duru bir dili vardır. Edebiyat meraklısı yazarların meraklı oldukları teşbihleri, istiareleri beylik manzara tasvirlerini Otyam'ın kaleminde bulamazsınız. O gördüğünü, duyduğunu, içinden

geldiği gibi yazar. *Gide Gide,* tıpkı daha önce yayımlanmış "Ha Bu Diyar" gibi sade ve yüzde yüz bu memleketin malı, her türlü ard düşünceden ve özentiden uzak bir kitap.

Otyam'ın eline bir fırsat geçmiş. Kara yolundan, kâh otobüsle, kâh kamyonla, kâh yaylıyla, kâh trenle Orta Anadolu üzerinden, biraz da Güneydoğu Anadolu'ya kayarak Doğu Anadolu'ya gitmiş, dönmüş. Gidiş dönüşünde de halkın içine karışmış. Trenlerin birinci mevki kompartımanlarında, restoranlarında, otobüslerin en itibarlı koltuğu "şoför mahalli"nde değil, Anadolu halkının yüzde doksan dokuzunun gidip geldiği yerlerde, sıralarda gidip gelmiş. Onlarla konuşmuş, dertleşmiş. Kaldığı şehirlerde lüks otellerde değil, herkesin — hani şu Anadolu halkının yüzde doksan dokuzunun — yatıp kalktığı han odalarında yatıp kalkmış. İstanbul'un Ankara'nın pek çok çıtkırıldım gazetecisinin, cebinde sarı basın kartı olduğu için en lüks yerlerde gidip gelen insanların yapamayacağı şeyleri yapmış. Bütün bunları yaparken de gördüklerini, duyduklarını derleyip toparlamış. Bir Evliya Çelebi gibi, gittiği yerin her şeyiyle ilgilenmiş. Belediye Başkanı mı beceriksiz, lokantalar mı pis, su mu kokulu, tahta sıralı üçüncü mevki kompartımanlar ayak kokusuyla mı dolu, işte Fikret Otyam bunları görüp yazmış adam. Herkes Avrupalara, Amerikalara gider, bu yüzlerce yıl önce keşfedilmiş ülkeleri nasıl yeniden keşfederse, Otyam da yüzde yüz bizim, ama unutulmuş, ama ihmal edilmiş, bakımsız bırakılmış Doğu Anadolu'muzu gidip gezmiş, keşfetmiş. Belki yazdıklarının, oralardan gelmiş insanlar için bilinmeyen, yeni hiçbir yanı yok. Ama Otyam, şimdiye kadar hemen hiç yapılmamış, yahut layıkıyla yapılmamış bir şeyi yapmış. Bu, çok bilinen, çok görülen, ama yazılmayan mahalle kahvesi, lüks salonlar dedikodusundan öteye geçmeyen şeyleri yazıya dökmüş. Açık yaranın üstüne tuz serpmiş. *"Gide Gide"* de okuyacağınız hikâye budur ve bu hikâye şöyle başlar:

"Kamyonumuz pek de zorlu, adı 'Yol Aslanı'. Sekiz buçuk ton "emta-i ticari" yüklü. Boyası yeşil, tekeri altı. Dikiz aynasının önü cami minberi! Dualar boy boy, cins cins...

Aynanın yanında bir dizi mavi boncuk, yavru bir 'kaplumbağa kurusu' Üçgen biçimli kaza muskası, yeşil kurdeleyle sarkıtılmış, bakalitten kocaman bir 'Maşallah.' Maşallahın altında penesler, mavi boncuklar şıkır şıkır.

Az gittik, uz gittik, dèresi tepesi demeyip yol gittik.

Motora mazot, radyotöre su koyduk. Yol boyu, defalarca yükümüz üzerine köylü, jandarma, bunlardan para yerine dua aldık."

Otyam'ın İstanbul'dan sonraki ilk durağı Aksaray'dır. Aksaray'ın — o zamanki, belki de hâlâ devam eden— dört derdi vardır: Postane, hastane, mahpushane ve apteshane. Gezi yazarı, ama gazeteci gezi yazarı Otyam apteshanesi de dahil, Aksaray'ın bütün dertlerine tek tek parmak basmadan geçmeyecektir. Aksaray'dan sonraki uğrak Bor'dur. Bor'dan sonra Toroslar aşılacak, Adana üzerinden Gaziantep'e gidilecektir. Bu arada Fikret Otyam'ın Antep'in kebabından bahsederken birden karasineğine atladığını, sonra bir dönüşle kilimleri üzerinde övgüler yazdığını okuyacaksınız. Antep'ten sonra yol Oğuzeli, Kilis, Urfa, Diyarbakır, Batman, Ercis,Van, uzayıp gidiyor. Yol uzarken her genç ve aklı başında insan gibi Otyam da gericiliğin, cahilliğin, ağalığın, şeyhlerin, şıhların hakkını veriyor.

İnsan, Fikret Otyam'ın 1953 yılında yapılmış bir gezi sonunda yazılmış ve aradan yedi yıl geçtikten sonra kitap halinde toplanmış notlarını okur ve Doğu Anadolu'yu düşünürken ister istemez ürperiyor. Yedi yıldan bu yana, Fikret Otyam ne kadar giderse gitsin, Doğu hep o bildiğimiz Doğu olarak kalmış, ama hiç değişmemiş. Âlem bildiğini okumuş ama, Otyam'ın notları üzerine şöyle bir namusluca eğilip de okuyan çıkmamış. Ta 27 Mayıs'a kadar...

(Akis, 19 Aralık 1960)

GİDE GİDE...

Kadircan Kaflı

Gazetecilikte hem muharrir hem de fotoğrafçı olmak başarıyı artırır, daktilo bilmek de lazım. Üç ayak gibi. Masa ve iskemle ancak üç ayaklı olur, iki ayaklı olmaz.

Bu üç meziyeti kendinde geliştirmemiş olan gazeteci eksik demektir.

Meslekdaşımız Fikret Otyam hem fotoğrafçı hem de muharrirdir, belki de daktilo da biliyor.

Hoş bir adamdır, arkadaşlıkta hoş vakit geçirttiğini Amerika'ya beraber yaptığımız yolculukta görmüştüm, ilk eserini de Amerika'da beş saatlik bir uçuş sırasında okumuştum.

Fikret Otyam'ın yeni eserinin adı "Gide Gide"dir, Doğu'da yaptığı gezi notlarından ibarettir.

Şu Anadolu'da ne meraklı şeyler var, bazen eğlendirici, bazen üzücü. Fikret Otyam'ın üslubu mizaha kaçtığı için üzücü manzaralar bile insanı üzmüyor:

"Yemekten sonra yine tatlı tatlı memleket yarenliğine daldık kahvede. Bir aralık elinde tahta çantalı birisi, kahvenin önündeki halka karşı bir söylev çekmeye başladı:

"— Ey muhterem Bor halkı... beni iyi dinleyin, kulağınızı dört açın. Şimdi size dünyanın harika bir işinden bahsedeceğim. İyi dinleyin Borlular, gece ağzınızdan kara sular akar mı? Oturup kalkarken başınız döner mi? Burnunuzla makadınız kaşınır mı? Yemeğe doymak nedir bilmez misiniz? O halde sizde bir hastalık vardır. Doktora giderseniz şöyle bir karnınızı eller, paranızı alır, bir kâğıt parçasıyla eczaneye gidip ilaç alırsınız, dünyanın parasını verirsiniz. Netice hiçtir! Şimdi size vereceğim ilaç illetinizin ilacıdır. Bağırsak kurdu, kıl kurdu, şerit, solucan ve bilumum bağırsak haşeratı için bu ilaç Amerika'dan yeni geldi. Son icat. İki tanesi bi lira. Gece bi, sabah bir hap aldınız mı mesele tamam. Haydi satışa başladık."

Bu *harika ilacı* merak ettik. Birde ne görelim! Bu, hayvanlara verilen AOLODEX isimli bir ilaç ve tanesi on beş kuruş!!! Satışa başlarken dayanamayıp işe karıştık, adam neredeyse saldırıp dayak atacak! Üstelik, 'Siz ne karışıyorsunuz? Ben üç senedir satış yapıyorum!' demez mi?

"Borlular uyanık kimseler. Bizden yana çıktılar, en ileride biri ağzında sigarayla seyreden bekçiye giderken, adam çantasıyla sırra kadem bastı! Ertesi gün Bor'un ünlü pazarıydı, bu adam kim bilir kaç adet hayvan ilacını (insanlara) satıp icra-yı tababet eyleyecekti!"

Bu gerçek hikâye Fikret Otyam'ın kitabının bir sayfasından alınmıştır, eserde böyle pek çok gerçek var.

Böyle kitaplar Anadolu'yu tanımak için ne kadar faydalı oluyor. Fakat tanımak kâfi değil ki, şifasını da vermek gerek. Muharrirlerimiz vazifelerini yapıyorlar, ötekilerden daha fazla gayret bekleriz.

Kitap 150 sayfadır, 2,5 liradır, Ankara, Rüzgârlı Sokak Ove Han, 4 numarada, Dost yayınları...

(Tercüman, 6 Ocak 1961)

KÂĞIT YOĞALTIMI. "GİDE GİDE"

İlhan Tarus, Dost dergisinin Mart sayısında "Alışılmamış" genel başlığı ile bir sıra yazı veriyor. Bunların biri, yurdumuzda basılan kitapların bir bölüğü üzerinde, yarınki kuşaklara kitap diye ne vereceğiz korkusuna düşen yazarın düşündüklerini açıklıyor... Yazar; yeni yeni basımları yapılan birtakım romanları sayıp döküyor, sonra: "Gazetelerimiz, dergilerimizin çoğu, gökçeyazına merak sarmış sahtecilerin tüm betikleri, yazıları, tüm eski Türkçe din kitapları, safsata ve hurafe dolu tüm tonluklar, vagonluklar, depoluklar... Bunlar ülkenin dört yanına sürülüyor." diyor. Hiç çekinmeden, "çok kitabın" erdemine inananların bile gördükçe gözlerini yumdukları bilgi, zevk yoksulu okul kitaplarını da bu sıraya koyabiliriz. İlhan Tarus, bir çare öne sürercesine diyorki: "İlk önce şu kâğıt yoğaltımını Devletçe bir kontrola bağlayamaz mıyız?"

Kitabı kitapçı dükkânlarında, ya da gazetelerin bibliyografya sütunlarında görenlerin ürküsünü, ülkenin bütün yayınlarını birarada görmeyi bahtiyarlık sayarken hayal kırıklığına uğrayan kütüphaneciye sorunuz bir... Gerçekten "Depoluk, vagonluk" hatta "Kâğıt fabrikalık"... Önüne gelen kalemi almış eline, döktürmüş bir şeycikler, sonra da kâğıt bulmuş, para bulmuş, kitap biçimine sokmuş bu ak üstünde karaları...Öyle kitaplar gelirdi ki elimize, şöyle dört yüz beş yüz sayfalık, sınıflandırırken hangi konuya sokacağınızı bilemezdiniz... Bibliyografyalar resmi ağızlardır... "Sosyal Bilimler" başlığını oturtur, arkasından ordinaryüs profesörün eseriyle Con Ahmet Bey yolunda büyük düşünceler öne süren, yurdu bu basılı kâğıtlarla genliğe kavuşturacağını sanan zavallının kitabı hep bu türün altında kucak kucağadır... Bu belki her ülkede böyledir; ama, iyi kitap, büyük kitap çokluğu içinde bunlar da kaynar gider... Bizde, bir yıl içinde, bir Türk yazarının kafasının ürünü olarak şöyle insanı günlerce uğraştıracak kaç kitap çıkar ki?

Ama; kâğıt yoğaltımını durdurmanın olanağı yoktur. Yurttaş, parası varsa, hiç satmadan günlük gazete de çıkarır... Kim karışır buna? Yok mu idi o çeşit gazeteleriniz?... Siz hiç "Yaman" diye günlük gazete gördünüz mü Ankara'da? Belki hâlâ çıkmaktadır... Adı bile, bir günlük gazete için "nev'i şahsına münhasır."

Evet... Türkiye'de çıkan bütün yayınları saklamak zorunda olan kütüphaneler, yazın değeri olmayan bir romanın on beş basımını birden bulundurmakla yükümlüdür. Yalnız kâğıda mı yazık?

Kâğıt yoğaltımını bir düzene sokabilir miyiz, bilemem; ama, Türk yazarının "kaliteli" eserleri çoğalırsa ötekinin zararı örtülür bir parça...

Bu, Fikret Otyam'ın 1953 yılında Doğu'da yaptığı bir gezinin notları...Röportaj, ama, onu sekiz yıl sonra gazetenin sayfaları arasından çıkarmaya değmiş...

Fikret Otyam, Andersen'in masallarından birini getirdi aklıma... Büyülü lastikleri giyen bir tarih öğretmeni kendisini birden birkaç yüzyıl öncesinin dünyasında buluyor. Otyam, bizi Doğu'ya mı götürüyor, yoksa, eski pagan çağlarının inanışları, yaşayışları birbirine karışmış bir çağlar karışımının içine mi atıyor?... Geçen yaz, geziye çıkıp yurdu dolaşanlar bize hep aynı dertleri anlattılar. Ağalar, şeyhler, kullar... Cahillik, pislik, zorbalık... Alabildiğine mahalle okulları, sözüm ona okullar... Üzerine okuyup üfledikten sonra bir de tüküren, bu tükürüklü şekeri akrep sokmasına karşı Otyam'a zorla yedirmeye çalışan din madrabazları... Sinir doktorluğu yapan şeyhler... Bu şeyhleri barındırmakla kutsallık ve şan kazandıklarını sananlar... Şeyh Sait'in komutanlığından 1953'te gezici vaizliğe yükselen Şeyh Tahir'ler... işte Fikret Otyam, zaman zaman tehlikelere göğüs gererek, Doğu'nun dar sokaklı kentlerinde, şeyhlerin ve adamlarının egemen oldukları köylerde dolaşarak bunları görmüş, yazmış... Fikret Otyam'ı bilirsiniz; kitabının kapağı onun fırçasından, kitabın içindeki güzelim fotoğraflar onun makinesinden çıkmıştır. Kitabın sonuna, röportajın ve ortaya koyduğu gerçeklerin

basında yazı ve çizgi halindeki yankılarına da yer verilmiş... "Gide Gide", aynı yerde dönenip durduğumuzu anlatıyor Otyam; sekiz yıl sonra, bize sekiz yıl önce gördüklerinin değişmediğini gösteriyor... Dost Yayınları içinde çıkan kitap 150 sayfa, fiyatı 250 kuruştur.

S.N.Özerdim

(Tanin, 11 Nisan 1961)

GİDE GİDE

Mahmut Makal'ı ve *Bizim Köy*'ünün yarattığı yankıları hatırlarsınız. Edebiyatımıza Anadolu ancak Cumhuriyet'ten sonra girebilmiştir. Son yıllarda basın da Anadolu röportajlarıyla, özellikle Demokrat Parti devrinde geriye ve karanlığa doğru itelenen Anadolu'nun kaderine eğilmişti. Bu türün en iyi örnekleri arasında Fikret Otyam'ın gezi notlarının başlarda yeri vardır. 1953 yılında Dünya gazetesinde yayımlanan ve gerekli ilgiyi gören notlar, HA BU DİYAR adlı ilk cildinden sonra, şimdi ikinci defa kitap biçimine girmiş bulunuyor. Alabildiğine tatlı ve sürükleyici bir anlatımla, iyi nişanlanmış, iyi görülmüş, iyi dinlenmiş memleket sorunlarını bilmek istemez misiniz? O halde GİDE GİDE'yi okumanız lazım. Şimdi 27 Mayıs ufkundan sonra Anadolu sorununa yepyeni bir bakışla yöneldiğimiz bugünlerde bu çeşit kitapların, sanıldığından çok faydası olmalıdır.

(Kim 28 Aralık 1960)

DOĞU ANADOLU GERÇEĞİ

Ülkücü bir öğretmen, Kasman Köylü M. Şerif Fırat 1948 yılında "Doğu İlleri ve Varto Tarihi" adlı kitabını yayımlamıştı. Kitabın yayımlanmasından bir hafta sonra, yazarı "parlattığı meşalenin aydınlığından korkanlar tarafından insafsızca şehit edildi" ve kitabı da piyasadan toplanarak ortadan kaldırıldı. Şimdi bu kitap, Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel'in bir "Sunuş"yazısı ile yeniden yayımlanmıştır. (Ankara, 1961, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 176 sayfa, 370 kuruş).

Kitabın yazarı, 15 Şubat 1945 tarihini taşıyan "Önsöz" de amacını şu cümlelerle anlatmaktadır: (... bu kitabı yazmaya beni zorlayan biricik ülkü, gerçekte asıl Türkkanını taşıyan ve Türk oğlu Türk olan Varto halkıyla Doğu illerimizin çeşitli bölgelerinde oturan Türk ve Türkmen boylarına mensup halkın, ve bu çiftçi köylümüzün halen Kormançi ve Zaza dil hamurlarıyla konuşmaları derdi olmuştur.) Ülkücü öğretmen kitabının başında andığı kaynaklara ve bölgedeki incelemelerine dayanarak Türk soyundan gelen kardeşlerini aydınlatmaya, "onlara gerçek soy ve dilleri hakkında geniş bilgiler sunmaya" çalışmaktadır. Kasman Köylü M. Şerif Fırat'ın hayatına, malolan, kitapları gibi mezarının da ortadan kaldırılmasına varan bu ülkücü tutum bizi Doğu Anadolu gerçeğine götürmektedir.

Bu gerçeğin bazı yönlerini yansıtan gözlemlerimizle konuya girmek, yerinde olacaktır. 1946 yılında Erzincan'da askerliğimi yaparken Doğu'dan sevk edilen kura erleriyle ancak "tercüman" yardımı ile görüşebilmiştim. 1953 yılında Diyarbakır'da Dicle Köprüsü üzerinde kendileriyle konuşmaya çalıştığım zeki ve sevimli ilkokul yaşındaki çocuklar tek bir cümleyi tekrarlayıp durmuşlardı: "Türkçe bilmem". Aynı yıllarda Mardin'de bir lokantada garsona söylediğimiz yemek adlarının Arapçaya çevrilerek aşçıya ulaştırıldığını duyarak şaşmıştık. Ara sokaklarda Suriye malı kaçak eşya serbestçe satılmakta idi. Ziya Gökalp'in 1923 yılında yazılarında söz

ettiği "Ağa köyleri" ise, daha geçen yıllara kadar bazı sosyologlarımızca bile kabul edilmek istenmiyordu. Görülüyor ki bu gerçeklerin iki yüzü var. Biri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki yurttaşlarımızın yaşamakta oldukları hayat ve içinde bulundukları acı ama gerçek şartlar. İkincisi de, aydınlarımızdan çoğunun bu konu karşısındaki bilgisiz veya "neme lazım"cı tutumu. Halbuki gerçekler, ne kadar acı da olsa, görülüp bilinmeden çözülemez.

Son yıllarda gazeteciler Doğu Anadolu gerçeğine dikkatimizi çeken röportajlar yayımladılar. Fikret Otyam "Gide Gide" adını verdiği Doğu'dan gezi notlarında ağa ve şeyh konularına bir defa daha ilişiyor. (Urfa'da çok köy gezdim, insanlar tanıdım. Bu insanlar ki özgür değil, bu insanlar ki hâlâ KÖLE, Allahın kulları değil AĞA kulları. AĞA'larsa her şeydir.)

İşte, mecburi iskâna tabi tutulanlar böylesi "ağa"lar. Fakat itiraf etmeli ki tutulan yol doğru değil. Önemli olan "ağa"yı değil, "ağalığı" yaratan şartları kaldırmak, ortamı değiştirmek. Ağalığa vücut veren şartlar sürdükçe ağaların yerinin boş kalmayacağına kalıbımı basarım. Bu bölgede çok partili hayatın şeyhi sahneye fırlatması da sebepsiz değil. Otyam'ın dediği gibi "Şeyh'i tutan oy'u tutmuş olur. Bir şeyh, bir ağa demek, müridi kadar, kölesi kadar oy demektir." Ne yapılması gerektiğinde ise bütün sağduyu sahipleri birleşiyoruz: "Memleketin kaderi okul ve yoldadır."

Fırat Nehri, dil bakımından görünüşü ile Anadolu'yu adeta ikiye bölüyor. Avni Doğan'ın 1958 yılında yayımlanması yarıda bırakılan "Tehlike Çanı" adlı yazı serisinde belirtildiği gibi Fırat'ın batısında % 88 oranında konuşulan Türkçe, Fırat'ın doğusunda % 27'ye düşüyor. Fırat'ın batısında % 4 şeklinde karşımıza çıkan Kürtçe ise nehrin doğusunda % 65 oluyor. "Öteki diller"e gelince, nehrin her iki geçesinde de aynı oranla % 8 M. Şerif Fırat'a göre "Kormançi - Kürtçe dili aslında tarihte var olan ve herhangi bir millete mahsus olan tarihi bir dil değildir. Bu dil aslında Türkçe'den

ve sonrası birçok milletlerin dillerinden toplanmış özel bir lisandır." (s. 16)

Dil gerçeğinin yanında dikkatle üzerinde durulması gereken bir konu da İmparatorluktan Cumhuriyet'e devredilen bir sömürge idaresi tutumudur. Bu tutumun bir devlet siyaseti olduğu elbette söylenemez. Fakat, bölgenin iktisadi ve içtimai şartları nasıl iktisadi bir feodalizme varan ağalığı yaratmakta ise, aynı şartların kendi çıkarını düşünen ülküsüz memur tipi ile birleşmesi de sömürgeci tutumu ortaya çıkarmaktadır. Çevrenin değer yargıları, gelenekleri ve âdetleri idare adamlarının dikkate almaları gereken unsurlar arasındadır. Bir sürgün yeri halinde, memur nakil ve tayinlerinin, mecburi ikametlerin özellikle bu bölgeye yapılması tenkit ettiğimiz tutumu desteklemiştir, denebilir. Yapılacak şey, idare cihazının en güzide unsurlarını, tecrübeli ve ülkücü memurları, yükselme sürelerinde ve maaşlarda yapılacak lehde değişiklikler pahasına bu bölgede görevlendirmektir. Valilere ve komutanlara kadar Doğu bölgelerinde görev alacak bütün devlet memurlarını, bölgenin özellikleri, şimdiye kadar yapılan hatalar, halkla münasebetlerde takip edilecek tutum bakımından bir kurstan geçirmek yerinde bir hareket olacaktır.

Bize kalırsa, konuyu "tabu" olmaktan çıkarmakla işe başlamalıdır. İlim cihazlarımız, geç de olsa, konunun çeşitli taraflarını yerinde incelemeli, bölgenin özelliklerini gözönünde bulunduran kalkınma planları hazırlanmalıdır. Tarih gerçeklerini zorlamaya lüzum duymadan, aynı topraklar üzerinde yüzyıllardır yaşamakta bulunan insanların, Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit vatandaşları olarak birlikte yaşamaları zorunluğu ve imkânları düşünülmelidir. Çalışkan, sadık ve fedakâr, zeki ve duygulu yurttaşlarımızın "mesele"lerine parmak basılmalıdır.

Bizi bu konular üzerinde düşünmeye götüren M. Şerif Fırat'ın kitabına yazdığı "Sunuş" yazısında Devlet Başkanı Cemal Gürsel konunun başka yönlerine de ilişmekten geri kalmamıştır. Doğu bölgesindeki vatandaşlarımızın aynı zamanda soydaşımız da olduğuna işaret eden Cemal Gürsel şunları

yazmaktadır: "Bütün Türk aydınları, şunu kesin olarak bilmelidirler ki, 'Kürtlük' tahriki düşman kaynaklardan fışkırmakta ve milli bütünlüğümüzü sarsarak bizi yıkmayı hedef tutmaktadır. Buna elbette müsaade etmemeliyiz. Çünkü Doğu illeri vatanımızın hem kapısı, hem kalesidir. Bizi ihmal eder, gerçekleri bu öz kardeşlerimize götürmez, onları aydınlatmazsak, düşman propagandası karşısında silahsız ve müdafaasız kalırlar.Sonunda alçakça yapılan bu propagandanın tesiriyle ikiye bölünürüz. Doğu illeri elimizden çıkarsa Orta ve Batı Anadolu'da tutunmamız kolay olmaz. Bu dava Türk vatanı ve Türk milletinin istikbali bakımından son derece mühim, son derece ciddidir."

(Dünya, 17 Mayıs 1961)

Dizgi: Özyalçın 27 93 89
Kapak Baskı: Mas Matbaacılık 28 55 22
İç baskı: Murat Ofset 27 81 82

Fikret Otyam

Ha Bu Diyar

Doğudan Gezi Notları

Harran/Hoyrat/Mayın ve Irıp

"Bütün yazıları, çizileri hatta fotoğraf çekilerine rağmen Fikret Otyam bence her şeyden önce alabildiğine yakın bir dost... Bu dostluğun rengi, kokusu, tadı var. Mesela dallarda geveze bir bülbül, güneş vurmuş pırıl pırıl bir su, yamaçlarda yansıyan çapkın bir aşk türküsü, Picasso'dan rasgele birkaç desen, hatta Sait Faik'in 'Hişt Hişt' hikâyesindeki Burgaz baharı yüklü taptaze bir pasaj..."

— Orhan Kemal

Fikret Otyam'ın ünlü "Gide Gide" dizisinin ilk üç kitabını birlikte sunuyoruz: *Ha Bu Diyar; Doğudan Gezi Notları; Harran/Hoyrat/Mayın ve Irıp.* Yazar bu baskıya yeni fotoğraflar eklemiştir.

"Röportaj derken hikâye, hikâye derken senaryo, senaryo derken şiir, fakat hepsinde de, ortak unsur olarak Fikret Otyam."

— Adnan Benk

Fikret Otyam (d. 1926, Aksaray, Niğde) orta ve yükseköğrenimini İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde tamamladı (1953). Dünya, Ulus, Cumhuriyet gazetelerinde uzun yıllar çalıştıktan sonra emekliye ayrılarak Antalya'nın Gazipaşa kasabasına yerleşti. Kalemi ve fotoğraf makinesiyle bütün ömrünü halkını yansıtmaya adamış bir yazar olarak haklı bir üne erdi.

ADAM

adam 66